

2

T C
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ

PLEVNE SAVUNMASI

Yazarı
Albay Talat

Çeviren
Em. Kur. Alb. Talat YALAZAN

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

ANKARA
GENELKURMAY BASIM EVİ
1997

Demirbaş.: 00001318

956.101543

TAL

1997

63

GENELKURMAY BASIMEVİ
YAYIN NUMARASI : '97/3

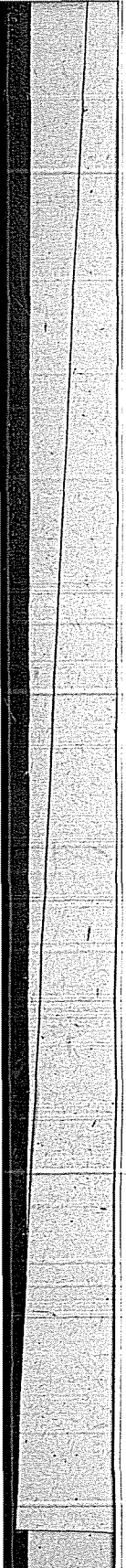

GÂZİ OSMAN PAŞA
(1832 — 1900)

GÂZİ OSMAN PAŞA ve Dâr
Bşk.lığı Kütüphane

Kayıt No :

Yıl No

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	VII
Açıklama	IX
Eserin Kapsamı	XII
Ön Söz ve Karşılıklı Yazılan Mektuplar	XIII
Gazi Osman Paşa'nın Ölümü Hakkında Çeşitli Söylentiler	XVII
Osman Paşa'nın Hayatı	XVIII
Gazi Osman Paşa'nın Öz Geçmişi	XXIII

BİRİNCİ BÖLÜM

Plevne Savunması 1293 (1877) Rumî Sene Haziranından
Temmuzuna Kadar Olan Olaylar

1. Plevne'nin Coğrafi Durumu	1
2. Ruslar'ın Plevne'ye İlk Girişi	2
3. Atıf Paşa'nın Müfreze ile Plevne'ye Girişi	3
4. Osman Paşa'nın Mürettep Kolordu ile Vidin'den Hareketi	4
5. Mürettep Vidin Kolordusu'nun Plevne'ye Gitmek Üzere Hareketi	6
6. Kolordunun Plevne'ye Gelişinden Sonra Meydana Gelen 20-21 1. Plevne Temmuz Muharebesi	9

İKİNCİ BÖLÜM

22 Temmuz 1877'den 31 Temmuz Kadar Olan Olaylar

1. Lofça'nın Ele Geçirilmesi	13
2. Tristînik Muharebesi	14
3. 31 Temmuz/1 Ağustos 1877'de Yapılan 2 nci Plevne Muharebesi 2. Plevne	15
4. Muharebenin Başlangıcı	16
5. Muharebe	18
6. 1 Ağustos Muharebeleri ve Sonuçları	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2 Ağustostan 8 Eylül Tarihine Kadar Olan Olaylar

1. Lofça'nın Ruslar Tarafından İlk Zorlanması	26
2. Ufak Tefek Bazı Olaylar	27

3. 1 Eylül 1877'de Pelişad Üzerine Yapılan Keşif Taarruzu
4. Lofça'nın Ruslar Tarafından İkinci Defa Zorlanması ve Zaptı
5. Takviye Kuvveti'nin Lofça'ya Yetişmemesi Nedeniyle Plevne'ye
Dönüş

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

8 Eylül'den 14 Eylül'e Kadar Altı Gün Devam Eden 3 ncü
Plevne Muharebesi

1. Muharebeden Evvel İşgal Edilen Mevzilerin Yerleri
2. 8/14 Eylül Arası Devam Eden Topçu Ateşi ve Muharebeler
3. 12 Ekim Muharebesi (Sağ Kanatta, 23 Noktadan Kayalidere'ye Kadar
Olan Cephede)
4. Sağ Kanat, 12/13 Eylül Gecesi Nasıl Geçirdi
5. Osman Paşa, Plevne Kasabası Halkı ve Griviçe
6. 13 Eylül, 18-19 No.lu Tabyalara Hücum ve Ele Geçirme

BEŞİNCİ BÖLÜM

1877 Senesi Eylül'ün 13 ncü Gününden Ekim Ayının 24 ncü
Gününe Kadar Geçen Zaman İçinde Olaylar

1. Birinci Plevne Kuşatması
2. Takviye Kuvvetiyle Kafilenin Gelişi
3. Çapulcu Tümeninin Teşkili ve Harekâtı
4. Şevket Paşa'nın Plevne'ye Kafile Getirerek Sofya ile Birleşmesi ve
Dönüşü
5. Osman Paşa'nın "Gazi" Unvanı ile Onurlandırılması
6. Çapulcu Tümeni Denilen Gezici Tümenin Yol Korumasında
Kullanılması
7. Onüç Günlük Geçici Bir İkbal (Mutluluk)
8. Ruslar Tarafından Ternyana Tepelerinin İşgali

ALTINCI BÖLÜM

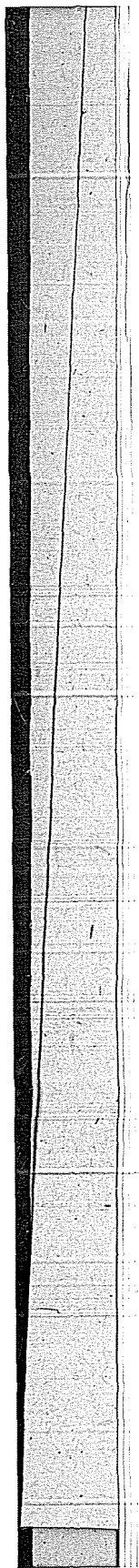
Plevne'nin Son Günlerindeki Olaylar

1. Plevne'nin Son Olaylarını Lâyıkıyla Anlatabilmek İçin Ekim Ayı Ortasında Olan Tahkimatın Durumuna Ait Bilgiler..... 86
2. 25 Ekimden 1 Ocağa Kadar Olan Olaylar 87
3. 1 Kasım'dan 11 Aralığa Yani Çıkış Harekâtına Kadar Olan Zaman İçinde Savunma Olayları 89

YEDİNCİ BÖLÜM

Son Şans Denemesi veya Plevne Ordusu'nun Çıkış Girişimi Çekilme ve Teslim

1. Genel Harekât Emri 108
2. Kafilenin (Ağırlıklar) Tertip Düzeni ve Yürüyüşü Hakkındaki Emir 110
3. Plevne'den Çıkış 111
4. Son Muharebeye Ait Düşünce ve İnceleme 118
5. Düşmanın İnsaniyet ve Uygarlıktan Uzak Hareketlerine Dair Bilgiler ve Osman Paşa'nın Esir Düşükten Sonraki Durumu 119
- EKLER..... 127

SUNUŞ

Tarihi zaferlerle dolu ve yüzyıllardan beri dünyaya uygarlık taşımış, adalet örnekleri vermiş olan Türk ulusunun yetiştirdiği kahramanlar ve kazandığı zaferler saymakla bitmeyecek ve tüm insanlığa örnek olacak niteliktedir.

Plevne Müdafaası ile Türk tarihinin en şanlı sayfasını yazan Gazi Osman Paşa da Türk milletinin bağrından çıkmış büyük komutanlardan biridir.

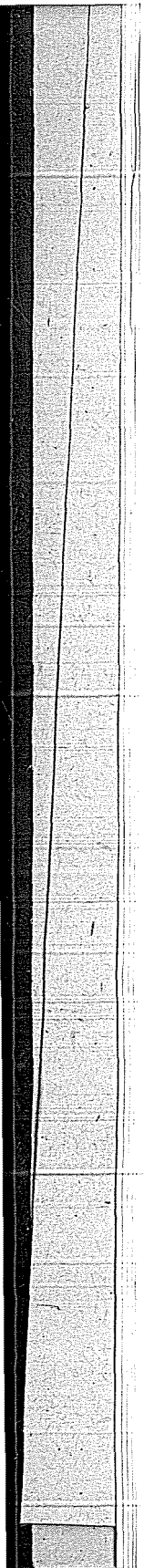
"Plevne Savunması" adlı bu eser 1877-1878 yıllarına rastlayan Türk-Rus Savaşı içinde Tuna Batı Ordusu adı verilen "Plevne Ordusu"nun savaş ve savunma yönünden göstermiş olduğu mertlik, cesaret ve düşmana yapılan başarılı baskın hareketlerini anlatmaktadır.

1880 yılında Albay Talat Bey tarafından oldukça ağır bir Osmanlıca ile yazılmış olan bu eser, Emekli Kurmay Albay Talat Yalazan tarafından günümüz Türkçesi'ne çevrilmiş, Başkanlığımızın yetkili kurullarınca yayına hazırlanmıştır. Bu eserin bilim dünyasına faydalı olacağı inancındayız.

Alper AKSELİ

Hv.Pl. Korgeneral

As.T. ve Str.E.Başkanı

AÇIKLAMA

Eser 1880 yılında "Plevne Tarihî Harbî" başlığı altında bu savaşa subay olarak fiilen katılan Mahmut Talat Bey tarafından oldukça ağır bir Osmanlıca dille yazılmıştır.

Eser savaşın sona ermiş olduğu 1878 senesinden 2 sene sonra kaynak belgeler esas alınarak yazılmış ve yayımlanmıştır. Eser, yabancı devlet başkanları da başta olmak üzere toplumun takdirine mazhar olmuş ise de, kitap hakkında büyük vatanperver ve o anda İtalya'da zorunlu ikâmete mecbur tutulan Mithat Paşa'nın Plevne'de Osman Paşa'nın büyük zaferini kutlamak için çekmiş olduğu telgrafın basında yayımlanması üzerine yazar, Padişahın (II. Abdulhamit) öfkesini üzerine çekmiştir.

Bu yüzden açıkca olmasa da, Padişahın nefretini çeken Talat Bey, içten gelmeyerek de olsa zahiren takdire şayan görülmüş gibi baştan savma kabilinden dördüncü dereceden bir Mecidi Nişanı ile, Gazi Osman Paşa'nın sonradan vaki olan ısrarı üzerine de ayrıca 40 Osmanlı lirası ile ödüllendirilmiştir.

O esnada kitabın geri kalan nüshaları da Ahmet Mithat Efendi'nin yanan Beykoz kütüphanesinde yandığı için, kitabın ikinci defa basılıp yayımlanmasına çok uğraşmış olduğu halde izin verilmemiştir.

Daha sonra asker arkadaşlarının ve bilhassa genç subayların ısrarlı istek ve arzuları üzerine pek çok uğraşıldıktan sonra eserin ikinci defa basılıp yayımlanmasına imkân sağlanabilmiştir.

Eserin ikinci baskısı olan bu kitap o zaman hayatta olan Muzaffer Paşa'nın himmet ve yardımlarıyla Paris'te Budvan matbaasında Fransızca ve sonra da Osmanlıca olarak basılıp yayımlanmıştır.

Bu esnada rütbesi Miralay (Albay) olan Talat Bey'in bu eseri 1927 yılında 66 sayılı Mecmua-i Askerî (Askerî Mecmua)'nin tarih kısmı olarak aynı ifadeyle yeniden basılıp yayımlanmıştır ki, halen Türkçeye çevirmiş olduğumuz kitap, bu kitaptır. 1880'de yayımlanmış olan kitapla her yönden aynı olup, ayrıca bu konuda dış ülkelerde yayımlanmış olan "Doğu Seferi" başlığı altındaki kitaplar hakkında tenkit ve düzeltmelere de bu kitapta yer verilmiştir.

Yukarıda açıklanan bu bilgiler, kitabın baş tarafında da yazar tarafından geniş bir şekilde açıklanmıştır.

Tanıtlar

Metin içinde geçen ve bu gün kullanılmayan terim, isim ve unvanlara ait açıklamalar parantez içinde açıklanmış olmakla beraber ön bilgi olarak burada topluca Türkçe karşılıklarına yer verilmesi uygun görülmüştür.

1. Rütbe ve Ünvanlar

- Mülazım-ı sâni = Teğmen
- Mülazım-ı evvel = Üsteğmen
- Kolağası = Yüzbaşı ile binbaşı arasında günümüzde mevcut olmayan bir rütbedir.

- Kaymakam = Yarbay
- Miralay = Albay
- Mirliva = Tuğgeneral
- Ferik = Tümgeneral
- Müşir = Mareşal
- Erkân-ı Harp = Kurmay
- Erkân-ı Harp Reisi = Kurmay Başkanı
- Erkân Heyeti = Karargâh

2. Birlik İsimleri

- Müfreze = Muayyen bir harekât için ayrılmış kuvvet
- Liva = Tugay
- Fırka = Tümen
- Kafile = İkmal kolu (Mekkâre veya arabalı)
- Tabya = Top dahil bir müfrezenin savaşıacağı üstü örtülü sağlam taş duvarlı ve mazgallı mekân
- Metres = Savaşta korunmak için kazılarak yapılmış toprak tümsek
- Nizamiye Hizmeti = Muvazzaf asker
- Çapulcu Fırkası = İkmal tümeni

3. 1877-1878 Savaşı'nda Askerî Teşkilât, Askerlik Süreleri ve İsimleri

1877-1878 seneleri başında Osmanlı askeri Yemen, Girit ve Trablus bölgelerinin korunmasında bulunan kıtalarla kale topçularından başka 6 ordudan ibaretti.

Askerlik Süresi

Muvazzaf ve bu günkü deyimle ihtiyatlık süresi 20 sene idi.

Bu 20 senenin 6'sı muvazzaflık (nizamiye hizmeti), 6'sı redif olup 6 yıllık redifin ilk iki yılı mukaddem, diğer 2 yılı tali, son 2 senesine de salis denilirdi.

Geride kalan 8 sene de Mustahfız adını alıp, bunlar da mukaddem, tali, salis namlarıyla anılırdı.

1, 2 ve 3 üncü Ordular Nizamiye, Redif, Mustahfız, 4 ve 5 nci Ordular Nizamiye, Redif ve kısmen mustahfız, 6 ncı Ordu da yalnız Nizamiye ve biraz da Redif-i havi idi. Redif birlikleri taburlar halinde olup her biri teşkil edildikleri şehir ve kasabaların adını alırdı. Mustahfız taburları da Redif taburları gibi bölge adlarıyla anılırdı.

4. Tarih ve Saatler

a. Tarihler kitapta Rumî olarak yazılmış olmasına rağmen bu çeviride Miladî tarihe çevrilerek yazılmıştır.

b. Saatler ezanî olarak yazılmış olup aynen alınmıştır.

5. Tabya ve Tahkimatlar

Metin içinde geçen tabya isimleri, numara ve yerleri ek- harita kenar yazılarında gösterilmiştir.

Metin İçinde Geçen Tabya ve Arazî Noktalarının İsim ve Numaraları

1. Opanj Tepesi Tabyası
2. Opanj Tepesi
3. KF Yanıkbayır Tepesi
4. LV Yanıkbayır
5. Gd Yanıkbayır
6. S-Sadık Paşa Tabyası
7. Sn Grivçe Redveli
8. NAI Kanlı Tabya
9. Karargâh Komutanı
10. - -
11. TF. Atıf Paşa Tabyası
12. H. Arap Tabyası
13. HD.
14. İbrahim Tabyası
15. LV. Tahir Paşa'nın 1 nci Yeri
16. BV-Ömer Tahkimatı
17. HA- Kayalidere Tabyası
18. G-Gıyasbaba Tabyası
19. KO-Kovanlık Tabyası
20. BA-Bağlarbaşı-Niş Salis Tabyası
21. M-Milas Tabyası
22. T-Talatbey Tabyası 5'li
23. Yunusbey Tabyası
24. KR-Krişin Tahkimatı
25. Hb.-Alibey Tabyası
26. GA-Gazi Osman Paşa Tabyası
27. SU-
28. A-Müseddes Tabya

29. H-

30. T-Pertevbey Tahkimatı

31.

32. Köprübaşı Tahkimatı

33. Ay Tabya

34. HR-Tahir Paşa'nın Çekildiği Yer

Tabya ve Arazî Noktalarının Yerleri. 4, 5, 6... No.lu Haritalarda İşaretlenmiştir.

PLEVNE MÜDAFAASI

Yazan Emekli Miralay Talat

Kapsamı

Ön Söz : Ahmet Mithat Efendi tarafından Plevne ve Gazi Osman Paşa hakkında bir makale, Gazi Osman Paşa Hazretleri'nin öz geçmişi.

1 ncı Bölüm : Plevne'nin coğrafi durumu

2 ncı Bölüm : 22 Temmuz 1877'den 31 Temmuz'a kadar olan olaylar

3 ncü Bölüm : 3 Temmuzdan 7 Eylül'e kadar olan olaylar

4 ncü Bölüm : 7 Eylül'den 13 Eylül'e kadar, 6 gün süren Plevne Savaşı

5 ncı Bölüm : 1877 yılı Eylülünün 14 ncü gününden Ekim ayının 24 ncü gününe kadar geçen süre içinde meydana gelen olaylar

6 ncı Bölüm : Plevne'nin son günlerinde meydana gelen olaylar.

7 ncı Bölüm : Son çıkış provası veya Plevne ordusunun çıkış girişimi, geri çekilme ve teslim, son savaşlarla ilgili incelemeler, ekler ve açıklamalar.

ÖN SÖZ

1877-78 miladî senesine rastlayan (1294 Hicrî, 1293 Rumî) Rus, Türk savaşı yerine getirilmesi mümkün olmayan bir şekilde felâketimize sebep olmuştu. Bu savaş içinde özellikle, Tuna Batı Ordusu adı verilen "Plevne" ordusunun savaş ve savunma yönünden göstermiş olduğu mertlik ve cesaretle düşmanlarına yapmış oldukları devamlı ve başarılı baskınlar önemli savunma hareketleri, bütün dünya ülkeleri askerlerinin takdirine mazhar olmuş ve bir ibret dersi vermiştir. Aynı zamanda bu savaş övünmeye değer bir olay olmuştur. Bununla beraber son olarak yazmayı başardığım resmî ve güvenilir belgelere dayalı olan "Plevne Harp Tarihi" adlı eserimin basılmış olan nüshaları kamu oyunun yüksek takdirlerine mal olmuştur. Bu eser, büyük vatansever Mithat Paşa'nın, İtalya'dan (1) "Plevne"de Osman Paşa'nın büyük zaferini kutlamak için çekmiş olduğu telgrafın suretinin basılarak yayımlanması üzerine tahtından indirilmiş olan hükümdarın ihtimalen ve manen nefretini mucip olduktan başka, görünüşte, içinden gelmeyerek baştan savma kabilinden ödüllendirildiğim gibi, o esnada, kitabımın geri kalan mevcut nüshaları da Ahmet Mithat Efendi'nin yanmış olan Beykoz Kütüphanesi'nde kül olmuştur. İkinci kez basılıp yayımlanmasına pek çok uğraşmış ise de müsaade edilmemiştir... Şükürler olsun ki, sonunda bu engel ortadan kalktı. Bütün ulusca iftiharla karşılanan bu eserim, özellikle, asker arkadaşlarımızın, genç subaylarımızın görüş ve düşüncülerinden uzak kalınmaması için bazı önemli noktaların açıklamasıyla beraber eseri yeniden yayımlama lüzumunu duymuş oldum.

Bu eserin ilk defa yayımlanmasında görülen lüzum üzerine, Rusların "Plevne" üzerine olan askerî harekâtı da "Kerduryan" adlı risale (kitapçık) lerden yazılıp yayımlanmış olduğu halde, şimdilik bunu bir yana bırakarak özellikle halen hayatta olmayan Muzaffer Paşa'nın himmetiyle beraberce "Paris"te basılıp yayımlanan "Şark Seferi-Kerduryan" isimli eserde görülen bir takım fazlalıklar üzerine kitabın sonunda değişiklik ve düzeltmeler yapılmış olduğundan, şimdi bu ikinci nüshanın basımında fazla olarak nitelendirilen o kısımlar çıkartılmıştır.

Selânik : 6 Mart 1910

Em. Miralay

Mahmut Talat

Bana ait olan bu eser Fransızca olarak basılıp yayımlanmıştır. Daha sonra Avrupa ülkeleri devlet başkanlarına ve sair önemli kişilere sunulmuş olan nüshaları üzerine bu makamlardan alınan tahsinnameler (takdirname) meyanında bilhassa Alman İmparatoru Vilhem tarafından gönderilen tebrik ve teşekkürlerin birer suretini burada yazmakla şeref duyulmaktadır.

Ferik (Tümgeneral) Saadetli (Sayın) Golts Paşa Hazretlerine

Ferik Sayın Muzaffer Paşa ve Kaymakam (Yarbay) Talat Bey tarafından Plevne savunması hakkında yayınlanmış olup geçen sonbaharda İmparator Hazretlerine sunulmak üzere tarafınızdan verilen kitap özetlendikten sonra bu

(1) Çünkü o tarihlerde vatandan yurt dışına çıkarılmıştı.

kiş sonlarında İmparator Hazretlerine sunulabilmiştir. Olayların dikkate değer, et-
raflı ve herkesin yararlanacağı bir şekilde değerlendirilerek kitapta yer almış ol-
ması İmparator tarafından itiraf ve takdir ile benimsenip beğenildiğini ve kabul
edildiğini arz eder; olaylar üzerindeki çalışmalarından dolayı lâzım gelen te-
sekkürlerin yazarlara bildirilmesine aracı olmanızı dilerim.

Berlin 21 Mayıs 1890

Muzaffer Paşa'nın mektubunun sureti

Kenferi Redif Kaymakam Sayın Talat Bey'e

İzzetli (Sayın anlamına gelir) Beyefendi

Plevne savaşları hakkındaki kitabı okuyup inceleyen Almanya ve Avusturya
İmparatorlarıyla Grandük Nikola ve diğer önemli kişiler tarafından tahsinnameler
(takdir belgeleri) alındığı gibi bu meyanda Alman İmparatorluğu tarafından ara-
cılığım ile tebliğ buyrulan tahsinnamenin Türkçe'ye çevrilmiş suretini ekli olarak
acilen şahsınıza göndermiş olmakla şeref duymaktayım. Baki irade (son söz)
efendimizindir.

3 Haziran 1890

Ferik

Muzaffer

Ahmet Mithat Efendi Tarafından Bir Ön Söz

1878 senesinin 18 nci Pazartesi gününü anımsıyor musunuz? Ne kara gün-
dür? Ulusun o andaki duygularını dile getiren yazarların pek çoğu elbetteki o
günün gerektirdiği yolda olacağından bu yönde yazılarıyla kendini ulusuna ada-
mış olan "Ahmet Mithat" dahi o gün kaleminden matem göz yaşlarını akıtarak
size şu lüzumlu makaleyi yazmış ve "Vakit" Gazetesi'nin 773 No.lu nüshasında
yayınlanmıştı :

Osman Paşa

İnsanların uygarlıkla kucak kucağa yaşamasının asıl amacı, şu kara toprağın
imara olan yeteneği imkânınca, insan aleminin mutlu olma teorisini hatırladıkça
bir takım duygularla uygarlığa gönlü açık olan insan, bu uygarlık kapısından
giren savaşı hatırladığı zaman pişmanlık gibi bir duygu ile tiksınmemesi mümkün
olamamaktadır.

İnsan öyle bir düşünceye kapılıyor ki, uygarlığın tamir için değil, tahrip için
icat olunduğuna inanmak ve insan mesut olmak için değil; belki tehlikeli bir tu-
zağın üzerinde bulunan aldatıcı görünüşe tamah ederek o felâket çemberine gir-
miş olduklarına inanmak işden bile sayılmıyor!

Mutlu uygarlık hayalleri sonunda böyle bir pişmanlığa nasıl meydan vermez
ki. Yüzlerce senede meydana getirilmiş mamur ve büyük bir kentin veya bir
yerin birkaç saat içinde nasıl yangın yerine döndüğü görülüyor!

Ancak kırk senede gelişen mükemmel bir insanın beş paralık bir kurşunla
devriliş yok olduğu ve hem de bunun binlercesi bir anda yerlere serildiği hay-
retle görülüyor.

Savaş!..

O öyle mukaddes bir şeyki, kudsiyetinin vicdanî düşüncesi ve anlamı her yürekte bir kızgın kanın akışını hissettiriyor. Öyle ya! saadetimizi göz diken kimselerin bu hisle girişecekleri tahribata engel olmak için keşfedilmiş bir uğraşıdır.

Fakat savaş!..

Ne kötü ve ne ayıp bir şey, sonsuz bir istek ve üstünlük ve hasetin hedefi olan insanları yok etmek için savaş rüzgârları estiren savaş, sanki kutsal bir emirmiş gibi takdis ettiğimiz bir olay değil midir?

Elinize, güzel bir tüfek, süslü bir tabanca, zarif bir kılıç alınız. Bunların ne ince bir sanatla yapılmış olduğuna hayran olursunuz! O kadar beğenirsiniz ki, bu süslü nesnelere hemen sahip olma arzusuna kapılırsınız. Hele yaşamınıza göz diken bir düşmanınıza karşı sizi koruyacağını düşününce bu silâhlara olan sevginiz büsbütün artar.

Siz bu silâh elinizde iken bunu kullanmamaya ne kadar özen gösterir ve iradenize onu kullanmama yolunda hakim olursanız da, şayet karşınızdaki hasminizi öldürmeye kasdetmiş ise, dıştan süslü ve zarif görünen o silâh sizi yok etmek için kullanılacak bir alettir.

Sakin zan olunmasın ki, bu sözden çıkarılan anlam sizi silâhlara terk etmeye bir davettir. Ne yazık ki, bu da nice insan oğlunun icabeti nasıl ümit edilebilir ki.

Doğal yasalar şu insan oğlunu öyle bir hükmü altına almıştır ki, düşmanınıza iltifat ederek galibiyet elde etmenin imkânı olmayıp, onun fenalıklarına engel olabilmek için, ona kendi tarafınızdan daha büyük bir fenalık edebileceğinizi kendisine inandırmayınca ve hatta fiilen gösterip onu mağlup etmeyince güçlü olamıyorsunuz.

"Min Cerb El-cerb Halt be El-nedame"

(Herkim Denenmiş Denerse Ondan Dolayıp Pişmanlık Duyar)

Bu teori sekiz bin sene evvel bulunmuştur. Bu gün ülkemizde tahribat yaparak kötülüklerle ırz ve namusu berbat ve mazlum insanları öldürüp yok ederek seller gibi akan düşmanın bu gibi kötülükleri Hristiyanlık namına yapmış olduğu bilinmektedir.

Bir de o Hristiyanlığın şu sözlerine kulak verilmelidir ki, silâhı sağ ele değil, kullanım yasağı dolayısıyla sol ele almaktan bile korkmasından dolayı insanları tavsiyelerle bir hüküm altına girmeye davet etmişlerdir. Fakat, boş davet! Faydasız tavsiye !.. Çünkü insan oğlu bu davete icabet ve bu tavsiyeye kulak asmayacaktır.

Bu davet insanlara pek geç gelmiştir! Zira, bu davet geldiği zamana kadar, yeryüzünde nice savaşlar olmuştur ki, hatırlanması dahi zihinlere dehşet verir. Bu davet insanlara vaktinden evvel gelmiştir. Zira bu davetten sonra o kadar kan dökülmüştür ki, insan topyekûn düşünecek olursa çıldırır. Bu davetten evvel ve sonra bir diğerini boğazlayan insanoğlunun kasaplığı ile toprağa serilen insan bedenleri alelâde bir tahminle, insanların topraktan yaratılmış olduğunu pek âlâ

bilip iman getirdiği halde; bilakis, mayasını topraktan almış olan insanoğluna inanmamak gerekir!

Silâhları terk etmek mi? Heyhat !...

Uygarlık, uygarlık olalı yemin ederiz ki, alemin yok olması için düşünüldüğü kadar, tamiri için bu kadar düşünülmemiştir.

Nice yüzyıllar geçmiş, nice hükümdarlar gelmiş! İnanınız ki, insan yaşamını yok etmek için çalışmaktan yorulan fikirlerin ürünü olan silâhların tahrip gücüne karşılık, bunca ilim ve sanayinin gelişmesi her an yenik düşmüştür.

Silâhların terkedilmesinin tek çaresi varsa, o da silâhlanmaktır. Yeryüzünün tahribi fikrinde olanlar silâh ile geldiği gibi; bunlardan korunma ve savunma için dahi, onlara silâh yüzünden başka bir yüz göstermenin hata olduğu deneylerle tarihte görülmüştür.

İnsanoğlu o kadar garip bir yaratıktır ki, yüz verdikçe şımarır; şımarıdıkça yüz bulacak olursa, daha çok şımarır. Dünya onun esiri olsa, hakimiyeti için dünyamızın dışında dahi yeni yerler aramaya kalkışır.

Hindistan'a kadar giden İskender'ler, İzmir'e kadar gelen Timur'lar, birisi doğudan, diğeri batıdan Moskova çöllerine kadar varan Timurlenk'ler, Bonapart'lar, işte hep bu şımarıklıklar üzerine gelmiş ve gitmişlerdir.

Uygarlık duygusunun altı bin yıllık geçmişini, hem de kan ve nefret gibi iğrenç bir geçmişten doğmuş olan dolgunluğunu bu gün zayıf bir kalemin yazabildiği ilk başlangıcı olan kapkara bir matemle beraber boşaltıp çıkarmak mümkün olamaz. İnsan isek, uygar isek, dindar isek; bu üç kutsal duyu ile bezenmiş isek; yalnız şununla teselli olabiliriz ki, dünyayı yok etmek için açılan bir savaşın zararları ne kadar çok ise, savaşa o zararlarından korunmak için girişmiş olmak dahi bu zarar ve yıkıntıların ters oranına eşit ve benzer bir kutsiyettir.

Saldırgan hainin hiyanetine rıza göstermek, miskinlikten başa bir şey olamaz. Onun yürekleri titretmek için bilemiş olduğu tınaklarını söküp yerinden kopartmak kadar doğal ve daha büyük ne olabilir.

Öyleki o saldırgan kendini savunmaktan aciz bulunan kadın ve çocukların ciğerlerini yırtmak için o alevli tınaklarıyla meydana çıktığında : "Sen her yüreği kadın ve çocukların yüreği mi sanıyorsun ki, senin bu acımasız yok etme girişimine karşı titresin? İşte! Sana bir yürekki, çelikten yapılmıştır" diye meydana atılan yiğit canını bu yolda kurban etmeyi göze alırsa, insanlığın en üst kademesine ulaşmış olur. Ve milyonlarca aferin ve takdire değil, gayesine ulaştığı için dünya ve ahiretinde ulaşacağı başka bir saadet olamaz.

Şüphe yok ki bu rütbeye ulaşmak her şeyiyle birlikte ölümdür. Hatta o kadar şanlı bir insan olmak nice bu durumda olan binlerce insan meyanında en büyük fedakârlıklarıyla canı ile cömertlik yarışmasının başı olanlara acır. Hem onun zi-yayına ağlar, hem de kendi yüzünden geri kalan hizmetine acır.

Baş yazı olarak aldığımız bu büyük isim "Gazi Osman" Paşa, benzerlerinin en önde gelenlerinden idi ki, taşımış olduğu aslan yüreği aslanlar gibi atılğan ve parçalayıcı olmayıp, belki bu mel'un fikir için saldıran yüzbinlerce eşkiyaya karşı

savunan yine yüzbinlerce masumun hayatını, yüzbinlerce kişinin bağımsızlığını, velhasıl dünyada cennet gibi bir memleketin mamuriyetini bu eşkiyanın yok etmesinden korumak için kendisini ileri atmıştır.

Kıyamete kadar saygıyla anılacak olan "Osman Paşa" mübarek namına da "Plevne"deki son mağlubiyeti, ölünceye kadar pes etmeyip yetmiş-seksenbin Rus askerini yerlere sermek gibi üstünlüğü büyük bir başarıydı.

Buna yenilgi mi denilir ki, kırkbin insanla aslanlar gibi bir hamle yaparak 150.000 Rusun içine dalıp üç kat kuşatma çemberinin ikisini yardıktan sonra, üçüncüsünde fakat, kendi askerlerinin miktarına eşit 40.000 Rus askerinin ölü ve yaralı meydanında cephanesinin dahi tükenmesiyle, artık düşmanın sün-güsüne ve ateşine insan göğsüyle karşı koymak lazım gelince, elde silâh de-necek hiç bir niteliği kalmamış bulunan boş tüfekleri de, bir bir meydana çıkarak yararlıkla dövüşmek yerine, tam kancıkcasına insan üstünlüğüne güvenerek yenmeye gelmiş olan düşmanın mahcup ve uğursuz suratlarına atıyorlardı.

Bu bir mağlubiyet değil, şanlı bir galibiyettir. Bu mübarek savaşçı komutan bir söylentiye göre Jistovi köprüsünü geçerken, bir rivâyete göre de "Bükreş"e gi-rerken velhasıl esir olarak düşman toprağına ulaşınca en büyük rütbe ve unvanından daha yüce olan şehitlik mertebesine ulaşmıştır.

Gazi Osman Paşa'nın Ölümü Hakkında Çeşitli Söylentiler

Deniliyor ki; kasıklarına yakın olarak, bacağından yaralı olduğu halde ya-samını kaale almayarak savaşmaya devam eden o kutsal fedakâr komutan ya-rasına önem bile vermeyerek iki gün daha savaşa devam ettiği ve bacağı kesme durumuna vardığı için teessüründen hayatını kaybetmiştir. Savaş hali ne-deniyile kuşatma altında bulunan yerlerde yaşayan Rus uyruklu halkın işlerine Almanya elçi ve konsolosları baktığı gibi; Rusya'da bulunan Osmanlıların işlerine de İngiliz elçi ve konsolosları bakmakta idiler. Bu bakımdan gazi ve şehit Osman Paşa'nın mübarek naaşını İstanbul'a göndermek için İngilizler tarafından bir istek yapılmıştı. Şayet düşman, o aziz bedenden aslına dönüş suretiyle geride ka-lacak bir avuç toprağı, kutsal değeri yüksek bir maya olmak üzere gömülmesine izin verecek kadar anlayışlı olursa, bu aziz naaş Sultan Mahmut Han'ın tür-besine defnedilecekti.

Gazi Osman Paşa'nın esaret ve şehadeti haberi üzerine İstanbul halkı büyük bir teessüre kapılmakla beraber, Gazi Osman Paşa Hazretleri'nin şimdiye kadar askerî görevinin sonsuza kadar anılması için Türk halkının, kendisine minnet ve şükranının bir ifadesi olmak üzere naaşının İstanbul'a gelişi anında büyük bir karşılama töreni tertibine karar verilmiştir. Hatta onun adına bir anıt dikilmesi bile düşünülmüş idi. Yalnız gerçek olan şu ki, Gazi Osman Paşa asil isminin unu-tulmazlığını askerî hizmetlerinde göstermiş olduğu üstün başarılarıyla per-çinlemiştir. Rüzgârların yüzyılların yıpratma ve yıkılma sebebiyle bir gün ya-pılması tasarlanan anıtın, dünya, dünya olmak üzere durdukça ve yeryüzünde "Plevne" ve yöreleri baki kaldıkça, seksenbin saldırgan insan kanıyla yazılan "Gazi Osman Paşa" ismini oradan silmek mümkün olmayacaktır. Ancak bu büyük insanı bize, yani halen yaşayan ve ona sadık insanlara değil, gelecek ku-şakların da onu iftiharla anabilmeleri için ona yakışır bir anıt elbetteki ge-

rekmetektedir. Bu anıt onun kazanmış olduğu şan ve şerefin bir ödölü olamaz. Bizim o mübarek insana minnettar oluşumuzunun da bir sembolü sayılamaz. Zira onun himmetiyle bizim minnetimiz eşit olarak o kadar büyüktür ki, o büyüklüğün lâzım olan karşılığı insanlığın dahi dışında düşünölse daha uygun olur.

Bilinmesi gerekir ki, şu Osmanlı olma duyusunu adeta bizim kadar güden Macaristanlılar, gazi ve şehit Osman Paşa'nın Osmanlılara ve İslâmiyete olan gayretlerini takdir edip altın ve gümüşten yapılmış bir zafer tacını göndermek üzere hazırlamışlardı ki, bu taç kuşatma yüzünden Gazi Osman Paşa'ya gönderilememişti. Vakıa meydan savaşında o kadar yüksek bir rütbeye ulaşmasıyla başını yükselten, iftiharla anılan bu komutana söz konusu tacı başına koymak için talihin kolu kısa kalıp yetişememiştir. Ancak o mübarek başın lâıyk olduğu ziynetlerle bezenmiş taç gökten inerek şehadet mertebesiyle o kahramanın yüce başına konulmuştu. Bu suretle o suni taca lüzum bile kalmamıştı. Bununla beraber takdirşinas Macarlar tarafından hazırlanan o maruf ve kader nişanesi olan tacın şehidin türbesinde muhafaza edilmesi de bir kadirşinaslıktır.

Gazi ve şehit Osman Paşa'nın şehadeti teessürüyle müteessir olan kalem burada ah ve iniltilerini bitirip, ızdırap ve göz yaşını kurutuyor gibi görünüyor ise de, kıyamete kadar dillerde destan olacak şu bendimizle sona erecek. (Bu nüshadan bir gün sonra yayınlanan Vakit Gazetesi'nde şu haber yer alıyordu)...

Osman Paşa'nın Hayatı

Dünkü nüshamızda kalemimizin matem göz yaşlarıyla ağlatarak "Osman Paşa'nın vefatına dair verdiğimiz haberin, Viyana sefareti tarafından yapılan açıklamaya göre, asılsız olduğu ve Gazi Osman Paşa'nın henüz hayatta bulunduğunu yine Viyana Sefareti tarafından Bâbîâlî'ye gelen resmî açıklamadan öğrenmiş bulunuyoruz.

Olayın tafsilâtına dair almış olduğumuz şu açıklamaya göre, Gazi Osman Paşa'nın eşleri olan hanımefendi tarafından çekilen telgraf üzerine Gazi Osman Paşa'nın Viyana'da tutuklanmış iken, Avusturya Dışışleri Bakanlığınca yapılan tahkikat üzerine Osman Paşa'nın vefat etmeyip hayatta olduğunu, halen Plevne'de Rusların saygı ve himayelerinde bulunduğu anlaşılmıştır. Hatta bu telgraf Avusturya konsolosları marifetiyle Osman Paşa'ya sunulmuş olup Viyana sefareti tarafından bu son durum Bâbîâlî'ye arz edilerek, evvelki kara haber yalanlanmışır.

Osman Paşa'nın vefatından dolayı dünkü gün gazetemizde yayımlamış olduğumuz feci haber, yalnız kendi içten gelen ızdırabımızın acısıyla değil, adeta tekmil milletin içten gelen duygusu olarak yazılmışır.

Şimdi, aldığımız kara haber bizi ne kadar ağlatmış ise, sonraki aldığımız haber de o nisbette sevindirmiş olduğuna asla şüphe edilemez.

Cenabı Hak bu büyük adamı bize bağısladı. Hatta değerini şahsımızda bir kat daha büyültmek için olmalıdır ki, vefatına şüphemiz kalmadığı gibi bundan sonra da daha çok yaşayacağını bize müjdeledi. Çok yaşaması için de Cenabı Hak'ka dualar etmekteyiz.

Şu iki gün içerisinde halkımızın kederden sevince dönüşünün başlıca nedeni, Gazi Osman Paşa'nın kazanmış oldukları önemli ve parlak bir tarih yanında

değil, onun maddî bedeninin de sağ olmasıdır. Belki o beden Cenabı Hak'kın ona vermiş olduğu hasarı ve beceri gibi manevî bir yetenekle yalnız zamanında yaşayanlar için değil, gelecekte de tarih o zatı kendi varlığını teşkil eden o kutsal beden kıyamete kadar anılanlar içinde yer alacaktır.

Gazi Osman Paşa'nın Plevne'de göstermiş oldukları askerî başarısı son yüzyılın askerî tarihinde yer alan büyük başarılardan hiç biriyle ölçülemeyecek derecede büyüktür. Bu büyüklüğe yalnız biz hüküm verip savunmuyoruz. Bütün Avrupa'nın askerî otoriteleri içinde bulunan bu başarıyı tastik ve teslim ederek hatta "Plevne" harekât alanında dökülen kanlar kurumadan her dile mensup olan yazarlar tarafından bu savaşın birçok tarihî olayları kaleme alınmıştır.

Bu tarihlerin ne yolda kaleme alındıklarının araştırılmasına burada lüzum görülmemektedir. Yalnız "Plevne" savaşının tarihini, nasıl bir yazarın ne yolda kaleme alması lâzım geleceğini okuyanların kabul ve onaylayacağı bir yolda arz edersek, ecnebî dileriyle yazılmış bulunan tarihlerin içeriği ve anlamı kendi kendisine meydana çıkmış olur.

Bilinmelidir ki, bir savaşın askerî tarihini yazabilmek için, evvelâ o savaşın yapıldığı yerin coğrafi durumunu görüp incelemek lâzımdır. Hatta, eski savaşların tarih yazarları, meselâ "Kosova" tarihini yazacak olsalar, ilk önce oraya kadar gitmek, o yerin doğal coğrafyasını ve araziye incelemek külfetine katlanırlardı.

Bundan sonra şu zamanın savaşlarını yazmak için mutlaka o savaşın içinde bulunup; harekâtı bizzat görmeye gerek vardır. Hem de bu görüş silâhlı bir erin görüşü gibi olmak dahi kâfi gelmez. Hatta olur olmaz bir subayın görüşü de kâfi olamaz. Zira onların hedef görüşü kurşun ve mermisini atacağı nokta olup, ondan başka savaş alanını tümüyle göremezlerse, mazur olmaları şöyle dursun, belki görmeye çalışırlar ise, görevlerinde kusur etmiş olurlar. Demek oluyor ki, savaşın tarihini yazmak için kesinlikle savaşın durumuna göre genel bir görüş sağlamak gerekir. Şöyleki, yetmiş, seksen bin kişinin birkaç saat çevresi olan büyük bir arazideki askerî harekâtı bir kişinin iki gözü, göz değil bir makaslı dürbün olsa yine tamamiyle göremeyecektir. Çünkü insan aynı anda birçok yerde birden bulunamaz ki, her olayı görebilsin! Demek oluyorki, savaşın tarihin yazacak olan yazarın, kendi görüş ve düşüncesinden başka, yine kendi gibi harekâtı görüp inceleyen kiselerin bilgilerini de almış olması lâzımdır.

Şimdi Plevne Savaşı'nın tarihini yazmış ve Gazi Osman Paşa gibi hay-siyet ve askerî şöhreti dünyayı velleleye veren bir askerın askerî başarısını tenkit etmiş bulunan Avrupalı yazarlardan Rus ordusu içinde bulunup, yalnız Rus askerinin savaş harekâtını gördükleri halde "Plevne" kuşatmalarının savaş tarihini yazarlarsa doğru olur diye kabul ve onaylamak doğru olur mu? Osman Paşa'nın "Plevne" zaferine katılan erleri bile o büyük şan ve şerefi paylaşmış olduklarından; hele Osmanlı ordusu maiyetinde bulunup Gazi Osman Paşa'nın takdirlerine mazhar olan zabitanın (subayların) ömürlerinin sonuna kadar ve hatta ölümlerinden sonra da bu büyük Gazi'nin şerefiyle şereflenmeleri muhakkak görülmektedir. Bunlar meyanında pek çok himmet sahibinin "Plevne" savaşı tarihini yazacakları ve bazılarının yazmakta oldukları dahi bilinmektedir.

Biz burada, Tercümanı Hakikat Gazetesi'ne tefrika yollu yayım ve daha sonra o tefrikalardan teşekkül eden yeni kitaba ilâve ile yayınlamış bulunduğumuz eser ise Binbaşı "Talat" Bey kardeşimizin kaleme aldığı tarihtir ki, yukarıda açıklanan bütün mükemmeliyetiyle harekâtı kitapta toplamıştır.

Eserin sahibi Talat Bey Mektebi Harbiye'nin (Harp Okulu) yetiştirdiği en iyi gençlerinden olup, Osman Paşa daha "Vidin"den "Plevne"ye hareketleri anında maiyetlerinde savaş yaveri hizmetiyle bulunmuş ve "Plevne"de birinci savaşın başlamasına kadar savaş alanını mihmandar olarak beraber gezip, bu ilk muharebede memuren dahi tahkimatı dolaşarak yalnız bölgenin yeri ve tabii arızalarını değil o bölge üzerinde inşa edilen tahkimata dair de bilgi ve lâzım gelen düşüncelerini de orada tamamlamıştır.

Ondan sonra rütbesi binbaşılığa yükseltildiği zaman dahi taburuyla Gazi Osman Paşa'nın maiyetlerinde bulunarak temmuzun 31 nci ve ağustosun 1 nci günlerinde Rusları perişan eden ikinci muharebede taburunun bir kısmı hemen ve diğer kısmı da daha sonra muharebeye sokulmuştur. Hakikaten düşmanın en çok ateş püskürttüğü bir noktada kahramanlığını göstererek başarıyla Gazi Osman Paşa'nın dahi aferinine mazhar olmuştur. Eylülün 8'inden 13'üne kadar "Eyam Site" muharebesi demekle "Plevne" savaş alanında dahi şiddet ve önemi şöhret olmuş bulunan muharebede ise Binbaşı Talat Bey üstün çalışması mümtaziyetini göstermiş olduğu kendi namına yapılmış olan "Talat Bey Tabyesi"ni savunmakla görevlendirilmiştir. Orada gerek bizim tarafın ve gerek düşmanın harekâtını çok iyi bir şekilde görüp inceleyerek bu yüzden de görgüsünü artırmıştır.

Bu olaylardan sonra bu eserin sahibi Lofça yolu üzerinde ve "Tırnan" taraflarında bulunarak o yörelerin tahkimatını tetkik ve haritalarını yapmış olduğundan bu yolda doğrudan doğruya elde ettiği bilgisi, istenilen bir düzeye geldikten sonra, her günkü incelemelerini ise dergisine yazmış olduğundan olayları unutmaya ihtimalini önlemiş oluyordu. Ondan başka, kendisinin bizzat göremediği durumları güvenebildiği ve emniyet ettiği kimselerden sorularla tahkik ederek noksanlarını tamamlamayı başarmıştır.

Hele sonunda "Plevne"nin tesliminde kendisi birinci fırka (tümen) da bulunmakla o müthiş günün en büyük olayının doğrudan doğruya içinde bulunmuş ve düşmanın dahi en ilerideki harekâtını görmüş ve incelemiştir.

Şu halde Talat Bey'in görgü ve incelemeleri, "Plevne" Savaşı tarihini yazmaya yetkili olduğu gibi yazar bu eserini her yönden tamamlanıncaya kadar aynı özeni göstermiş olduğundan (Lakeduryan) ve sair isimlerle ecnebiler için kaleme alınan eserlerden dahi birçoğunu okuyup Rusya ordularının harekâtını öğrenmiş ve esareti esnasında Rus subaylarından da birçok bilgi alıp kitabına eklemiştir.

Eserin sahibinin kitabının tamamlanması için bu kadar gayret sarf etmesiyle beraber bu eser Tercümanı Hakikat Gazetesi'nde tefrika edilip daha sonra kitap olarak basılınca kadar aradan tabi birkaç gün geçeceği cihetle bu süre içinde kitabı inceleyenler tarafından görülen noksanlar kendisine bildirildiği takdirde, eserin tamamlanmasına hizmet etmiş olacağı cihetle memnuniyet ve teşekkürlerini bildiriyor.

Bizce bu eserin kabul edilmesinde dahi bazı yazarlarca tenkitler olacaktır. Gerek farkında olmayarak orduyu hūmayūn ve askerî harekât aleyhinde, gerek bilmeyerek ve çirkince görülen yerleri gayet adilane bir surette muhakeme ederek, gerek lūzumlu açıklamayı yapmıştır ki, askerî harekât ve savaş üzerindeki incelemelerinde bir nōksan olup olmadığını (asker olmadığı cihetle) bilemez isek de, şu itirazlar vadisinde ortaya koyduğu aklî ve tarihî bir noksan olmadığına güvenebiliriz.

İşte bu defa okuyanlarımıza arz etmekte bulunduğumuz eser bu kadar önemli bir tarih olup, doğrusu bunun yayınlanmasına mensup olduğumuz bir gazetenin başarılı olmasını dahi biz kendimize bir büyük şeref add eylediğimizden; artık eserin yazarı bulunan "Talat" Bey'in bu başarısından dolayı ne kadar iftihar etse hakkını teslim ederiz.

Ahmet Mithat

Gazi Osman Paşa'nın Öz Geçmişi

Doğum yerim Asya kıtasında Tokat Sancağı olup, burada 1249 (1833) tarihinde doğmuş olduğum tutulmuş olan kayıttan anlaşılmaktadır.

Babamın İstanbul'da bulunması nedeniyle çocukluğumda doğum yerimi terk ederek ailece İstanbul'a göç edilmiş olup, burada bir müddet sübyan mektebine devam ettikten sonra dayımın mekteb-i idadiye (ilkokul) de öğretmen olarak bulunması nedeniyle 1260 (1844) tarihinde mekteb-i idadiyeye kayıt ve kabul edildim. Beş sene bu okulda, dört sene de Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu)'de akranlarımla üstünde olarak güzelce çalışıp sınıfta üçüncü olmamdan dolayı ödüllendirilerek tahsilimi bitirdim. Teğmen rütbesiyle diploma alarak 1269 (1853) tarihinde okuldan ayrıldım. O esnada Kırım sorunu çıkmış olduğundan erkân-ı harbiye (kurmay) sınıfına ayrılarak Rumeli'ye tayin edildim. Kırım sorununun sonuna kadar burada çok iyi bir şekilde görevimi yapıp komutanımın takdirlerini kazanarak yüzbaşı rütbesine yükseltildim. 1273 (1857) tarihinde Kırım sorununun sona ermesi münasebetiyle İstanbul'a döndüm. Burada yine Erkân-ı Harbiye (Harp Akademisi)'ye devam edip 1274 (1858) tarihinde kolağalık (*) rütbesine yükselerek hizmetime devam ettim.

1275 (1859) tarihinde bütün Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yapılacak nüfus sayımı için kadastro usulüyle haritasının yapılmasına ve numune olmak üzere Bursa vilâyetinden başlanılmasına Babıalce karar verilerek diğer memurlarla birlikte bu görev için Bursa'ya gittim. Burada da canla başla çalışarak hizmet ettim. 1277 (1861) tarihinde Rumeli Yenişehir'inde toplanmış olan ordunun erkân-ı harbiye hizmetine memur olarak görevime başladım.

1280 (1864) tarihinde Hassa ordusuna bağlı 4 ncü Alay'ın 2 nci Tabur'una aynı rütbe ile tayin oldum. 1281 (1865) tarihinde bu ordunun 3 ncü Alay'ının 2 nci Tabur'una binbaşı rütbesiyle tayin olunarak Suriye'de Cebeli Lübnan'da çıkan bir karışıklık üzerine, karışıklığı bastırıp, şakileri yakalamak için taburumla birlikte buraya gönderildim. Esat'ın bir dereceye kadar yola getirilmesinden sonra Girit ihtilâli baş gösterdi. Devletçe Girit'e asker gönderilmesine karar verilmişti. Suriye'nin Girit'e yakın olması nedeniyle, memuren oraya gönderildim. Zaman zaman burada toplanan askerin mevcudu bir ordu kuvvetini bulmuştu. Burada eşkiyanın faaliyeti gittikçe artmış, fakat ardarda yapılan savaşlarla ihtilâl bastırılmıştı.

Hareket tarzım halen hayatta olmayan Harbiye Nazırı (Millî Savunma Bakanı) Ömer Paşa tarafından ziyadece takdir olunmuş, harekâtın sonuna kadar meydana gelen muharebelerde takdir olunan hareketime mükâfat olarak, rütbemin miralay (albay)'lığa kadar terfî ile, üçüncü rütbeden bir adet Mecidiye Nişan ile ödüllendirildim.

1284 (1868) tarihinde Yemen ihtilâli baş gösterip genişlemeden bastırılması için Refet Paşa komutasında bir tümenin Yemen'e gönderilmesine devletçe karar verilmişti. Bu amaçla ihtiyat erleri silâh altına alınarak bir tümen teşkil edildi. Bu tümenin 1 nci Alay'ının komutanlığına tayin olunarak burada göreve baş-

(*) Yüzbaşı ile binbaşı arasında eski bir rütbedir.

Misafirliğimiz esnasında sabahları Grandük Hazretleri bizzat teşrif buyurup hatır sorarlardı.

Bir hafta sonra, dinlenmiş olarak Kişnef'e gidip, orada bir ay kadar kaldıktan sonra (Harkof) kasabasına gidip bir otelin özel dairesinde bir iki ay kadar ikâmetten sonra, o esnada Harbiye Nazırı bulunan Rauf Paşa, özel bir görevle Petesburg'a gidip benim İstanbul'a dönmem için de İmparator'a rica etmiş olduğundan, İmparator Rauf Paşa'nın ricasını kabul buyurmuş olması nedeniyle, Rauf Paşa ile birlikte 1294 (1878) senesi Martının başlarında İstanbul'a gelinmiştir. Gelişimiz halk tarafından sıcak bir sevgiyle karşılanıp doğruca saray arabasıyla Mabeyn-i Hümayûn (padişahın sarayda özel olarak erkekleri kabul ettiği daire) da padişahın huzuruna çıkma şerefine eriştiğimizde padişahтан hüsnü kabul görerek padişah tarafından bizim için verilen bir ziyafette bulunduk. Yemekten sonra tekrar huzura alındık. Bu şerefe nail olarak. Burada özel bir iltifat olarak güzel ve altın bir kılıç ve bir adet mürasa (kıymetli taşlarla bezenmiş) Osmanlı nişanı verilerek, Hasa Müşiriyeti makamına atandık. 1294 (1878) 9 Mayıs tarihinde de mabeyn-i hümayûn müşirliğini de uhteme alarak 4 ay sonra yani, 1294 senesi 5 Kasım tarihinde Mabeyn Müşirliği uhtemde kalmak üzere Seraskeriye makamına tayin edildim. 1301 (1885) tarihine kadar bu hizmete devam edip, bu süre içinde bir kere 24 saat ve bir kere de 3,5 ay kadar mağzul (azledilmiş) bulunup nihayet mağzuliyetim dahi Bulgaristan sorunda harp taraftarı töhmetiyle itham olunarak Seraskerlikten azil olunarak Mabeyn-i Hümayûn müşiriyeti üzerimde olarak 12 seneden beri müşirlik makamında sadakat gösterilmekte ve bu süre içerisinde padişahı şahanelen bir nişan ve bir imtiyaz nişanıyla, saltanatı zamanında meydana getirilmiş küçük imtiyaz maddesiyle diğer bir gümüş kılıç ve iki adet binek hayvanı inayet ve ihsan buyrulmuştur. Ayrıca büyük oğlum, büyük ve muhterem kızları Zekiye Sultan Hazretleriyle evlendirilip ve ikinci bulunan Naim Sultan Hazretlerini de ikinci oğlumla nişanlanıp yakında düğünleri olacaktır. Şevket-meâb hazretlerinden bu ana kadar görmüş olduğum iltifatın minnettarı bulunduğum cihetle daima ve her durumda kendilerine sadık kalarak her bir emir ve fermanlarını canımı feda edeceğesine yerine getirmeyi kendime borç edinmiş olduğumdan, işte öz geçmişim doğru olarak bundan ibaret olmakla ileride doğabilecek değişiklikler bile ilâve edilebilecektir.

4 Haziran 1306 (1910)

PLEVNE SAVUNMASI

1293 (1877) Rumî Sene Haziranından Temmuzuna Kadar Olan Vakâlar

BİRİNCİ BÖLÜM

I. Plevne'nin Coğrafi Durumu

"Plevne" takriben 45 derece enlemde olup kuzey yarım kürededir. Büyük Balkan silsilesinin kuzeyinden çıkarak Tuna nehrine karışan ve Tuna'nın sağ yönündeki bölge arasında bulunan verimli ve mahsuldar bir arazinin ortasında bulunan bir kasabadır.

Şehir Vid çayına 5 km uzaklıkta ve bu çaya karışmazdan evvel birleşen Griviçe ve Tuçaniçe (Kayalidere) derelerinin çatal teşkil ettiği yerde kurulmuştur.

Plevne savunma yönünden hiçbir değeri olmayan açık bir kasaba ise de, stratejik bir öneme sahiptir. Çünkü Plevne büyük ulaşım yollarının birleştiği noktadadır.

- a. 32 km uzunluğunda "Niğbolu"ya giden yolun;
- b. 180 km uzunluğunda "Bela" (Aslatina) üzerinden Rusçuk'a giden yolun;
- c. 150 km uzunluğunda (Lofça, Turayan Karlova, Gabrovo)'dan geçerek "Filibe"ye giden yolun;
- d. 170 km uzunluğundaki (Orhaniye, Arap Konak) üzerinden Sofya'ya giden yolun;
- e. 150 km uzunluğunda Loplanga'dan geçerek "Vidin"e giden yolun birleştiği yerdedir.

"Plevne" kasabası bir takım tepelerle çevrilmiş bir tencere kapağını andıran kapağın dibinde bulunur ki, kuzeyden Yanıkbayır ve Bukovluk yahut Bukova sırtları ve Opanj tepeleri denilen silsilelerle,

Doğudan Griviçe Payşat tepelikleriyle, güneyden Payşat tepeleriyle birleşen Tutaniçe ve Boğut tepeleri ve bunların da Vid çayına birleşen kollarıyla ve batıdan da Vid çayı ile çevrilmiştir ki, bu yön yani nehrin sağ tarafı her noktada sol tarafa hakim ve yüksektir.

Bu tepelerin tabii durumları gereği olarak gayet dalgalı ve her noktada birbirine yüksek ve hakim bulundukları halde tepeleri itibarıyla geniş bir at nalına benzeyen bir kavis teşkil ederler. Meyilleriyle sırtları ve bunları ayıran dercekler, tarla, bağ ve bahçelerle örtülüdür. Bu bölgelerin savunması birliklerin fazla yayılmasını gerektirdiğinden irtibatı güçleştirir. Halkının çoğu Bulgar olmak üzere muhasematın başlangıcında nüfusu takriben 17.000 kişi idi. Bu nüfus Rusların istilâsı önünde civar köylerden kaçıp gelen İslâm göçmenleriyle daha da artmıştı.

Bina durumlarına gelince: Birkaç cami ve kiliseden başkasının hiçbir önemi yoktur.

2. Rusların "Plevne"ye İlk Girişi

Ruslar Tuna nehrini Jistov yakınından geçerek Bulgaristan'ın kalpgâhına doğru ilerledikten sonra, müfreze birlikleri etrafa dağıldıkları sırada bir miktar Kazak süvarisi de 9 temmuzda Plevne'ye girmiştir.

Plevne'de o tarihte bir bölük Redif askeriyile (2 nci Ordu, 2 nci Redif Alayı, 3 ncü İslimiye Taburu'ndan) Niğbolu'ndaki taburların bazı hastaları ve bu taburların depoları üzerinde muhafız kılıklı beş-on er ve bir iki de yerli jandarma erleri bulunuyordu.

Bu zamanda Osman Paşa Vidin mevkiinde bulunuyordu. Aralıkta karşı yakada Tuna'nın sol kıyısında Romenler tarafından yerleştirilmiş bataryalarla topçu muharebesi yapıyorlardı. Adliye, Belgratçık, Berkofça gibi bölgelerde herhangi bir fena olay çıkmaması için Vidin tümeninden bu bölgelere birlikler mevzilendirilmişti. Sırp'ların muhtemel herhangi bir harekâtına karşı ve dikkatli davranmak için Tuna kıyısında bulunarak 1854 senesinde önemli bir görevde bulunmuş olan Çitate mevziyle, bunun karşı taraflarına düşen ve bu yönlerde geçit için en ziyade dikkatleri çeken Filordin bölgesini gözetliyordu. Bundan başka Lomplanga ve Rahova bölgesiyle daha aşağıda İskur suyunun mansabına kadar olan bölgelerdeki muhafızlardan başka seyyar kollar gezdirerek oralardan düşmanın yararlanmasına kesin olarak engel olmak için gereken tedbirleri alıyordu.

Haziran ayının ortasında Osman Paşa Tuna'yı geçtikten sonra Ulahiye'de bulunan Ruslar aleyhine bir taarruz harekâtı yapmasının gerekli olduğunu arz ve teklif etti ise de, bu teklifi kabul edilmedi. Ne zamanki düşman ordusunun Jistova'dan Tuna nehrini geçtikten çok sonra taarruza geçilmesi için kendi fikri olan müsaadeyi alabildi. (2) Bu harekâttan sonra birliklerini toparlamak gerekti. (3)

Diğer taraftan Rusçuk Kolordusu'ndan ayrı olup, Niğbolu'da bulunan Hasan Hayri Paşa Tümeni'nin de, düşmanın ardı arkası kesilmeksizin yaptığı bombardımanla harekâtı durdurulmuştu.

Bu durumda Ruslar, hiçbir engelle karşılaşmadan rahat rahat Plevne ve daha güneyinde Lofça'ya kadar ilerleyebilmişlerdi.

Düşmanın Plevne'ye ilk girişi Vidin'e temmuzun 9 ncu günü sabahleyin saat 03.30'da Raho ve Karadeniz Redif Alayı'nın Miralayı Hamdi Bey tarafından Vidin'de Osman Paşa'ya çekilen bir telgrafla anlaşıldı. Fakat Niğbolu'dan Plevne üzerine Atıf Paşa'nın harekâtı 9 temmuz saat 8 (alaturka) olduğundan, düşmanın Plevne'ye girişini Osman Paşa günü gününe haber almış demektir.

Miralay Hamdi Bey'in Telgrafı

Plevne'de bulunan Nizamiye (muvazzaf) 5 nci Alay'ın 1 nci Tabur Doktoru Mustafa ve Kâtibi Arif Efendiler şimdi Raho'ya gelerek Rus süvarilerinin dünkü

(2) Sayfada Osman Paşa'nın Vidin'den harekâtı bahsinde.

(3) Bu fıkrada eserimin ilk matbu nüshasında bir yerinde satırlar arasına sokulmak yolunda kı-saca değinilmiş ise de; daha sonra 1888-1889 tarihlerinde Paris'te Budvan kütüphanesinin aracılığıyla yayımlanmasını başaramadığımız "Plevne Müdafası" adını taşıyan Fransızca eserimizde bu şekilde izah olundu (Yazan).

gün Plevne'ye geldiği ve orada İslimye Taburu'ndan bir bölük komutanı tarafından silâh yere ettirerek (silâhsız) sonra hükûmet konağına gelip hükûmet kaymakamını aramışlar. Bulunamadığından İslâm ve Hristiyan olmak üzere halkın ileri gelenlerini yanına çağırıp silâhlarını yere koyunuz. Şayet savaş isterseniz dışarı çıkınız diyerek teminat vermiş ve iki saat orada kaldıktan sonra İslâm ve Hristiyan olan bu kişileri hayvanlarına bindirip, ordunun gelişini göstermek üzere beraberinde götürdükleri sırada bu bölük ile sıhhiye memurlarından bir kısmı, hastaların bir kısmı ve ecza debboyları ve tabur sandığı velhasıl bütün eşyalarıyla Rahova'ya geldiklerini ve Lofça kasabasının dahi işgal edilmiş olduğu anlaşılmış ve Rusların ne askerî eşyayı ve ne de askerlere bir şey yapmamaları şaşkınlık yaratmıştır.

Her ne hal ise Plevne'de bulunan bu bölük silâhlı olarak bütün teferruatıyla hastahane Rahova'ya gelmek üzere bulunduğu, bölük komutanının ifadesiyle anlaşılmıştır.

5 Temmuz 1877

Miralay Hamdi

3. Atif Paşa'nın Müfreze ile Plevne'ye Girişi

Temmuzun 9 ncü günü saat 8'de Niğbli'dan Atif Paşa komutasında üç tabur piyade (2 nci Ordu, 5 nci Nizamiye Alayı, 3 ncü Tabur, 2 nci Ordu, 2 nci Alay, 3 ncü Redif Taburu eski İslimiye ve 5 nci Ordu, Tali Cenin Redif) ve iki 6 fundluk sahra krup topu (Hassa İhtiyat Alayı'ndan) ile üç fundluk krup dağ topundan ibaret olan bir müfreze gönderildi. Atif Paşa kuvveti ertesi gün temmuzun 10 ncü günü sabahleyin Plevne'ye ulaştı. Bundan dolayı Müslüman halk gayet memnun, Bulgarlar ise şaşırarak kederli ve mahzun kaldıkları halde Türk hükûmeti de memnun oldu.

Bu hususta halkın rahat ve istirahatlerini temin amacıyla bir bölüğü kasabanın korunması ile görevlendirerek kalan diğer kuvvetlerini, düşmanın gelmesi beklenen yönlerde mümkün mertebe savunma düzeni almak ve Plevne dolaylarında görünmek üzere 1/50.000 makyaslı krokide Fuma-I, gd-5, S-6, TF-II, gr-7, G-18, KR-32 noktalarına (Harfler koordinatları gösterir) serpme yoluyla ve bir bölüğü de Vidin yolu üzerinde bulunan metropol köyüne ileri karakol olarak topluca mevzilendirilerek hazırlanmıştı. Bundan başka elde edebildiği milis atlılarıyla Çerkez kökenli muhâriplerini, sonradan gelen bir bölük kadar Hassa Kazak süvarisini de etrafta devriye göreviyle dolaştırıyor ve bu noktaların ilerilerine keşif için gönderiyordu. Bunları düşmanın ufak tefek çeteleriyle muharebe ettirerek gereken zaman kazanılmış oluyordu.

12 temmuzda, bu müfrezelerle Rusların Plevne doğrultusunda ilerleyen keşif kolları arasında ve Zıştovi yolu üzerinde şiddetli bir çarpışma meydana geldi. Düşmanın hareketi Griviçe yönünden atılan birkaç top mermisiyle def edildi.

Açıklama: Niğbolu'yu kuşatmış olan Ruslar, ki Rus kolunun sağ kanadı üzerine hücum için Osman Paşa'nın Vidin'i terke hazırlandığına dair evvelce

gereken bilgiyi almış olan Atıf Paşa artık Rusların Plevne'ye ciddî hiçbir tarzda harekâta bulunamayacağına kanaat getirmişti.

Bunun üzerine yapılan yazışmalarda askerin dağınık düzende bulunmasında bir sakınca olmayıp, düşman keşif kollarının derme çatma birliklerden teşekkül etmiş olduğu tahmin ve görüşünde bulunuluyordu. Bununla beraber Atıf Paşa geride bir çekilme hattı tespit etmiş olduğundan bu suretle olayların gelişmesi bekleniyordu.

Hatta Osman Paşa mürettep kolordu ile Plevne'ye geldiği vakit yine bu bölgeler seçilmiş idi. (4)

4. Osman Paşa'nın, Mürettep Kolordu ile Vidin'den Hareketi

Rusların büyük bir süratle Bulgaristan'ın göbeğine kadar ilerlediğini Osman Paşa işittikçe, daha 15 gün evvel yapmış olduğu tekliflerini yeniliyordu. Haziran ortasına doğru, Serdar (Cephe Komutanı) Abdul Kerim Paşa'ya Vidin'in savunması için 12 tabur bırakıp, geri kalan ihtiyat kuvveti yani 19 taburu birleştirerek teşkil ettirilecek kolorduyu komutası altına alarak Vidin'den çıkmak, ya da Rahova muhafızı olan birkaç tabur alarak Plevne'ye sevk etmek ve Hasan Hayri Paşa Tünemi'ni de düşmanın hücumunu beklemeksizin Niğbolu'yu terk ederek kendisiyle birleştikten sonra, Lofça'dan geçip Tırnovo üstüne yüklenmek ve hücum etmek ve buradan Eskicuma yoluyla Şumnu'dan gelmiş olan ordu ile birleşmek ve bu suretle toplanan iki ordu ile Zıştovi istikametinde düşmana doğru ileri yürümekten ibaret olan teklifini yaptı.

Toplanan bu kuvvete düşman üstün bir kuvvetle engel olmak istediği takdirde Osman Paşa Lofça bölgesini işgal edebilirdi. Lofça bölgesi Balkanlardan geçecek düşmana karşı savunma için Plevne'ye nazaran daha çok faydaları olan idi. Çünkü, Lofça arazi bakımından da bir savunma mevzii olup, Sofya ile Orhaniye ve Metropol; ve ikincisi: Filibe-Turoyan vasıtasıyla temin edilmiş hudut muvasalası vardır. Bundan başka Tırnovo, Gabrovo'ya yakın olacağından bir harekât üssü olabilirdi.

Osman Paşa şunu da ilâve etmiştir. Sırbistan tarafından bir hücum vukuu, yahut düşman tarafından Flordin karşısından geçilip de, sonra Vidin üzerine yürümek ihtimallerinden hiç korkulmaması; ancak, başlıca düşman kuvvetleri Bulgaristan'da olan mevziini teminde başarı sağlarsa, kendisini def etmek kolay olmadıktan başka bu başarıya müttefiklerini de iştirak ettirecektir.

Osman Paşa yapmış olduğu bu teklif üzerine harekâta başlaması için gereken müsaadeyi alamadı ve kendi maksadının yerine getirilmesi için gereken hazırlıkları yapmasına dahi karşı çıkıldı.

6/7 Temmuzda Vidin'de şu telgrafı aldı:

İstanbul olağanüstü saat 2 gece:

Edirne, Filibe, Niş, Sofya, Vidin Kızanlık müdürlerine. Bu gece hükümdarımız Vidin, Ruscuk ve Tırnovo ile muharebe edeceklerinden makine

(4) 3 No.lu Lahikaya bak.

başında hazır bulunarak bundan evvel alınacak tebligatı beklemeniz rica olunur efendim.

8 Temmuz 1878

Hıfzı

Bunun üzerine Osman Paşa, ikinci bir telgrafla makine başına giderek irade-i seniye-yi (padişah emri) bekledi.

Telgrafla konuşulanların özeti şöyledir:

Hükümdar tarafından ilk olarak Osman Paşa'ya düşmanın durumun dair bilgileri ve bu husustaki düşünceleri sorulduktan sonra, Osman Paşa da şu cevabı vermiştir:

Düşmanın Tuna'yı geçmesiyle bilhassa Bulgaristan'ın kalpgâhına ve Balkan geçitlerine yürümekte ve her yöne yayılmakta ve Niğbolu'nun dahi şiddetli bir şekilde sıkıştırılmakta olduğu haberi alındığını ve bu durum karşısında düşüncelerine gelince: Rusların harekâtına karşı derhal vakit kaybetmeksizin mümkün olduğu kadar kuvvetlerimizle engel olmak gerektiğini bildirdi. Bu arada vaktiyle Abdul Kerim Paşa'ya arz etmiş olduğu sefer plânını anlatarak Ulahiye'nin Flordin'den geçeceğine ve Sırbistan'ın harekâtına dair hiçbir açıklamada bulunulmamış olduğunu bildirmiştir.

Bu açıklama üzerine padişah; kuvvetinin mevcudu ile, Vidin'de ne kadar asker bırakarak, ne kadar askerle hareket ve hangi yöne doğru yürüyeceğine dair açıklamada bulunmasını istemiştir.

Osman Paşa cevap olarak: Kendisi için en iyi tasarladığı hareket tarzı, ilk önce Tetün Balkanlarını ve sonra, Turyan ve Orhaniye geçitlerini tutmak ve bu gün esas Tuna hattı savunması bozulmuş olduğundan Rahova'daki askerlerin bir kısmı ve düşmanın hareketine göre Niğbolu bölgesinin bugün ve halen bir önemi kalmadığından ve özellikle kalesinin de bir taarruza karşı dayanamayacağı bilinmektedir. Bundan dolayı burada teslim olmaksna, asıl maksadı elde etmek üzere Niğbolu'yu şimdiden terk ederek, orada bulunan kuvvetin de kendi kolordusuyla birleştirilerek sağ kanat üzerinde yeterli bir kuvvet topladıktan sonra diğer tümenlerle birlikte baskın şeklinde taarruza başlamak olduğunu arz etmiştir.

Osman Paşa'nın şu teklifi strateji usulüne uygun olmakla beraber akıl ve mantık da bunu kabul ettiğinden Osman Paşa'nın Vidin'den hemen hareketi için serasker (cephe komutanı) ve Serdarı Ekreme (Harbiye Nazırı) kati emir verildiği halde, bu emir ancak temmuzun 9 ncü günü Osman Paşa'ya tebliğ edilmiştir.

Osman Paşa hareket emrini aldıktan sonra, ertesi gün yani temmuzun 10 ncü günü sabahleyin, Ferik İzzet ve Adil Paşalarla Tümen Erkân-ı Harbiye Reisi (Kurmayaş Başkanı) Mirliya Tahir Paşa ve Topçu Komutanı Arap Ahmet Bey ve bazı diğer subayları yanlarına çağırarak gerekli kararları almışlardır. Kararlaştırılan plân ve tertibat şöyle idi:

Lom'da 1, Rahova'da 3, Belgratçık'ta 1 tabur ve-Adliye ile Sırbistan sınırının Halve ve Rakoviçe kuleleriyle diğer sınır karakollarında birer tabur ki, toplan 7 tabur bırakıldı. Bilhassa Vidin'in korunması için 12 tabur piyade, bir bölük nizamiye süvarisi ve bu bölgelerden başka bir sahra Krup top bataryası terk edildi. Geri kalan 19 piyade, 9 sahra Krup bataryası ve süvari bölüğünden oluşan bir kuvvet ayrılarak 1 No. lu cedvelde gösterildiği üzere mürettep bir kolordu teşkil olunmuştur. Osman Paşa hareket şeklini Niğbolu'daki komutan Hasan Hayri Paşa'ya telgrafla bildirmiş ve ilâve ederek de düşman ne kadar bastırırsa bastırınsın, birkaç gün içinde kendisiyle birleşeceğinden mümkün olduğu kadar mukavemete gayret edilmesini tavsiye etmiştir.

Bununla beraber Rahova'da Mirliva Sadık Paşa'ya Rahova ve Tuna boyunca Niğbolu'ya kadar yerleştirilmiş bulunan 6 taburdan 3 taburunu orada bırakarak, geri kalan 3 taburu beraber alarak kendisiyle birleşmek için gereken emirleri vermiştir. Birkofça muhafızlığında bulunan Beypazarı Redif Taburu'nun 2 ncı Ordu, 5 ncı Redif Alayı, 3 ncü Tabur Binbaşı Akif Efendi de temmuzun 14 ncü günü Vidin'den hareket edecek olan mürettep kolorduya mevcudunu bildirerek 40.000 okka ve yine Orhaniye'ye de 40.000 okka peksimetin gönderilmesini emretti. (Bu tertibat ve açıklama Osman Paşa'nın Tütün balıklarını tutmak hakkındaki niyet ve fikirlerini doğrulamaktadır.)

Temmuzun 13 ncü günü akşamı ve 14 ncü günü ortalık ağırırken hareket edileceğine dair emir verildi. Dikkate şayandır ki, Osman Paşa bu emirden sonra bu bölgeyi iyi bilen ve tanıyanlardan yaptığı tahkikatı, bilhassa beni (Yazar Talat Bey) huzurlarına çağırarak evvelce o yönlerde memur edildiğim (5) zamanki bilgilerine tekrâr müracaatla tahkik ettikten sonra özet olarak:

Tuna kıyısında yürüyüş esnasında düşman ateşinden zarar görmemek ve hem de yürüyüşün mümkün olduğu kadar düşman tarafından görülmemesi için Vidin yakınındaki bulunan Vidbol, Nazır mahallesi üzerlerinden Arçar'a (6) inmek ve sonra Lumplanka yakınında ve geride Krividol köyü civarından yol bulmak üzere kararlaştırdı.

5. Mürettep Vidin Kolordusu'nun Plevne'ye Gitmek Üzere Hareketi

Temmuzun 14 ncü cuma günü sabahleyin saat 11.00'de mürettep kolordu Vidin'den hareket ederek Vidbol ve Nazır mahallesi köyleri yollarını takiben akşam birinci konak olan Arçar'a geldi.

Şunu söyleyelim ki, yürüyüş çok dikkatli ve sonuna kadar olaysız ve muntazam bir surette yapıldı!

(5) Olay: Askerî harekâtı başka kalıplara koyup veya değiştirileceği mümkün olabileceğinden temmuzun 13 ncü gününün akşamı yani 14 temmuz gecesi saat 1 civarında beni huzurlarına getirerek sorguladılar. Çünkü 10-12 gün kadar evvel emirleri gereğince Vidin'den Rahova'nın 9 saat aşağısında bulunan Beşli köyüne kadar sınır karakollarının ikmal durumunu ve Lom ile Rahova ovasında Beşikza denilen yere ve yine Rahova ile Beşli arasında uygun bir nokta seçerek oraya bir kaç bölük asker yerleştirerek bunların arazi yapısı ile askerî harekât ile ilgili keşifleri yapmak göreviyle memur edilmiş ve o zaman gerekli keşif sonuçları hakkındaki bilgileri kendilerine arz etmiştim (Yazan).

(6) Bu mesafe daha uzaktır.

Yürüyüş esnasında Vidpol köyü geçilirken, yürüyüş koluna Ulahiye tarafından birkaç top atılmış ise de, mesafe uzak olduğundan bir tesir yapmamıştır.

Müretteb kolordu 15 temmuz sabahı Arçar'dan Krivido'l'a gitmek üzere yürüyüşe geçti. Fakat yol sarp olduğundan toparların naklinde zorluklar çıktı. Bunun için her liva kendi toparlarını piyadeleriyle çekerek götürmek mecburiyetinde kaldı. Bu sebeple müretteb kolordu ikindiye yakın Krivido'l'a gelebildi. Burada mabeyinden aşağıda yazılı ve Türk ordularının durumunu gösteren iki telgraf gelmiştir.

Osman ve Mehmet Ali Paşalara;

Harekâtın hedefine bir an evvel gelmeniz iradei seniye gereğidir. Düşman Yenizagra ile Kızanlık'a iki koldan hücum etmiştir. Nereye geldiniz? Askeriniz ne kadar? Hemen cevap beklenilmektedir.

15 Temmuz 1878

Said

Diğer Telgraf

Bu telgrafta yazılanlar ise, (içinde bulunulan durumdan dolayı bu gün devletin hayat memat meselesidir. Vatana, millete karşı yararlığın en ziyade gösterileceği gün bu gündür. Ne kadar sürat ve hareket gücü varsa o kadar acele olarak harekâtın hedefine ulaşmamız iradei seniye emirleri gereğidir.)

15 Temmuz 1878

Sait

Osman Paşa bu telgrafların gereken cevaplarını verdiği gibi hemen aynen Şumnu'da Serdarı Ekrem'e (7) durumu bildirip, cevabını alır almaz, yani ertesi 16 temmuz günü için gecedene yürüyüş emri verildi. Kıtalar istirahat ettirilmedi. Yürüyüş hızlandırıldı. Öğle vakti Velçtrin köyüne varıldı. Burada Osman Paşa, Serdarı Ekrem'den bir telgraf emri aldı. Telgrafta "Niğbolu'nun durumunun kötüleştiği ve bir an önce Plevne'nin tutulması" isteniliyordu. Bunun üzerine Osman Paşa müretteb kolordunun Plevne'ye girmesinden evvel Plevne'ye gitmek ve Rusların muhtemel hareketlerine karşı Plevne'de bulunan Mirliva Atrif Paşa ile beraber hareket ve mukavemet etmek üzere 3 taburla (2 nci Ordu, 2 nci Alay) Miralay Emin Bey'i 16/17 temmuz gecesi saat 04.30'da gönderdi.

İşte, bu dakikadan itibaren hedefler ve harekât değişti. Osman Paşa da Tetran Balkanlarını ele geçirmekten mecburen vazgeçti.

- (7) Temmuzda Mehmet Ali Paşa daha henüz Serdarı Ekrem Abdul Kerim Nadir Paşa'ya halef olamamıştı. Sofya'da bulunarak birlikleri mümkün mertebe orada topluyor idi. Tuna Şark (Doğu) Ordusu Ahmet Eyüp Paşa komutasında olarak Ruscuk'un ilerisinde Kadıköy açık ordugâhında ve Lom çayı boyunca bulunuyorlardı ve Hezorgrad'a doğru çekilme harekâtına karar vermişlerdi. Bu harekât aslında 17 Temmuzda yapıldı.

17 Temmuz 1877, yani Vidin'den hareketin 4 ncü gününü gün batarken Eltimir köyüne gelindi. O gece orada dinlenmeye mecbur kalmışlardı. Vidin'den hareketinden itibaren geçen 4 gün içinde Tuna'nın uzun ovaları ve susuz yaylalarında özellikle temmuz ayında cebri yürüyüş yapan Türk askeri pek çok sıkıntı çekmişti. Gerçi bazı yerlerde geceleyin yürüyüş mümkün olmadığından ve yol üzerinde evvelce yer yer fıçılarla sular hazırlanarak on kere su verilmek gibi tedbirler alınmış ise de, buna rağmen yine güneş çarpmasından oldukça çok miktarda er hayatını kaybetmişti. Şu durum içinde yola, artık cebri yürüyüşle devam etmenin mümkün olmadığı anlaşılmıştı. Bununla beraber harekâtın hedefi olan Plevne'ye daha 3 tabur gönderilerek epeyce emniyet hasıl olduğundan Eltimir köyünde 18 Temmuz saat 08.00'e kadar dinlenmeye devam edildi. Saat 08.00'de Eltimir'den yürüyüşe geçildi.

18 temmuz akşamı, yani Vidin'den hareketin 6 ncı gecesi saat 1,5'da İsmail Pınarı'na erişildi. Burada mürettep kolorduya Rahova'dan Miralay Hamdi Bey ile gönderilen bir tabur daha katıldı. Bir saat moladan sonra hareket edildi. Hareketten bir süre sonra halktan birkaç atlının Osman Paşa'yı aradıkları görüldü. Bu atlılar Osman Paşa'nın yanına götürüldükleri zaman gerek sözle ve gerek ellerindeki mektupla Lofça'nın da Ruslar tarafından işgal edildiği ile ilgili kötü haberi bildiriyorlardı. (8)

Bu haber asker üzerinde çok büyük etki yaptı Osman Paşa'nın da uygulamakta olduğu plân üzerinde değişiklik yapılarak bir an evvel Plevne'ye yetişmek gerekiyordu. Bu maksatla gece yine yarı ay ışığında yürüyüşe devam edildi ve Vidin'den hareketin 6 ncı günü 19 Temmuz 1878'de güneş doğarken İskur nehri kıyısına ulaşıldı. Fakat bu esnada gelen kötü bir haber erati bûsbütün kederlendirdi. Bu haber, Niğbolu'nun düşman eline düşerek muhafızlarının esir edildiği, Niğbolu'dan kurtulabilip de mürettep kolorduya katılmak üzere yola çıkan bir sürü erattan duyulmakta idi. Yeri gelmişken küçük bir değerlendirmeye:

Haziran ortalarında Osman Paşa'nın Vidin'den hareket için gereken üst makamlara yapmış olduğu teklifler kabul edilmiş olsaydı, Vidin'den hareket ettireceği 19 tabur Lom ve Rahova yörelerine bırakılacak küçük birliklerden başka, Niğbolu'daki asker dahi böyle bir esarete düşmeyeceklerdi. Bunlarla birleşilerek 40 taburluk büyük bir kuvvet teşkil edilecekti. Aynı zamanda Niğbolu'da bir hayli top, mühimmat ve erzak bulunduğu bunlardan dahi yararlanılacaktı.

Bu esnada Ruslar henüz büyük kuvvetlerle Bulgaristan kalpgâhında yayılmamış ve sağ kanatlarıyla çekilme hattı açık idi.

Eğer Tuna doğu ordusu derhal Piyale'ye Rusların sol kanatları üzerine yürümüş olsaydı, başarı ümidi çok idi. Fakat Osman Paşa'nın plânı göz önüne alınmadı. Çünkü, Romenlerin Vidin kuzeyinde Flordin mevkiinden tecavüzü, Sırların buna güvenerek tekrar harekâtı ihtimalleri gibi, ikinci derecede kalan şeylerle fikir yoruluyor ve görüşler dağılıyordu.

(8) Yukarıda Hamdi Bey'in kopyası bulunan 10 Temmuz tarihli telgrafında: Lofça'nın işgali durumu üzerine ise de o vakit haberin doğruluğu hakkında şüphe uyanmıştı. Şimdi ise işgal kesinleşti.

Halbuki ikinci derecede önemli olan bu iki hükümet daha o vakit henüz harp ilân etmemiş ve özellikle ordularının yığınak yapmaları için en az birkaç hafta gerekirdi.

Bu zaman içinde düşmanın Sofya ovasını zapt ve ele geçirmesine tek yol olan Doruk (Birkofça ile Sofya arası) geçidi ile Draguman (Plyrut Belgratçık ile Siloniçe) arasındaki geçidi kuvvetli bir şekilde işgal ve tahkim için Sofya'da kâfi kuvvetlerin tertip ve hazırlanması mümkündü.

Şayet Tuna doğu ve batı orduları Rusları Tuna üzerinden kovmayı başaramazlarsa, Osman Paşa daima Lofça'da Tetven Balkanlarını ve İtropol'de de Etropol ve Orhaniye ve Arapkonak Balkanlarını tutabilir idi. Rusların mağlubiyeti halinde Romen ve Sırların artık doğrudan doğruya muharebede taciz etmeleri mümkün olamaz ve yerlerinde oturmaya mecbur kalırlardı. İskur nehri kenarında bulunduğumuz duruma gelelim:

Eski devirlerin fenalıklarından olarak, Türkiye'nin hiç olmazsa, önemli yerlerinin olsun ihtiyaca yetecek yolları yapılmamıştı. İskur nehri üzerine askerî harekâta yarar bir köprü yapılmamıştı. Piyadeler binbir güçlkle verilen kırık öküz arabalarından oluşan kollar halinde köprüden geçmeye mecbur oldular. 19 Temmuz öğleye doğru Mahle adındaki köye gelindi. Burada saat 08.30'da yürüyüşe geçildi. Gün batarken Aşağı Metropol'e varıldı. Burada evvelce Atif Paşa tarafından gönderilmiş olan ileri karakol bölüğüne tesadüf edildi. Yolda sol kanadımızda düşmanın Tuna vadisinden geçişine dair bir şayia çıktı ise de, aslı çıkmadı.

Aşağı Metropol Plevne'ye ikibuçuk saat mesafede olduğundan civarı ve Tuna kıyısı da artık düşman kıtalarının faaliyet sahasını teşkil ettiğinden basına uğramak tehlikesi vardı. Osman Paşa tarafından burada kalmak için emir verildi. Buraya gelindiği zaman Osman Paşa tümen ve tugay komutanlarıyla erkân-ı harbiyesine:

"Yarınki gün düşmanla muharebe etmeliğimiz beklenmektedir" diyerek kıtalara müteyakkız bulunmaları için emir verdi.

Böylece 19/20 Temmuz gecesi de orada kalınarak ertesi 20 Temmuzda sabaha karşı Plevne'ye doğru harekete geçildi. Sabahleyin saat 11.30'da Vid suyu üzerinde Plevne köprüsüne varıldı.

6. Kolordunun Plevne'ye Gelişinden Sonra Meydana Gelen 20/21 Temmuz Muharebesi (Kroki:3) (Ek:1)

Kıtalar Plevne köprüsünü geçerken Osman Paşa, erkân-ı harbiyesini ve maiyeti süvari bölüğünü beraber alarak araziye keşif ve harp zayıatını tetkik etmek ve mürettep kolordu için ordugâh olmaya elverişli bir yer seçmek üzere derhal Plevne'ye hareket etti. Göreve başladıktan biraz sonra Atif Paşa'nın kurmuş olduğu karargâha gitti. Bu esnada mürettep kolordu kıtaları henüz Plevne'ye gelerek istirahatâ çekilmişlerdi.

Saat 05.00'te düşman Plevne'nin kuzeydoğusunda (Fİ) kılıcığından ibaret muharebe hattımızın sağ kanadı olan ve Zıştovi caddesinin yakınında bulunan Greviçe köyünün kuzey, kuzeybatısı üzerinden ve uzaktan görünüp ilerlediği

Yanıkbayır'ın doğusunda (Gr) noktasında bulunan ileri karakollar tarafından görölerek düşman üzerine yaptırılan topçu ateşinden anlaşılmıştır. Bunun üzerine o noktaya derhal Ahmet Hıfzı Paşa komutasında bulunan 1 nci Liva'dan üç tabur (2 nci Ordu, 1 nci Talia (öncü) Mukaddem ve Tali Simav Redif Taburları) ve iki top gönderildi.

Bu sırada düşmanın savaş hattı diye gösterilen tepelikler bizim savaş hattımızın Yanıkbayır denilen 5 No. lu nokta önünden de görüldüğünden, 5 No. lu noktadan bu tepelere topçu ateşi yapıldı. Osman Paşa, bu yöne de Miralay Yunus Bey'in maiyeti ve 2 nci Tümen Komutanı Miriliva Hasan Sabri Paşa komutasıyla 3 tabur (2 nci Ordu Nizamiye 4 ncü Alayı) ve 2 top gönderdi. 5-6 No. lu bu nokta arası güzelce tutuldu, daha gereken önemli noktalara ve Lofça yönünden gelecek düşmana karşı Plevne'yi savunmak üzere de Plevne-Lofça yolunun geçtiği Kayalı Dere ile etrafa hakimce 18 No. lu (G) sırtı üzerine de Binbaşı Gıyas Ağa-ki (Gıyas Baba)- Taburuyla, (2 nci Ordu, 4 ncü Alay, 3 ncü Nizamiye Taburu), 3 top gönderip mevzilendirdi. Velhasıl Opanj tepesiyle 4 No. lu- LK (Bukovoluk) noktasını ve köprü başı mümkün olduğu kadar takviye edilerek düşman taarruzuna karşı savunabilmek üzere hazırlık yapıldı. Bu esnada karşılıklı topçu ateşleri de yoğunlaştı.

Düşman bu gün (20 Temmuz 1878) ve diğer noktalara taarruz etmeyerek yalnız Griviçe ve Yanıkbayır tepelerine karşı bir takım gösterişler yaptı ve o tarafları şiddetle topçu ateşiyle baskı altında tuttu. Bu yönde hafif bir keşif taarruzunda bulunduğu için Griviçe taraflarında çekilmeye mecbur kaldı.

Fakat S sırtlarıyla savunma hattımız arasında bulunan ve rakım itibariyle biraz alçak olan 3 No. lu sırt üzerine de düşmanın bir müfrezesi sokulmuş ise de karşı taarruzla 3 No. lu bu nokta (ileri karakol mevzii) korundu. Akşam olduğundan iki taraf da muharebeden vazgeçmişlerdir.

20 Temmuz akşamı bu hattın komutası 1 nci Fırka (Tümen) Komutanı Adil Paşa'ya verildi. Bu andan itibaren çok acele olarak sığınaklar ve siperler kazılması ve çok önemli olan yerlere de bazı omuz siperleri yapılması emrolundu. Gereken tertibatın mümkün olduğu kadar yapılmasına gayret edilmişti. Çünkü ertesi gün yani 21 Temmuzda düşmanın nasıl bir hareket şekli seçeceği tabii bilinmediği gibi, düşman kuvveti de tam anlamıyla keşfedilememiştir. Yakalanan birkaç harp esirinin ifadeleriyle iktifa edilmişti. Bundan başka mevcut kuvvetimiz az olduğu gibi çok yorgun olduklarından temkinli davranmak için Osman Paşa tarafından maiyetinde bulunan paşalarla gerekenlere mevcut kuvvetin mümkün oldukça toplu bulundurularak başlıca noktalar üzerinde bir müfrez kuvvet bırakılması emir ve tavsiye edildi.

Buna göre Griviçe yönünde 3 tabur ve 6 top ve bu nokta ile Yanıkbayır arasında ve Yanıkbayır'da 4 taburla 3 top; ileri karakol mevziinde 3 No. lu noktaya da 2 tabur (Çorum redif mukaddem, (öncü) 2 nci Ordu, 4 ncü Alay, 2 nci Nizamiye Taburu) ve yine düşmanın doğrudan doğruya Plevne'ye girmesi muhtemel olan bir geçide hakim olan 4 No. lu bu sırtlara da birkaç bölük piyade gönderilmiştir. Velhasıl şehirin doğu yönündeki tepelerde sair bazı kıtalar mevzilendirildi.

7

Bu gece (20/21 temmuz gecesi) iki taraftan da hiçbir hareket yapılmadı. Düşmanın 21 temmuzda şiddetli bir hücum yapacağı, mürettep kolordu subay ve eratinın 6-7 günden beri uykusuz ve yorgun olmasından yararlanacağı muhakkaktı. Fakat hangi taraftan taarruz edeceği bilinmiyordu.

21 Temmuz 1878 cuma günü saat 08.45'te evvela (S) sırtının karşısında bulunan mevziler üzerine düşman topçusu ateş açtı. Bu suretle bir gün evvelki muharebe tekrar başladı.

Bunu takiben, buradan başladığı topçu ateşine şiddetle devam etti. Aynı zamanda ve sağ kanatta Griviçe yönü de muharebeye başlamıştı. Bu esnada, ilk olarak Opanj tepesinde hafif ve ancak 1-2 dakika süren bir tüfek patırtısı işitildi. 3 No. lu mevkide ileri karakollar karşısında ve Opanj tepesinin doğusundaki yüksek tepelerin muharebe hattımıza doğru olan eteklerinde düşmanın beş taburu derin kol nizamında ileri yürüyerek, güya taarruz harekâtını bunlarla yapacakmış gibi görünüyordu. Arazi engebelerinden, gece karanlığından ve buna ilâveten şiddetli yağmurdan ve eratımızın çok yorgun olmasından yararlanan düşman bu 3 No. da bulunan ileri karakol mevkiin ilerisinde bulunan sarp ve kesik bir ölü açıdan Bukova deresine sokmuş olduğu birkaç taburla birdenbire hücum ve 3 No. daki taburun sağ kanadını da Bukovluk köyüne varıncaya kadar sol kanatlarını sararak taarruza devam ediyordu.

Bu esnada Osman Paşa tarafından sevk olunan taburların mukabil taarruzları üzerine Rusların da taarruza devama cûret etmeleri üzerine iki taraf sürgü süngüye gelerek birbirlerine karıştıar ve asla geri çekilmediler.

Birkaç saat devam eden ateş muharebesi Bukovluk yönünde söndüğü halde, yalnız 3 No. lu noktada bulunan ileri karakol mevziyle Yanıkbayır tepelerinin kuzey yamaçları üzerinde muharebe şiddetli bir şekilde devam ediyordu. Bir yandan askerin tüfek patırtısı ve kasatura süngü şakırtısına; diğer taraftan düşmanın ihtiyatlarımızın takviye etmesine engel olmak için yağdırdığı güllerin sesleriyle şarapnellerin vızıltıları arasında bizim taraftan "Allah! Allah!" ve Rusların karşılık olarak "hurra! hurra!" sedaları devam ediyordu. Bereket versinki askerimizin şecaat, metanet ve gayretinden başka yüksek rütbeli subay ve diğer subayların büyük himmet ve nüfuz ve kahramanlıkları (9) sayesinde düşman perişan olmuş ve gelen imdatları takviye kuvveti dahi neye uğradıklarını bilemeyerek kaçmışlardır. Bundan dolayı bu yönde de düşmana galebe çalınmıştır.

Bu muharebe esnasında düşman sağ kanadımızı şiddetli top ateşine tutuktan sonra, arazinin müsaadesiyle düşman süvarisi hücum ettiğinden muharebe hattının bu yönünü hakikaten sarsıp çekilmeye mecbur etmişti.

(9) Bu himmet yalnız olan 2 nci Ordu, 4 ncü Piyade Alay Kaymakamı (Yarbay) Yunus Bey ile, Hassa 4 ncü Piyade Alayı 2 nci Taburu Binbaşısı Kâzım Bey ve 2 nci Ordu 5 nci Talia Taburu Binbaşısı Mehmet Nazif Beyler tarafından başanılmış olmakla takdire şayandır. Harbin sonunda birer rütbe terfi etmişlerdir (Yazan).

Buna da sebep bilhassa şunlar oldu:

Sağ Kanat Komutanı Mirliva Ahmet Hıfzı Paşa, daha sabahleyin birinci topçu ateşinde yaralanmıştı. Sonradan livaya vekâlet eden Kaymakam (Yarbay) Hüsnü Bey de fena halde yaralanarak emir ve komuta sekteye uğramıştı. Bundan başka erat 6-7 günden beri yorgun "cebri yürüyüş" ve dinlenmeden yürüyerek bu muharebenin başlangıcından birkaç saat evvel Plevne'ye gelmiş yorgun yorgun o gün akşama kadar muharebe ve geceleyin de muharebe beklentisinde kuşkulu olmaları ve mevzileri açık bir tepe üzerinde hiç olmazsa piyade siperi bile yapamadıklarından ve açıkta kaldıklarından ve pek çok zarar görmelerinden ileri gelmişti.

Sağ kanadın şu hali Osman Paşa'nın dikkatini çektiğinden karargâhlarından (9 No. lu KM) noktasından, düşman üzerine şiddetli topçu ateşi ve yardım olarak Miralay Sait Bey (2 nci Ordu, 6 ncı Alay Çorum Redif Miralayı) komutasında birbuçuk taburu Grivçe deresinden gönderdiyse de, bu takviyenin (MS) noktası civarına geldiğinde muharebe hattının sağ tarafında Simav Redif Taburu'nun zedelenmiş (zayıat vermiş) olan avcı bölüklerini geriye almak üzere binbaşısı tarafından çaldırılan "sağdan geri!" borusuyla tek-mil taburun çekilmesi ve bu işarete bakarak Sait Bey dahi olduğu yerde kalarak böyle bir yanlış anlama, çekilmeye büsbütün sebep olmuştu. Fakat, bu çekilmeden Ruslar yararlanamadılar. Taaruz eden düşman Osman Paşa ordugâhından şiddetli top ateşi altına alındı. Osman Paşa'nın kıtaata (birliklere) sert ve kati emirler göndermek gibi (10) tedbirleri sayesinde askerlerimizi tekrar düşmana hücum ederek düşman eline geçen noktalar işgal ve tahkim olunup düşmanın harekâtı bozguna döndürüldü ve muharebe zaferle tamamlanıp sonuçlandı. Bu savaşın hemen ardından yaptırılan süvari keşfinde, düşmanın götüremediği 17 adet cephane arabası, savaş alanında terk ettiği 300 kadar çadır ile çok miktarda tüfek ve sair eşya ganimet olarak alınmıştır.

Savaş alanında düşmanın bıraktığı ölümler defnedildikleri zaman sayılarak 3900-4000 arasında olduğu haber verilmiş ise de, sonradan yapılan soruşturmada 1.000 kadar cesetin defnolunduğu ve yaralıların da en az 2000 erden fazla olacağı tahmin edilmiştir.

Zayıatımız 1000 kadar şehit ve 1000 kadar da yaralıdır.

Düşmanın bu muharebede kuvveti genel ihtiyatından başka 13.000 kadar piyade ve 3 alay süvari, 60 toptan ibaret olup iş bu genel ihtiyatın birinci günü daha muharebeye yetişmemiş olduğu, muharebenin birinci günü alınan esirlerin ifadelerinden anlaşılmıştır.

(10) Çekilmeye başlayan asker üzerine kesin bir emri tümenin Erkân-ı Harbiye Reisi Mirliva Tahir Paşa'ya ve o civarda bulunan tabur komutanlarına beni baş yaver (emir subayı) olduğum için göndermişti. Emirde harriyen şunlar isteniyordu: "Şimdi 3 ncü savaş hattında bulunan taburların komutanlarına git! Taburlarını düşmana çevirmeyel! Ve eski mevzilerini tutarak sebat ettirmeye gayret etsinler, kaçanları vursunlar! Aksi halde, buradan kendilerinin topa tutularak iki ateş arasında kalacaklarını söyle!" dedi. Ben önce bu emri Osmanlı askerinin başarsı için çalışan Tahir Paşa'ya ve sonra diğer birlik komutanlarına tebliğ ettim. Böylece taburlar ileri hareketle hücumla kalkıp zaferi elde ettiler.

İKİNCİ BÖLÜM

22 Temmuz 1877'den 31 Temmuz Kadar Olan Olaylar

1. Lofça'nın Ele Geçirilmesi (Harita: 9) (Ek: 1-A)

İlk önce bölgenin coğrafi durumunun önemini anlatalım.

Lofça şehri, Osma çayının yukarı kısmı üzerinde bulunmaktadır. Plevne'ye 36 km, Slivovo'ya 35 km ve Troyan geçidine de 30 km mesafededir.

Şehir Osma çayı ile ikiye ayrılmıştır. Bir kısmı, nehrin sol kıyısında bulunan tepeler üzerine inşa edilmiş olan İslâm mahallesidir ki, 1200 kadar bina bulunmaktadır.

Diğer kısmı, nehrin sağ kıyısında vadi içine inşa edilmiş olan Bulgar mahallesidir. 800 binadan ibaretir. Şehrin bu iki kısmı birbiriyle pek iyi olmayan bir köprü ile bağlanmıştır ki, üzerinden (Slovi-Plevne-Niğbolu)'ya giden yol geçer.

Lofça şehrinin muharebeden evvel çoğu İslâm olmak üzere 12.000 nüfusu vardı. İmar bakımından hayli ilerlemiştir. 20 cami ile 3 adet Ortodoks kilisesi ve bir rüşdiye okulu ile, 10 ilköğretim ve 1 Hristiyan mektebialisi (yüksek okul), 2 ilköğretim, 2 Hristiyan Enas (Kızlar) mektebi mevcuttu. Lofça şehri Tuna nehri havzasında Bulgaristan'ın zengin olan şehirlerinden biri idi. Fransa ve Avusturya'ya çok miktarda deri ihraç ederek ticaretle Avrupa ülkeleri arasında şöhret yapmıştı.

Lofça şehri birçok ulaşım yollarının birleştiği noktada olduğundan Rusların askerî harekâtında büyük önem taşımakta idi. Bundan dolayı Ruslar burasını baskı altında tutmuşlardı. 17 temmuzda Slovi'den General Subatov komutasında gönderilmiş olan Rus kitaları tarafından işgal edilmiş idi. Müfrezenin kuvveti: Hassa Kazaklarının ikinci Eskadron ve Ron Kazaklarından 30 ncü Alay'ının 2 ve 23 ncü Alay'ın 2 Eskadron ve Viladi Kafkas Alay'ından bir piyade müfrezesiyle, iki adet sahra topundan teşekkül etmişti.

Türk ordusunun Plevne'yi işgali üzerine Lofça şehrinin askerî önemi arttı. Çünkü, gerek Plevne kolordusunun yapacağı askerî harekâtı, gerek Balkan yönünü temin etmekte. Orhaniye yönünden Sofya yolunu açık bulundurmak ve emniyette tutmak bakımından Rusların birbirine paralel teşkil etmiş oldukları savaş hatlarından ikisinin sağ kanatları üzerinde bir savaş hattı oluşturarak, bu kanatları tehdit edip düşmanın hareketini geciktirmek ve bir de gerektiğinde bu harekâtı ya pabilmek Lofça'nın elde bulunmasına bağlıydı.

İşte bu büyük önemi bakımından Osman Paşa Plevne'nin birinci muharebesini takiben fırsatı kaçırmayarak birdenbire Lofça'nın ele geçirilmesi çaresini düşünmüştür. Lofça'yı keşfettikten sonra bir iki gün içinde takviye olarak Sofya'dan gelen muntazam kitalardan 6 tabur ile bir topçu bataryası ve bir mikar ihtiyat olarak Çerkez süvarisi ayırdıktan sonra, Plevne'nin Kayalıdere üzerinde 23 No. lu noktada tertip ve Mirliva Refet Paşa komutasında temmuzun 26/27 nci gecesini saat 3'te Lofça istikametine gönderdi.

Refet Paşa mevcut kuvvetiyle ertesi günü ortalık ağarırken Lofça önüne geldi ve o dakikada şehrin korunma bulunan 3-4 bölük Moskof (Rus) Kazak süvarileriyle beraber silâha sarılan birçok yerli Bulgarlarla muharebeye başladı. Bunu takiben askerimizin hücumu üzerine, düşman mukavemet edemeyerek kaçmış ve askerimiz şehre girmiştir. İhtiyat Çerkez askeri dahi Kazakları bir hayli mesafeye kadar takip ettikten sonra geri dönmüştür. Bu şekilde Lofça ele geçirilmiş ve başarı elde edilmiştir.

Rusların gerek Plevne ve gerek Lofça'da uğradıkları mağlubiyetin acısını çıkarmaya çalışacakları şüphesizdi. Fakat kendilerini toparlayıncaya kadar büyük bir muharebeye girişemiyorlardı. Yalnız ara sıra topçu muharebesi yapıyorlardı.

Bu süre içinde bir yandan etraftan getirtilen muntazam kıtalar ve ihtiyat Çerkezlerle kolordunun kuvveti artıyordu. Diğer taraftan da kazanılabilen fırsatlardan yararlanılarak ileride girişilecek taaruzla hazırlanıncaya kadar meydana gelecek düşman hücumunu kolaylıkla def etmek ve çok zayıata uğramamak için mahfuz mahaller, siperler yapılmaya çalışılıyordu. Fakat bu fırsat ancak temmuzun 30 ncü gününe kadar bulunabildi. 31 temmuzda son buldu.

2. Tristinik Muharebesi (11)

Tristinik köyü Vidin çayının sol yönünde ve Metropol istikametinde Plevne'ye 3 saat mesafededir.

Düşman bu köyü keşif ve gerekli plânlamalarını yapmak için birliklerine bir karargâh yeri olmak üzere seçerek Vidin ve Rahova ile Plevne arasındaki hududu kesmek ve tehdit etmek, Dibnikler'e doğru çete faaliyetleri yaparak Plevne kolordusu için bu civardan tedarik edilecek ve Sofya'dan gönderilen mühimmat, hayvan yemi ve yiyecek gibi şeyleri gasb ve zabt etmek içindi. Temmuzun 26 ncı günü düşmanın yine bu yönlerde bir kafiye üzerine yürüdüğü haber alındığından, Mirliva Hasan Sabri Paşa maiyetinde Kaymakam (2 nci Ordu, 4 ncü Nizamiye Alayı) Mehmet Nazif Bey beraberinde olarak 4 piyade taburu ve bir miktar asker muavene (gönüllü) Çerkezler ile, 2 top gönderildi.

Düşman muharebe için Tristinik köyünün ilerisinde Tuna nehri yönündeki tepeleri işgal etmişti. Müfrezenin öncüsü olan Çerkez gönüllü süvarileri köye yaklaştığı zaman orada bulunan Kazaklar kaçtıklarından Çerkez süvari gönüllüleri köye girdi. Bunun üzerine müfreze köyün ilerisinde düşmana karşı derin kol nizamında mevzilendirildi. Müfreze ileriye avcı erleri yayarak düşmanla topçu muharebesine başlamışlardır. Bu suretle top sesleri biraz devam ettiği halde ileride bulunan avcı hatlarımız takviye edilerek ileriye sahte bir gösteri hareketine başlandığı vakit, düşman orada dikiş tutturamayacağını anlayarak geri çekilmiştir. Şu hâl üzerine istenilen emniyet kazanılmıştı. Fakat emniyetin tam olarak alınmış olduğunu anlamak için müfreze 26/27 temmuz gecesini orada geçirerek 27 temmuzda Plevne'de genel ordugâha dö-

(11) Bu köy haritalarda (Balgaroni) Plevne'ye yakın olanı değil, Metropol yönündekidir.

nülmüştür. Yapılan topçu muharebesinde bizim taraftan birkaç er yaralanmış, düşmanın zayıfatı olup olmadığı bizce bilinmemektedir. (12)

Düşmanın bu suretle sarkıntılığına son verildi. Burada savaş devam ederken Orhaniye'den gelen ve iki taburun korunması altında (2 nci Ordu, 3 ncü Niş, 3 ncü Ordu Tali Milas Redif) bulunan 500 araba mühimmat ve erzak kafilesi Dibriklere yaklaşmış ve düşmanın durumu hakkında toplamış oldukları bilgileri Plevne'de bulunan kumandana arz etmişlerdir.

Kafilenin korumacısı olan taburların binbaşılari Plevne'ye girmek üzere tedbirli davranmışlardır.

Dibnikler'e doğru yoldan hareket etmeyip yürüyüşü Medon üzerine değıstirerek Tırnan tarafından Tırnan deresine gelip, orada geceledikten sonra ertesi gün Plevne'ye girmişlerdir.

3. 31 Temmuz / 1 Ağustos 1878'de Yapılan İkinci Plevne Muharebesi

31 Temmuz'da Plevne kolordusunun kuvvet ve zayıfatı (5 No. lu Nizami Harp) (EK: 2) temmuzun 30 ncü gününe kadar kolordunun kuvveti, Lofça'da bulunan taburlardan başka 1, 2, 3, 5 nci Ordularla, Karadeniz kıyı alaylarına bağılı nizamiye ve redif olarak 33 tabur piyade ile Hassa Kazak Süvari Alayı'ndan 5 bölük süvari ve birinci muharebede mevcut olan top, 300-400 arasında değışen Çerkez gönüllülerinden ibaret bir kuvvet teşkil edilebilmiş ve bunun miktarı da 19-20 bine ulaşmıştı.

Bu kuvvet her biri 12'şer tabur piyade ve ikişer bölük süvari ile ikişer batarya toptan oluşan iki tümen ile bir de genel ihtiyata ayrılmıştı. 1 nci Tümen Ferik Adil Paşa'ya; 2 nci Tümen Mirliva Hasan Sabri Paşa komutasına verildi. 1 nci Tümen kuzeyde bulunan savunma hattı üzerine mevzilendi. 2 nci Tümen'in bir kısmı gerektiğ kadar güneydoğı ve güneyde bulunan mevkilere yerleştirilerek, geri kalanı ihtiyatla beraber takviye kuvveti olmak üzere genel karargâhta bulunuyordu.

Muharebeden bir gün evvel, 30 Temmuzda Plevne'nin tahkimatı şunlardan ibaretti (Harita: 5) (EK: 3).

Kuzeyde Yanıkbayır'da 5 No. lu sırt üzerine yapılmış 2 topluk mevzii, aynı sırt üzerinde 7 No. lu noktada bir top mevzii, iki yanında piyade için bir taburluk kadar avcı hendekleri ve yine aynı sırt üzerinde Yanıkbayır'da 4 No. lu noktanın solunda Bukova köyü üzerine doğru avcı hendekleri. 3 No. lu noktanın solunda Bukova köyü üzerine doğru avcı hendekleri. 3 No. lu noktada münferit avcı hendekleriyle korumalı iki top mevzii, kuzeydoğuda: Griviçe tarafında iki tabya (2'şer top, 2 tabur) (13) ve bunların solunda (US) noktasına doğru avcı siperleri yapılmıştı (1 taburluk). (14)

Kuzeybatıda: Opanj tepesinde 2 küçük tabya (2'şer top) ve yakınında siperler yapılmıştır.

(12) Olayda görevli olarak bulunduğı bildirilen Kaymakam Mehmet Nafiz Bey'in ifade ve açıklamalarıyla yazılmıştır. (Yazan)

(13) 2 nci Ordu, 2 nci Alay, 2 ve 3 ncü Nizamiye Taburları.

(14) 2 nci ordu, 5 nci Alay, 1 nci Nizamiye Taburu.

Vid köprüsünü savunmak için Opanj köyünün güneyinde bir top tabyası (2 top).

Güneydoğuda: 14 No. lu noktaya gerektiğinde 6 top konulmak üzere baş siperleri yapılmıştır. Bunun gerisinde 11 No. lu noktaya 4 topluk (2 top mevcut) bir top tabya ile yanlarına piyadeleri koruyacak siperler.

10 No. lu noktaya da gereğinde top koymak üzere Bölge Topçu Komutanı Miralay Ahmet Bey tarafından seçilmiş ve ihtiyatten yapılmış 2 topluk bir topçu mevzii hazırlanarak oraya da bir bölük (15) konulmuştur.

Güneyde Kayalidere üzerinde ve o noktaya hâkim 10 No. lu noktaya bir küçük top tabya ile, 19 No. lu noktaya doğru bir takım siperler, (4 tabur, 2 top). (16)

Bu 4 taburdan müfrez 3 bölük 17 No. lu noktada değirmen yakınında, boğazın girişini savunmak üzere ileri karakollara konulmuş olduğu gibi, 18 No. lu noktanın güneybatısına doğru (K) noktası yönlerinde de bir iki bölük karakol olarak bulunuyordu.

Güneybatıda: Köprü başında 32 No. lu noktada (2 top ve 1 tabur redif) (17) bulunuyordu. Genel karargâhın 9 No. lu bu noktada bir batarya yani, 6 topluk uzun ve yatık mermi yollu bir top tabya edilmekle, ilerisindeki boğazda ve Yarbayı denilen meyilde topların ve boğazın korunma ve savunmasına mahsus avcı hendekleri ve topların sol tarafında Grivçe deresine doğru bir hat üzerine sıra ile siperler ve münferit avcı siperleri bulunuyordu. Buranın korunmasında da ayrıca ve devamlı olarak 2 nci Ordu'nun ve 4 ncü Nizamiye Alayı'nın 2 nci Taburu'ndan 6 bölüğü bulunuyor idi. (18)

Bu mevkiilerin daha ilerisinde (HS) noktasındaki Değirmen civarı da geceleyin çok önem kazandığından, geceyi (HS) noktasında geçirmek üzere süvari müfrezesi gönderiliyor idi.

Plevne kasabasının korunması için bir tabur kalmıştı. (19)

4. Muharebenin Başlangıcı (Harita: 4) (EK: 4)

Temmuzun 30 ncu salı günü sabahleyin saat 01.30 sıralarında birinci muharebede olduğu gibi düşman, kuzeydoğudan ve Tuna'ya paralel denilebilen muharebe hattımızın sağ kanadı ilerisinden göründü. İlk olarak orduya haber vermek ve düşmanın hareketini durdurmak üzere bu yönde bulunan 2 nci Nizamiye Alayı "Orduyu sani" (2 nci Ordu'dan) 2 nci Tabur'unun bulunduğu Grivçe tabyasından top ateşine başlandı. Fakat Ruslar yürüyüşlerini hızlandırarak Grivçe köyünün kuzeydoğusundaki sırtlardan da ilerlemeye

(15) 2 nci Ordu, 4 ncü Nizamiye Alayı, 3 ncü Tabur'dan.

(16) 2 nci ordu, 4 ncü Nizamiye Alayı, Taburun kalanı 3 bölük

2 nci Ordu, Redif, 3 Mukaddem İslimiye

2 nci Ordu, Redif, 3 Salis Niş

2 nci Ordu, 3 ncü Redif, 3 Tali Milas.

(17) 2 nci Ordu, 5 nci Alayı, 1 nci Tabur Tali Kengri (Çankırı)

(18) Benim taburumdan olup, arta kalan iki bölüğü kasabaya yakın ve hemen genel karargâh gerilerinde idi. (Yazan)

(19) 2 nci Ordu, 5 nci Nizamiye Alayı, 1 nci Tabur'dur.

başladıklarından bu istikametten ilerleyen düşmana karşı savunmak üzere genel karargâhta bulunan toprakların ateş etmesi için Osman Paşa tarafından emir verildi. Lâkin bu esnada düşman, sağ kanattaki derelerden yararlanarak kıtaları Plevne'nin doğu ve güneydoğusuna sarkıtmaya başladı. Aynı zamanda Radişovo ve Lofça yolu üzerlerinden de göründü. Ve bir müfreze de, Opanj tepesi tarafından topçu muharebesine başlamıştı.

Diğer yönde düşman Radişve'de mevzi alarak Lofça yolu üzerinde bulunan mevzilerimizi şiddetli topçu ateşi altına aldı. Düşmanın taarruzuna şiddetle mukabele edildi. Şöyleki:

Griviçe yönü yukarıda söylendiği gibi yalnız tahkimat ile savunma olmayıp, şiddetli bir hücum halinde Yanıkbayır tepelerinde bulunan bataryalardan biri ve genel karargâh bataryalarının himaye ve savunmasıyla da takviye olunuyordu. Bu yönden yalnız imdat kıtaları ve gereken mühimmatı göndermekle iktifa edildi. Yanıkbayır'da 5 No. lu noktada bulunan Ferik Ahmet Paşa'ya da emirler ve lâzım gelen talimat verildi. Düşmanın Opanj tepesi yönlerindeki ve güneydoğu ile güneyden yapacağı bu yönlerdeki harekâta katılan kuvvetler sıklet merkezini teşkil etmeleri yönünden o tarafları mümkün olduğu kadar takviye etmek gerektiği düşüncesi beyan ve tavsiye edildi. Yukarıda söylediğimiz şekilde, Adil Paşa hatnik bataryalarından biri "Griviçe" deresiyle Zitşovi yolunu yan ateşine alıyordu. Düşman buradan Plevne üzerine birkaç deneme taarruzu yaptığı halde bu bataryalar tarafından yapılan şiddetli ateş sayesinde def edilmiştir.

Velhasıl Opanj tepesinde kaymakam Süleyman Bey'e düşmanın yapacağı hücumlara şiddet ve metanetle mukavemet edilmesi ve siperlerin korunması emrolundu.

Radişve'nin karşısında 11, 14 No. ile gösterilen mevziler ve Kayalidere'nin çıkışı fazla açık olduğundan buralarının savunması için şu tertibat alındı:

a. Güneydoğuda: Radişve tepesiyle karşısında 11 No. lu noktadan başlayarak Kayalidere'ye kadar giden kılıçık arasında ve Kayalidere'ye hakim bulunan sarp kayalıktan ibaret, 15 No. lu noktaya Erkân-ı Harbiye Reisi Tahir Paşa komutasıyla 3 piyade taburu (20) ve 4 sahra Krup topu gönderilerek orası tutuldu.

b. Atıf Paşa komutasındaki takviye kıtası 11 No. lu noktadaki mevki ve menzillere gönderildi. Atıf Paşa, Tahir Paşa'nın sol kanadı ilerisinde bulunan Tahir Paşa muharebe hattı ile küçük ve savunmaya elverişli bir dış açığı teşkil eden Miralay İbrahim Bey'in (2 nci Ordu, 5 nci Nizamiye Alayı) bulunduğu 14 No. lu noktadan genel karargâhın bulunduğu yerdeki kılıçıklar üzerinde teşkil olunan bir hatta memur idi. Bundan başka gereğinde top koymak üzere ihtiyat olarak yapılan 10 No.lu noktadaki top tabyada iki top ve muhafazasına iki bölük (21) gönderildi.

c. Hasan Sabri Paşa komutasıyla da yine Tahir Paşa'nın sağ kanadı gerisinde 11 No. lu noktadan Kayalidere'ye kadar uzanan yani güney cephesinin sağ kanadını korumak üzere bir hat teşkili için birkaç tabur gönderildi.

(20) Karadeniz Kıyı Alayı'ndan; Eski Trabzon Taburu ile diğer iki Redif Taburu.

(21) 2 nci Ordu, 4 ncü Nizamiye Alayı, 2 nci Tabur'dan yani benim taburumdan. (Yazan)

d. Hasan Sabri Paşa'nın sağında bulunan ve Kaşalidere'yi savunan Miralay Yunus Bey'e (2 nci Ordu, 4 ncü Nizamiye Alayı Komutanı) gereken emirler verildi.

5. Muharebe

Muharebenin başlangıcının hangi yönlerde geliştiğini yukarıda anlatmıştık. Bunlardan yalnız Opanj tepesinde meydana gelen kısa patırtıdan sonra sesler kesilmişti. Diğer yönlerde gerek söylenilen tertibat ve gerek onu takip eden birkaç saat kadar topçu muharebesi yapıldı. Şöyleki Grivçe yönünde düşman yalnız toplarının adedini artırarak 5 batarya (22) top ile bombardıman etti ise de, Grivçe'nin üstünde bulunan tabyalar ile, genel karargâhta bulunan iki batarya ile karşılık verildiğinden düşman ilerlemeye ve hücumu muvaffak olamıyordu. Güneydoğu ve güney yönleri karşısında bulunan düşman, Radişve tepelerine hakim mevzilerden ve 14 No. lu tepeye karşı mevzilere birçok batarya tabya ederek ve bir taraftan devamlı ateş yağdırarak, bir taraftan da hücum kollarını tertip edip uygun noktalara süratle gönderiyordu. Bizim taraftan da şiddetli topçu ateşi ile karşılık veriliyordu.

Böylece birkaç saat devam eden bu muharebeden sonra, nihayet saat 6 raddelerinde Ruslar arazinin kıvrımlarının ateş tutmayan yerlerinde hücum kollarını tertip ettiler. İlk önce Tahir Paşa'nın bulunduğu 15 No. lu noktaya ilerlemeye ve bir taraftan soluna yani, 14 No. lu noktaya doğru yayılmaya başlamaları üzerine Tahir Paşa tarafından şiddetle savunuldu. Bu sırada cephenin hareketi bozulmuş ise de, düşmanın sağ kanadı ilerlemekten geri kalmayıp 14 No. lu noktaya aniden girerek şiddetli bir hücumu başlatmıştı.

Yukarıda anlatmış olduğumuz şekilde bu nokta esasen bir siper taşılağından ileri gitmeyip ancak bir tabur (23) ve 2 kıta ile tutulmuş idi. Ve bunlar da evvelce düşmanın topçu ateşinin etkisiyle, özellikle düşman piyadelerinin ve bu noktaya gelmesine yarayan açılar arazi engebelerinin yardımıyla düşman çok ateş görmeksizin, birdenbire mevzie girmesi üzerine 14 No. lu noktadaki tabur geri çekilmeye mecbur olmuştur. Her ne kadar geriden 11 No. lu noktadan takviye gönderilmiş ise de, bir faydası olmamıştır. Bu suretle 14 işaretli nokta elden çıkmıştır.

Buradaki askerle sonradan gönderilen takviye kuvvetleri geride 11 işaretli noktaya toplanıp, fakat hayvanlarının yetiştirilmemesi sebebiyle yalnız kaması kurtarılan bir top düşman eline geçmiştir. (24) 11 No. lu noktaya muharebenin başından beri Osman Paşa tarafından takviye gönderilerek sağlamlaştırılıyordu. 11 No. lu nokta ile Zıştovi yolu arasındaki Hek dereciği ile, 14 No. lu noktadan ibaret sarp yerin kılçığından düşmanın gelmesi ve 11 rakımlı noktaya hücumu ihtimaline binaen ve özellikle, bu 11 rakımlı noktanın kuzey ve doğu cephelerini savunmak üzere 10 rakımlı noktaya daha mu-

(22) Rus bataryaları 8'er top olduğu cihetle 40 top.

(23) Orduda, Ayıntap Tali Redif Alayı Binbaşısı Neşet Efendi.

(24) Kamayı Topçu Binbaşısı Çerkez Hurşit Ağa almıştır ki, kendisi yaşlı ve fakat gayretli ve cesur bir subay idi. Son günlerde kısa zaman evvel şehit oldu.

harebenin başında 2 top ve 3 bölük (25) piyade gönderilmiş idi. Düşmanın ileri harekâtında 11 No. lu noktanın sağını yani, 15 No. lu noktanın kuzeyini ve özellikle Griviçe yönünde bulunan tümenlerle irtibat kurulması için 11 No. lu noktanın sol kanadını dahi vurmak üzere bu 11 rakımlı noktanın biraz sağından 11 No. lu sarp yerin kılçık üzerinde bir cephe, bir hat teşkil ettiğinden yani, Tahir ve Adil Paşaların tümenleri arasındaki tahkimat yollarını kesmeyi başardıktan sonra taarruza başlayacağı anlaşıldığından, Osman Paşa da 11, 10 No. lu noktalar arasındaki kıtalardan bir kordon ile muharebe hattını teşkil ve takviye etti.

Düşmanın 15 No. lu noktanın kuzeyine doğru ilerlemesi üzerine, bu noktada bulunan Tahir Paşa kuvveti ileride kaldığından bir taraftan gerisinin kuşatılmasını mümkün kılacaktı. Düşmanın bir kolu da Hasan Sabri Paşa kolu üzerine yürüyerek Tahir Paşa kıtasını sağdan kuşatmak üzere bulunduğundan, o noktada mümkün olsa bile, sonradan tehlikeli olacaktı. Bu durum Tahir Paşa'nın dikkatini çektiğinden süratle ve hakikaten muntazam bir çekilme ile muharebe ederek çekilip Hasan Sabri Paşa kolunun soluyla 11 No. lu nokta arasındaki 34 No. lu noktayı tuttu. Mevcut bulunan kuvvetiyle 4 topu gereğine uygun olarak tabya ederek düşmana karşı koymaya hazırlandı.

Şu olaydan sonra düşmanın bir kolu da Radişve önlerinden ilerleyerek karşılarında bulunan Hasan Sabri Paşa Tümeniyle muharebeye tutuştuğu gibi, ara sıra Kayalidere yönünde şiddetli tüfek patırtıları başlamış ise de, çok devam etmemiştir. Çünkü, düşmanın asıl amacı 11 No. lu noktanın ele geçirilmesi idi. Düşman ilk önce burasını ele geçirmek üzere topçu ateşiyle hücum kol- larını artırıyordu.

Saat 8'de muharebe bütün şiddetiyle devam ediyordu. İlk önce muharebe hattı üzerinde merkez addedilen 14 No. lu nokta, düşman eline geçerek Ra- dişve yönünde dahi ilerlemiş ve açıklandığı gibi 11 No. lu noktanın soluna (güneydoğusuna) doğru yürümüş idi. Aynı zamanda Lofça yolu civarında ve 11 No. lu noktaya birçok top mevzilenilerek Kayalidere üzerinden 18 No. lu noktayı dövmeye başlaması üzerine, düşmanın maksadını bozmak için bu- radan ileriye kıtalarımız şiddetli muharebe ederek aşağıda anlatılacağı gibi fena halde zedelenmiş idi. Şöyleki:

Muharebe hattının Griviçe yönüyle merkezdeki noktalar topçu muharebesi ederken, saat 4 raddelerinde düşmanın 11 rakımlı nokta civarına ve Lofça yolu üzerine (BF) harfli noktaya koyduğu bataryalarla 18 No. lu noktaya ateş açmaya başlaması üzerine 18 No. lu noktanın komutanı olan Miralay Yunus Bey bir taburunu (26) güneyde 25 No. lu bu sırtlarda Bağlık içine göndererek çok önemli olan Bağlık sırtını tutturdu. Düşmanın yapacağı taarruzlara karşı buranın iyi bir şekilde savunulması gerekiyordu. Mevcut Çerkez gönüllü eratı Kayalidere'den bu düşman topları üzerine hücum ettirildi. Bu hücumu gören düşman derhal topçu ateşlerini o noktaya kaydırarak (KS) noktası üzerine top- ladı ise de, o yönde bulunan düşman piyadesi gönüllü Çerkez süvarisi üzerine

(25) Taburun, 2 nci Ordu, 4 ncü Nizamiye Alayı, 2 nci Taburdaki, evvelce gönderilmiş olan bölük de dahildir. (Yazan)

(26) Milas Tali Redif Taburu idi ki, iki bölüğü Kayalidere değirmeni yakınında idi.

ateş açtığından bunlar da geriye çekilmeye mecbur oldular. Ancak bu kadarla kalmayıp, düşman piyadesi saat 5 raddelerinde bu yönde taarruza başladı ve 25 No. lu bu sırtlarda mevzilenen taburla muharebeye tutuştu. Bu tabur 6 bölükten ibaret idi. (Diğer 2 bölüğü Kayalidere değirmeni yakınında olduğu beyan olmuştur.) Çok üstün bir gayret ve metanet gösterdi. Hatta saat 6 civarında Binbaşı Hulusi Efendi tarafından Kayalidere değirmeni yakınında 17 No. lu noktada bulunan iki bölüğünden birini daha yanına çekti. Gerek bunu ve gerek ihtiyat olarak tuttuğu diğer bölüğü muharebe hattına düşmanın sol kanadı üzerine sevk ederek ve son derecede gayret göstererek saat 9'a kadar düşmana mukavemet etti ise de, 135 kişi zayıat vererek çekilmeye mecbur olmuştu.

Bu esnada geriden Miralay Yunus Bey tarafından 3 bölük (2 nci Ordu, 3 ncü Redif Alayı, 3 ncü Taburu Salis Niş'den sol kolağası komutasıyla) takviye kuvveti düşmanın sol kanadından görünerek mümkün olduğu kadar taciz etmek üzere (KV) harfiyle gösterilen tepenin karşısına gönderildi ve bu şekilde çekilmekte olan Hulusi Efendi'nin taburunun adı geçen 25 No. lu bu sırtın doğusunda 17 No. lu tepelik üstünde kendisini toplamasına ve kendisine çeki düzen vermesine gayret edilmişti. Fakat bu takviye istenilen noktaya vardığı zaman tabur komutanı tarafından evvelce ileriye gönderilmiş olan bir bölüğü de bozuldu. Fakat, ikinci defa gönderilen bölük düşmanı durdurabildi.

Bu esnada aynı yönde bir felâket daha meydana geldi ki, o da aynı takviye bölüklerinin sağ kanadını almak üzere Krişin köyü yönünden düşman süvari müfrezesinin çıkışı idi. Ne ise ki, "K" harfli nokta gerisinde siperler ardına yerleştirilmiş olan iki bölük bulundukları yerlerden ateşe başlayarak düşmanın harekâtına engel oldu.

3 ncü Niş Taburu'nun adı geçen 3 bölüğü bulundukları noktada akşamdan sonra saat yarıma kadar kaldılar. Bu zaman içinde Yunus Bey'in emri üzerine komutanları tarafından verilen emir gereğince kendine celp gibi, mevkiin önemine binaen diğer bir bölük (Kayalidere'den getirilen bölük) de gönderildiği noktadan yeri icabı olarak çekilmeyip uzun bir süre daha kalmıştır. Hasılı dikkat olunacak şey: Saat 08.30 civarında muharebe bu yön için şiddetli bir durum aldığı halde başarıyla son bulmuş olmasıdır. Şimdi gelelim Griviçe yönünde devam eden duruma:

Plevne'nin bütün cephelerinde Griviçe cephesi oldukça iyi tahkim edilmiş (yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerden anlaşılacağı üzere) olmasına göre, düşmanın ilk olarak bu yerleri bombardıman ile tahribi, topraklarını gürletmesi ve şu şekilde muhafızlarının yıldırılması gerekiyordu. Bu nedenle düşman, muharebenin başlangıcı olan saat birbuçuktan beri Griviçe üzerindeki tabyelere hücum belirtisi olmak üzere şiddetli topçu ateşi yapılmakta ve bizim taraftan bu tabyelerle genel karargâhtan gereken "KVM" noktasından karşılık verilmekte idi.

Saat 7'de düşmanın 3 taburdan oluşan bir kuvveti, derin kol nizamında ilerisinde avcı hattı bulunduğu halde Griviçe köyü kuzeydoğusundan haça kılıcı bayırından doğru geldiği görüldü. Bunun üzerine Griviçe tabyalarıyla genel karargâhtan (9 No. lu noktadan) düşman topçusu üzerine yapılan topçu ateşinden vazgeçilerek taarruz eden düşman kıtalarına şiddetli bir ateş açıldı.

Taarruz eden bu kuvvetin hedefi iki nokta olabilirdi: Biri doğrudan doğruya Yarıbayırı denilen bayır ve dere ile genel karargâh idi. Diğeri aynı bayıra gelmezden evvel "HKF" deresine girerek, o yönde ise, bizim her dakikada taarruz-çekilme ve çekilme-taarruz nedenleriyle sabit kalmayan muharebe hattımızın sağ kanadını tehdit etmek idi ki, bu durum aşağıda anlatılacağı üzere hakikaten yapılmıştır.

Anlatıldığı gibi bu şekilde düşman Griviçe kuzeydoğusundan ilerlemekte ve bizim taraftan topçu ateşiyle durdurulmakta iken 10 No. lu nokta yönünden acı acı borularla imdat ve cephane isteme sesleri işitiliyordu.

Buhranlı zamanda, Osman Paşa 9 No. lu "KOMA" noktasının 300 adım gerisinde ve çadırı önünde bulunarak gereken yerlere gerekli emirleri veriyordu. Bununla beraber Yunus Bey yönünü gözetlemekte idi. Çünkü, gerek bu yönde ve gerek 10 ve 11 No. lu noktalarda ve Hasan Sabri Paşa'nın sol kanatları sıkışmış olduğu halde genel karargâhta asker kalmadığından Adil Paşa Tümeni'nden birkaç taburun yetiştirilmesini emrettiklerinden gelişi bekleniyordu. Böylece bir iki dakika içinde bildirilen yerlerde çalışan imdat ve cephane boruları sıklaştı ve aynı zamanda o yönden subay ve erlerden oluşan çeşitli kimseler haber getirdiler.

Bunun üzerine ben (kitabın yazarı) Osman Paşa'nın yanına gittim. Gelen haberleri kendilerine arz etmeye mecbur oldum. Bulunduğumuz noktadaki topların dahi korunması için ayırt edilecek kuvvet kalmamış olduğu zaten biliniyordu. Komutanı bozuntuya kapılmayarak biraz sakin bulundukları arada şükür ki, Adil Paşa'dan takviye olmak üzere evvelce istenilen taburların Yarıbayır'dan aşağı hareket ettiği görüldüğünden topların ve bulunduğum yerin korunması gelecek tabura terk olunmak üzere, Müşir Paşa derhal emrinde bulunan 4 bölükle mümkün olduğu kadar fazla cephane alarak imdat istenilen yöne hareketin için emir verdi. Derhal hareket ettim. Hareketim esnasında bizim yönün halli zorlaştığı, askerın bir kısmının gerilere Plevne'ye doğru çekildiği görüldü ise de almış olduğum özel emir gereğince, gerek askerlere ve gerek ilgililere tebliğ ve tehditlerle bunların çekilmeleri durduruldu. Değerli noktalar yani 10 ve 11 No. lu noktalara tekrar ulaşıldı. Bu zamana kadar bu yönde gerek düşman ve gerek askerlerimiz tekrar tekrar bir diğerini yerlerinden püskürterek birbirlerini takip ettikleri halde, bu anda muharebe hattımız Griviçe deresiyle, Kayalıdere arasındaki sırtlar üzerinde bulunuyordu. Bundan sonra, bu yönde, özellikle, 10 ve 11 No. lu noktalar arasında ve etrafında ateş pek çok şekilde şiddetlenmişti. Muharebe bütün şiddetiyle devam ediyordu. Bu esnada bazı kıtalarımız taarruz ederek bu noktalar arasındaki sırtın deresine iner ve karşı 13 No. lu sırta çıkmaya başlar ve düşman şiddetle bizim yöne yürüyerek aynı dereye kadar gelebilirdi. Muharebenin başlangıcından, yani sabahtan beri de Plevne ve etrafında hava yoğun sis ve dumanlı olduğu halde atılan topların etkileriyle bu duman biraz parçalanmış ve etraf da biraz açılmıştı. Daha sonra başlayan piyade muharebesinin boğucu olan piyade ateşinin dumanlarından meydana gelen yoğun bir buluttan etraf karanlık bir hale gelmişti. Bu arada ancak, top ve tüfek patırılarıyla kısık boru sesleri ve tutuk tutuk (Allah! Allah!) ve (hurra! hurra!) sesleri işitiliyordu. Velhasıl bu karışıklık saat 10'a kadar devam etti. Saat 10'da, muharebenin en feci ve müthiş zamanı başlamıştı. Şöyleki:

Etrafı kaplayan dumanın biraz sıyrılmasıyla her- taraf görünmeye başlar başlamaz, bu yönde 11 ve 10 No. lu noktalar arasında olan muharebe hattındaki askerlerimiz birdenbire ileriye taarruza başladı. Bulundukları sırttan derhal dereye inerek karşı sırta çıkmaya başlamışlardı. Fakat hattın sağ kanadında istinat noktası sayılan 10 No. lu noktada düşmanla askerlerimizin birbirine karıştığı ve iki taraf askerinin boğaz boğaza gelerek kasatura parlıtları göze çarpıyordu. Rusların önemli bir kuvvetinin 10 No. lu nokta yakınında toplanarak takviye kuvvetinin dahi yetiştirildiği görülüyordu.

Şu hâl ileriye taarruz eden taburların daha ilerilerinde karşı sırta çıkmakta tereddütlerini mucip olduysa da, yine harekâta devam edildi. Fakat, bu harekât çok sürmedi. Bu sırt üzerinden düşman kuvveti meydana çıktığı gibi, bu hattın sol kanadından "Hak deresinden" de, düşman askerinin çıkışı haber verildi. (27) Bundan dolayı artık, ileri taarruz felâketi mucip olacağından, taarruz eden taburlar gerideki yerlerini tutmak üzere, çekilmeye başladılar. Bunun üzerine, beklenen sırt üzerinde meydana çıkmasını hemen şimdi haber verdiğimiz düşman müfrezesi, o anda ilerleyip, çekilen taburlarımız üzerine şiddetli ateş açmak gibi bir fırsatı kaçırmadılar. Düşmanın bu hareketine karşı kitalarımızda hem çekilme, hem de, düşmanı durdurmak üzere, zaman aralıklarıyla dönerek engebelerden, bağ hendeklerinden yararlanıyorlar ve buralarda durarak düşmana ateş etmek suretiyle eski mevzilerini tutuyorlardı. Bu hattı taarruz esnasında sol kanattan vurmak üzere Hek deresinden çıkan düşman müfrezesi ise 10 No. lu noktada top muhafızı bulunan bir iki bölük tarafından açılan şiddetli ateş ile, bu noktadan Atif Paşa'nın attırdığı birkaç şarapnelin (içerisinde demir misketler bulunan top mermisi) etkisiyle bozguna uğramıştır. (28) Lâkin, bu anda güneşin batmasına yakın saat 11.30'da, elde takviye kalmamış, muharebenin almış olduğu durum ise, yukarıdan beri anlatılan dereceyi bulmuştu. Yani bu anda Plevne savunma hattında hücumu uğramamış bulunan Vid çayı bölgesi dahil olmak üzere 20 kilometrelik bir mesafeye uzanıyordu. Eldeki kuvvetler de şu uzun hat üzerinde bir nizama göre yayılmıştı. Osman Paşa için artık hiçbir ihtiyat kuvveti ayırmaya imkân yoktu. Savunma hattının herhangi bir kısmı düşman tarafından tazyik olursa ve imdat istenilse, daha serbest olan taraflardan kuvvet çekilerek takviye kuvveti olarak Rusların tehdit ve hücumlarının yoğun olduğu bölgeye gönderiliyor, düşman taarruzları dur-

(27) Bu müfreze aynı gün saat 7 raddelerinde Griviçe önünden Hasa deresindeki kol ile tabur nizamındaki askerlerden müfrez olması; yahut, maksadı hedef olan sırtın arkasından Zıştovi yoluyla Hek deresine girmek üzere başkaca tertip ve sevk edilmiş bulunması ihtimaldir. (Yazan)

(28) 11 noktasıyla, 10 noktası arasındaki muharebe hattını teşkil eden taburların hepsi 2 nci Ordu'ya mensup idi. Şöyleki:
11 noktasının sol kanadı ilerisi: 4 ncü Alay, Nizamiye 1'nci Tabur,
11 noktasının sol kanadı solunda: 5 nci Talia Taburu'ndan 4 bölük
Sol Kolağası komutasında: 5 nci Talia Taburu'ndan diğer 4 Bölük 11 No. lu Tahkimatta
sonra: 4 ncü Alay, 2 nci Mukaddem 2 nci Redif Taburu Safranbolu; 2 nci Nizamiye Alayı 1
ve 2 nci Taburlar
5 nci Nizamiye Alayı, 3 ncü Tabur, 10 No. lu noktada: Tali Şumnu Redif Taburu'ndan 2
Bölük.

durulduktan sonra alınan bu kuvvetler alınmış olan eski yerlerine gönderiliyordu. Bu sırada Plevne'nin güneydoğusunda bulunan Radişve tepelerinden inen düşman kollarından bir müfreze, doğruca Kayalidere'den Plevne üzerine yürümüş ve hatta 17 No. ile gösterilen Değirmen önlerine doğru gelmiş ve bir kısmı daha ilerilere taarruza cesaret göstermiş ise de, yolun, derenin iki taraflarına yerleştirilmiş olan kıtalarımızın yapmış oldukları şiddetli bir ateş ile tamamı yere serilmişti.

Bununla beraber Plevne'nin güneydoğusundaki tepelerden atılan tüfeklerin kurşunlarından genel karargâhta zayıat meydana gelmeye başlamış ve aynı zamanda 11 rakımlı nokta ve mevkillerine düşman yeniden aldığı takviye ile hücum kalkışmış olduğundan artık bu kez sonuca göre galibiyet ve başarı Ruslara dönmüş görünüyordu.

Şükürki, muharebe içinde gücü kuvveti kesilmiş akerinin, moral durumlarını çok iyi bilen ve bütün durum ve tutumlarını yakından gören ve bütün olup bitenleri göz önünde tutan Osman Paşa, metanet ve cesaretle ihtiyat olarak tedarik etmiş bulunduğu bir tabur ile 4 adet Krup sahra topunu beraberine alarak geride 34 Nö. lu noktaya Tahir Paşa'nın tabye ettiği top-
ların bulunduğu yere yetişerek hemen 8 top ile düşman üzerine, şarepnel ateşi açmasını müteakip beraber götürdüğü taburun da ilk 4 bölüğünü "Allah! Allah!" sesleriyle düşmana hücum ettirmesi üzerine, düşman anı olarak neye uğradığını anlayamadan ileri harekâtını derhal durdurmuştur. Bundan sonra Osman Paşa kalan diğer taze 4 bölüğü de hücum ettirdiği gibi, bizim karışmış ve ümitsizlikle yarı direnmeye sebat etmiş olan o yöndeki diğer taburlar da, gayrete gelerek hücum etmeleri, düşmanın yüz çevirmesini sağlamıştır. Güneş batarken düşman bozgun bir halde kaçmaya başladığından Türk kıtaları bulundukları yerlerde galip ve muzaffer olarak kalmışlardır.

Bu büyük başarı üzerine Osman Paşa artık, düşmanın ertesi gün yapması beklenen hücumuna bir set çekmek üzere o yerlerde gerekli tertip ve tedbirleri bizzat kendisi aldı. (29)

Düşmanın kuvvetiyle denge kurabilmek için lâzım gelen siperlerle, savunma hattında rahat ve huzura bakmayarak hemen yapılması ve bir dereceye kadar tamamlanması için teşvik edici emirler vererek gece saat 4 'te genel karargâha döndü.

Bu suretle gerek buralarda ve gerek Kayalidere yönlerinde harbin ateşi söndüğü halde, Grivçe yönünde güneş batarken ateş yeniden ve tekrar başladı. Düşman bu tarafın tahkimatı üzerine çok şiddetli topçu ateşine başladı. Sonradan birbiri ardı sıra hücumlara kalktı. Muharebe bu şiddetle ta gecenin

(29) Tertibat olarak şunlar yapıldı:

Kayalidere üzerinde 18 No. lu noktadan bir tabur alınarak (Milas Tali Redif), 11 No. lu noktada siperler kazmak için getirildi. 11 ile 10 noktası arasında bulunan taburlardan nizamiye Alayı 1 nci Taburu ve bu hattın gerisinde bulunan sahaya 11 ve 10 No. lu noktalardan gönderilen 7 topun korunmasına gönderilmiş olduğu gibi, sonra bu tabur 10 noktadaki 2 bölüğü değiştirip eski 2 bölük geriye alınmış, 7 topun korunması da 4 ncü Alay 2 nci Tabur'a (yazarın) verilmiş, o gece 4 ve 5 nci Talia taburlarıyla Safranbolu Taburları ve 4 ncü Alay'dan bir tabur kalmıştı.

02.30'na kadar devam ettikten sonra hafifledi. Fakat düşman sabah akadar aralıklarla hücumlardan vazgeçmiyordu. Bu hâl muharebenin ertesi günü de devam edeceğini gösteriyordu.

6. 1 Ağustos Muharebeleri ve Sonuçları

1 Ağustos 1878 ortalık ağırırken Müşir Paşa bütün kıtalara arazide keşifler yaptırdı. Bulunan fırsat üzerine 11 No. lu noktadan ileriye çıkan müfreze dağınık nizamda 14 No. lu noktaya doğru gönderildi. Orada bir gün evvel terk olunup da düşmanın bozgun halinde çekilişinde beraberinde götürememiş olduğu bir topumuz ile Rusların terk ettiği diğer bir top bulunarak katırlarla geriye alındı.

Şu sırada düşmanın hiç olmazsa bu yönde olan durumunu ve bir gün evvelki muharebelerin etkilerini anlamak lâzım geliyordu. Halbuki Plevne kolordusunda bu görevi yapacak süvari birliği kalmamıştı. Bu sebeple Osman Paşa tecrübelerle kendisine emniyet veren bir miktar Çerkez gönüllü süvarisiyle, yerli Müslüman halkın bu yöreleri ve araziye iyi bilen biraz atlı seçerek 14 No. lu noktanın doğu ve güneydoğu ve Radişve yönlerine gönderdi. Aradan çok geçmeden bu noktaların doğu yönünde (M-g) silsilesindeki teelerde birkaç tabur piyade ve bir alay kadar süvari ve bir batarya toptan ibaret düşman kıtaları görüldü. Bu kuvvetin ufak bir kısmı topçularla beraber 14 No. lu bu noktaya doğru ilerlediğinden, 11 No. lu noktadan üzerlerine topçu ateşine başlandı. Bunun üzerine düşman da toplarını hemen mevzilendirerek karşılık vermeye başlamış ise de, toplarının küçük çaplı olduğu cihetle da-nelerinin 11 No. lu noktaya ulaşmamasıyla bir tesir yapamamıştır.

Bununla beraber, gerek bu topların oluşu ve gerek kıtalarının bu sırtlarda görünüşü ve yerlerini değiştirmeleri, keşif müfrezesinin esasen derme çatşı süvariden ibaret olduğundan daha ileriye gidilememesi keşfin derinliğine yapılmasını mümkün kılamamıştı.

Düşmanın bu haline karşı 11 No. lu noktadan topçu ateşine devam ediliyordu. Bu nokta ile 10 No. lu nokta arasındaki sahnede evvelce olduğu gibi Osman Paşa'nın emriyle akşamdan içtima ettirilen ve 4 ncü Nizamiye Alayı'nın emrine verilen ve 2 nci Taburu (30) destekleyecek olan 7 toptan ikisi düşman toplarına karşı ateşe başlamıştı.

Bunun üzerine düşman gerek buradan, gerek 11 No. lu noktadan yapılan çapraz topçu ateşi tesirinden kurtulmak için topçusuna mevzi değiştirip, bu sırtlar ile Griviçe'nin doğu tarafı açığında bulunan sırtlara çekilmeye mecbur olmuştu.

Bu anda Griviçe öünde yine top atışları başlamıştı. Düşmanın piyade ve süvariden oluşan ayrıca bir kuvveti de Griviçe'nin doğusu açığında kısmen sırtlarda ve kısmen Zıştovi yoluna inen yamaçlarda gezinmekte. Bir kısmının da Griviçe üzerine ilerlediği görülüyordu. Düşmanın bu hareketi Griviçe tabaları üzerine tekrar hücum edeceğini zannettiriyordu.

Düşmanın harekâtı üzerine Griviçe'den topçu ateşi ile karşılık verildiği gibi, 11 No. lu nokta ile civarına tahsis edilen 4 top ile düşman yan ateşine alınmıştır.

(30) Yazar Talat Bey'in taburu.

Düşman ise, bu ateşi asla kaale almayarak her ne olursa olsun Griviçe tabyalarından Emin Bey tabyasına şiddetli bir hücumla başlamış ve bu hücumu gündüz saat 2'ye kadar tekrar etmiştir. Hatta bu hücumla süvari dahi katılmıştır.

Askerimiz tahkimat içinde ateşlerini iyi kullanarak büyük bir metanet ve cesaret göstererek mukavemet ettikleri gibi, tahkimat etrafında bulunan taburlardan dahi ara sıra birkaç bölük düşmana hücum ederek fedakârlık gösterdiklerinden düşmanın harekâtı yok edilmiştir. İki gün devam eden ikinci Plevne Muharebesi zaferimizle son bulmuştur.

Teessüfle söylemek gerekirken, mağlubiyete giderken alınan tedbirlerle galip gelerek bütün cihanın hayret ve takdirini kazanan bu büyük zaferin sonucundan yararlanamadık! Tek sebebi Plevne Kolordusu'nun gereksiz ve bilgisizlik yüzünden süvarisinden mahrum olması idi. Mevcut dörtbuçuk süvariden ibaret müfrezemizin görebileceği hizmet, yine dörtbuçuk seyyar hastahanesiyle bir adet cephanes arabası ve tüfek ve sairinin ganimet olarak alınmasından ibaretti.

Harpten sonra okuduğumuz, dinlediğimiz ecnebi eserlerden anlaşıldığına göre bu ikinci Plevne Muharebesi'nde Rusların uğradığı büyük bozgun üzerine o zaman Tırnova'da bulunan Grandük Nikola vakit kaybetmeden oradan savuşmak gerek diyordu. Zıştovi ile Zimniçe'de Türkler geliyor, Türkler geliyor diyerek bir yandan halk bir yandan da asker güya canlarını kurtarmak için şaşkınlık eseri olarak Zıştovi köprülerine koşuyorlardı. Binbir ayak bir ayak üstüne denecek bir halde Tuna'ya dökülüyorlardı. Zimniçe Hastahanesi'nde 4000 kadar hasta yollara dökülüyor ve bunlar Kazaklarla toplattırılıyorlardı. Zıştovi'de bazı Bulgarların dahi Zıştovi müftülüğüne müracaatla sığınma istiyorlardı. (Bu garip halden maksat Osmanlıların şanı kâfirleri af edip himayelerine alıp selâmete erdiklerini çok defa denemiş oldukları halde bu defa hatırlamayan Bulgar yadigârlarıdır.)

Velhasıl Rusya İmparatoru'nun;

"Hristiyanlık mahvoluyor!" feryadıyla Romanya'dan yardım istemesi, bu hükûmet ordularını Bulgaristan'a geçirmek ve hatta Avrupa'dan mütareke talebinde bulunmak gibi haller siyaset aleminde büyük değişiklik doğuracaktı. (Şark meselesi adlı eserden-Fransızca)

Bu muharebede zayıyatımız resmî raporlara göre 12.000 insandır. Rusların zayıyatı ise kendi resmî raporlarına göre 169 subay, 7136 erden ibarettir.

Bu muharebede cesur komutan ve subaylar ile kahraman komutan Osman Paşa'nın kazanmış oldukları çon şanlı muzaferiyeti tebrik ve teşekkür maksadıyla hükûmdarlık makamından çekilen telgraf ve cevaben sunulan teşekkür mektubu suretleriyle, dış ülkelerden gelen mektuplardan elde kalabilmiş olan bazı telgraf suretleri lâhikalar meyanında eklenmiştir. Bunlar büyük başarının derecesini ispata yarayan delillerdir. (31)

(31) Ek kitapta 6 No. lu lâhikaya bak.

2 Ağustos'tan 8 Eylül Tarihine Kadar Olan Olaylar

1. Lofça'nın Ruslar Tarafından İlk Zorlanması

Birinci ve İkinci Plevne muharebelerinden sonra Türk ordusu kendisini her yönden toparlamak için gerçekten dinlenmeye muhtaçtı. Bir taarruz harekâtı başlayacak olsa, kolordunun muharebeden evvelki hali bile yetersiz olduğundan sabretmek gerekiyordu.

Bu cihetle, bazı noktalarda mevcut tahkimat ve siperler onarıldı. Hele doğu, güneydoğu ve güney yönlerindeki tahkimatlara Ruslar bir hayli ilerleyerek buraların arazi ve diğer hususlarına iyice ve tamamen bilinçlendiklerinden buralarda bulunan tahkimatın pekiştirilmesi için tedbir alınmasına ve yapılmasına başlandı.

Bu halde iken, ağustosun 2 nci günü sabahleyin saat 8'de Lofça yönünden önce tek tük ve biraz sonra sık ve derinden derine top sesleri gelmeye başladı. Bu sesler Lofça'da muharebe olduğu kanısını uyandırdığından Osman Paşa derhal Plevne ordusundan 5 tabur piyade ve 3 top ile 1500 kadar Çerkez gönüllü süvarisinden teşkil edilen bir müfrezenin komutanlığına Emin Bey'i (2 nci Nizamiye Alayı Miralay) tayin ederek kendisine Mirlivalık (Tuğ-general) rütbesinin verildiğini açıkladı. Beraberinde Erkânı Harbiye Miralay (Kurmay Albay) Tefik Bey'i tayin ile bu birliği Lofça'nın imdadına gönderdi.

Plevne ile Lofça arasındaki mesafe 6 saat olduğundan bu da piyade için cebri yürüyüşle bile, oldukça zor ve altıbuçuk saatten evvel gidilmesi mümkün olamazdı. Bu hususu dikkate alan Osman Paşa Çerkez gönüllü süvarilerinin piyadenin hareketine bağlı kalmayıp hemen bir an evvel Lofça önlerinde görünerek düşmanın dikkatini çekip bu suretle onun hareketini karıştırmak, için Çerkez gönüllü süvari erlerinin daha evvel süratle hareket etmesini kati olarak istedi.

Takviye kuvvetinin hareketinden sonra, evvelce Lofça yönünden işitilmekte olan top sesleri öyle vaktine kadar işitilmez oldu. Lofça ile Plevne arasındaki telgraf hattı da düşman tarafından kesilmiş olduğundan hiçbir haber alınamıyordu. Bu hâl akşama kadar sürdü. Bu durum endişe ve kederi arttırdı. Akşam gelen haberlerden Rusların Lofça'ya karşı yapmış olduğu taarruzun püskürtüldüğü söylentileri olduğu gibi daha sonra Lofça Komutanı Refet Paşa'dan muharebenin cereyan tarzı ile ilgili bir rapor alındı.

Raporda, özet olarak şöyle deniliyordu: 2 eylül sabahı düşman 4 tabur piyade, 4 bölük süvari ile Zıştovi yolundan ve aynı miktar kuvvetle de Selvi yolundan Lofça'ya taarruz etmiştir. (Harita: 9) (Ek:5) Plevne'den gönderilen müfreze yetişinceye kadar Lofça'daki kıtalar düşmana mukavemet ederek şiddetli bir muharebeye tutuşmuştur. Düşmanın müteaddit defalar yaptığı hücumları askerimiz etkili ateşlerle karşılayarak göstermiş oldukları direnişe düşman dayanamayarak bozgun duruma gelmiştir. Plevne'den gönderilen müfrezeden

Çerkez gönüllü süvari erleri süratle hareket ederek 6 saatlik yolu ikibuçuk saatte almışlar ve süratle muharebe meydanına yetişerek derhal düşman süvarisi üzerine hücum etmişlerdir. Çok miktarda Kazak süvarisi öldürülmüş, muharebe daha yarım saat kadar devam etmiştir. O andan itibaren düşman kaçmaya mecbur olmuştur. Düşman bu muharebede 300'den fazla zayıat vermiştir. Kendi birliklerimizden 3 ve Çerkez gönüllülerinden 1 şehit ile, kendi birliklerimizden 19 ve gönüllülerden de 2 erin yaralanmış olduğu bildirilmiştir.

Muharebeden sonra, Rıfat Paşa ile Erkân-ı Harbiye Miralayı Tevfik Bey, Lofça'nın muntazam bir şekilde tahkimi için fikir yürüterek bazı önemli noktaların keşif ve tahkimine karar vermişlerdir. Yapılması gereken tahkimata hemen başlanıldı. Takviye kuvvetinin daha Plevne'den hareketinde "Şayet muharebe uzun sürerse ve sürmese bile hiç olmazsa bu vasıta ile Lofça'ya biraz ihtiyat, cephaneye ve mühimmat ayrılmış olacaktır. Bu düşünceyle tüfek cephanesinden başka, fazla olarak gönderilmiş olan bilhassa 3 top cephaneye arabası daha Refet Paşa'nın yanında bırakılmıştır ve artık takviye kuvveti Lofça'dan hareket ederek Plevne ordugâhına dönülmüştür.

Müfrezenin dönüşünde ve hemen yarı yolda sağ kanattan bir düşman müfrezesi çıkmış ve biraz da top patırtısı meydana gelmiş ise de yine salimen Plevne ordugâhına ulaşılmıştır.

2. Ufak Tefek Bazı Olaylar

Ruslar 31 Temmuz/ 1 Ağustos İkinci Plevne Muharebesi'nde uğramış oldukları evvelce etraflı bir şekilde anlatılmış olan o müthiş bozgunun acısını çıkarmak ve kırılan askerî şereflerini tekrar yerine getirme girişiminde bulunacaklarını Avrupa'ya duyurmuşlardı.

Nitekim Avrupa'dan hükûmet merkezine ve buradan da durum Plevne'de Osman Paşa'ya hatta, düşmanın 100.000 kişilik bir ordu ile intikam almak için yoğun bir girişimde bulunacağı telgrafla bildirilerek ona göre tedbirli olunması uyarısında bulunuluyordu.

Osman Paşa tarafından buna göre Plevne dolaylarında birçok noktalara tahkimat yapıldı. Bir yandan da düşmanın harekâtı göz önüne alınarak etraftan yeni askerî kuvvetler getirilmesine gayret gösteriliyordu.

Birinci Plevne Muharebesi'nden sonra Rusların Plevne dolaylarında Tristink köyünü üst olarak kullanacaklarından dolayı meydana çıkan olayları etraflı bir şekilde yukarıda anlatmıştık. Ruslar bu köyü üs kabul ederek Vid suyu ovasına doğru zarar vermeye ve hatta fırsat buldukça Metropol köyleri (aşağı, yukarı) üzerinden aşırıp Küçük Dibnik yönlerinde birtakım fenalıkları Plevne ordugâhına duyurulması üzerine Osman Paşa derhal Ferik Hüseyin Sabri Paşa (32) komutasıyla 4 tabur piyade (33) bir alay nizamiye süvarisi (34) ve

(32) Temmuz 31, Ağustos 1 muharebesini müteakip memuren İzadi ve civarlarına gönderilmiş olduğu halde görevi tamamlamak üzere ağustosun ortasında Plevne'ye dönmüş ve Feriklik (Tümgeneral) rütbesine ulaşmıştı.

(33) 3 ncü Ordu 5 nci Talia, 3 ncü Ordu 2 nci Alay 1 nci Nizamiye Taburu, 3 ncü Ordu, 5 nci Nizamiye Alayı 1 nci Tabur, 3 ncü Ordu, 3 ncü Alay 1 nci Manastır Tali Redif Taburu.

(34) 3 ncü Ordu, 2 nci Süvari Alayı.

200 kadar Çerkez gönüllü atlısı ve 2 adet 4 funtluk sahra Krup topundan (hassa ordusu mensubu) teşkil edilen müfreze düşmanı çarpıp vurmak üzere gönderildi. Bu müfreze ortalık ağarmazdan evvel ordugâhtan yürüyüşe geçti. Yürüyüşe başladığı gün hemen öğleye doğru Metropol'a varıldı. Bu günlerde, havanın mevsim itibariyle olan sıcaklığına, Tuna'nın ovalarında özellikle öğle vakti olan boğucu sıcak yürüyüşü tahammül edilmez derecede güçleştiriyordu. Komutan Hasan Sabri Paşa hem orada biraz dinlendirmek ve hem de ileride düşmanın mevzileriyle harekâtına dair ufacık bir keşif yaptırmak üzere Metropol köyünde müfrezeye dinlenme molası verdi. Biraz keşif, bir süre de dinlenildikten sonra ileriye Tristinik üzerine harekâta devam edildi.

Bu suretle müfreze yürürken, düşman Tristinik üzerinden Tuna'ya doğru Ağaçlı sırtlardan göründü. İleride bulunan keşif kıtasının çat pat tüfek atmaya başlaması üzerine düşman şiddetli bir topçu ateşine başladı.

Bunun üzerine Hasan Sabri Paşa müfrezeyi durdurup, toplarını mevzileştirerek düşmana karşı ateşe başladığı gibi, Kaymakam (Yarbay) Mehmet Nazif Bey (35) komutasında 5 ncı Talia (36) Taburu'nu da ilerideki süvarilerimizi takviye etmek üzere göndermiştir. Bu durum içinde birkaç dakika geçtikten sonra, düşmanın topçu ateşi büsbütün şiddetlenmiştir. Meydanda olan toplarının dokuz, piyadesinin ise kuvvetimizin iki misli kadar olduğu tahmin edildiğinden, işin ilerisine varılmayıp, ordan yine Metropol köyüne çekilmeye karar verildi. Bu durum Plevne'de Müşir Paşa'ya arz olunup, hemen bir doğru kararla geriye Metropol'e hareket edilmiştir.

Müfrezenin buraya gönderilmesindeki maksada göre kararını vermesi üzerine düşmanın da bunu fırsat bilerek bulunduğu mevzileri terk edip Niğbolu-Plevne yolu üzerindeki ordugâhına çekildiği bir gün sonra anlaşıldı.

Çünkü müfreze, o geceyi Yukarı Metropol'de geçirmiştir. Sabahleyin Tristinik'ten Çerkezler gelerek oraları düşmanın yaktığını ve bir tek er bırakmayarak çekildiğini ve iddialarının doğruluğuna delil olarak askerlerimize kılavuzluk edeceklerini söylemeleri üzerine Hasan Sabri Paşa maiyetinde bulunan Erkân-ı harp Rıza Bey ile görüşerek maiyetinde bulunan kuvvetten piyade ve topları Küçük Metropol'de bırakıp kalan süvariye beraber olarak Tristinik üzerine yürüdü. Bu karar gereği olarak Tristinik'e vardıkları zaman hakikaten Çerkezlerin doğru söyledikleri anlaşılmıştır. Düşmanın da bir gün önce bu civarda Türk kıtalarının görünmelerinden şüphelenerek çekildiklerini anlamışlardır. Bu nedenle, geride bulunan taburların yanına dönerek bu hali Plevne'de Osman Paşa'ya bildirmişlerdir. Aldıkları emir gereği olarak Plevne ordugâhına dönmüşlerdir.

3. 1 Eylül 1877'de Pelidşad Üzerine Yapılan Keşif Taarruzu (Harita : 4) (Ek:4)

Pelidşad köyü Plevne'nin güneydoğusunda Plevne'ye üç saat mesafede olup Ruslar tarafından bir mevzi olmak üzere seçilmiştir. Düşman bu köyün

(35) Alay Komutanı Kaymakamı Talat. (Yazan)

(36) Binbaşılığında komutanı bulunduğu bu tabur Osman Paşa'nın gerek Sırplarla muharebesinde, gerek Plevne'de özel hallerde bu şekilde amir ve subayları ile kıtaları kendi seçtiği görülmüştür. (Yazan)

kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatısına düşen Puradim, Zigaleviç, Tutç-saniçe köyleriyle dolaylarında birbiriyle irtibatta bulunmak üzere mevziler tesis ederek Plevne ordusu tarafından sağ kanadı üzerine muhtemel bir ani hü-cumu durdurmak üzere bir savunma hattı teşkil etmişlerdi.

Rusların bu yönlerde şu şekilde mevzilenmesi 31 Temmuz- ! Ağusto mu-harebesinde meydana gelen bozgunun acısını çıkarmak ve millî namuslarını kurtarmak üzere Plevne üzerine bir üçüncü hücum için yeni imdat almak üzere bekledikleri zamana rastlıyordu ve bizim dahi hükûmet merkezinden ve-rilen haberler üzerine gereken tertibatı yapmaya ve bunun için çok çalışarak ve zaman zaman gönderilen imdadı almakta olduğumuz bir zamana tesadüf etmişti.

Ağustosun 28-29 ncu günlerinde, Plevne'de toplanan kuvvetin miktarı epeyce hatırı sayılır bir miktara ulaşmıştı. Gereken malzeme ve mühimmat bir hayli toplanabilmişti. Bu zamana kadar düşmanın da beklenen ta-arruzundan bir ses çıkmamıştı. Düşman taarruza başlamazdan evvel diğer or-dularla beraber düşmanı perişan etmek ve bu suretle tertip ettikleri ve son-radan tertip edecekleri plânları bozmak üzere Osman Paşa tekmil Tuna ve Şipka komutanlıklarıyla muhabere ederek bu hususu kararlaştırdı. Plevne'de 16 tabur piyade ve kâfi miktarda top ve biraz süvariden oluşan bir kuvvet bi-rakılarak Plevne'yi kendi ordusu için bir harekât üssü makamında bu-lundurmak üzere mevcut tahkimatı gerektiğinde tamir ve silâhlandırma ve Plevne muhafızlarından başka mevcut olan maiyetiyle gerektiği şekilde ta-arruza başlamayı söyledi.

Hatta, bu durum bazı komutanlarca incelendi. Plevne muhafızlığında da Mirliva Atıf Paşa'nın kalması uygun görüldü.

Bu günlerde, düşmanın Plevne civarında yukarıda bildirilen köylerle ci-varındaki mevzileri işgal ettiği ve bu mevzilerin ortasında bulunan Pelişad üzerine yapılması tasarlanan keşif taarruzu yapılmasına mecburiyet hasıl oldu. Osman Paşa da bu harekât tarzını uygun gördü.

Bu keşif taarruzu için Osman Paşa eylülün 2 nci günü 19 tabur piyade ve 3 batarya top ve 8 bölük nizamiye süvarisi ve bir alay Selânik Asakir-i Muavene Süvarisi'yle bir miktar da Çerkez Muavene Süvarilerinden oluşan takriben 10- 11 bin kişilik bir kuvvet ayırdı. Bu kuvvetin harp nizamı (harekât plânı) tertiplendi. (37) (Ek: 5) Tümen komutanlığına Hasan Sabri Paşa atandırıldı. Tünemin kuruluşunda olan iki livadan 1 Liva'ya Emin Paşa, 2 nci Liva'ya Erkân-ı Harbiye Reisi Mirliva Tahir Paşalar atan-dırıldılar. Osman Paşa genel komutanlığı bizzat üzerine aldı. Ferik (Tüm-general) Adil Paşa mevki komutanı ve kendisinin vekili olmak üzere Plev-ne'de kalacaktı. Bu tertibat çok gizli tutuluyordu, hatta 31 Ağustos akşamı verilen genel emirlerde bilhassa mevki komutanlarına; "Şu günlerde her za-mandan ziyade ileri görüş seziş ve dikkatli davranılması" diye tenbih olu-nuyordu.

(37) 2 No. lu Nizamı harbe müracaat.

Keşif taarruzuna gidecek taburlar hareket kabiliyetli olarak hazırlandığı gibi, kıtalara beraberlerinde 10'ar yükten fazla cephane almaları emrolundu.

Mürettep kuvvet gece saat 02.30'da Plevne'nin güneydoğusunda 11, 14 ve 15 numaralı noktalar arasında bulunan dalgalı arazide ve açık ordugâhta yerleştirildi; ortalık ağırırken önce süvariler yürüyüşe geçerek Pelışad sırtlarını tutmaya çalıştılar. Büyük kısım süvariye yakından takip ediyordu. Süvariler bu sırtları aştığı vakit ileride düşman süvarisi görüldü. Yürüyüş tertibatı şöyle düzenlenmişti:

Kolun başında süvari ve onun gerisinde, ilerisinde bir avcı hattı bulunan ve kanatları yancılarla korunmuş olduğu halde, 1 nci Liva'nın 1 nci Alayı yürüyüş tertibi ile yürüyor. Bunun gerisinde 2 nci Alay'la, 2 nci Liva yol kolunda 1 nci Alayı takip ederek yürüyorlardı.

Pelişad'a yarım saat mesafede Zigaleviç köyü önüne gelince iki tarafın uçları arasında tüfek patırtısı koptu. Bu mevkiden yalnız Pelişad'ın önünde bulunan düşman tahkimatı görünüyordu. Arazi dalgalı olduğundan tahkimatın tamamı keşfedilememişti. Yalnız ileride sağ kanadımıza düşen bir tabya ve iki siper ile ortada ve en ileride Ay Tabya şeklindeki tahkimat fark edilebiliyordu. Daha sonra hücum esnasında sol kanadımıza düşen yani, Zigaleviç ilerisinde bulunan tabya ile tahkimatların devamı görünmüyordu. Bu nedenle gerek düşman süvarilerini püskürtmek ve gerekse düşmanın tahkimli mevzilerini tahrip etmek ve bir de, asıl maksat düşmanın asıl kuvvetini meydana çıkartmak olduğundan, gereğinde bu mevziler üzerine de hücum edilebilmek için lâzım gelen ilk hazırlıkları yapmak üzere düşman mevzilerine karşı gereken önemli noktalara mevcut olan toplar mevzilendirildi. Düşman mevzileriyle askerleri üzerine Osman Paşa'nın emriyle ateş açıldı. Bu ateş esnasında iki taraf süvarileri biraz çarpıştılar. Düşman süvarileri ikiye ayrılarak sağ kanattakiler Zigaleviç'e, sol kanattakiler Pelişad üzerine çekildiler. Bunların yerine düşmanın piyade avcı hattı meydana çıktı ve derhal bizim süvariler de geri alındı. İlerisinde avcı hattı ile gizlenmiş olan birinci Liva'nın 1 nci Alayı düşmana karşı açıldı. 2 nci Alay da yürüyüş kolundan derin kol nizamına geçti.

1 nci Alay açılmasıyla beraber derhal ilerlemeye başlamaları üzerine düşman avcıları geri çekildiler ise de, düşman tahkimatından açılan şiddetli ateş ilerleyen askerlerimize zayıt verdimeye başladığından hemen bu mevzilere hücum kalktılar. 1 nci Alay'ın 1 nci Taburu (Hassa 3 ncü Talia Taburu) kendi sağ ilerisinde bulunan tabyaya ve diğer 3 taburu da Miralay Ömer Bey'in komutasında olduğu halde Ay Tabya'ya ve fakat, bu sonraki üç taburdan üçüncüsü Ay Tabya'nın gerisini kuşatmak üzere soluna doğru yöneldi.

En evvel tüfek patırtısı Ay Tabya'nın ilerisinde başladı. Bu tabyaya hücum eden taburlar, her ne kadar tabya üzerine varmaya gayret ettiler ise de, Müşir Paşa da bulunduğu noktadan bu taburların ileri hareketini şiddetli bir topçu ateşiyle himaye ederek düşmanın hareket ve takviye almasına fırsat vermedi. Ay Tabya'nın solundan gelen şiddetli topçu şerapnel ve tüfek ateleri bu taburların ilerlemesine engel oldu. Bununla beraber bu taburlar da Ay Tabya'nın önündeki ölü zaviye (ateşten koruyan)'den ibaret bir derecikten yararlanarak orada kısa bir müddet kaldılar. Bu esnada Osman Paşa geride bulunan 2 nci

Alay'dan iki tabur (3 ncü Ordu, 5 nci Nizamiye Alayı'ndan 2 nci ve yine aynı ordu da Tali Redif Taburları) daha gönderdi. Bu taburların ilerlemesiyle dere içinde duran taburlar da hemen hücumla kalkıp Ay Tabya'ya girdiler. Bu esnada düşmanın 2 adet topunu da aldılar. 3 ncü Talia Taburu'nun hücum edeceği nokta asıl Pelişad köyü önündeki tabya idi. Bu tabya Ay Tabya'dan oldukça geride bulunduğundan bu taburun daha ileriye doğru yürümesi gerekiyordu. Bu tabur da Ay Tabya'ya yapılan ikinci hücum ile beraber taarruz hedefi olan tabyaya girdi. Burada düşmandan bir top aldı. Hücum esnasında bu tabura sol tarafında bulunan tabur tarafından yardım edilmişti.

Muharebenin henüz başlangıcı olduğu halde hasıl ettiği şiddetten biraz sonra daha fazla şiddetleneyeceği anlaşıyordu.

Bu takdirde yeni bir ihtiyata lüzum vardı. Kıtaların çevikleştirilmesi için harekette fazla cephane ve mühimmat alınmamıştı. En birinci derecede lüzumu olan cephane de kalmamıştı. Bu durum tehlike yaratacağından Osman Paşa Plevne'de Adil Paşa'ya 3 taburla kâfi miktarda cephanenin derhal gönderilmesine dair emir göndermiştir. (38)

Ay Tabya üzerine hücum eden tabur, ikinci hücum esnasında ilerleyen muharebe hattının sol kanadına düştüğünden evvelce görülemeyen Zigaleviç tabyaları da görülmüştür. Bu tabyalardan Ay Tabya'nın sol tarafına düşen tabya topraktan ibaret olduğundan bunun derhal ele geçmesiyle kati neticeye varılacağı anlaşılmıştı. Derhal bu tabya üzerinde, 1 nci Tugay'ın, 2 nci Alayı'nda bulunan 5 nci Ordu'nun 3 ncü Talia Taburu hücum etti. Bu hücum düşmanın tabya gerisinde bulunan diğer tabyasıyla siperlerinden şiddetli tüfek ve daha gerisindeki sırtlara mevzilendirilmiş topların şiddetli ateşleri karşısında biraz gecikmiş ise de, gerisinde bulunan bir tabur (Manastır Tali Redif) daha gönderildi. Bu iki tabur birdenbire bu tabyayı ele geçirmişlerdir. Burada bulunan düşmanla süngü süngüye ve kucak kucağa gelerek cenkleşmişlerdir. Fakat arz edildiği üzere düşmanın ateşi ve bir de imdatlarının gelmesi dolayısıyla tabyada uzun süre dayanamayarak terk edip geri vermişlerdir.

Bu tabyadan düşmanın ordugâhı çok yakın görünüyordu. Takviye edilip de tabyada biraz kuvvet bırakıldıktan sonra taze bir kuvvet ile ve Osmanlı askerinde meydana gelen coşku sayesinde düşman ordugâhı alt üst olabilirdi.

Fakat, bu hareket tarzı gelecek için vahim ve hatta bizim taraf için tamir olunmaz derecede bozguna kadar gidebilirdi. Bundan dolayı bu iş yapılamadı. Fakat, piyademinin hareketinin kolaylık sağlaması ve üzerlerine gelen düşman takviye kuvvetlerinin durdurulması için Zigaleviç'in yani, düşmanın sağ kanadı üzerine süvarilerimiz tarafından hücum edilmiş ise de, bu da bir sonuç vermedi. Durum böyle iken, merkezde bulunan Ay Tabya'daki askerlerimiz üzerine taarruz etmek üzere düşman çok miktarda bir takviye göndermiştir. Bu kuvvete karşı üstün fedakârlıkla direnilmiş ise de, en sonunda tabya terk edilmiştir. Ele geçirilen toplardan birinin beraberce götürülmesine gayret edilmiş ise de, ne çareki tabyadan çıkarılıp da 100-150 adım kadar götürüldükten

(38) Sonradan Kuvvei İstikşafiye'nin (Keşif Kuvveti) aşağıda anlatılacağı gibi dönüşüyle bu imdat ve cephane yoldan çevrilmiştir.

sonra düşmanın attığı dome top mermisinden birinin top arabasına isabet ederek kırılmasından dolayı terk olunmuştur.

Bu hâl üzerine artık, düşmanla uğraşmaktan vazgeçildi. Çünkü maksat zaten, düşmanın kuvvetini, hâl ve mevkiini anlayabilmek için keşif taarruzundan ibaretti. Bu da hasıl olmuştu. Buna rağmen Müşir Paşa sağ kanatla beraber sol kanadın da kademeli olarak çekilmelerini emretti. Bu esnada sağ kanat, tabyada ele geçirmiş olduğu bir topu da beraberlerine alıp geriye çekilmişlerdir. Fakat emri götüren her nasılsa emri sol kanada götüremediğinden dolayı bu kanadın geriye çekilmesi biraz gecikmişti. Bu kanttaki kıtalarımız Zigaleviç ilerisindeki tabya ve siperlerde bulunan düşmanla pençeleşmekte idiler. Biraz sonra bu kanat da, diğer bir vasıta ile kademeli olarak çekilme emrini aldığından çekilmeye başlamıştır. Çekilmenin ilk kısmı yani kıtalarımızın düşman tabyalarını terk ederek çekilmeyi korumak için geride takviye edilen topların yanına gelinceye kadar biraz karışıklık olmuş ise de, o noktaya yaklaştığı vakit kıtalar düzene girmiştir.

Nihayet Osman Paşa komutayı bizzat üzerine aldı. Nezaretinde toplar sırasıyla uygun noktalarda mevzilenip kademeli olarak düşmana ateş yağdırılırken, taburlar da Plevne'ye doğru sırasıyla yola diziliyorlardı.

Esasen bu mürettep kuvvetin çekilişini koruma görevi Kaymakam Raif Bey komutasındaki 2 nci Tugay'ın 2 nci Alay'ına verilmişti. Bu komutan görevini dikkatli ve çok iyi bir şekilde yaparak taburlarını topraklarla birlikte ve dağınık zamanda kademeli olarak geriye çekmişti.

Velhasıl, bu şekilde harekâta devam olunarak askerlerimiz topçu ateşinden dahi kurtuldu. Yine aynı yoldan saat 09.30'da ele geçirdikleri bir toplu Plevne ordugâhına dönmüşlerdir.

Bu muharebede Emin Paşa'nın ileride bulunan tugayı ile, Tahir Paşa'nın yararlığı ve özellikle çekilme anında Osman Paşa'nın maiyetinde Tahir Paşa'nın gösterdiği gayret takdire şayandı.

Keşif taarruzunu yapan bu kuvvetin bu şekilde ordugâha döndüğü zamanda düşmanın oldukça kuvvetli bir müfrezesinin Griviçe köyünün doğusundaki sırtlardan hareketi görüldü. Düşmanın maksadının kıtalarımızı kanttardan vurmak olduğu anlaşılıyordu. Düşmanın; bu hareketini bozmak üzere Plevne'de emir vekâleti yapan Adil Paşa tarafından hemen birkaç baturdan oluşan bir müfreze tertip ve düşmanın sağ kanadı üzerine gönderildi. Böylece düşmanın harekâtı bozulduğundan keşif taarruzu yapan kuvvet salimen Plevne ordugâha döndü.

Bu muharebede düşmana taarruz edildiğinden özellikle düşmanın tabya siperleri üzerine hücum edildiği cihetle 300'den fazla şehit ile 1050 asker yaralanmış ise de, bu yaralıların çoğu hafif olduğundan kısa zamanda iyileşmişlerdir.

Açıklama

Ruslar bu muharebede zayıatlarını, resmî raporlarında: 30 subay ve 945 er olarak göstermişlerdir. (Yazan)

4. Lofça'nın Ruslar Tarafından İkinci Defa Zorlanması ve Zabtı (Hârta: 9) (Ek: 1)

Lofça dolaylarının coğrafi durumuna dair evvelce vermiş olduğumuz bilgiyi burada daha etraflı ve bu sırada bu bölgenin nasıl tahkim edildiğini, ne kadar kuvvetle korunduğunu görmek daha faydalı olacaktır.

Lofça bölgesi, alt kısmında takriben 1.200 metre yüksekliğinde ve Lofça'yı saran dağların ibikleriyle (çıkıntıları), doruklarıyla ve yukarı kısımlarında 165 kilometre çapı olan bir yarım dairenin ortasında bulunmaktadır.

Bu tepelerin ovadan itibaren yüksekliği 183 metre olup, genellikle bir tatlı meyil ile şehre doğru inerler. Bunların bazı yönlerinde sık koruluk meydana getiren ağaçlıklar vardır. Yamaçları da mısır ve buğday tarlalarından ibarettir. Bu sırtlarda vadilerden çıkan taarruz eden için mevziler de bulunur. Yarım dairenin içinden Osmo suyu geçerek bölgeyi ikiye böler. Suyun sağ tarafında başlıca dört adet tepe vardır. Bunların hepsinin ayrı ayrı isimleri yoktur. Yalnız biri Kırmızı tepe adıyla ün aldığından tarifte yanılmamak için ilkinde Kırmızı tepe denilmek üzere, güneyden kuzeye doğru hepsine numara verilerek 1, 2, 3, 4 rakamlarıyla anılırlar. Bu tepelerin daha doğusunda iki tepe daha vardır ki aralarında Lofça-Selvi yolu geçer. Bu iki tepeden yolun Kırmızı tepe yönünde olanına Bağlarbaşı tepesi denilir ise de, diğerinin, yani yolun kuzeyindeki tepenin kendine has bir ismi yoktur. Bu bakımdan iki tepeden Bağlarbaşı tepesine (A) ve diğerine de (B) tepesi diyoruz.

Bu iki tepenin arasında ve şosenin yakınında bir çeşme bulunur ki, aşağıda bildirileceği gibi bu muharebede Ruslar ilk olarak buradan görülmüşlerdi.

Şimdi şu saydığımız tepeler Osmo suyunun sağ yönünde olup, bu nehrin sol yönünde de diğer 4 tepe bulunur. Bunlardan usulü gereği rakamlarla söylenmek üzere 5, 6, 7, 8 rakamlarıyla gösterilmiştir. Şu sonraki dört tepeler arasında en önemlisi 8 No. lu tepedir. Bu tepeler Lofça'nın batısı tarafında ve vadinin sonunda ve Lofça'dan Plevne'ye giden yolun yakınında münferit tepelerden ibaret idi. Aşağıda söyleyeceğimiz şekilde komutanlık karargâhı burası idi.

Lofça'da Mevcut Kuvvet ve Tahkimatlar

Lofça'nın ele geçirilmesi anında 6 tabur piyade ve bir topçu bataryası (6 top) ile, ufak tefek keşif görevi yapmak, muharebede kullanılmak üzere süvari bulunmadığından bir takım Hassa Kazak Süvarisi ile korunuyordu.

Görülen lüzum üzerine Tuna Batı Ordusu Komutanlığını yapan Osman Paşa Orhaniye'den Plevne'ye gelecek olan takviye kuvvetinden 2 taburunu doğrudan doğruya Lofça'ya gitmesi için emir verdi. Bu suretle Lofça'da çeşitli ordulara mensup 8 tabur piyade ile miktarı aşağıda gösterilen top ve süvari bulunuyordu.

Komutan Mirliva Refet Paşa

5 nci Alay, 1 nci Salis Ankara Redif Taburu

5 nci Alay 3 ncü Mukadden (*) Beypazarı Redif Taburu 2 nci Ordu'dan

(*) Altı senelik redif hizmetinin ilk iki senesi

5 nci Alay	3 ncü Salis Beypazarı Redif Taburu	
5 nci Alay	4 ncü Asi Yozgat Redif Taburu	
3 ncü Alay	3 ncü Eştiye Redif Taburu	3 ncü Ordu'dan
3 ncü Alay	1 nci Mukaddem Samsun Redif Taburu	Karadeniz kıyı Alayı'ndan
3 ncü Alay	2 nci Sinop Mukaddem Redif Taburu	
3 ncü Alay	4 ncü Ereğli Mukaddem Redif Taburu	
1 Sahra Bataryası		3 nci Ordu'dan
1 Süvari Takımı		Hassa Kazak Alayı'ndan

Bu kuvvet şu şekilde mevzilendirilmişti. A Tepesi Bağlarbaşı, Ankara Salis Taburu'ndan iki bölük ile tutulup, taşlarla kabartılmış siperlerde ileri karakol görevini üstlenmişti.

1 No. lu Kırmızı Tepe: Ankara Salis Taburu'nun 6 bölüğü tarafından tutulup, kazılmış ve ilerileri tabii kayalarla karışık toprak siperlerde.

2 No. lu Tepede : Sinop Mukaddem Taburu, bu da Ankara Taburu gibi mevzilenmişti.

3 No. Tepede : Ereğli Mukaddem Taburu'nun 4 bölüğü ile evvelki tepeler gibi tutulup, geri kalan 4 bölüğü kasabada muhafız sıfatıyla diğer hizmetlerde bulunuyorlardı.

4 No. lu Tepe : Samsun Mukaddem Taburu ile aynı üç evvelki tepeler gibi tutulmuştu.

5 No. lu Tepe : Beypazarı Mukaddem Taburu'nun 2 bölüğüyle (Kolağası Hasan Efendi komutasında) 4 funtluk bir sahra Krup topu. (Muharebe şiddetlenince bu tepeye, Rifat Paşa tarafından 6 funtluk bir sahra Krup topuyla bir bölük daha ilâve edilmiştir.)

6 No. lu Tepe : Beypazarı Mukadden Taburu'nun 4 bölüğüyle, (Binbaşı Ali Efendi komutasında).

7 No. lu Tepe : Bu taburun geri kalan iki bölüğü ile tutulmuştu.

Bu 5, 6, 7 No. lu tepelerin bulunduğu yön, Karadeniz Kıyı Alayı Miralayı Mahmut Bey komutasına verilmişti. Mahmut Bey, 6 No. lu tepede mevzide bulunuyordu.

8 No. lu büyük meşhur tepe ise, Salis Asi Yozgat (bu tarihlerde Yozgat asi sıfatıyla anılırdı), Beypazarı ve Eştıyap Taburları ile tutulmuş ve 5 sahra Krup topu mevzilendirilmiş olduğu (daha sonra biri 5 No. lu tepeye gönderilmiş ol-

duğundan burada 4 top kalmıştır) halde Plevne yolunun devamınca cephesi uzatılmış, Büyük Redut'ta bulunuyorlardı.

Refet Paşa'nın karargâhı bu tepede bulunuyordu. Mezarlığın bulunduğu yerin önemi sebebiyle, bunun biraz gerisinde kazılan piyade siperlerine de bu 3 taburdan ayrılan 2 bölük mevzilendirilmişti.

Lofça Muharebesi

Eylül ayının 2 nci günü saat 7'de düşman Selvi yolunda görünerek Ankara Salis Taburu'nun iki bölüğünün bulunduğu Bağlarbaşı tepesinin ilerisindeki çeşme civarında mevzilenmiş olan birkaç topla Bağlarbaşı tepesini dövmeye başladığından 5 No. lu tepedeki top ile karşılıklı ateşe başlandı. Bu suretle 3-4 saat devam eden muharebede 1 er şehit ve 2 erimizin yaralanmasından başka zayıat olmamıştır. Düşman da ilerleyememişti. Fakat, mevzilerimizi şüphesiz tamamen keşfetmiş olmasına rağmen akşam da olmuştu.

Ertesi gün 3 eylül sabahı düşmanın (B) tepesini tutup etrafa yayıldığı görüldü. O anda bu kuvvete karşı savunmaya hazırlanmakta iken, düşman önce (B) tepesinden birkaç batarya ile Lofça-Selvi yolu üzerinden de birkaç top ile (A) tepesini dövmeye başladı. Bu tepe taşlık ve kayalık olduğundan, iki bölük ile burada barınmak mümkün değildi. Bunun için bölükler, diğer tepelere göre daha hâkim olan Kırmızı tepeye çekildi. Bölüklerin çekilmeleri üzerine Ruslar, (A) tepesini de derhal işgal ettiler. Ve buraya birkaç batarya mevzilendirerek ateşe başladılar. Aynı zamanda Prosika tepelerine doğru yayılmaya başladılar.

Ertesi gün 4 eylülde ortalık ağarırken düşman tarafından bu (A) ve (B) tepelerine mevzilendirilen 5-6 batarya adı toplan ve karargâha çok uzak bulunup, düşmanın genel karargâhı olan Prosika tepesine mevzilendirilen birkaç kıta büyük çaplı ve uzun menzilli toplan, taburlar üzerine etkili ve boğucu bir ateşe başlanmıştı. Tarafımızdan yalnız yakın mesafelerdeki bataryalara karşılık veriliyordu.

8 No. lu tepe düşmanın sağ kanadından görüldüğünden burasını da çok tahrip ettiği halde sol kanadı göremiyordu. 5 No. lu tepeden ise düşmana zayıat verildiği Lofça Komutanı Rifat Paşa tarafından keşfedildiğinden 5 No. lu tepeye derhal 6 funtluk bir topla bir bölük daha gönderilerek bu top TV noktasına mevzilendirilip ateşe başlayarak düşmana bir kat daha zayıat verdirmeye çalışıldı. Bu suretle ancak 6 topla düşmana karşı koymaya çalışıldı ise de, düşmanın sahip olduğu çok miktarda ve özellikle uzun menzilli toplanın mermilerinden başka, bir de askerimizin bulunduğu kayalık yerde işbu mermi danelerinin ibasetiyle etrafa saçılan ve her biri birer mermi parçası yerini tutan kaya parçaları kitalarımıza pek çok zarar verdiriyordu. Ruslar ise, bilakis kemali istirahatle mevzi tutarak çok şiddetli ateş açıyorlardı.

Hasılı 4 eylül günü Ruslar birkaç saat boyunca kitalarımıza zayıat verdirdikten sonra saat 1'de sağ kanatlarıyla 4 No. lu tepe üzerine ani olarak şiddetli bir hücum kalkıştılar. Bu hücum askerlerimiz tarafından güzel bir ateşe karşılanarak geri çekilmeye mecbur edildiler. Tepenin önü düşman ölüleriyle örtüldü. Şu kadarki bu mevzide bulunan askerlerimiz nasılsa tedbirli dav-

ranamayarak siperlerden çıktılar. Düşmanı takip gibi bir hatada bulundular. Bunların ileriye taarruzunda araziye gizlenmiş olan düşman kıtası direnişlerine rastladıkları için geri çekilmeye mecbur kalmışlardır. Fakat bu katta Ruslar şiddetli bir girişime başlayarak biraz sonra yine bu noktaya hücum kollarının ilerisini keşif ve avcı hatıyla kapanmış olduğu halde ilerlemeye başladılar. Şimdi bunlar da evvelkiler gibi ateşle karşılanarak savunmuşlar ise de, düşmanın top danelerinden ve kayaların parçalanmasından devamlı 7 saat içinde kıtalarımız çok zayıt vermişti. Bundan başka, düşman piyadesinin her an yeniden aldığı takviye kuvvetleriyle zayıtlarına bakmaksızın birbiri ardınca yaptıkları hücumlar kıtalarımızı mevzilerini terk etmeye mecbur ettiklerinden Osma suyunun sol kıyısına çekilmişlerdir.

4 No. lü tepenin ele geçirilmesini müteakip, Ruslar bu tepeye çok miktarda takviye kıtası getirdiler. Az zamanda içinde toplarını mevzilendirerek Kırmızı tepeyi döğmeye başladılar. Çünkü Kırmızı tepe yukarıda söylendiği gibi Loça'nın en önemli ve diğer tepelere hâkim noktası idi. Katî netîcenin anılması mutlak surette bu tepenin alınmasıyla mümkündür.

Böylece Rus bataryalarının tümü bu noktaya ateş toplamışlardı. Kırmızı tepe Osma suyunun sağ kıyısında, özellikle mevzi kayalık olduğundan hiçbir top mevziye sokulamamıştı. Buradaki kıtalarımız siperlerinde sakın ve düşmanın top ateşine maruz kalarak, ancak piyadenin hücumuna karşı koyacaklardı.

Bundan dolayı Ruslar 4 No. lu tepenin alınmasıyla beraber, Kırmızı tepeye ve bu sırada bir müfrezesi de 2 ve 3 No. lu tepelere şiddetle hücum ettiler. Bu hücumu karşı askerlerimiz her ne kadar çok iyi savundular ise de, verdikleri fazla zayıt üzerine 4 No. lu tepenin de terkîyle hasıl olan dehşet, bunlara da sirayet ettiğinden çekilmeye mecbur olarak Osma suyunun sol kıyısına geçmişlerdir.

Osma suyunun sağında bulunan teplere, yani savunma mevzileri tamamiyle düşman eline geçtikten sonra Ruslar artık şehire de girmişlerdi. Bu esnada Plevne yolu doğrultusundan tahminen 15 tabur kadar piyade ve bir alaydan fazla süvari ile 3 batarya kadar top da bulunan bir kolun ilerlediği görülmüştür. Plevne'den takviye kuvveti geliyor zan olunarak, son bir gayretle düşmana karşı direnilmeye başlanmış ise de bu kol takriben 3.000 adıma kadar yaklaştığı zaman birden bire mevzilerimiz üzerine topçu ateşi açılması üzerine bu kolun düşmana ait olduğu anlaşılmıştır. Bütün ümitlerin kesilmiş olduğu bu anda düşmanın da taarruz etmediği görülmüştür.

Bu duruma göre, Rusların çok önemli olan 8 No. lu tepeye taarruz edecekleri anlaşıyordu. Bu da şöse, Kırmızı tepe ve diğer noktalardaki toplarına yeniden daha topçu ilâve ederek 80 topla mevzilerimizi dövmeye başlamalarıyla beklenen bu hareketi doğrulamış oluyorlardı. Bu anda hasıl olan dehşet hiçbir hâl ile kıyas edilemezdi. Türk askerî sebat, gayret ve komutanlarının emirlerine itaatî canlarına minnet biliyorlardı.

Durum böyleyken, Ruslar bir taraftan şehir yönünden ilerlerken, öte yandan da 4 No. lu tepenin önünden Osma suyunu geçmeye uğraşıyorlardı.

Bu kol üzerine askerlerimiz şiddetli tüfek ateşi açarak her bir adımda yüzlerce Rus ölüleri yerlere seriliyor ise de, mevcutları pek çok olduğundan yerlerini yenileriyle doldurup ilerlemekten vazgeçmiyorlardı.

Şöyleki arazinin bilinen dalgalı haline bir de 4 No. lu tepe doğrultusunda ve suyun sol tarafında mevsim itibariyle mevcut ekin demet ve saplarının yığınları ve daha ilerledikçe mezar taşları gibi mevcut arazi örtülerinden özellikle Ruslar sol kanatlarında bulunan bina ve ağaçlardan taarruz için yararlanıyorlardı.

Şimdi, Ruslar zayıatlarına bakmayarak bir kere sağ kanatlarıyla nehri geçtikten sonra iki kanatlarıyla birden arıza ve engellerden yararlanarak kıtlaarını dört kola taksim ettiler. Komutanlık karargâhı olan 8 No. lu tepeyi yarım daire şeklinde kuşatıp şiddetle hücumla başladılar.

Askerlerimiz bu hücumların birkaçını büyük bir cesaretle durdurup def etmişler ise de Ruslar yeniden imdat alarak ateş hatlarını takviye ettiklerinden mezarlık yakınında bulunan bölükler de tabyaya çekildiler. Böylece Ruslar da her tarafı sarmaya ve hücumla bir derece daha kuvvet vermeye başlamışlardı. Artık bu durum karşısında karşı harekât faydasız ve zayıatı mucib olacağından Rifat Paşa zaman elverişli iken, geri çekilmeye karar vererek gün batarken çekildiler.

Tabyadan yapılan savunmanın azalması, aynı zamanda 6 No. lu tepede bulunan Miralay Mehmet Bey'in 5 No. lu tepedeki askeri yanına alarak çekilmeye başlaması üzerine 7 No. lu tepedeki asker de tabyanın bulunduğu noktadan ve Ereğli Taburu'ndan gelen iki üç bölük kadar askerle takviye olunarak oldukları noktadan geri çekilmişlerdi.

Kırmızı tepenin düşman eline geçmesi ve bu anda tek mil Rus bataryalarının büyük tabyaya ateş saçmaya başlaması üzerine, artık mevcut olan 4 topla karşılık verilemeyeceği bilinmekte idi. Bundan böyle cephane de tükenmiş olduğundan toplar daha o andan itibaren geri çekildi. 5 No. lu tepedeki toplar da bu suretle kaçırılarak düşmandan kurtarılmıştır.

Çekilme harekâtı, kıtalarımızın düşmandan gördükleri tazyik üzerine tabii düzenli bir şekilde ve doğru yoldan yapılamamıştır. Refet Paşa, karargâhında bulunan taburların gücünü yitirmemesini istemiş ve diğer taburlar da perakende olarak dağ yolundan geliş güzel ve dağınık bir şekilde Orhaniye ve Plevne üzerine çekilmişlerdir. Refet Paşa ancak iki gün sonra maiyetinde kalanlarla Plevne'ye geldiği halde, geride kalan erler de birer ikişer birkaç gün sonra burada toplanabilişlerdir.

Komutan Rifat Paşa'nın, muharebenin şiddetlendiği ilk anda, şayet ileride düşmana mukavemet edilemezse düşman Lofça'yı ele geçirecektir. Bu sefer, düşman ve Bulgarlar tarafından evvelce yapıldığı gibi bu defa da intikamlarını halktan alacaklardır. Bu maksatla, birtakım çaresiz halkın yok edilmesi düşüncesiyle Müslüman halkı götürebilecekleri eşyalarıyla şehirden çıkarak dağ yoluyla Plevne ve Orhaniye yönlerine göndererek yerinde bir tedbir almıştır.

Çekilmenin emniyet ve korunması için elde kâfi miktar süvari askeri veya

savunmaya elverişli piyade bulunmadığından, Moşkof (Rus) Kazakları bu çekilmeyi iyice takip ettiklerinden kıtalarda verilen zayıat artmış, subay ve erat olmak üzere zayıat 2.000 kişiye ulaşmıştır.

Lofça müdafilerinin gösterdikleri fevkâlade secaat, gayret ve Komutan Rifat Paşa'nın gösterdiği himmet ve maharet düşmanın da resmen kabullendiği halde, askerce bire beş, altı, topça bire oniki oranında bir üstünlük karşısında sonuçsuz kaldığı halde Lofça düşman eline geçti. Bu da devlet ve millete hakikatte pek ziyade ağır geldi. Yani Lofça'nın elden çıkışı Plevne felâketini hazırlayan, zorlayan, hızlandıran, kolaylaştıran yegâne dönüm noktası oldu. Şu kadarki, yalnızca bire üç olan düşmanımız karşısında her zaman galip olacak, kazanacak derecelere inanacak bir asker olduğumuz, tarihte bir delil bir anı olacaktır. (39)

5. Takviye Kuvveti'nin Lofça'ya Yetişmemesi Nedeniyle Plevne'ye Dönüş

Eylül ayının 2 nci günü Plevne'nin güneyinde bulunan silsilelerin tepeleri üzerlerinde Lofça yönünden derinden derine ve bütün gece top sesleri işitilip genel karargâha bu durum duyurulmuştu. Eylülün 3 ncü günü bu top sesleri bazen aralıklı bazen sürekli olarak duyuluyor ise de, sesin derinden derine gelmesi nedeniyle Lofça'dan değil belki Gabrovo yönünden olduğu zan ediliyordu. Fakat iki üç günden beri hava daima sıcak olduğundan sesin havada dağılması nedeniyle evvelki tahmin yersiz olduğu düşünüldükten Lofça'nın düşman tarafından baskı altında tutulduğuna kanaat getirilmişti. Tahminlerin doğruluğu, 3 eylülde Lofça-Plevne arasında bulunan telgraf muhaberelelerinin kesilmesiyle anlaşılmıştı. Fakat şehir tamamen ele geçirilmiş değildi. Plevne'ye 8 saatte varılabilen kestirme yol henüz açıldı.

Bunun üzerine düşmanın durumunu ve yapmakta olduğu baskıları anlatan rapor özel bir atlı haberciyle Osman Paşa'ya duyurulmuştu.

Lofça yöreleri sarp bir arazi yapısında olduğundan doğal bir tahkimat durumundaydı. Bu sarp arazi üzerinde ancak iki yol ve savunması kolay bir boğaz bulunduğundan bu nokta taarruza elverişli idi.

Diğer yönden Türk genel karargâhında yapılan durum değerlendirmesi sonunda; Rusların birkaç gün evvel Pelişad'da yedikleri dayağın acısını çıkarmak üzere yalnızca düşünecekleri şey, Plevne üzerine üçüncü bir taarruz yapacakları ve buna karşı gereken tedbirlerin alınması düşüncesi ortaya çıkmıştı.

Müşir Paşa bu düşüncelere dayanarak, düşmanın büyük bir kuvvetle Lofça'ya taarruzuna ihtimal vermiyordu. Lofça'da bulunan muhafızların kâfi geleceğini zan ve tahmin ediyordu. Bu yüzden, Rifat Paşa'nın raporuna herhalde düşmanın muhtemel bir taarruzuna karşı, sebat ve direnmesi için gerekli emri vermişti. İlk rapordan sonra gelen ikinci rapora da mukavemet cevabı verildi ise de, 4 eylül günü öğleye doğru gelen bir üçüncü rapor üzerine

Osman Paşa artık her düşüncüyü bir yana bırakarak, her ne olursa olsun diye Plevne'de gereken tedbirleri gözler önüne serdi. Lofça'yı takviyeye gitmek üzere 20 tabur piyade ve 2 bölük kadar nizamiye süvarisi, 1 alay Selânik Muavenesüvarisi ile bir miktar asker Muaveneyi Çerkez ve 3 batarya toptan oluşturan bir tümen teşkil edilerek komutasını bizzat üzerine aldı. Bu tümeni iki liva ve bir de küçük ihtiyat olarak ayırdı. Ferik Hasân Sabri Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisi Mirliva Tahir Paşa ve piyade Mirlivası Emin ve topçu livası Arap Ahmet Paşalarla beraber maiyetine Erkân-ı Harbiye'yi de aldı. Ferik Ahmet Paşa'yı Plevne'de vekil bıraktı. Aynı gün 4 eylül saat 5.30 civarında Plevne'den Lofça'ya hareket ettiler.

Kuvve-i imdadiye Kapalıdere'den Lofça yaloyla hareket ederek (LF) noktasını tuktukları zaman arazi öncü birliğinin yayılmasına elverişli olduğundan ardından tümen de derin kol nizamında açılarak ilerliyordu. Yancılar da yerlerini almışlardı. Bu esnada Yunus Bey maiyetinden mürettep tümene katılacak olan 2 taburu da (Milas Tali ve İslimye Mukadem Redif) (LI) noktasıyla (G) noktası aralarından ilerleyerek tümene katılmış ve tekmlil tümen sıra ile yola dizilmiştir. Tümen bu şekilde sıralanarak kol başı Bristoviç köyü civarında 27 No. lu noktaya geldiği vakit süvari öncüleri derhal (KH) silsilesini yani köyün ilerisi ile güneyinde bulunan tepeleri tutup, geride tümenin hareketini emniyet altına alarak korudu. Şimdi bu adı geçen tepeler aşıldıktan sonra saat 9 raddelerinde iken mürettep tümenin sol kanadı üzerine düşmanın Buğret tarafındaki kuvvetinden çıkartılmış bir kıtası görünerek mürettep tümen üzerine top ateşine başladı.

Tümen Miralay Yunus Bey tabyası ilerisindeki sırtların öte tarafına geçtiğinden takriben bir saat sonra, Ruslar bu sırtlar üzerine bir batarya kadar top mevzilendirerek Yunus Bey tabyasına ateş açtıkları gibi Radişve'nin doğu ve Graviçe yönlerinde de seyrek top ateşine başlamışlardı. Osman Paşa'nın bu suretle Plevne'den geçici olarak ayrılmasında Rusların Plevne'yi sıkıştırmaları düşüncesinden ziyade Osman Paşa'nın bu top seslerini duyupda harekâtını değiştireceği fikrine kapılabileceğinden, Osman Paşa'nın yolda iken karışık düşünceler içinde olmaması için düşmana her an karşılık verilmiyordu. Uygun zamanı gözetiliyor ve bu suretle Ruslarla da boş yere uğraşmamaları ve ağız açmamaları bekleniyordu.

Takviyeli tümenin söz konusu edilen sol kanadından ve ilerisinden de görülen düşman üzerine yürüyüş kolunun ilerisinde yürüyen süvari Çerkez askerlerine birdenbire hücum ederek tüfek ateşine başlamışlar ise de, arazi sarp ve küçük küçük meşelikten ibaret olduğundan buralarda düşman piyadesinin pusu kurması ihtimali vardı. Hücum eden süvariler daha ileri gidememişlerdi. Bu sırada, bir düşman piyadesi sol kanattan ani olarak ateş açmıştı. Bu anda Osman Paşa iki bölük (Talia Taburu'ndan) tümenin sol kanadıyla sol kanat gerisine yayılması için emir verdi. Esasen maksadı düşmanla çatışmak olmayıp, bir an evvel Lofça'nın imdadına yetişmek istemesiydi, bu suretle tümenin yolu üzerine çıkması, bilhassa Plevne'den gelen imdat ve yardımın gecikmesi veya hiç yapılmaması olduğundan, Osman Paşa düşmanla muharebeye girişerek zaman kaybetmekten çekiniyordu. Hareket anında yürüyüş kolunun sol yanında bir bataryayı mevzie sokarak birkaç ateşle düşman kovuldu.

Osman Paşa yürüyüş kolunu yoldan sağ tarafā doğru saptırdı. Durum böyleyken kolun sol tarafında, bir batarya ile iki taburdan oluşan bir yancı çıkarıldı.

Düşmanın top ateşi, ilk önce her ne kadar kıtalarımızın yoldan hareketlerinde takip ettikleri noktalara yetişmiş ve hatta düşmanın piyade ateşi de yancılar üzerinden geçmiş ise de hiçbir tesiri olmamıştı. Kol yürüyüş esnasında akşam üzeri diğer bir pusuya rastladı ise de hemen geçirildi.

Akşam olduğu halde mürettep tümen Plevne'den ancak 3,5 saatlik bir mesafe alabilmişti. Varılacak noktanın hali ve buraya varmak için gidilecek mesafenin ve yolun durumunun nasıl olduğu bilinemiyordu. Ayrıca buraları düşman harekât alanı içinde olduğundan geceleyin hareket başarılı olamayacaktı. Bu bakımdan Osman Paşa bulunulan noktada geceyi geçirmeye, ertesi gün ortalık ağırırken Lofça üzerine harekete karar verdi. Gereken tertibat alındı. Tümen akşam üzeri vardığı noktada geceyi açıkta geçirdi.

Ortalık ağırırken Lofça'ya harekete hazırlanıldı. Fakat bir gün evvelki gibi top sesleri işitilmediğinden çok endişe duyuldu. Ordugâh yerinden yürüyüşe geçerek Lofça ovasına inilmek üzere bir az ileriye gittiği zaman Lofça'dan çıkıp da buralarda görülebilen bazı perakendelerden Lofça'nın düşman eline geçtiği anlaşıldı. Bunun üzerine ovaya inmekten vazgeçilerek sırtlar üzerinden hareket edildi. Fakat, düşman tarafından bir gün evvelkinden daha şiddetli engellere rastlandı. Düşman süvarileri ovadan tarazuza başladılar. Çerkez gönüllü süvarileri düşmana karşı koymak üzere tümenin sol yanına çıkartılarak karşılıklı tüfek muharebesine başladılar. Böylece 5 eylül saat 9 civarında Lofça önünde bir dağa ulaşıldı. Bu dağın önünde Lofça görüldüğü gibi, düşman tarafından ele geçirilmiş olduğu da tamamen görülüyordu. Bu dağ üzerine ordugâh kuruldu. Dağın Lofça yönündeki eteklerine ve Lofça vadisine doğru ileri karakollar çıkarıldı. Henüz bu noktaya gelindiği vakit Lofça'da bulunan düşman tarafından kıtalarımız üzerine topçu ateşine başlandı ise de ordugâhla düşman arası takriben 7000 metre olduğundan ateşin tesiri yoktu. Mermileri ancak ileri karakollarımıza ulaşabiliyordu. Bununla beraber düşman kendi kuvvetini fazla göstermek için bir kısım kıtalarını etrafa ve kasaba civarlarında noktadan noktaya yürüterek gösteriş yapıyordu veya tertibat alıyordu.

Bu sırada erkân-ı harbiye zabıtları (kurmay subaylar) Lofça'ya giden bir yolu keşfetmek üzere hareket ettiler. Osman Paşa da bizzat bu yoldan birkaç bölük süvari ile beraber hareket etmişti. Ruslar bu suretle kıtalarımızı gördüklerinden, hemen kendi kıtalarını silâh başı ettiler. Osman Paşa da Lofça'nın ilerisi ile dolaylarında 18 taburdan fazla bir kolun muharebeye hazır olduğunu bizzat saydı.

Osman Paşa şu tahmin ve düşüncelerini açıklamak üzere karargâh ve kumanlarından oluşan bir toplantı yaptı. Bu toplantıda yapılan durum değerlendirilmesinde:

Lofça'yı ele geçirmek için bir hücumun başarıyla yapılabilmesi imkânı olup olmadığının bildirilmesi için oylamaya geçildi. Oylama sonunda oylamaya katılanların görüş ayrılıklarında oldukları görüldü. (40)

Sonunda, şayet başarısızlıkla bir bozguna uğranılırsa, Plevne üzerinde fena etki yapacağı fikri üzerinde duruldu ki, (41) Osman Paşa'nın fikri bir inceleme hakimi oldu.

Osman Paşa diyordu ki:

"Bilfarz Lofça ele geçirildiği takdirde bu mevki ne şekilde korunacaktır? Şayet bundan evvelki gibi 8-10 tabur bırakılırsa, düşman bunları da evvelce olduğu gibi ezecektir. Aksine getirilen takviye kuvveti tamamen bırakılırsa, o zaman Plevne tamamen kuvvetten yoksun kalacaktır! Düşmanın üçüncü defa olarak yapabileceği hücumu, özellikle şöyle uygun bir zamanda fırsat bilerek Plevne'yi de işgal ederse o zaman: "Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan da olduk!" atasözüyle iki taraftan mahrumiyet hasıl olduğu halde, büyük bir kuvvetin ikiye ayrılması mağlubiyete uğranacağı cihetle bu hücumdan vazgeçilerek hemen Plevne'ye dönülmekle İstanbul'dan daha kuvvet istenilerek hücumun başka bir tarihe bırakılması fikrinde olduğunu bildirir." Bu fikir oy birliğiyle kabul edilip bir an evvel Plevne'ye yetişmek üzere dönüş kararlaştırıldı. Mürettep tümeninin henüz Lofça üzerine hareketinde yolda iken düşmanın çıkışı ile muharebeye mecbur kalmak üzere uğraşıldığı ve Plevne'den tümenin hareketini Boğut'un civarındaki silsilelerden görünüp top ateşi yapıldığını yukarıda söylemiştik. Şimdi Lofça düşman eline geçtiği için "Lofça-Plevne" yolu düşman tarafından tamamen işgal edilmişti. Artık bu yol ile geri dönüş güç, belki de felâket olacaktı. Lofça'dan Plevne'ye gitmek için diğer bir adi yol seçildi. Bu yol ile ertesi günü ortalık ağarırken Plevne üzerine çekilindi. Akşam üzeri ancak Kurtucap ve Tırnan derelerinin birleştiği yere yakın Vid nehri yakınında o gece kalınmış ve ertesi günü 8 eylül sabahı saat 12 radelerinde Plevne'ye gelinmişti.

Lofça üzerine harekette düşmanla bir az çarpışıldığı halde zayıf ve rilmemişken Lofça önünden dönüşte toplardan birinin kamasının nasılsa yere çarpması sonucu içinde bulunan merminin ateş alarak berhava olması iki erin ölümüne sebep olmuştur. Mürettep tümeninin Plevne'den hareketinden sonra o gece, geceyarısından sonra Plevne'nin durumuna bir daha göz gezdirelim.

(40) Üyelerden Hasan Hayri Paşa: Düşmanın henüz yorgun olarak kendisini toparlayamamış ve mühimmatının kaç gündür muharebe nedeniyle azalmış olacağı cihetle üzerlerine yapılacak şiddetli bir hücum ile Lofça'nın ele geçirilme ihtimalinin bulunduğu ve burun için kendisinin Bağlık yönünden hücumunda 1200 kişi kadar veya daha az zayıf ile başarı sağlayabileceğini bildirdi.

Bazı taraflardan cephanenin noksanlığı ve kuvvetin azlığıyla ihtiyatın bulunmadığı söylendi. Bu hususta Osman Paşa bunların getirilmesi mümkün olup şayet buna karar verilirse, Plevne'de Adil Paşa'ya 4 tabur piyade ve tespit edilecek bir miktar cephane ve peksimetin tez elden ve arka yoldan Lofça'ya gönderilmesi için gereken yazılı emrin Hassa Kazak süvarilerinden iki er vasıtasıyla Plevne'ye gönderileceği bildirildi. Bununla beraber de hücum kollarnın ayrılıp tertiplenmesi üzerinde duruldu.

(41) Bu fikir ve düşünce üzerine, Adil Paşa'ya evvelce tasarlanmış olan emirle, takviye kuvvetinin gelmesine lüzum kalmadığı açıklandı.

Eylül'ün 6 ncı gecesi saat 5.30'da Tırnan deresi üzerinde Talat Bey Tabyası önünde bulunan ileri karakollar üzerine doğru gürültü ile bir takım kimselerin geldiği haber verildi. Araştırma sonunda kendilerinin Lofça halkından olup düşman Lofça'ya hücum ettiğinden mevki komutanı Rifat Paşa'nın kasabayı boşaltarak düşmana karşı direndiğini ve böylece Lofça halkının çoğunlukla Plevne'ye gelmekte olmasıyla kendilerinin de bunlardan olduklarını haber vermişlerdir.

Nitekim gelen muhacirler kabul edilmekle beraber heyecanı mucip olmamak üzere tedbirler alındı. 6 eylülde, de muhacirlerle, yaralı eratımız da gelmişti. 7 eylül akşamı Refet Paşa'nın beraberinde Kaymakam Natık Bey olduğu halde geri kalan erat ve toplar Plevne'ye gelmiştir. Hemen sonra Miralay Mehmet Bey komutasında kalan bir kısım erat ve toplarda Plevne'ye ulaşmıştır. Böylece Lofça'nın düşman eline geçtiği Plevne'de anlaşılmıştı. Herkes müteessirdi ve artık Osman Paşa'nın götürdüğü askeriyle beraber Plevne'ye gelmesi sabırsızlıkla bekleniyordu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

8 Eylül'den 14 Eylül'e Kadar Altı Gün Devam Eden

3 ncü Plevne Muharebesi

1. Muharebeden Evvel İşgal Edilen Mevzilerin Yerleri

Mürettep tümenin Plevne'ye dönüşü akşamında Osman Paşa tarafından genel ve özel olarak verilmiş olan emirlerde:

Düşmanın ertesi günü Plevne'ye taarruzu beklenildiğinden her yönde bir kat daha dikkat ve hazırlıklı bulunulması bildirilmişti. Bu durum, 40 günden beri işitilmekte olan Rusların intikam almak için yapabilecekleri taarruzu herkesin zihinlerine işlemişti.

Bu tarihe gelinceye kadar Plevne kolordusu için yeteri miktarda takviye gelmiş ve bulunulan bölge, kuvvetli bir düşmana karşı savunulabilecek şekilde tahkim edilmişti. Kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatı yönlerinde ikinci muharebe anındaki durum aynen bulunmakla beraber, gerekli onarımlar yapılmış ve ilavelerle biraz daha takviye edilmişti. Güneydoğu ve güneyinin bir kısmında aşağıda gösterilen tahkimat yapılarak savunmaya hazır bir duruma getirilmişti. Şöyleki: Opanj köyünün kuzeydoğusunda iki adet dörtlü tabya, bu köyün güneyinde köprüyü korumak için bir batarya mevzii, 5 No. lu noktaya iki batarya mevzii, 6 No. lu noktaya dış açı ve içinde bulunan bir tahkimat, (S) sırtı üzerine de 7 No. lu nokta, baş tabya ve 8 No. lu noktaya Griviçe, Kanlı Tabya adıyla anılan iki tabya, güneydoğusunda 14 No. lu noktada, iki kenarı doksanar ve diğer iki kenarı yüzer adım olmak üzere dört kenarlı bir tabya (her an iki tabur ve iki top, sonra dört top bulunurdu.)

Bu tabyanın 2 km. batısında 12 No. lu noktada bir taburluk, Batı Tabyası denilen dörtlü tabya vardı. 14 No. lu nokta ile 12 No. lu nokta arasında 11 No. lu nokta ile de ikinci muharebede de bulunan top mevzileriyle siperler kazılıp tahkim (2 top) edilmişti.

11 No. lu noktanın Griviçe deresi yönüne doğru olan ve ikinci muharebede (hk) işaretiyle gösterilen kılıçığın kuzey kısmı üzerine 13 No. lu noktaya da altıgen bir tabya, (Çorum Tabyası veya Karaağaç Tabyası) yapılmıştır.

11 No. lu nokta ile 10 No. lu nokta arasında 33 No. lu noktaya bir taburluk bir Ay Tabya ve 10 No. lu noktadaki tabyada bir taburluk dörtlü tabya haline getirilerek yeniden tamamlanmıştır. Bu noktaların arası ilerisinde bulunan dere (Griviçe deresi) ile Yarabayı'na gelirken bu ilerdeki dereye sapılacak boğazı savunmak üzere bazı yerlerde bir hat üzere ve bazı yerlerde iki hat üzere bir takım piyade siperleri yapılmıştı. Bu siperlere 4 bölük, sonradan bir tabur daha yerleştirilmiş ve burası bilhassa muhafız olmak üzere genel karargâha mevzilendirilen 4 batarya ile takviye edilip genişletilerek tahkim edilmişti. Yine bu yönde, 16 No. lu noktaya da Ömerbey İstihkâmı veya Yozgat tabyası adıyla bilinen bir dörtlü tabya ve yarlarına bir hat üzere piyade siperleri (iki top) yapılmıştı.

Bunun güneybatısında Kayalidere'ye doğru bu dereyi savunmak üzere kısa avcı hendekleri bulunuyordu.

Güneyde: Kayalidere üzerine 18-19 No. lu noktalardan 18 No. lu noktaya batı yönü açık olmak üzere, 19 No. lu noktaya da Kovanlık Tabyası namıyla daha büyük olarak bir dördü tabya yapılmıştı. Bu iki nokta arası avcı hendesiyle birleştirildiği gibi, 19 No. lu noktanın perde hattına kuzeyden güneye doğru çizilen bir dikey doğrultusunda diğer bir hat üzere şehire kadar giden piyade siperleri bulunuyordu. Yine 19 No. lu noktadan 2 No. lu noktaya kadar doğru giden az bir mesafeye aynı şekilde siperler yapılmıştı.

18-19 No. lu noktalarda 4 bölük (Prezrin Tali Redif Taburu'ndan) bulunuyordu. Bu 18 No. lu noktanın güneyindeki 25 No. lu sırtlar üzerinde hem ileriye gözetlemek ve hem de Kayalidere'yi savunmak üzere kazılan hendeklerde Prezrin Tali Redif Taburu'ndan ayrılmış bir miktar er ileri karakol olarak mevzilendirilmişti. 19 No. lu noktanın batı tarafında 20 No. lu noktada da 2-3 tabur alabilir bir dördü tabya inşa edilmişti.

Bu tahkimat da, Niş Redifi Salis Taburu'na yaptırılarak bu tabur tarafından korunuyordu. Fakat, top konulmamıştı. Adı da bu taburun namı olan Niş Salis Tabyası veya Bağlık Sırtı Tahkimatı diye anılırdı.

Güneydoğuya doğru : 61 No. lu noktaya bir dördü tabya yapıp korunması Milas Tali Redif Taburu'na verildiğinden buraya da Milas Tabyası denilirdi.

Bunun batısında: 22 No. lu noktada bir beşli tabya vardı. Bu tabyanın korunması 2 nci Ordu 4 ncü Nizamiye Alayı 2 nci Tabur'a verilmiş olduğundan binbaşı adına Talat Bey Tabyası deniliyordu. (42) Bu 22 No. lu noktanın güneyinde ve 950 adım mesafede 23 No. lu noktada kenarları 90'ar arşın (61 metre) olmak üzere gerektiğinde 3 taburluk bir dördü tabya (43), 2 nci Ordu, 4 ncü Nizamiye Alayı, 3 ncü Tabur ile, Redif Mukaddem İslimye Taburu ve 3 adet top bulunuyordu ki, buna da Yunus Bey tabyası adı verilmişti.

Vid suyu üzerine başlıca geçit olan köprüyü savunmak için de 32 No. lu noktaya bir top tabya edilmiş ve piyade siperi (2 top 1 tabur) yapılmış idi.

Görülüyor ki, tahkimatın her biri gösterildiği üzere birer ikişer tabur, bir veya birkaç top ile işgal olunmuş ve geri kalan kıtalar gereğinde lüzumlu noktalara gönderilmek üzere genel ihtiyat olarak Osman Paşa'nın karargâhı em-

(42) Bu tabya ilk yapıldığında (Tıman boğazı) üzerinde ve 22 No. lu noktanın üç yönünü korumak üzere Kur. Alb. Hayri Bey'in keşfi üzerine yapılmış bir top vardır. Halbuki batısında Tıman deresine doğru 23 No. lu tepenin arkasını savunmak için yapılmış ve önüne de ölü açısını savunmak için kalın bir siper yapılmış ve gündüzleri özel yerine top mevzilendirilip, geceleri 21 No. lu noktaya gönderilerek emniyet sağlanmış olurdu. Osmanlı tümeninin Lofta'dan Plevne'ye dönüşü karışıklığında Osman Paşa'nın bu noktaya uğrayışında tahkimat şeklinin değiştirilmesi teklif edilmiş ve bu teklif kabul edilmişti. O dakikadan itibaren tabyanın yeniden 5'li olarak düzenlenmesine başlanıldı ve önünde bulunan piyade siperi kaldırılarak tabyanın yapımı tamamlanmak üzere idi. Buna rağmen muharebe anında da yapımı tam olarak bitmemişti.

(43) Bu Redut tabyanın yeri bizzat Erkân-ı Harbiye Reisi Mirliya Tahir Paşa tarafından keşif edildi. Yunus Bey'in gayretiyle işe başlandı ve tamamlandı. Nitekim bu önemli noktanın komutanı iken tabya bu komutanın adı ile söylenirdi.

rinde bulunduruluyorlardı. Velhasıl bu zaman Plevne'de mevcut kuvvet 45 tabur piyade ve 5 bölük nizamiye süvarisi (2 nci Ordu, 3 ncü Alay), 1 alay Selânik Askerî Muavene Süvarisi ve 2 bölük Hassa Kazak Süvarisi, 1000: 1500 kadar Çerkez gönüllü erleri (sayıları her an değişebilirdi) ve 2 nci muharebede mevcut toplar, (70 kadar 4, 6, 3 funtluk sahra krup)'dan ibaret olduğu halde piyade kuvveti 40000'i bulmuştu. Lofça'dan çekilip devamlı olarak gelmekte olan askerler ve 6 top bu hesabın dışındadır.

Var olan bu kuvvet: 12'şer tabur piyade ve mevcut oranda top ve süvariden, 3 tümen ile 9 taburdan ibaret bir de ihtiyat olarak tertip ve tanzim edilmişti. Yalnız Ferik Adil Paşa komutasında bulunan 1 nci Tümen kuzey ile doğu yönlerinde bulunan hat üzerinde tamamen mevzilenmişlerdi. Birinci muharebeden beri Adil Paşa bu yönde tümenin başında ve Yanıkbayır'da bulunuyordu. Diğer tümene gelince: Güneydoğu, güney ve güneybatı ve kuzeybatı hatları üzerindeki istihkâmlar siperlerde mevzilenendirildi. Geri kalan kısmı genel karargâh emrinde 9 No. lu noktada ihtiyat olarak, kritik durum alacak olan noktalarda kullanılmak üzere toplu olarak bulunuyordu.

Ferik Hasan Hayri Paşa ile Erkân-ı Harbiye Reisi Tahir ve piyade tugayları komutanları Atıf ve Emin paşalar da bu ihtiyata verildi. Gerektiğinde en önemli noktaların savunmasına memuren komuta etmek üzere gönderilecek emre hazır kıtalar da bulunuyordu.

2. 8 Eylül'den 14 Eylül'e Kadar Devam Eden Topçu Ateşi ve Muharebeler (44)

Eylülün 26 ncı cuma günü güneş doğarken düşman ilk önce Plevne'nin kuzeydoğusunda Griviçe ile güneydoğusunda bulunan Radişve sırtlarından görünüp birden bire toçu ateşine başladı.

Böylece Plevne üzerine beklenen üçüncü hücumun başladığı Plevne ordusunca anlaşılmıştı. Osman Paşa'nın bir gün evvel vermiş olduğu emrin yerinde ve zamanında verilmiş olduğu anlaşıldı.

Düşmana, taarruz doğrultusunda bulunan tabyalardan karşılık verilmeye başlandı. Osman Paşa tarafından tabyaların takviyesi için gerekli tedbirler alındı. Düşmanın en çok elden ele geçirmek istediği anlaşılan ve özellikle hücumu içinde Plevne'ye hakim olan Kayalıdere'nin iki yanı takviye olundu. Şöyleki:

Güneydoğu yönüne: 11 No. lu Top Tabyaya Atıf Paşa gönderildi. Emrinde özel komutanlara verilen tabyalarla içindeki mevcudu bulunuyordu:

a. 11 No. lu Atıf Paşa Tabyası'nda (Top Tabya): Silistire, İnebolu, Redif Mukaddem Taburlarıyla 4 top (2 nci Ordu'nun);

b. 12 No. lu Arap Tabyası'nda ve etrafındaki siperlerde: Erkân-ı Harbiye Miralayı Tevfik Bey emrinde Hassa 3 ncü ve 5 nci Ordu ve 5 nci Talia Öncü Taburları ve Ayıntap Gaziantep Redif Tali Taburu;

(44) *Plevne Tarihî Harbî Türkçe basılı nüshasının s. 376-77 ve devamı.*
Plevne Tarihî Harbî Fransızca basılı nüshasının s. 75 ve devamı.

c. 16 No. lu Yozgat Tabyası veya Ömerbey tahkimatı ile çevresindeki si-
perlerde: Ömer Bey emrinde ve bağlı olduğu alayın (45) 2 nci Taburu ile Yoz-
gat Mukaddem ve Drama Tali Redif Taburuyla, 3 tabur ve 2 top.

d. 14 No. lu İbrahim Bey Tabyası'nda, İbrahim Bey emir ve komutasında
bağlı olduğu alayının (46) 1 ve 2 nci Taburları ve 4 top.

e. 13 No. lu (Çorum, diğer adı Karaağaç) tabyası yahut Müseddes (6 kı-
sımlı) tabyada Çorum Mukaddem Redif Taburu ve yedek olarak Ankara Mu-
kaddem Redif Taburu, 2 adet top ki toplam olarak 11 tabur piyade, 18 toptan
ibaretti.

Doğu yönünde: 10 No. lu ihtiyat tabyasına Mirliya Refet Paşa verildi. Em-
rinde, 5 nci Ordu 1 nci Talia (Öncü) Taburu ile diğer 2 tabur ve 6 top, bundan
başka genel karargâhın bataryası (6 top), ihtiyat olarak, 4 tabur ve 2 top da
verilmişti. Bu suretle toplam, 7 tabur, 14 top da bu yönde bulunuyordu.

Güneyde: Erkân-ı Harbiye Reisi Tahir Paşa 16 No. lu Ömer Bey Tab-
yası'ndan Kayalidere'ye kadar olan bütün hatta komutan olarak gö-
revlendirilerek İsteyip Tali, Safranbolu Mukaddem Taburları sırasıyla bu hat
üzerine mevzilenmişlerdi. Kayalık yakınında Tepecik'te diğer 4 bölük (47) tu-
tuluyor ve 4 dağ topu bulunuyordu. (48) Kayalidere'nin üstünde 18 No. lu
Gıyas Ağa ve 19 No. lu Kovanlık tabyaları da bu yönün savunması için ko-
muta bakımından daha çok korunmalı olmak üzere, bu mevkilere oldukça
uzak olan Yunus Bey emri komutasından alınarak Erkân-ı Harbiye Kay-
makamlarından Rıza Bey'in emrine verildi. Bu tabyalarda kuvvetin artırılması
için Rıza Bey'e Tahir Paşa emrinde bulunan Manastır Tali Taburu'nun alı-
narak beraber götürülmesine müşir tarafından emir verildiğinden, Rıza Bey
emre göre hareket ve 18-19 numaralı tabyalara giderek bu iki taburu gerektiği
gibi mevziledirdi. Kendisi de 19 No. lu Kovanlık tabyada kaldı. 18 No. lu tab-
yada yarbaya vekâlet eden binbaşı (49) Gıyas Ağa bulunuyordu.

Güneybatı Cephesi'nde: Miralay Yunus Bey komutasında ve kendisi 23
No. lu tabyada bulunuyordu. Emir ve komutası altında bulunan birlikler şun-
lardır:

a. Yunus Bey Tabyası (2 taburla 3 top);

b. 22 No. lu Talat Bey Tabyası (1 tabur ve 2 top);

c. 21 No. lu Milas tahkimatı (1 tabur);

d. 20 No. lu Bağlarbaşı tahkimatı (1 taburdur) ki, bu tabyaların hepsinde 5
tabru ve 5 top bulunuyordu.

Kuze Grup Cephesi: Opanj teesinde komutan olan Miralay Süleyman
Bey'in komutası altında idi. 1 ve 2 No. lu iki tabya ile, köprüyü ateş altında bu-

(45) 3 ncü Ordu, 2 nci Nizamiye Alayı.

(46) 2 nci Ordu, 5 nci Nizamiye Alayı.

(47) 2 nci ordu, 4 ncü Nizamiye Alayı, 1 nci Tabur'dan.

(48) Bunlardan başka Manastır Tali Redif Taburu da bulunuyorduysa da aşağıdaki gibi Rıza Bey
maiyetiyle başka yere gönderildi.

(49) 2 nci Ordu, 4 ncü Alay, 3 ncü Nizamiye Taburu.

lunduran batarya (2 tabur ve 2 top) bulunuyordu. Bu yönden düşmanın hiçbir hareketi görülmediğinden ihtiyaın dikkatle kullanılması hususu Süleyman Bey'e emredilmişti.

Köprü ynnd düşmanın hareketini gözetmek, gerektiğ gibi savunmasını yapmak üzere o ynn komutası birkaç tabur ve top ile esasen o anda oraya gönderilmiş olan Ferik Hasan Sabri Paşa'ya verilmişti.

Kuzey ve Kuzeydoğ Cephesi: Plevne muharebelerinin ilkinden beri bu kısmın (Bukovluk'tan Griviçe'ye kadar olan kısım) savunması Adil Paşa'ya verilmişti. Adil Paşa bu iki köy arasında bulunan Yanıkbayır sırtının tam üzerinde 25 No. lu noktada bulunuyordu. Bu bölgeler her an Müşir Paşa'nın gözü önünde bulunuyordu. Özellikle Griviçe Tabyaları kuzeydoğsunda en ileri yerde genişliğne ve derinliğne gözetleme imkânı sağlıyordu. Bu bakımdan Adil Paşa düşmanın bütün hareketini görüp doğrudan doğruya Müşir Paşa'ya haber vermek için 7 No. lu noktada bulunan Baştabya genel karargâha telgraf hattı ile bağlıanmıştı.

Bu iki tabya Miralay Abdulazil Bey komutasında oldukları halde, bombardımanın başında kuvvetleri takviye edilmişti.

Adil Paşa ve karargâhının bulunduğ Baştabya (7 No. lu nokta)'da iki tabur, 4 top (2 nci Ordu, 2 nci Nizamiye Alayı'nın 1 ve 3 nc Taburları.)

8 No. lu Kanlı Tabya'da bir tabur (2 nci Ordu, 2 nci Nizamiye Alayı'nın 2 nci Taburu) ve biri dağ topu olarak iki topa çıkarılmıştır.

8 eylldeki muharebe iki tarafın topçu muharebesinden ibaret idi. Böylece akşam oldu. Geceleyin Ruslar top ateşini tamamen kesmeyerek, gece yarısına kadar biraz ara vermişler ise de, sonra her 15-20 dakikada bir olmak üzere Radişve ve Plişad silsilelerinden rast geldiğ yere taciz ateşi yaparak erati tedirgin ediyorlardı. Gece olduğ için boş yere cephanesarf edilmemesi maksadıyla karşılık verilmiyordu. Fakat teyakkuz ve ihtiyatla düşmanın karşı hareketi bekleniyordu. Griviçe yönü açık arazi olduğndan gündüzden yapılan tevcih ve alınan esaslara dayanılarak bazen yapılan top atışlarıyla gece geçirildi.

9 eylül cumartesi ortalık ağarıırken düşman yine aynı yönlerden top atışına başladı. Fakat ateşin artmasından bir miktar daha topun gece mevzilendirildiğ anlaşılıyordu. Griviçe köyünün güney yönünden Pelişat köyüne giden yol üzerinde dikilmiş bir direğn tepesinde etrafı gözetleyen bir adam olduğ görüldü. Bir süre sonra aynı noktaya büyük çapta bir batarya mevzilendirilerek şehri doğ cephesinden ateş altına aldı.

şimdi gerek korkutmak ve gerekse mesafeyi ölçmek için Griviçe ve Atış Paşa Tabyalarından bu gözetleme direğ hedef alınarak birkaç kez top atışı yapılmışsa da mermiler boşa gitmiştir. Düşman ise her an amacına ulaşmaya çalışıyordu. Radişve'nun iki yanına açıkta toplar mevzilendirdi. Griviçe yönünden tabyalara doğru bir hayli uzak mesafeden yapmış oldukları ateşler çok şiddetlenmişti. Hele Radişve yönü alevle karışık duman ve sair maddeler püskürten bir volkan görünüşünde idi. Fakat şu durum içinde topularımız dakikalarını kaçırmaksızın her noktada, düşman toplarına oranla sayıca az

hermen çoğu da küçük çaplı toplar olmasına rağmen karşı atışa devam ediyorlardı.

Griviçe ve Radişve yönlerinde öğleden sonra da Ruslar tahkimatımız üzerine top atışından vazgeçtikleri halde saat 9'da Griviçe yönündeki 7-8 No. lu tabyaların ilerisinde düşmanın (S) sırtı yakınında bazı hareketleri görülmüştü. Velhasıl bu gün de iki taraf karşılıklı top atışlarına devam ederek akşamı bulmuşlardı.

Bu gece Ruslar bir gece evvelki gibi akşamdan bir süre içinde ateşe ara vermediler. Sabaha kadar mevzilerdeki askerlerimizi zaman zaman fakat bir gece evvelkinden kat be kat fazla taciz etmişlerdir. Gündüzleri topçu ateşinin tahkimatlarda açtığı yaraların tamirine dahi zaman vermeyecek şekilde, bilhassa Radişve ve Griviçe yönlerinde ateşe ara vermediler. Tarafımızdan yine yalnız Griviçe yönünden bazen karşılık verildi.

10 Eylül pazar günü de ortalık ağırırken düşman yine şiddetle bilinen yerlerden aynı noktalar üzerine ateşe başladı. Tarafımızdan da evvelki günlere nazaran şiddetli bir şekilde ateşle cevap verildi. Her iki taraf da topçu ateşine korkunç bir şekilde devam ettiler. Bununla beraber düşmanın piyade ve süvariden ibaret müfrezeleri, yine Lofça yolu üzerinden göründüler. Oşundol, Bristoviç köyleriyle ve daha başka yerlere gönderip mevzilendirmeye başladılar. Daha sonra 8 tabur kadar piyadeyi bilhassa Oşundol deresine indirdiler. Düşmanın bu manevrası gürüldüğünden üzerlerine topçu ateşi açıldı. Durum Osman Paşa'ya telgrafla arz edildi. 10 eylül saat 4'te Yunus Bey Tabyası'nda ara siperleri ardında saklı bulunan toparlaklardan (X) birine düşmanın obüs mermisi isabet ettiğinden 3 toparlaktan ikisi tahrip olmuştu. Ayrıca, ara siperlerinde mevzilendirilmiş olan iki bölükten de bu musibet yüzünden 50'den fazla şehit ve yaralı olarak zayıt verilmiştir. Askerimiz morali yerinde olarak düşmana mukabele için cesaret göstermiştir. Hele, bu tabyada komutan bulunan Miralay Yunus Bey'in bu anda gösterdiği hareket, insanın aklına hayret verir derecede olduğundan aşağıdaki tüyler ürpertici bir şekilde anlatıldı. (50)

(x) Topu çeken, top numara erlerinden 3'ünün bindiği, 3 çift katana denilen iri hayvanların koşulduğu, özel gözlerinde topa ait mermileri taşıyan 2 tekerlekli demir araba.

(50) Asker olanlar için takdire şayan bir hareket:
Yunus Bey Tabyası'nın gerisinde 22 No. lu Talat Bey Tabyası'nda bulunmakta ve daha o zaman bizim tarafta topçu muharebesi başladığından, yalnız düşmanın etrafındaki hareketini gözlemekte ve Yunus Bey tarafından verilen emre ve gösterilen işaret gereğince (KV) No. lu noktada bulunan düşman bataryaları üzerine ateş açtırmakta (çünkü bizim tabyadan düşmanın bu noktası görülememekte idi) iken Yunus Bey Tabyası'nda ani bir duman görülüp, bir anda birkaç topun birden yapmış olduğu ateş sesi gibi bir ses işitildi. Fakat bunu takiben batarya ile ateş komutasının Yunus Bey tarafından verildiğini duydum. Toplarımızın ateş ettiklerini gördüm.
İlk duman ve sesle cephaneye ateş almış olduğu anlaşıldı. Bu esnada bazı subaylar yanımda bulunuyordu. Hareketin tuhaflığı şurdadır ki, o tabyada bulunan subayların ifadelerine göre şöyle anlatılır: Düşman mermisinin Kapaklu'ya tesadüfünden biraz evvel Yunus Bey Kapakluların bulunduğu yönde ara siperlerin piyade kademesinde düşmanın durumunu kendi topçularının hareketini gözletler. Emir vermekte olduğu halde diğer yöne bakmak üzere bölgenin öbür tarafına geçmiş idi ki, olay o anda meydana geldi. Kendisi taş ve toprak parçalarıyla top arabalarında bulunan yedek yem torbalarından saçılan arpalar içinde kalmıştı. Bu halde şaşımayıp komuta vermeye devam etmiştir.

Düşman devamlı olarak ilerliyordu. Bu sırada bir Rus müfrezesi de (1-LF) sırtından yürüyerek, çok sayıda yemiş ağaçları ve bağlarla örtülü bir arazi kıvrımından sokulmaya çalışıyordu. Yunus Bey bu düşmana karşı hemen bir bölük göndererek Osman Paşa'ya da haber gönderdi.

Bunun üzerine komutan paşa düşmanı işga ettiği yerden çıkarmak için emir verdi. Ordugâhtan Mirliya Emin Paşa'yı 3 tabur (51) ve 2 dağ topu ile gönderdi. Bu taburlar Niş Salis Taburu'nun 3 bölüğünün bulunduğu (Lb) (52) noktasına yaklaştıkları zaman bu noktanın doğu yönüne mevzilendirildiler. Burada bir saat kadar bırakıldıktan sonra (SG) noktasında bulunan düşmanla muharebeye tutuştular.

Bu 3 bölük yerinde kaldı. Diğer 3 tabur sağ kanattan ilerleyip düşmana hücum ederek düşmanı (1-LF) sırtına kadar kovaladılar ve (SG) noktasını ele geçirdiler ve bir iki Tatar erini esir aldılar. Akşama doğru Osman Paşa tarafından Emin Paşa kuvvetine 2 tabur (6 ncı Hassa Alayı'nın 3 ncü ve Bey-pazarı Redif Taburları) daha takviye kuvveti olarak gönderildi. Bu şekilde Emin Paşa'nın kuvveti 5 tabura ulaştı. Ertesi günü daha ileriye hücum ederek düşmanın sonradan bulunduğu (-LF) mevzilerinden püskürtülmesi için 8 tabura çıkartılacağı emrolundu. Şöyleki, o gece Emin Paşa'ya 3 tabur daha (Trabzon Mukaddem, Niş Redif Taburlarıyla diğer bir tabur) gönderildi. Bu taburlar gece bağılık içinde biri ileride ileri karakolda, diğeri onun gerisinde ihtiyat olmak üzere iki hatta mevzilendirildi ve gece burada geçirildi.

Şimdi bir kere de 10 Ekim'de diğer yönlerde cereyan eden olayları görelim:

23 noktası Emin Paşa kıtalarının sağ kanadına, 18 ve 19 No. lu noktalarda gerisine birer istinat (tutunma) teşkil ettiğinden önce kısaca buralarını ele alalım.

23 noktasında yukarıda anlatıldığı şekilde düşmanın topçu mühimmatı ateş alarak berhava olduktan sonra düşman yine akşama kadar o noktayı dövmekten geri kalmamıştır.

Kayalidere üstünde 18 ve 19 No. lu noktalarda bulunan tabyalar karşılına özellikle Kayalidere'nin Radişve yönüne topçu ateşi yapılıyordu. Radişve yönünden mevkilerimize yağdırılan ateşin birazı da bu tarafa çekilerek etkisi hafifletilmeye çalışılıyordu. Grivçe yönünde de her iki taraf bir gün evvelkinden daha şiddetli olarak topçu muharebesi yapmakta ve Radişve, 14, 11 No. lu noktalar ve bu noktaların civarında da şiddetli bir topçu ateşine devam ediyorlardı. Saat 9'da 14 No. lu İbrahim Bey tabyasında, düşman mermilerinden bir top cephane arabasına isabet ederek berhava olmuş ve bu yüzden 25 kişi şehit ve yaralı olarak zayıat verilmiştir.

Buna rağmen, düşmanın da iki noktada cephaneleri ateş alarak havaya uçmuştu. Bu sırada Radişve köyü tutuşmuş, gün batmasına yakın da Grivçe Tabyalarının gerisinde bizim taraftaki kulübeler düşman mermisiyle ateş aldiğinden bu suretle yangınlar birbirini takip etmiştir.

(51) Ankara Salis, Asi Yozgat Salis, mukaddem Karahisar Redif Taburları.

(52) Bu mevkiin gerisinde bulunan Bağılık sırtı tahkimatında bulunan Niş Salis Taburu'ndan 3 bölük özel olarak kazılmış hendeklerde karakol hizmetinde bulunuyordu. (Yazan)

İşte bu açıklamadan anlaşıldığına göre bu günkü muharebe bir gün öncesine göre daha şiddetli olmuştur. Çünkü, bir iki saat süreyle dağ başları devamlı alev ve duman püsküren volkan halinde idi.

Hava ise her an yağın yüzlerce şarapnel ve güllelerin paralanarak etrafa saçtıkları binlerce dane ve misketlerin uçuşmasıyla, obüslerin tahkimat ve yeryüzüne çarpmasından hasil olan toz duman ile karışık bir hâl aldı.

Bu durum karşısında cephanenin ateş alması, yangın olması ve askerden yaralı, şehit ve havaya uçuşması gibi çok feci manzaralar diğerlerine ekleniyordu. Sonunda akşam oldu. Radişve, Griviçe yönlerinde top ateşleri evvelki gecelere oranla daha şiddetli devam ederek sabah oldu.

11 Eylül Pazartesi günü Emin Paşa yukarıda söylendiği gibi (1-LF) sırtlarındaki düşmana bu gün hücum edecekti. Gereken muharebe düzenini aldı. Düşmanla muharebeye tutuştu ve bu sırtları ele geçirdi ise de, haritaya bakıldığı takdirde görülürki, bu noktanın biraz ötesinden Lofça yolu geçer. Bu yolun öte tarafında Radişve'ye doğru yine aynı şekilde birtakım dalgalı tepeler olduğundan düşman buraları yani bizimkilerin soluna doğru işgal etmişti. Bu durumda da hem Lofça yoluna dikey gelen ve hem bu yola paralel olarak bu araziye tutan düşman savunmak için bir hat teşkil etmişti. Emin Paşa mevcut kuvvetin iki taburunu (Asi Yozgat Salis, Karahisar Mukaddem Redif Taburlarını, yola paralel ve diğer taburlarını bu sırtta yola dikey olarak mevzilendirmiş ve burada da epeyce çarpışılarak subay ve erattan 10-15 şehit ve yaralı olmak üzere zayıat verilmiştir.

Bu kesimde durum böyle iken ve düşmanla diğer yerlerde de muharebe edilmekte iken, Ruslar her yönde kuvvetlerini ayırarak bir taraftan Lofça yolu üzerinden ilerlemeye başlamış, Bristoviç ve Oşundol köyleri derelerine askerleriyle hınca hınç doldurmuştu. Boğut istikametindeki kıtalarını da Plevne yönüne getirmiş ve Radişve ile Griviçe arasındaki sırtlarda bulunan kıtalarını da yürütmeye başlamıştı.

Bu durum düşmanın genel taarruzunun yaklaştığına dair bir işaret.

Nitekim Osman Paşa da düşmanın harekâtına karşı harekât için gereken noktalara eldeki mevcut kuvvet oranında mümkün olduğu kadar daha asker, cephane ve top gönderiyordu. Bu gün 18 no. lu nokta yönünde bulunan Kayalidere üzerine genel karargâhtan Osman Paşa'nın emriyle kaymakam Mehmet Nazif Bey (53) komutasında üç tabur (5 nci Ordu, 1 nci Talia (54) Konya, Ereğli ve Duma Redif Tali Taburları) gönderildi.

Bunlardan Talia Taburu'yla, Ereğli Taburu'nun 4 bölüğü ileride 25 No. lu noktaya gönderildi. Diğer birbuçuk tabur biraz daha geride yine Kayalidere'ye savunmak üzere mevzilendirildi.

10 eylülde düşmanın Lofça yolundan ve Radişve yönünden Kayalidere üzerine yaptığı gösteri üzerine 19 No. lu noktada bulunan Erkân-ı Harbiye

(53) 2 nci Ordu, 4 ncü Nizamiye Alayı.

(54) Bu 1 nci Talia, Müşir'in emriyle ihtiyat tabyasından ordugâha getirilerek Kayalidere'ye gönderilmiştir.

Kaymakamı Rıza Bey tarafından bölgenin önemiyle taburların mevcudu orantılı olmadığı ve aralarında hiçbir Nizamiye (Muvazzaf) Taburu'nun bulunmadığı Kayalidere üzerinde bulunan Erkân-ı Harbiye Reisi Mirliya Tahir Paşa'ya tezkere ile bildirilmiştir. Tahir Paşa bu tezkereyi Osman Paşa'ya gönderdiğinden Osman Paşa tarafından Rıza Bey'in emrine bir tabur (Serez Tali Redif Taburu) gönderilmiştir. Rıza Bey tarafından yeni gelen bu tabur başlık sırtı tahkimatına doğru olan yönde safı harp nizamında mevzilenililerek orası da tutulmuştur.

Bununla beraber, Yunus Bey tabyasince görülen lüzum üzerine istenilen bir sahra topu getirtilmiştir. Bu suretle mevzideki topların adedi 4'e çıkarılmıştır.

Velhasıl bu gün de iki taraf topçu muharebesi ederek düşman kollarını kışkırtıp, bizim taraf savunma için gereken tertibatı almakla zaman kaybetmiş ve nihayet akşam olmuştur.

Yeri gelmişken (konu dışı):

Ağustosun 29 ncü gününden beri düşmanın devamlı olarak bir iki gün bir-biri üstüne Plevne Kolordusu'nu sıkıştırıp çekilme hattını tehdit etmek üzere Vid ovası yönünde görünmesi üzerine Hasan Sabri Paşa 3 tabur piyade, 5 top ve birkaç bölük nizamiye süvarisiyle köprü başını gözetmek üzere görevlendirilmişti. Hasan Sabri Paşa köprübaşı tabyasında bulunmakta iken, düşmanın bir kuvveti Küçük Dybnik yönünde görüldüğünden, Hasan Sabri Paşa da, Osman Paşa'dan almış olduğu emir gereğince, düşmanın hareketine karşı görünmek ve mümkün olduğu taktirde düşmanı oralardan kovmak için emir altında bulunan kuvveti beraber alarak düşmanın bulunacağı yöne hareket etti. Küçük Diybnik ile Metropol arasındaki dalgalı araziye işgal etmişti. İki taraf topçu ateşine başladıkları gibi, mevcut olan taburlarımız geniş kol nizamına konulduktan sonra bir süre muharebeye tutuşuldu. Sonra, süvarimiz düşman üzerine hücum ederek düşmanı bulunduğu noktadan kovaladı. Bu kovuş öyle oldu ki; kuvvet müsaade edip de, biraz daha gayret gösterilseydi, düşman mevcut olan toplarının bir kısmını orada bırakacaktı.

Bu muharebede, Trabzon Mukaddem Redif Taburu'nun Binbaşısı Mustafa Efendi pek çok yararlılık göstermiş ve sonradan bu fedakârlılığı yönünden ödüllendirilmiştir. Bu muharebede düşmanın kuvveti 5 tabur piyade, 6 bölük süvari ve bir batarya top olarak tahmin olunmuştur.

Bu başarı üzerine artık Hasan Sabri Paşa kıtası yine Vid köprüsü başına geri dönmüş ve ertesi 12 eylülde meydana gelen muharebede Kayalidere'ye takviye olarak gelmiştir. Bu gece yine evvelkiler gibi diğer gecelere benzer şekilde geçirildiğinden yazılacak bir olay olmamıştır. Fakat, Lofça yoluna karşı mevzi almış olan Emin Paşa'nın düşman kuvvetinin çokluğuna karşı öyle çok fazla ileride durmayıp da, bir baskına uğramamak için o mevzii terk ederek

kuvvetinin sağ kanadını Yunus Bey Tabyası'na, sol kanadını da 25 No. lu tepelerde bulunan kıtalar adayaması ve 18, 19, 20 No. lu tabyalar ilerisinde güneyinde bulunan sırtı tutarak bu noktaları ikinci bir savunma hattı tesis etmesi için Osman Paşa tarafından akşamdan sonra Emin Paşa'ya emir gönderildi. Emin Paşa emre göre birliklerini 18, 19, 20 No. lu tabyaların güneyindeki sırtlara çekmiştir.

3. 12 Ekim Muharebesi

Sağ Kanat yani 23 No. lu noktadan Kayalidere'ye kadar olan cephedeki muharebe:

12 eylül salı günü düşman, kıtalarının harekâtını gizlemek için bütün savunma mevzilerimizin her yönüne bir gün evvelkinden daha çok bombardımana başladı. Özellikle Emin Paşa'nın akşamdan terk ettiği (1-LF) sırtı tutarak cephe arabalarının bile bir hat üzerine bu noktaya kadar geldiği görüldü. Bu bakımdan gereken tertibat alındı ve bir yandan da 23 No. lu Yunus Bey Tabyası'ndan Lofça yolu üzerinde düşmanın cephe arabalarına ve kafesi üzerine şiddetli top ateşine devam olundu.

Bu gün daha sabahleyin hava kapalı ve nemli olduğu halde Plevne'nin etrafı ve yöreleri tamamen sisle kaplı idi ve çeşitli yönlerden atılan top dummanlarından ötede beride koyu bulutlar hasıl olmuştu. Bundan dolayı hareket seçilemediğinden düşman bundan yararlanarak buradan da ilerleyerek Yunus Bey Tabyası'ndan 2400 adım uzakta bulunan 26 No. lu nokta yakınına bir batarya top mevzilendirip sürekli olarak Yunus Bey Tabyası'na gülle ve şarapnel yağdırmaktaydı. Ara sıra 190 No. lu tabyaya ve bazen de 18 No. lu tabya yörelerine dane atıyordu. Bu esnada düşman fırsat buldukça piyadelerini 26 No. lu noktaya ilerletmek girişiminde bulunuyor ve Yunus Bey Tabyası'ndan yapılan top atışından zarar görmeksizin 18 No. lu tabya istikâmetinde ilerlemek istiyordu.

Düşmanın bu hareketinden maksadı Kayalidere vasıtasıyla Plevne'ye girerek orduyu ikiye bölmek ve özellikle harekâtı ele geçirmek üzere ya bu hattın bir büyük parçası üzerine veyahut mümkün olan noktaları üzerine şiddetli bir taarruz ile oraları ele geçirmek olduğu anlaşılmıştı.

Gelebilecek tehlikeli durumların tartışılması amacıyla 12 eylül saat 4'te Müşir Paşa tarafından Emin Paşa, Yunus Bey Tabyası'nda telgraf makinesi başına çağırıldı ve aşağıdaki muhabere cereyan etti. (55)

Komutan Paşa: Karşınızdaki düşmanın sayı ve durumuna dair tahmin ve düşünceleriniz, sizin düşmana nazaran bulunduğunuz askerî durumunuz ve hareket tarzınız nasıldır?

Emin Paşa: Düşman mevzimize bir hayli yaklaşmıştır. Bundan başka Yunus Bey'in açıkladığı gibi düşman Oşundol köyü derelerine 13-14 tabur piyade ve bir alay kadar süvari indirdiği gibi Bristoviç köyü önünde de zaman zaman diğer birliklerini ilerletip, bize doğru mevzi hazırlıklarındadır. Gö-

(55) Bu esnada bazı özel durumlar için Emin Paşa tarafından Yunus Bey tabyasına çağırılmış olduğundan bu telgraf konuşmasını kaleme alma görevini ben yaptım. (Yazan)

revimiz, gerektiğinde hem Yunus Bey tabyasında hem de solumuzda Kayalidere yönündeki müfrezeyle yardım etmek üzere Yunus Bey tabyasının solundan itibaren Lofça yoluna doğru avcı hendeklerinde birbuçuk tabur safı harp nizamında bulunuyor. Bunun solundan itibaren aynı doğrultuda 19 No. lu Kovanlık tabyası ilerileri hizalarına ve Çeşme civarına kadar bulunmaktadır. Sonradan yapılan bağ hendeklerinde de üçbuçuk tabur yine safı harp nizamında ve geri kalan 3 tabur da ihtiyat olmak üzere bunların ortası geresine düşmanın göz ve ateşinden saklı olarak, derin kol nizamında mevzilenmiştir.

- Komutan: Uyguladığınız taktik ve düşünceleriniz uygun ve yerinde ise de, bu suretle kıtalar biraz dağınık olduğundan tabyaca zarar ve tehlikeden uzak olmayacağından kıtalarınızı yine de her iki tarafa yardım edecek şekilde topluca mevzide tutarak, ihtiyatınızın kuvvetlice tutulması.

- Cevap: Emri devletleri gereği ihtiyatı kuvvetlendirmek üzere lâzım gelen yardımın yapılması düşünülerek safı harpten (en ilerde bulunan saf) bir tabur daha alınıp ihtiyata katmak suretiyle gereken taktik yapılacaktır.

- Komutan: Karşınızda bulunan düşmanı durdurup iyi bir sonuç kazanabilmek için kuvvetinize 5-6 tabur daha ilâve edilirse taarruz edebilir misiniz?

- Cevap: Allahın yardımıyla taarruzla iyi bir sonuca ulaşılabileceği beklenebilir ise de, düşman cephemizi şiddetli topçu ateşine tuttukten başka, solumuzdan da yan ateşi yapacağı ve bu durumda pek çok zarar görüleceği cihetle, bu sol kanadımızın temini ile beraber Yunus Bey tarafından düşman üzerine şiddetli topçu ateşi yapılmasıyla taarruzun kolaylaştırılmasını arz ederim.

- Komutan: Şimdilik bulunduğunuz yerde sebat ederek savunmaya gayret ediniz.

- Emin Paşa: Başka bir emirleriniz var mıdır?

- Komutan: Hayır yerinize gidiniz.

Hakikat şudur ki, Osman Paşa'nın bu yoldaki emirlerinde isabet vardı. Çünkü Emin Paşa ileride bir mevzide olduğundan, düşmanın üstün kuvvetleriyle muharebeye tutuşmuş olsaydı, Ruslar tarafından çevrilip askerlerinin ya teslim veya imha olma durumunda olacağı şüphesizdi.

Muharebenin sonunda Emin Paşa, askerinin yanına döndüğü sağ ve sol kanatları biraz daha eski dayanma noktalarından uzaklaştırıp, bir taburu muharebe safından alarak ihtiyata ayırmıştı. Bu anda düşman avcılarının ilerleyip, tüfek ateşine başlamaları üzerine derhal karşılık verildi. Fakat bu ateş birden bire çok şiddetlendi ve tekmiil cepheye sıçradı. Yunus Bey Tabyası'nın sol kanadı (doğusu) ilerisinde bulunan ağaçlık, bağlık bahçelerle örtülü yeşil tepeciğe doğru olan vadi ve koruluğu gözetmek üzere mevzilenmiş ve daha sonra Emin Paşa kıtalarının bulunduğu bu hat üzerine ve solunda kendileriyle irtibat kurmuş olan 2 bölük tarafından ve bir de bu hattı harbin ortalarında cepheden ayrılan tabur ve bölük ateşleriyle düşman durdurulmaya ve ileri hareketini sonraya bırakmayı mecbur edildi.

Buna rağmen yine topraklarını Emin Paşa'nın sol yanı ilerisinde yukarıda anlatıldığı gibi, yeşil tepelik noktasından da 26 No. lu noktaya götürmeyi başardı.

Ardırası kesilmeyen bir ateş devam ediyordu. Saat 6'da bulutlar alçalarak yağmur serpiştirmeye ve sis ise zaten sabahtan beri etrafı kapladığı halde, bu anda biraz daha koyulaştığından düşmanın iyiden iyiye taarruzuna elverişli olmaya başlaması üzerine saat 07.30'da muharebe bu kez de ilk Emin Paşa'nın sol kanadındaki avcılardan başlamıştı. Daha sonra iki yönde, çok çabuk istediği gibi ateşe tutuşmakla Emin Paşa'nın hattı da bu suretle harbe başladı.

Bu sırada düşmanın bir müfrezesi de süvarilerle birlikte 25 No. lu tepeli koruyan Kaymakam Mehmet Nazif Bey komutasındaki taburlara hücum etti. 5 ci Ordu'nun Talia Taburlarıyla, Ereğli Taburu'nun 4 bölüğü şiddetli ateş sayesinde taarruz eden düşmanı kovalamayı başardılar ise de, bu 25 No. daki kıtaların sağ yanı ile Emin Paşa kuvvetinin sol kanadı arasında kuvvetin azlığı nedeniyle tutulamayan bir arazi parçası kalmıştı. Düşman bu açık yerden geçerek 19 No. lu noktanın güneyindeki yamaca doğru ilerledi.

Düşmanın bu şekilde ilerlemesini durdurmak için 5 nci Ordu'nun 1 nci Talia Taburu sağa istikamet değiştirilip ateşe başlanmış ise de, bu ateş düşmanın hareketini geciktirememiştir. Fakat 25 No. lu nokta üzerine yaklaşmasını durdurabilmiştir.

Bu anda Emin Paşa da yukarıda söylendiği gibi düşmanın birinci hücumunu durdurup çekilmesini başardığından dolayı bu başarıdan yararlanmayı düşünerek "İleri" borusunu çaldirıp kıtalarını ileriye hareket ettirdi ise de, bunu başaramadıktan başka sol kanadından düşmanın ilerlediğini hissetti. Buna göre düşmanı derhal sol kanadından yan ateşle vurmaya üzere savaşan birliklerine: "İstikamet sol cımnastik adım"! borusu çaldirıp bunu iki defa tekrar ettirdi.

Şayet bu boru işareti biraz daha evvel verilmiş olup da harekâta başlanılmış olsaydı düşmanın işi bitirilecekti. Muharebe düzeninin başında bulunan iki tabur (6 ncı Hassa Alayı'nın 3 ncü Taburu'yla diğer bir tabur) bulundukları noktalardan ancak ikinci işaretle çıkabilmişlerdi. Bunlar 20-30 adım kadar ilerledikleri vakit düşmanı vurabilmek yerine, bu taburların ileri hareketleri düşmanın taarruzuyla durduruldu. Bunun üzerine Emin Paşa da muharebe düzenindeki kıtaların yine eski mevkiilerini tutması için: "Sağdan geri"! borusu çaldirdı. Fakat kıtalar eski muharebe hattının tutamayıp büsbütün çekildiler.

Yeri gelmişken bir inceleme: Düşman ile temas halinde ve yakınında, bilhassa böyle bir savaş manevrası yapmak esasen yanlış olduğu bilinmekle beraber gerektirdiği için başvuru olan bu harekette de tam zamanını saptamak üstün bir beceriye bağlıdır. Bu yetmiyormuş gibi, sağdan geri borusuna başvurmak, bozgun ve felâkete yol açacağı da bilinmeliydi. Nitekim böyle oldu.

Böylece bu muharebede önce değerli komutanlardan, Emin Paşa'nın emri komutası altında bulunan Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Ali Rıza Bey'le, Binbaşı Galip Efendi şehit olması ve Emin Paşa'nın da kargaşalık anında başından yaralanması asker üzerinde moral çöküntüsü meydana gelmiştir.

Emin Paşa'nın bu muharebede mevcut kuvvetinden başka bir ihtiyatı da yoktu. Ancak, çok darda kaldığı zamanda kendisine takviye kuvveti olmak üzere gerisinde bulunan Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Rıza Bey'in emrinde bulunan taburların (56) bir taburunu takviyeye vermek üzere Osman Paşa tarafından Rıza Bey'e emir verilmiş idi. Nitekim, Rıza Bey Emin Paşa'nın sıkıntılı zamanında emri altında bulunan bir taburunu (Serez Tali Taburu'nu) ileriye takviyeye göndermişti. Fakat anlatıldığı üzere maksada kâfi gelmediğinden Emin Paşa'nın diğer taburlarıyla beraber çekilmeye mecbur oldu. Bu durumda düşman artık ilerlemeye başlamıştı. Önce 10-15 erden ibaret olan düşman kuvveti 19-20 No. lu noktalar arasında hücum ederek 19 No. lu tabyaya girmeyi başarmıştı. Askerimiz sis nedeniyle olanlardan habersiz olarak tabyayı terk etmeye başlayıp mevcut toplardan birini de kaçırmışlardır.

Düşmanın buralara kadar ilerlemesi yalnız sis ve duman sayesinde muhafızların düşmanı tabyaya yaklaşmaya kadar görmemeleri, özellikle bu tabyanın 18 No. lu gibi tamamen açık bulunmasından ileri gelmiştir. (57)

Şimdi yukarıda arz edildiği üzere düşman tabyaya girdiği zaman orada bulunan topun yanına geldikleri halde gerek düşman ve gerek tabyada kalan askerlerimiz bir şaşkınlık geçirip hareket edememişler ise de, burada bulunan Kaymakam Rıza Bey ve daha birkaç subayın gayretleriyle tabyada bulunan düşman kâmilten süngüden geçirildiği gibi o anda girmeye başlamış olan düşman da püskürtülmüş ve yeniden karşı koymaya hazırlanılmıştır.

Emin Paşa'nın yaralandığını Osman Paşa haber alır almaz yerine hemen Mir-liva Rifat Paşa'yı gönderdiği gibi, ardından da etraftan tedarik edilen iki taburu, (3 ncü Hassa Talia ve 2 nci Ordu, 5 nci Alay'ın 2 nci Taburu) ard arda göndermiştir.

Rifat Paşa hemen hareket ederek 19 No. lu noktaya yetiştiği vakit iş isten geçmiş olduğunu gördü. Artık ileriden geri çekilen askeri, geri çevirmeye çalışıyordu. Şu esnada takviyeye gelen 3 ncü Hassa Talia Taburu da 19 No. lu noktaya yetişti. Talia taburlarının buraya yetişmesiyle bu taraf iyice canlandı. Burada bulunan Rıza Bey takviyeye gelen bu taburun hemen 4. bölüğünü evvelce düşmanın geldiği noktaya mevzilendirdi. 2 Bölüğünü bu 4 bölüğün sağına ve Bağlık Sırtı tahkimatına doğru olan araziye ve 4 bölüğün cephesini savunacak tarzda mevzilendirdi ve geri kalan 2 bölüğünü de bunun gerisinde ihtiyata ayırdı.

Emin Paşa hattının şu şekilde bozulmak üzereyken, Yunus Bey kendi adını taşıyan tabyanın daha ileride ve en önemli bir nokta olarak kalacağını, şu halde tabyasında bulunan topların önemini yitirmiş olacağından başka, düşmanın bu hücum kolundan fazla kendi karşısında da özellikle bir düşman kolu bulunduğu cihetle burada bir tehlikeye uğrayabilirdi. Bu takdirde, o zaman ihtimalki topların kaçınılamayıp düşman eline bırakılması gerekeceğini

(56) Bu Sankezi'li diğer Rıza Bey'dir. Mevcut maiyeti o zaman 3 Taburdan ibaret olup, bunlardan ikisi 18-19 No. lu tabyalarla bu iki tabyayı birbirine birleştiren Metrislerde ve 19 No. lu tabyanın ve 20 No. lu tahkimat yönüne doğru 150 adıma kadar olan metrislerde ve bir taburu da bu son metrislerin üstüne yani 20 No. lu tahkimata doğru ve sırta hattı taksimi meyanı üzerine mevzilendirilmişti.

(57) Şayet bunlardan biri düşman tarafından zabt olunursa, hem diğer tabyalardan içi dövülmek ve hem de üzerine yapılacak hücumda kolaylık olmak için bu şekilde inşa edilmiştir. (Yazan)

hissetmişti. Topların geride bulunmasının daha yararlı olacağını anladığından durumu derhal Müşir Paşa'ya telgrafla arz eder ve bu telgrafta "... bu yönden topları Talat Tabyasına kaçır..." cümleleri yazılabildiği esnada toplar subaylarıyla beraber Talatbey Tabyası önüne gelmişti. Bu topların korunması ve kullanılması Yunus Bey tarafından emrolunduğu subayı tarafından haber verildi.

Böylece bu toplardan biri Talat Bey tabyasında alıkondu. İkisi 350 adım mesafede bulunan 21 Milas tahkimatına ve bir tanesi de esasen hiç topu bulunmayan 20 No. lu Bağlıksırtı tahkimatına gönderildi.

Emin Paşa hattı tamamen bozulduğu zaman sis ve duman oldukça sıyrılmış olduğundan düşmanın bu hat merkeziyle sol kanadına doğru olan kısmından ilerlediği ve birtakım da sol kanat üzerinde olan ağaçlıkta toplandığı görüldü.

Toplanan bu düşman kuvveti üzerine, bulunduğumuz tabyadan şiddetli şarapnel ateşi yapılmaya başlandı. Ayrıca 21 No. lu Milas Tabyası'nda da ateşe devam için tabur komutanına -tarafımızdan- ihbar ve tavsiye edildi. Bu suretle toplanan düşman dağıtıldı. Emin Paşa hattının merkezini vurup da ilerleyenler Milas Tabyası'na doğru yöneldiklerinden derhal bu tabyadan üzerlerine birkaç el komutayla ateş edilerek bunlar da kaçmaya mecbur edildi. Bu suretle bir taraftan tabya ve ileride bozulmuş olan askerin durdurulmasına çalışıldığı ve bir yandan da hücum eden düşmana karşı koyma ve direnme ile uğraşılırken, düşmanın diğer kuvveti 18 No. lu tabya üzerine taarruza geçti. Bu esnada komutan olarak bulunan Gıyas Ağa da yaralandığından askerin direnci kırılmış ve tabya düşman eline geçmişti. Bu tabyanın 19 No. lu tabya ile birleşen siperlerinden düşmanın birden bire 19 No. lu tabyaya yüklenmesi üzerine asker tabyayı terk ederek kaçmaya başlamıştı. Her ne kadar kaçanların durdurulmasına çalışılmış ise de, düşman çok üstün kuvvette olduğundan tekrar durdurmak mümkün olamadı. Bu bakımdan nihayet tabyanın düşman eline geçtiği görülmüştür. Tabyanın terk edilmesi anında içinde bulunan toplardan biri kaçırılırken dip hayvanlarından (*) birinin vurulmasıyla götürülemeyerek yalnızca kaması alınıp, top tabyanın hendeğine devrilmiştir. Aşağıdaki 18 No. lu tabyada bulunan top ise evvelce kaçırılmıştır.

Velhasıl, Emin Paşa tabyası hatta, bozguna uğrayan tabyalar da sonradan düşmanın eline geçti. 10-11 tabur perişan olduğu halde bir noktada toplanmayıp, tutabildikleri tabyalara ve ordugâha geldiler. Bu durum karşısında Rıfat Paşa ile Rıza Bey için elde bulundurulacak ve düşmana karşı savunacak sağlam bir kuvvet kalmamıştı. Ancak Bağlılık sırtı tahkimatına doğru yolda bulunduğundan dolayı düşmanla çatışmaya girmeyen Hassa 3 ncü Talia Taburu'nun yukarıda anlatılan yeri ve içinde bulundukları tabyalarda bulunan 4 bölüğü bulunduğu yerden düşmanı yan ateşine alabilecekti.

Bununla beraber şükürler olsun ki, bu anda, evvelce Müşir Paşa tarafından tertip ve bu yöne gönderilmiş olan 2 taburdan ikincisi de (58) buraya ye-

(x) Koşulu topçuda bir top 3 çift katana ile çekilir. Bunlardan ilk ikisine Dip, ortada bulunan ikisine Şıvgar, öndekilere de Çengel denir.

(58) 5 nci Ordu'nun, 2 nci Nizamiye Alayı 1 nci Taburu olup, birincisi yukarıda yazılı olan 3 ncü Hassa Taliat Taburu. (Yazan)

tişmişti. Bu tabur da Talia Taburu'nun 4 bölüğünün solunda düşmanın yanına ve kısmen de cephesine mevzilendirilerek kasabaya doğru inecek olan düşman müfrezesinin sol kanadı üzerinde bir savaş hattı teşkil edilebilmişti. Bu durumdayken, bir yandan Rifat Paşa'nın himmetiyle bozulmuş olan taburların 20 No. lu Bağlık sırtı tahkimatıyla bu tahkimatın civarına toplanan kısımları bir yere getirilerek akşam saat 11'e doğru 20 No. lu tahkimatın 19 No. lu Kovanlık tabyası yönünde bir hat teşkil edildi. Paşa kendisi bizzat elinde tabanca olduğu halde birliğin önüne geçmiş ve geri kalanları ileriye sürmek üzere Rıza Bey'i savaş hattının gerisine bırakmıştı. Kovanlık Tabyası üzerine hücum ve düşmanı kovmak üzere hareket etmişti. Fakat bir kurşun ve cesur ve fedakâr insanı yaraladığı için yapılan bu atılım sonuç vermemiştir. Artık düşmanın sol kanadı üzerinde evvelki tertip üzerine orada durulmaya karar verilmiştir. (59)

25 No. lu sırtı koruyan ve Kaymakam Mehmet Nafiz Bey'in komutasında bulunan taburlar Rus piyade ve süvarisinin peşpeşe olan hücumlarını def ettikten sonra kendi mevkilerinden başka 19, 18 noktalarının ilerisine doğru ilerlemiş olan ve Ruslar tarafından bozulan Emin Paşa'nın sol kanadını bile korudular. 25 No. lu bu noktada yalnız kalan bu kıta, Tabur Komutanı Rasim Bey komutasıyla 18 No. lu tabyanın Kayalidere yönünde bulunan 17 No. lu noktada yer alan Mehmet Nafiz Bey'in yanına çekildiler. Emin Paşa hattının bozulmasıyla etrafta düşmanın girişimleri ve bizim savunmalarımızdan biraz sonra 18-19 noktalarının düşman eline geçtiği anlaşılmıştı. Fakat bu noktaları tekrar taarruz ederek zapt etmek mümkün olamamıştı. Bir taraftan sıcağı sıcağına rahatça ve diğer taraftan düşmanın tabyaya getireceği askere fırsat vermemek üzere 21-22 No. lu noktalardan bilhassa 19 No. lu tabyaya ateş ve şarapnel top mermisiyle taciz edilmekten vazgeçilmedi. Biraz sonra 21-22-23 No. lu tahkimatı, batı yönünden çevirmek üzere keşif için bir subay ile birkaç erin bu nokta üzerinde dolaştıkları ve sayılarının derhal arttığı, Tıryan deresine indikeri görüldü. Üzerlerine birkaç kez yapılan topçu atışı ile çekildiler ise de, bunu takiben düşman 22 No. lu tabya karşısındaki tepeye 5 toplu bir batarya mevzilendirerek atışa başladı. Bunun üzerine tarafımızdan cevap verildiğinden bu toplar mevzi değiştirmek zorunda kaldılar.

Düşmanın buraya top mevzilendirmesinde iki ihtimal vardı.

Birincisi, 22 No. lu Talatbey Tabyası'nı tahrip etmeyip bölgenin kilit noktası durumunda olması bakımından, çekilme istikametini yakından tehdit etmesinde en önemlisi olan 23 No. lu Yunus Bey Tabyasına hücum etmek.

İkincisi, 22 No. lu tabyadan 16 No. lu tabyaya yapılan ateşi kendi üzerine çekerek bu yöndeki taarruzunu aksakmaksızın yapabilmektir.

Bu ikinci ihtimal, içinde bulunulan duruma nazaran daha çok akla yakındı. O zaman Yunus Bey Tabyası'nda top bulunmadığı gibi, düşmanın batarya mevzilendirdiği noktadan kendi üzerine 200 adım yaklaşınca kadar düşmanı göremiyordu. Yunus Bey Tabyası'nın iki cephesi de 22 No. lu tabya ile savunulduğundan önce bu tabyanın düşürülmesi için tabyanın bombardıman

(59) Yaralandıktan sonra Bağlık sırtı tahkimatına gönderilmiş ve orada yaralı olarak bulunan Emin Paşa'ya arkadaş olmuştur.

edilerek birinci ihtimal de dikkate alınıyordu. Nasıl olursa olsun, akşama kadar düşman bombardımandan vazgeçmemişti. Aynı zamanda Yunus Bey Tabyası'nda aşırma şarapnel atışıyla ateş ederek orayı boş bırakmamıştı. Buna tarafımızdan karşılık vermekte mümkün değildi. Çünkü evvelce Yunus Bey Tabyası'ndan toplar çıkarılmıştı. Bundan başka, bu tabya ile düşman mevki arasında, tepe üstünde ve hakimce bir yumru bulunduğundan düşmanı görmek de mümkün değildi. Bu yumru tepeciğin Ternina yönünde batıda 22 tabyasından başka 23 tabyasıyla, 22 tabyası arasında yapılmış münferit bir hendekte gözcü olmak üzere 20 nişancı er mevzilendirilmişti. Hasılı 12 eylül akşam olduğu vakit sağ kanattaki durum bundan ibaretti.

Merkez Yani Kayalidere'den 14 Noktasına Kadar Olan Cihet (Yön) Muharebesi (60)

Düşman, merkezin sol kanat nihayeti olarak bilinen 14 No. lu İbrahim Bey Tabyası'nı işgal etmeyerek yalnız bu noktayı top atışlarıyla baskı altında tutmuştur. Asıl taarruzunu 16 Batı Tabyası'yla Tahir Paşa'nın cephesi ve Kayalidere üzerine yapmıştır ki, bu da normaldir. Sağ kanat yani, Emin Paşa yönü 25 sırtında Kayalidere üzerinde bulunan kıtalar düşmanın taarruzu üzerine muharebeye tutuştuğu anda düşmanın bir kuvveti de Kayalidere'ye taarruz etmişti.

Bununla beraber düşman 16 Ömerbey Tabyası'na da, hücum etmek üzere hareket etmişti. Şöyle ki; Kayalidere üzerine yapılan hücum akşama yakın bir vakite kadar devam etti. Bu taarruz çoğunlukla düşmanın Kazak süvarisi ile biraz piyadesi tarafından yapılmıştır. Bunlara Tahir Paşa emrinde bulunan 4 adet dağ topuyla bir hayli zarar verildi. Kazakların hücumlarına karşı koymak için de, Selânik Muavene Süvarisi askeriyle, Çerkez Muavene Süvari askerleri memur edilerek Kayalidere'den gönderildi. Bunlar düşmanla güzel bir şekilde çarpışarak düşmanı kovdular. Fakat bunu takiben düşmanın piyade birlikleri hücumu tekrarladıklarından Kayalidere'ye mevzilendirilen 4 bölüğü yerinden çıkardı. Düşman, süvarisiyle yine bir hücum yapmış ise de bu hücumda Eştıyap Tali Redif Taburu'nun açtığı ateşle kovulmuştur. Bu yönün öneminden dolayı Osman Paşa tarafından köprü yönünü korumaya memur olan Hasan Sabri Paşa'nın 3 taburla buraya yetişmesine dair verilen emir üzerine onun da bu anda Kayalidere'ye yetişmesi, düşmanın son hücumunu da durdurmuştur. Şu kadar ki, bu çarpışmada Hasan Sabri Paşa yaralanmıştır.

Gelelim bu yönde 16 Ömer Bey tabyasına olan hücumu:

Düşman bilinen Emin Paşa hattı ve Kayalidere üzerine hücumu başladığı zaman 14, 16 No. lu cepheleri de top ateşi altına aldığı halde bu atış ani olarak kesildi ki, bu sırada saat 6 idi.

Topçu ateşinin kesilmesiyle tabii bir sessizlik hasıl oldu. Derhal hücum kollarının 16 Ömer Bey Tabyası üzerine yürüdükleri görüldü. Bu andan itibaren etrafta bulunan diğer tabyalarımız bütün toplarını düşman hücum kollarının üzerine çevirerek ateş yağdırmaya başladılar.

(60) *Matbu Türkçe Plevne Tarihî nüshasında, s. 443.*
Matbu Fransızca Plevne Tarihî nüshasında, s. 92.

Ömer Bey, emrinde bulunan askeri çok iyi bir şekilde mevzilendirdiğinden düşmana yaklaşıp tam tesirli menziline girinceye kadar ateş etmeyip, bu menzile girdikleri anda birden bire ateşe başlandı. Düşman bu ateş altında bir hayli mesafe daha ilerlemeye çalıştı ise de, sonunda yüzlerce insanın yerlere serilmesi üzerine ters yöne dönerek perişan bir halde kaçtılar.

Bu bozgunndan sonra düşman yine topçu ateşine başladı. Tarafımızdan da aynı şekilde karşılık verilmeye başlandı. Bu durum saat 09.30'a kadar devam etti. Bu anda topçu ateşi kesilerek etrafı bir sessizlik kapladığı halde düşmanın tekrar Ömerbey Tabyası üzerine ikinci kez hücum kollarının gönderildiği görüldü. Düşmanın bu taarruzunun ilkinde oranla daha şiddetli olacağı anlaşılıyordu. Tarafımızda da gerekli hazırlıklar tamamlandı. Diğer tabyaların ateşi evvelkiler gibi düşmanın hücum kollarına çevrildi. Düşmana şiddetli bir ateş açıldığı gibi, muhafızlar da aynı anda hep birlikte tüfek atışına başladılar. Buna rağmen düşman her dakika yerlere serildiği halde yine geriden gelen taze kuvvetlerle savaş hattını devamlı olarak takviye ediyordu. Bu suretle muhafızlar bozulup düşman tabyanın bazı yerlerinden girmiş ve tabyada kargaşalık başlamıştı. Fakat bu esnada Atıf Paşa tarafından bu tabyanın dış kısmında bulunan tabura (Ömerbey Alayı'nın 3 ncü Taburu) bu tabyanın sonundan (doğusundan) düşmanın hücum kolu üzerine ilerlemesi için emir gönderildi. Biraz önce komutan Osman Paşa tarafından (Garp Tabyası'nda) bulunan Erkân-ı Harbiye Miralayı Tevfik Bey Silistre Mukaddem Redif Taburu'yla Ömerbey Tabyası'na yardıma memur edilmişti. Bu dakikada bu kuvvette aynı tabyaya yetişmişti. Askerimiz galip olmak üzere bulunan düşmanı bir hücum ile oradan kovarak çoğunu süngüden geçirmiştir. Canlarını kurtarmak için firar edenler de kurşunla yere serilmişlerdir.

Velhasıl, düşmanın buraya birbiri ardınca gönderdiği 14 hücum kolu birbiri üzerlerine yerlere serilip hemen hiçbir kurtulamamıştır.

Bu hücum anında düşman topçusunu tamamen 11, 14 noktalarına çevirmiş ve şiddetli bir şekilde ateş altına almıştır. Düşmanın bundan amacı bu tabyalardan düşmanın hücum kollarına yapılan topçu ateşini kendi üzerlerine çekmek üzere yapılmıştı. Fakat bu ateşe tarafımızdan kulak verilmemiştir.

Buradaki asker ve subaylar ve üst komutanların, bilhassa Silistre Mukaddem Redif Taburu'nun gösterdiği kahramanlık ve yararlık takdire şayandır. Bu tabur göstermiş olduğu fedakârca harekâtı sayesinde (Kasap Taburu) adını alanak şöhret kazanmıştır.

Sol Cenah (Kanat) Yani, Griviçe Muharebesi:

Eylül ayının 12 nci günü Plevne'yi güneydoğu ve güney yönlerinde kaplayan sis Griviçe yönünden biraz vardı. Sağ kanatla merkezde düşmanın taarruzları başladığı halde Griviçe yönünde henüz topçu ateşi devam ediyordu. Saat 8'de burada da düşmanın taarruz kolları görünerek, başlıca kolları 8 Kanlı Tabya üzerine yürümeye başladılar.

Griviçe tabyalarının önlerinde ve yanlarında ayrıca birtakım siperler vardı. Düşmanın ilk önce bu siperlerin ileri kısımlarına çarpacakları açıkça anlaşılıyordu.

Düşmanın gelmesi soğukkanlılıkla beklenildi. Tüfek menziline en tesirli mesafesine geldikleri anda siperlerle tabyalardan şiddetli bir tüfek ateşine başlandı. Bu ateş karşısında düşman ilerleyemedi. Her adımda birçok zayıt verdiği halde yine inat ederek taze hücum kitaları gönderip hücumunu yeniliyordu. Hücumun bu şekilde tekrar edilmesiyle artık ilerideki kitalarımızın buna mukavemet etmesi uygun olamazdı. Asıl tabya üzerine çekilmesi gerekiyordu. Bunlar da sonucu tehlikeye düşürmeksizin çekildiler. Fakat, düşmana çok zayıt verdimişlerdi.

Nitekim bunların tabya üzerine geriye çekildikleri vakit düşman da siperlere girdi. Az sonra bu siperlerin üstündeki tepeye ulaştılar. Bu noktayla tabyalar arasında daha epeyce mesafe vardı. Düşman tabyaya varıncaya kadar epeyce zayıta uğraması lâzım gelirdi. Bu nedenle düşman kitaları buradan üstün bir süratle ileriyi hareket ederek 8 No. lu tepeye taarruz ettiler. Tabyadan yapılan ateşle düşman büyük zayıta uğratıldı. Tabyanın ilerisi düşman ölüleriyle doldu. Kurtulanlar da perişan bir halde kaçmaya başladılar. Kaçan düşman üzerine gönderilen bir müfrezenin takibi esnasında düşman çok ağır zayıta uğratılmıştır.

Bu durum üzerine artık iki tarafta da bir sessizlik hasıl oldu. Bizim taraf tabyada ve yakınında bulunan yaralı ve şehitleri kaldırmak ve düşmanın yeni bir taarruzuna karşı koymak için beklemede bulunuluyordu. Bu tabyada bulunan tabur birkaç günden beri pek çok zayıt verdiği için değiştirildi. Yerine 4 ncü Hassa Alayı'nın 2 nci Taburu görevlendirilerek getirildi. Saat 11.30'da iki taraftan yine taarruza başlandığı görüldü. Çok şiddetli bir şekilde karşılık verildi. Bu hücumda Rus ve Romenlerden teşkil edilmiş kitalar birbiriyle müsabaka edercesine inatla birbiri üzerine tabyaya hücum ettiler. Sonunda güneş batmasına yakın hendeklere ulaştılar.

Bu anda bizim taraftan da 7 No. lu tabyadan şiddetli top ve tüfek ateşine bir derece daha şiddet verildi. Bu esnada Emin Paşa hattı bozulduğu gibi 18, 19 tabyaları elden çıkarak durum büsbütün fenalaşmış, bu 19 tabyasından da düşmanın hücumu güçlülükle püskürtülmüştür. Köprü yönünde bulunan bir miktar asker de Hasan Sabri Paşa ile Kayalidere'ye takviye olarak gönderilmişti. Düşmanın oradan girişi de, bu takviye kuvvetiyle durdurabilmişti. Bu durumda elde hiçbir ihtiyat kalmamıştı. Özellikle 8 tabyasında kuvvetin azlığından başka tabya da tabyalıktan çıkmıştı. Gün batarken düşman tabyaya girdi. Bu suretle hem tabya, hem de bazı engeller sebebiyle tabyadan kaçırılamayan iki top (biri 3, diğeri 4 funtluk Krup topları) düşman eline geçmiştir.

4. Sağ Kanat 12/13 Eylül Gecesini Nasıl Geçirdi (61)

Bu kanadın 12 eylül akşamına kadar olan durumunu yukarıda etraflı bir şekilde anlatmıştık. Şimdi de geceyi nasıl geçirdiğini görelim.

Haritaya dikkatle bakıldığı zaman gerçi 18, 19 noktalarının düşman tarafından ele geçirilmiş olması bu noktaların batısında bulunan mevzilerden bazılarının ve özellikle 20 noktasının hakim olduğundan o kadar önemli olmadığı görülür. 18-19 noktalarının düşmanın eline geçmesiyle Türk ordusu

(61) *Matbu Plevne Tarihi'nin Türkçe nüshası, s. 459.*
Matbu Plevne Tarihi'nin Fransızca nüshası, s. ?

ikiye bölünerek 20, 21, 22, 23 noktalarının ordugâh ile doğrudan doğruya olan irtibat ve ulaşımın kesilmesi olacağı görülmüyordu.

Bu irtibat hakikaten kesildi. Hiçbir yönden haber alınamıyordu. Esasen 12 eylül gününün şiddetli muharebeleri dehşetiyle herkes ancak kendi noktasıyla çevresinin ve bir dereceye kadar da bulunduğu yönün durumunu anlayabiliyordu. Araları uzak olan noktalar birbirinin durumunu anlayamadıktan başka havanın o günkü fenalığından dolayı, ancak arada bir kere görülmüyor ve iyice gözetlenemiyordu. Bu bakımdan bir taraf, diğer tarafın durumu hakkında hiçbir haber alamıyordu. Hatta Osman Paşa bile yatsı vaktine kadar sağ kanadın son kısmındaki 21, 22, 23 noktalarına ait kesin bir bilgi alamamıştı. Bu yüzden de çok endişe duymuştu. Bu husus, aşağıda bildirilecektir.

Düşmanın, 18-19 tabyalarını ele geçirdikten biraz sonra gece karanlığından ve yağmurdan yararlanarak bu tabyaları hınca hınç askerle doldurduğu, birkaç da top getirdiği anlaşılmıştı. Düşmanın bu noktadan diğer bir yere taarruz edeceği anlaşılmıyordu. Bu durum ve yakınlığı bakımından en çok Bağlık sırtı tahkimatında bulunanlar tarafından hissedilmişti. En çok bu tahkimat dehşet veriyordu. Çünkü 20 noktası sağ kanat savunma hattının ortasında en hakim bir tepe olup, bu tepenin üzerine yapılmış olan bir tabya da hayli büyüktü. Bu noktanın zaptı, düşman için Plevne üzerinde bir kati netice olacağından düşman tarafından bu noktayı ele geçirmeleri için girişimde bulunacakları şüphesizdi. Böyle bir noktada güvenilebilecek ancak öteden beri bir tabya muhafızlığında bulunmuş olan Niş Taburu'na, sonradan Osman Paşa tarafından gönderilip de tabyanın ilerisine 19 No. lu tepenin yan ateşine mevzilenmiş birbuçuk tabur bulunuyordu. (62) Diğer izdiham ve kalabalık, Emin Paşa hattından perişan bir duruma gelip de parkende olarak toplanan felâketzede kısmı idi. Doğal olarak, bunlara güvenilemezdi. Bu bakımdan 20 No. lu tabyada bulunan Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Rıza Bey, yerini ve askerinin durumunu gösteren bir tezkereyi ordugâhta Müşir Paşa'ya götürmek üzere bir subay görevlendirildi. Bu görevi üzerine alan subay geceleyin hareketle genel karargâha gelerek tezkereyi verdiği zaman gerek Osman Paşa ve gerek askerî erkân tarafından sevinç ve şükran ile, artık düşmana karşı gereken harekâta ait cevabı kendisine teslim ederek subayı geri gönderdiler.

Osman Paşa'nın Emri

Yarınki gün buradan tertip olunan 15-20 taburdan ibaret bir kuvvetle düşman üzerine hücum edileceğinden, askerinin bulundukları yerlerde sabır ve sebat etmeleri hususunda sai ve gayret edilmesi ihtar ve tavsiye olunur.

30 Ağustos 293

(12 Eylül 1877)

Osman

İşbu emrin bağlık sırtı tahkimatına ulaşmasında bir kat daha tedbirli olunur. Emir sonradan Yunus Bey'e gönderilmiştir. (63)

(62) Hassa 3 ncü Talia'dan 4 bölük, 5 nci Ordu, 2 nci Alay'dan 1 tabur. (Yazan)

(63) Matbu Plevne Tarihi Harbi'nin Türkçe nüshası, s. 464.

Matbu Plevne Tarihi Harbi'nin Fransızca nüshası, s. 99.

Yunus Bey, tabyaların düşman tarafından işgaliinden sonra ve akşam saat yarımında emrinde bulunan tabur komutanlarını (kendi tabyasında ve 21, 22 tabyalarında bulunan tabur komutanlarını) yanına çağırarak karşılıklı bir durum tartışması yaptılar. Bu tartışmada, önce buraların durumunu anlatan bir tezkereyi Müşir Paşa'ya göndermek, alınacak emre göre bulunduğumuz noktada direnerek düşmanın ertesi günü yapacağı harekâta karşı davranmak hususunda karar verildi. Böylece bu tezkerenin yazılması bana (Yazar Talat) emir ve ihale olundu ki, tezkerenin sureti şudur:

HUZÛR-U ALÎ MÜŞİR-İ EKREMIYE

Avn-i inâyet bârî ve meded-i rûhâniyyet hazretî Peygamberi'ye istinaden (gayret ve yardımlarını esirgemeyen ve imdada yetişen Peygamberimizin ruhu için) bulunduğumuz tabyalarda direnmekte olduğumuz gibi piyade cephanemiz tükeninceye ve hepimiz canımızı feda edinceye kadar sebata karar verdik ise de top cephanemiz hiç kalmadığı cihetle irsâl ve îsâli (temin edilip gönderilmesi) arz olunur. Ferman.

30 Ağustos 293
(12 Eylül 1877)

Miralay
Yunus

Bu yönde bulunan kıtaların eratı v ediğer yönlerde bulunan arkadaşları gibi savaş yorgunu olduğu halde, bir de tayin (ekmek ve yiyecek) alamayarak aç ve çeşmelerin düşmanla aramızda kalmasından su tedariki de binbir müşkülâta uğrayıp susuz kalmışlardı ki, bu durum başkaca bir müsibet ve keder unsuru idi.

Velhasıl 18 noksatının Kayalidere yönünde bulunan sırtlardaki Mehmet Nazif Bey bulunduğu noktada 3 taburla hem Kayalidere'yi muhafaza etmek ve hem de 18, 19 noktalarına gelmiş olan düşman kanadında 18 noktasına 150-200 adım mesafede bir muharebe hattı teşkil etmek üzere askerini mevzilendirmişti.

Gece saat 02.30'da Erkân-ı Harbiye Reisi Tahir Paşa gelerek Komutan Paşa'nın selâmını oradaki askere söyleyip ve askerin de halini gözden geçirdikten sonra ordugâha geri döndü. Gece saat 7'de bir defa daha gelerek ertesi günü düşman taarruz edeceği için şimdilik burada direnerek ortalık ağarırken verilecek çekilme emrini beklemelerini bu emrin Müşir Paşa'nın emri olduğunu söyledikten sonra gitmiştir.

Askerimiz sabaha kadar burada kaldı. Ara sıra düşmana doğru ateş ederek geceyi geçirdi. Ortalık ağarırken gelen emir üzerine Kayalidere yolunu terk ederek genel karargâha gitmiştir.

Düşman durumuna gelince: Ele geçirdiği noktalarda kazı yaparak cephane ve asker takviye işi ile uğraşmıştır. Tabya civarına kimseye sokmamak için kasabaya Bağlık sırtı tahkimatına doğru olan yönlerden sabaha kadar tüfek atışı yapılmıştır.

Bulgarlar Türk ordusundan gördükleri lütuf ve şefkâti, tabyaların düşman eline geçmesiyle unuttular. Geceleyin hareketimizi Ruslara göstermek için kasaba kenarında ve 18 noktası yakınında bulunan ot demetlerini ateşe vererek etrafı aydınlatıldılar. Böylece askerimiz üzerine Rusların ateş etmeleri için hedefi aydınlatıldılar.

5. Osman Paşa, Plevne Kasabası Halkı ve Griviçe

Eylülün 12 nci günü kasaba üzerinde bulunan tabyalarla Griviçe yönünde bulunan 8 No. lu Kanlı Tabya (64) düşman eline geçtikten sonra Osman Paşa ordunun uğradığı tehlike ve zarar ziyânı görerek bir yandan ordugâha etraftan asker toplamaya dair bazı yerlere emirler verdiği gibi, bir yandan da kasaba üzerinde ele geçirilen tabyalardan düşmanın ilerlemesini kabullenerek, hiç olmazsa müfrezelerin kasabaya girerek halkı canından ve malından etmemesi için kasabanın giriş yerleriyle önemli ve kritik yerlere ve köşe başlarına müfreze ve karakollar koydurarak ihtiyatî tedbirler aldı. Bir yandan da üst rütbeli askerlerden bazılarını ordugâhta kendi çadırına çağırarak düşmanın imkân ve kabiliyetine karşı ordumuzun yapabileceği harekât tarzları tartışılıyordu. Her ne kadar Griviçe yönünde Kanlı Tabya'nın düşman eline geçmesinden dolayı Osmanlı ordusunca bir tehlike düşünülemezdi. Osman Paşa da bu bakımdan çok endişeli değildi. Fakat sağ kanattan tam ve doğru bir bilgi alınmadığından müteessirdi. Kanlı Tabya alındıktan sonra düşmanın yakınında ve hatta 250 metre mesafede bulunan 7 No. lu tabya, devamlı olarak ateş altına alınıyor ve taarruz gösterileri yapılıyordu. Bir de ele geçirmiş oldukları tabyalardan bazı düşman askerleri fırsat buldukça kasabanın kenar mahallelerinde İslâm evlerine girerek halkı heyecana düşürmeleri haberleri bu teessürü hayrete çeviriyordu.

Gerçi kasabada bulunan halk daha ilk top ateşi açıldığında köprü yönünde bulunan dere ve vadilere sığınarak kasabayı boşaltmışlardı. Bazı evlerde kalarlar olduğu ve gidip gelenler de eksik olmadığı için bu heyecan hissedilir bir raddeye ulaşıyordu.

Bizim görüşümüze göre: Osman Paşa Bağlık sırtı tahkimatından oraların durumunu anlatan tezkerenin kendilerine ulaşmasına kadar o durumun sıkıntısı içinde teessüre kapılmıştı. Ne zamanki bu tezkereyi aldılar artık, tamamen memnun ve doğal olarak ve emniyet için Griviçe'deki tabyadan vazgeçerek öncelikle 18-19 tabyalarının geri alınmasına karar verildi. Etraftan önemi az olan yerlerden bazı taburlar alınarak gereken tertibatın alınması işine girişildi.

6. 13 Eylül, 18-19 No. lu Tabyalara Hücum ve Ele Geçirme (65)

Eylül ayının 12/13 ncü gecesini hasım olan iki tarafta yukarıda anlatıldığı gibi sukûnet ve sıkıntı içinde geçirmişlerdi. Ertesi gün 13 eylül çarşamba günü ortalık ağırırken düşman bu tahkimatı hınca hınç askerle doldurmuştu. Tab-

(64) Gerek 31 Temmuz-1 Ağustos muharebelerinde ve gerek bu defaki muharebede bu tabyada her gün çok miktarda şehit ve yaralı olmasından dolayı, onu koruyan 2 nci Ordu Nizamiye 2 nci Alayı'nın 2 nci Taburu'na Kanlı tabya adını vererek genel bir şöhretle meşhur olmuştur.

(65) Matbu Plevne Tarihi'nin Türkçe nüshası, s. 475.
Matbu Plevne Tarihi'nin Fransızca nüshası, s. 102.

yaların batıya doğru açık olan kısımlarını birer piyade siperi haline getirdikleri ve devamlı olarak bu mevzilere cephane taşıdıkları görüldü.

Cephanesinin azlığı bakımından yalnızca taciz için mevcut bulunan birkaç dane ve şarapnel mermisini ateşledi. Düşman buradan sonra gerek ordugâha ve gerek Bağlık sırtı istihkâmına ateşe başladı.

Yukarıda anlatıldığı gibi, Osman Paşa'nın tezkeresiyle bildirilen hücum, bu gün yapılacaktı. Herkes düşmanın böyle çokluğuna ve hareketine bakmıyordu. Yalnız hücumun başlatılmasını bekliyor ve başarı duasını yapıyorlardı.

Bu hücumu yapacak olan kıtaların komutasına ve tabyaların ele geçirilmesine Erkân-ı Harbiye Reisi Mirliya Tahir Paşa görevlendirildi. Emrine Erkân-ı Harbiye'den Miralay Hayri Bey verildi. Tahir Paşa ortalık ağırırken Bağlık sırtı tahkimatına gönderildi.

Hücumu memur olan kıtalar bir gün evvel yine Emin Paşa tarafından bozulup da tabya etrafına toplanarak çeki düzen verilen taburlardan başka ve fazla olarak Kaymakam Abdullah Bey komutasında 5 tabur (66) görevlendirildi. Bunlar sessizce ve dikkatle, zaman aralıklarıyla kasabadan köprü vasıtasıyla Kiremitçi deresinden (67) sevk ve hareketle Namazgâh tepesinin yakınından geçen ve düşmanın gözünden kısmen saklı olan yolun biraz gerisine ulaştıkça burada hücum için aşağıdaki tertip ve düzeni aldılar: Hemen hepsi her birinin gerisinde bir veya iki tabur dayanışı bulunmak şartıyla 3 kısımdan ibaret idiler.

Sağ kanat: 2 tabur (68) Bağlık sırtı tahkimatının gerilerinde,

Merkez : 2 tabur (69) evvelki 2 taburun soluna,

Sol kanat : 1 tabur da (70) bunların soluna ve 19 No. lu Kovanlık tabyasının kasabaya doğru olan doğu tarafında kısmen boş koltuk hattını yan ateşine alacak şekilde mevzilendi.

Hücumun ilk hazırlıklarına yeri gereğince başlıca yardımcı olacak tabyalar 20, 21, 22 tabyalarıydı. Yani bu tabyalar gerek düşmanın bulunduğu tabyalardan önemlisi ve hücum noktası (taarruz hedefi) olan 19 No. lu tabyaya ve bir de düşmanın buraya getireceği takviye ve cephane vesaireyi top ateşiyle engelleyebilirler. Velhasıl tabyada bulunan muhafızları da top ateşiyle tahrip edecek olduğu halde, bilhassa 21, 22 tabyalarında 3 topun dane şarapnel ve peşrevinden (x) ibaret ancak birkaç atımdan başka cephanesi kalmamıştı. Geceleyin Yunus Bey tarafından yukarıda söz konusu olup Müşir Paşa'ya ya-

(66) Silistre, Niş, Kenferi, Kırşehir Mukaddem Redif Taburlarıyla, (2 nci Ordu mensubu) 3 ncü Talia (Öncü) (Hassa ordusuna mensup) Taburu, bunun 4 bölüğü esasen bir gün evvelki karışmada takımıyla ordugâha inmişti.

(67) Haritadan: Bağlık sırtı tahkimatının bulunduğu sırtın kuzeyinde son bulunduğu dere ki Vidin nehri kıyısına olan Tınan tepelerine kadar gider.

(68) 2 nci Ordudan: Kırşehir Mukaddem Redif, Hassa Ordusu'ndan 3 ncü Talia

(69) 2 nci Ordudan: Kenferi Mukaddem Redif Silistre Mukaddem Redif,

(70) 2 nci Ordudan: Niş Mukaddem Redif

(x) Namlunun hemen önünde paralanmış mermi

zılan tezkere de ancak sabaha karşı gönderildiğinden henüz cevabı alınmamıştı. Daha sabahleyin başlanmış olan taarruz hazırlıklarına bu 21, 22 noktalarından iştirak edilememişti. Fakat ara sıra şarapnel atılıyordu.

Bu hazırlığa ilâveten genel karargâhta mevzilenmiş bir topçu bataryasıyla, bir gün evvel Müşir tarafından görülen lüzum üzerine karargâhın güneyinde bulunan sırtta Kayalidere'ye karşı olmak üzere Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Hakkı Bey emrinde 3 top mevzilendirilmişti. 20 No. lu Bağlık sırtı tahkimatında bulunan toplardan cephaneleri mevcut olan birkaç dağ topuyla ateş edildiği gibi 11 noktası yönünden de ateş ediliyordu.

Düşman 19 noktasına akşamdan getirdiği 3 topla 11, 21, 22 noktalarından başkasına karşılık veriyordu. Düşman Radişve ve Grivice yönlerinde topçu ateşine devamla bilhassa Grivice yönünde 7 noktasını şiddetle baskı altında tutuyordu.

Böylece saat üçe dörde doğru her iki tarafın da ateşi şiddetlendi. Şükürler olsun ki, bu anda Yunus Bey tarafından Osman Paşa'ya gönderilen tezkereyi gösteren çavuş (71) geri dönerek Müşir Paşa'nın selâmını bildirdikten sonra bir kapaklı top cephanesini de beraber getirdiğini bildirmişti. Artık bu anda 22 tabyasında bulunan iki adet top ile 21 No. lu tabya da bulunan 2 top düşman üzerine çevrilip atışa başlandı.

Düşman devamlı olarak bu noktaya ateş ediyordu. Tarafımızdan 21, 22 noktaları boş bırakılmıştı. Bir gün evvel olduğu gibi 22 noktası karşısında düşman yine 5 adet topunu mevzilendirerek taciz ediyor ve 21 noktası 22 noktasından biraz yüksekçe olduğundan düşmanın bu topçu mevzilerinden 21 noktası görüleliyordu. Ancak düşman bu noktadan atılan topun dumanına doğru şarapnel atarak tacize çabalıyordu. (72) Şu durum biraz daha devam ettiği halde dahi hücum kolu tertip edilmişti. Sağdan ilerideki tümenden kol nizamında ileri hareket edildi. Sol kanadında Niş Redif Mukaddem Taburu, olduğu yerden ateş ediyordu. Sol kanatta bulunan taburlar ihtiyatı teşkil ediyorlardı. Böylece hareket için birinci hat ad olunabilen tek bölüklerin takviyesi için gerideki çift bölükler de hizaya alınmıştı. Görülen lüzum üzerine maksadın temini için ihtiyattan Kırşehir Taburu da ileriye avcı nizamıyla gönderildi. Bu hücumda Kenferi Taburu ve Hassa 3 ncü Talia Taburu çok fazla ilerlediler. Diğer taburlar da gayret ederek düşman mevzideki toplarını kırırmaya ve askeri de tabyadan çıkmaya başlamış ise de Tahir Paşa'nın ne sebeple kaldırdığı bilinmeyen çekilme borusuyla kati netice elde edilemeyip kıtalar oldukları noktadan eski bulundukları noktaya çekilmişlerdir.

Askerimizin bu dakikada morallerinin bozulmasına sebep olan bu hareket affolunamaz bir hata idi. Çünkü, düşmanın hareket tarzının sol kanadından yan ateşine maruz kalıyorduk. Devamlı olarak düşmanın takviye kuvvetleri almasına engel olmak için yarım batarya top ateşiyle düşmanı durdurmuştuk.

(71) Taburumla tezkereyi götürme isteğim kabul olunmayınca, emrinde bulunan çavuşlardan Yozgatlı Hüseyin onbaşının arzusuyla fedai olarak gidendir. (Yazan)

(72) Şayet 21 noktasına yapılan tahkimat K noktasına yapılmış olsaydı düşman KT noktasına top götüremediğinden başka bu K noktasından 18, 19 noktalarıyla güneyde bulunan dereler de görülebilirdi.

Düşman cephesine götürmekte olduğu cephane arabalarını da siperlerinin gerisindeki sırtta bırakmaya mecbur olmuştu. Taarruz anında bu Kovanlık tabyadan düşman askerinin bir kısmının da kaçmaya başlamaları, Allah! Allah! diye göklere yükselen sesleriyle askerimizi cesaret ve tahrik ettiklerini gözümüzle görüyorduk. Bu durumda hücumla kalkan birliklerin bu 19 No. lu tabyayı ele geçirmeleri muhakkaktı. Hatta kaçan düşman yarım saat sonra kaçmaya devam eden Yunan askerî tabyalardan atılan mermilerin etkisiyle ancak birer ikişer tabyaya girebilmişlerdir. Tahir Paşa yazmış olduğu tezkereyle: Artık bu şekilde taarruza devam ordu için tehlike ve bozgunu gerektireceğini Müşir Paşa'ya bildirmişti. Fakat bu teklif Osman Paşa'nın hoşuna gitmeyerek fazlasıyla teessüre kapılmıştı. O esnada düşman her taraftan bombardıman ettiği gibi, Griviçe yönünde 7 tabyasına tekrar taarruz ediyordu. Müşir Paşa, yanında bulunan askerî erkânla bir harp meclisi kurdu. Durum tartışılarak asker üzerinde olan moral bozukluğunun giderilmesiyle ordunun emniyetini velhasıl askerî namus ve haysiyetinin yerine getirilmesinin ancak bu 18-19 tabyalarının ele geçirilmesiyle mümkün olacağından bir ikinci tecrübenin yapılmasına karar verildi. Bu görevin başına da Erkân-ı Harbiye Miralayı Tevfik Bey getirildi.

Bunun üzerine komutan tarafından muharebe anında daha az tehlide uğramış ve halen diğer yönlerde gönderilmelerinde bir tehlike görülmeyen taraflardan alınan birkaç taburdan ibaret diğer bir kuvvet tertip edildi. İlk hücum kolu ve bu yöre kıtaları da Miralay Tevfik Bey'in emrine verildi.

Bir iki saat sonra, bizim 20, 21, 22 tahkimatlarından ara sıra düşman üzerine topçu ateşi yapılıyordu. Karşılık görüldüğü halde, ikinci taarruza yakın zamanlarda tarafımızdan sık sık atılan mermilerle 19 tabyasında düşmanın topçu cephanesi kapaklısı ateş alarak vermiş olduğu insanca zayıtı, düşmanın şaşkınlık içinde kalmasını mucip olmuştur.

İkinci taarruz saat 9'da yapılacaktı. Bu taarruzu yapmak için Miralay Tevfik Bey tarafından yapılan plân çok mükemmeldi.

Plâna göre kuvveti iki kola bölüyordu.

Birinci Kol Kasaba yönünden ordugâhtan gönderilen kuvvetli bir kol gibi, cepheden çok şiddetli ve süratli bir ateş ve süratli bir yürüyüşle hareket edecek ve taarruz sıklet merkezi buradan oluyor gibi göstererek düşmanın dikkatini ve direnişini bu yöne çekip zayıt verdirmek.

İkinci Kol Birinci kolun hareketi esnasında 20 No. lu Bağlık sırtı tahkimatıyla bu 19 noktası arasında gizli tutulacaktır. Fakat, tamamen de boş bırakıp da yapılacak harekâtı düşmana hissettirmemek üzere buradan da ilk hareketinde bir avcı hattı gösterip sonra, birdenbire bu 19 tabyasının solunda (batısında) açık olan yanından sıklet merkezi olarak hakiki taarruzu yapmaktı.

Saat 8.30'da Tevfik Bey görevi başına gitti. Bu sırada genel karargâh 20, 21, 22 tabyalarındaki toplanla, yıkarıda söylendiği gibi genel karargâh yakınına mevzilenen 3 top birden bire ateşe başladı.

Düşman bu şiddetli ateşten ikinci bir taarruzun başlangıcı olduğunu hissettiğinden bütün cepheden derhal şiddetli bir topçu ateşi başlattı. Saat 9'da

hücum kolları da ilerilerinde yoğun bir avcı hattı bulunduğu halde harekete geçmişti. Sağ kanatta (Bağlık sırtı tahkimatı yönünde) olan hücum kolunun avcılarını yavaş yavaş önce aldatici bir taarruzla hareket etti. Sol kanatta olan taarruz kolu da kararlaştırıldığı şekilde şiddetli bir ateş, sürekli bir hareketle 19 noktası üzerine yürüyerek muharebeye başlamıştı. Düşmanın gerek 19 noktasında ve gerek 18 noktasında olan askeri dikkat ve direnmelerini bu kol üzerine yönelttiler. Bu hareketin başlamasıyla beraber düşman, bu tabyalarda bulunan askerine takviye olmak üzere asker ve cephane yollamaya başladı. Fakat, 21, 22 tabyalarından yapılan şarapnel atışından dolayı başarı sağlayamadı. Götüreceği cephaneyi 19 noktasının güneyindeki yamaçta bırakmaya mecbur oldu. Düşmanın cephesinde bulunan hücum kollarına karşı mukavemet etmesi ve diğer hücum kolunun (tabyanın batısından hareket edecek olanın) maksadını yerine getirmeye yaramıştı. Bunlar hemen ani olarak ilerilerinde bulunan avcılarını takiben yanaşık kol ile tabur nizamında ve çevik bir hareketle tabyaya hücum ettiler. Bu anda her yönde bulunan askerimiz tabyalardan ve gönüllülerin de bulundukları yerlerden Allah! Allah! diye bağırımları üzerine 19 noktasında bulunan düşman neye uğradığını bilemeyerek tabyadan kaçmaya başladı. Bunun üzerine hücum kolu da tabyaya girdi. Askerimizin tabyaya girmesiyle zaman kaybetmeyip içlerinden Redif Mukaddem Taburu'nun 4 bölüğü 19 ve 18 tabyalarını bir birine birleştiren piyade siperlerin üzerine yürüdü. Düşmanın kalanını çiğneyerek 18 tabyasına varıldı. Oradan da düşmanı kovup atarak tabyaya girmeyi başardılar.

Bu esnada 19 Kovanlık Tabyası'ndaki kıtalarda bulunan askerler ara siperleri üzerine çıkıp şükran makamı olarak Allah! Allah! diye bağırılmışlardır.

Düşman bozguna uğradıktan sonra, evvelce Müşir Paşa tarafından tertip edilen Mürettep Çerkez Süvari Muavene Asker Takımı ve 18 tabyasının kasabanın önündeki Otluk tepesinin gerisine getirilip gizlenen 2 tabur da dere yönünden çekilme hattı üzerine yetişerek çekilen düşmanı süngüden geçirmişlerdir. Aynı zamanda 21, 22 tabyalarında da düşman üzerine yağdırılan şarapnel top mermilerin düşmanı fena halde yıpratarak çoğunu yerlere sermiştir. Kıtalarımızın hareketini düşmanın Kazak askerleri karşılayarak engel olmak istemişler ise de başaramayıp bozguna uğramışlardır.

Ruslar, terke mecbur kaldıkları bu iki tabyadan Kovanlak tabyasında, evvelce işgali anında tarafımızdan terk edilmesini yukarıda anlattığımız hende klmış olan topu ve kendilerinin cephanelerinden başka 2 adet toplarını da kaçırmayı başaramayarak terk etmişlerdir.

Artık, gönülleri iki günden beri kaplamış olan heyecanlı teessür bu dakikada sevince dönüşmüştü. Asker ile Müslüman halk Cenab-ı Hakka şükür ve hamd ediyorlardı.

Bütün ordu erkânıyla subaylar erat ve şehir halkı, herkes her birisi böyle sıkıntılı bir zamanda, her yiğidin kârı olmayan bu derece sebat ve cesarete komutanları olan Osman Paşa'nın sahip olduğu büyük vasfı görmeleriyle evelden beri ona olan güveni bir kat daha kuvvetlenmişti. Bundan sonra da vatan ve millet ve devlet uğrunda hayatlarını öyle bir şanlı komutanın emrinde bulunarak kendilerini feda edeceklerini şeref ve minnet addettiler.

Tabyaların ele geçirilmesi hususunda gösterdiği sevgi ve gayretten dolayı Tevfik Bey'in rütbesi, bu hizmetine mükâfatan mirlivalığa yükseltildi. Tevfik Bey'in maharet göstermesine büyük bir yardım ve fedakârlık gösteren Miralay Yunus Bey ve batıda bulunan tabyalar komutanlarının gösterdikleri metanet ve sağladıkları kolaylıklar da övünmeye değerdi.

13 Ağustos akşam üzeri Griviçe yönünden evvelce düşmanın eline geçen 8 No. lu Kanlı Tabya üzerine de bir taarruz plânlandı. Akşama doğru ordugâh ile 7 noktasından Kanlı Tabya üzerine çok sayıda dane ve şarapnel mermisi atılarak ufak bir deneme yapılmış ise de, akşam olmuştu. Özellikle bu nokta 7 tabyasından alçakta olduğundan düşmanın elinde bulunmasıyla bir fayda elde edilemeyecekti. Bundan başka 8 numaranın da barınamayacağına kanaat getirildiğinden boş yere fedakârlık göstermekten vazgeçildi.

İşte 6 gün devam eden muharebeden sonra Ruslar geri çekilmişlerdir. Güney ve güneybatı cephesi önlerinde muharebe alanında bıraktıkları binlerce ölü tarafımızdan gömülmüştür. Merkezde sol kanat karşısında yine büyük zayiata uğramışlardır. Muharebe dışında kalan yaralılar ölenlerin en az iki mislini aştığı tahmin edilmektedir.

Zayıatımıza gelince 3000'i geçmemektedir. Yaralılar arasında Ferik Hasan Hayri, Mirliva Emin ve yine Mirliva Refet Paşalarla Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Rıza Bey, kaymakam görevinde Binbaşı Gıyas Ağa, Kenferi Binbaşı Menduh Bey, Kırşehir Redif Mukaddem Binbaşı Hürşit, Hassa 3 ncü Talia Binbaşı Arif ve Binbaşı Ahmet Efendilerle birçok üst rütbeli subay ve diğer subaylar bulunuyordu. Şehitler arasında:

14 No. lu Tabya Komutanı Miralay İbrahim Bey, Erkân-ı Harbiye'den Emin Paşa refakâtına memur yukarıda adı geçen Rıza Bey, Binbaşı Reşit Bey, (73) Binbaşı Ali Galip Efendi ve Mehmet Ağa vardır. Ordumuz içinde kendileriyle gurur duyulan kimseler oldukları için her birinin kaybı pek çok teessür yaratmıştır.

Ruslar bu muharebede iki defa taarruzda bulunmuşlardır. Bilhassa son taarruzlarında askerî namus ve şereflerine dokunan bozguna uğramalarından dolayı, şeref ve haysiyetlerini yeniden elde etmek için yapacakları, 31 temmuzda meydana gelen taarruzda generallerinin Türk tabyalarına topçu ateşlerini kâfi miktarda yapamadıklarından başarı sağlayamadıklarını ileri sürerek Plevne'nin birkaç gün devamlı olarak topçu ateşiyle baskı altında bulundurulduktan sonra taarruz ve hücumla alınacağını dünyaya ilân etmişlerdi. Bu taarruzu imparatora yaranabilmek için (74) onun yaş gününü takdisen yapacaklardı. Gösteriş olmak üzere yaş gününe rastlayan o gün imparatorun Plevne'ye gelmesi kararlaştırılmıştı. Bu durumda maksada erişemeyerek bu kez de Türklerin - çünkü, askerce Rusların yarısı ve topça dörtte biri oldukları halde, Rusların işgal etmiş oldukları tabyaları muhafaza edemeyerek 24 saat sonra bozguna uğramışlardır. Yine askerî şeref ve haysiyetlerinin ka-

(73) 2 nci Ordu, 2 nci Nizamiye Piyade Alayı'nın 2 nci Tabur binbaşı

(74) Sent Aleksandr. Rumî Eylül 1, Miladî 13 Eylül

zanılması için uğramışlardır. (75) O kadar gayret ve sebatla, bilhassa 20.000 insan kanı değerine ancak Griviçe yönünde önemli olmayan Kanlı Tabya'yı elde edebilmişlerdir. (76)

(75) 24 saat içinde Osmanlıların takviyeleri gelmiştir. Böyle bir düşünceye gerek yok. Çünkü gelen yok. Fakat saftan şehit ve yaralı vesair suretiyle harîç kalan vardı!

(76) 9 No. lu nota müracaat.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1877 Senesi Eylülünün 13 ncü Gününden, Ekim Ayının 24 ncü
Gününe Kadar Geçen Zaman İçinde Olaylar

1. Birinci Plevne Kuşatması (77)

(Harita : 6) (EK : 3)

Ruslar Plevne'yi zoraki bir taarruzla ele geçiremeyeceklerini birkaç defa yaptıkları denemelerle alenen gördüklerinden, sonunda muntazam ve plânlı bir şekilde kuşatmaya karar vermişlerdir.

Bunun için de Plevne dolaylarından tamamen çekilmeyip Griviçe'de ele geçirmiş oldukları Kanlı Tabya mevki ile Radişve yönünde evvelki bombardıman noktalarında kalarak ara sıra taciz ateşi yapıyorlar ve savunma hattımıza yaklaşmak için devamlı olarak siper kazıyorlardı. Lofça-Plevne yolunun geçtiği sırt üzerinden Medven köyüne doğru gidiş gelişte bulunuyorlardı. Bu durumdan düşmanın Vid nehrinin sol kıyısı üzerinde yerleşmeye çalıştıkları keşif değlendirmelerinden anlaşıyordu.

Nitekim eylülün 16 ncı günü (Plevne-Sofya) telgraf hattı da düşman tarafından kesilerek muhabere felce uğradığından seyyar kollarla da irtibat sağlanamaz oldu.

Bununla beraber Rusların üçüncü muharebede verdikleri zayıtla noksanları çoğalmıştı. O zaman Hassa ve Granadiye ordularıyla takviyeleri henüz yetişmemişti. Bunun için maksatlarını istedikleri gibi yerine getiremiyorlardı. Fakat Aşağı Diynik'in güneydoğusuyla Medven ve Lokoyd yönlerini istedikleri gibi yani kuş uçmaz denilen bir hale koymuşlardı.

Şöyleki, düşmanın Lofça'yı ikinci defa 5 eylülde ele geçirmesi üzerine Osman Paşa tarafından yapılan teklife cevap olarak, hükümet merkezî takviye kuvveti göndereceğini vaad etmiş bulunuyordu. Bu kuvveti beklerken ara sıra topçu muharebesiyle vakit geçiriliyordu. Fakat topçu cephanesinin azaldığından dolayı son derece lüzumlu görülmedikçe top mermisi sarf edilmemesi için Osman Paşa tarafından emir verilmişti. Etraf ve dolaylarda yapılan önemli muharebelerde bazen özel mahiyette adam çıkartarak top mermisi bulabiliyorlardı.

Önemli Bir Olay :

Arz edildiği gibi Ruslar son defaki yenilgileri üzerine kuşatma operasyonu ile bombardıman yaptıkları anda, Griviçe yönünde 8 tabyasını ele geçirerek 7 tabyasına 250 metreye kadar yaklaştığı halde askerimiz üzerine ateş açarak taciz ediyorlardı. Tarafımızdan sanki tabya boşaltılmış gibi kesin bir sessizlik içinde kalıp Rusların ateşle olan harekâtına cevap veriliyordu.

Meydana gelecek olan sonucu bekleyerek vakit geçirildiği sırada eylülün 19 ncü gecesi saat 01.30'da Romenler tarafından 7 No.lu tabyaya bir taarruz ya-

(77) Matbu Plevne Tarihi Harbi Türkçe nüshası, s. 577. Fransızca nüshası, s. 111. Tertibatta bu Matbu Plevne Tarihi Harbi kez değişiklik yapıldı (Yazan)

pılacağı ileri karakollarımız tarafından anlaşılmıştı. Düşman birliklerinin biraz daha ilerlemelerini müteakip tabyada bulunan topraklarla şiddetli şarapnel ve peşrev top ateşi ile, siperlerle hendeklerde bulunan askerlerimiz tarafından şiddetli tüfek ateşi açılarak muharebe 2 saat kadar devam etmiştir. Sonunda düşman püskürtülüp çekilmek zorunda bırakılmıştır. (78)

2. Takviye Kuvvetiyle Kafilenin Gelişi (79)

Lofça'nın düşman eline geçmesi üzerine Osman Paşa derhal 25 taburluk bir takviye kuvveti gönderildiği takdirde Lofça'nın geri alınmasının mümkün olabileceğini hükûmet merkezine (İstanbul) telgrafla bildirmesi üzerine istenilen takviye kuvvetinin gönderileceği vaat edilmişti. Fakat vaat edilen bu kuvvet, üçüncü muharebe ve birinci kuşatmadan sonraya kaldığından kuşatma hattını yırtmaya mecbur kaldığı gibi erzak ve mühimmat kafilasını kuşatma hattı içine sokarak geriyle olan irtibatını (gidiş gelişini) yeniden düzenlemeye mecburdu. Plevne karşısında düşmanın mevcut kuvvetine nazaran öyle Lofça'nın geri alınmasına vesaireye kâfi gelemecekti.

Takviye kuvvetinin toplanma yeri ve Plevne üzerine harekât üssü olmak üzere Orhaniye (80) bölgesi seçilmişti, Orhaniye'de toplanan bu kuvvetin komutanlığına henüz hiç bir kimse atanmamıştı. Plevne kuşatmada bulunduğundan komutan seçilmesi için de Osman Paşa'ya etki yapma imkânı yoktu. Hükûmet merkezi bu durumu o zaman Sofya komutanı olan Alyanakzade Ferik Mehmet Paşa'dan sormuştu. Bu kişi de cevap olarak : "Plevne'nin birinci muharebesinde yaralanarak tedavi için Sofya'ya gelmişken yarasının iyileşmesi üzerine yine Plevne'ye gitmek üzere bulunan Mirliva Ahmet Hıfzı Paşa'nın yetenek ve çalışkanlığını arz etmişti!" Bunun üzerine Ahmet Hıfzı Paşa'nın,

(78) *Bu hücum Romenler tarafından Prens Şarl'in emriyle yapılmış olduğunu Doğu Savaşı'na dair olan tarihler yazıyor : Bu tabyadaki Türkler adeta tabyanın boş olduğuna kanaat getirilecek şekilde sessiz ve hareketsiz durduklarından, içerde bulunan tabya muhafızlarının miktarını anlamak ve mümkün olduğu takdirde ele geçirmek üzere bir keşif taarruzu olarak aşağıda anlatıldığı gibi ekimin 2 nci gecesi yapılmıştır.*

1 nci Piyade Alayı'ndan bir tabur avcı nizamında ileride, 5 ve 9 ncu Durubans Alaylarından hücum kolu nizamında birer tabur, 7 nci Piyade Alayı'nın 1 taburu da ihtiyat olarak bulunuyordu. Üstün bir gayret göstererek güzel bir hücum ve bu hücumu tekrarlayarak birçok insan zayıtı verdilerse de, başarılı olmadılar. Zayıt miktarı şöyledir : 5 subay 123 er ölü, 15 subay 274 er yaralıdır ki, bunlar arasında 5 nci Durubans Alayı'ndan Nikolaivan adında bir binbaşı ölü, 9 ncu Durubans Alayı'ndan Binbası Handevka yaralı düşmüştür.

(La Guerre d'orient)

(79) *Takviye kuvvetinin komutanıyla Erkân-ı Harbiyesi Reisi Kaymakam Edimeli Cin İzzet Bey'den alınan bilgi ve saireden edilen tahkikat üzerine yazılmıştır.*

(80) *Osman Paşa bu yöndeki tekliflerini 7 Eylül tarihinde yani 3 ncü muharebe başlamazdan bir gün evvel telgrafla bildirmiş olduğundan, eğer Orhaniye'de öyle 25 taburluk bir takviye kuvveti bulunup da, ikmal ve bakımını en çok 3 günde yapabilmesiyle eylülün 10 ncu günü hareket edebilseydi, bu kuvvet en çok dikkat etmek şartıyla yine cebri yürüyüşle 14 ncü günü sabahleyin Plevne'ye gelebilir ve Rusların Plevne önündeki hareketlerini ve plânlarını iki gün evvel alt üst edebilirdi.*

Şayet bu kuvvet Sofya'da bulunmuş olsaydı, Sofya Orhaniye'ye hiç bir engelle karşılaşmadan 2, buradan Plevne'ye 3, ve nihayet beklenmeyen bir zorluk ven engel sebebiyle 4 günde gelebileceğinden bu kuvvet Rusların bozgununun ertesi günü Plevne'ye gelebilecek ve yine düşmanın hareketine zarar verebilecekti. Yani Osman Paşa galibiyetin sonucundan katî şekilde yararlanacaktı.

Sofya'da kalarak Plevne'ye gönderilecek kafiye v̇ takviye kuvvetinin gönderilmesi hakkında olan düşünce ve önerilerin ivedilikle bildirilmesi hükûmet merkezinden emredildi.

Ahmet Hıfzı Paşa bu husustaki raporunu telgrafla hükûmet merkezine bildirdi.

Raporu takdir edilip kabul edildiğinden, eski hizmetlerinin takdir ve ödüllendirilerek rütbesi ferikliğe yükseltip, takviye kuvvetleri komutanlığına getirildi. Aşağıda görüleceği üzere bu kuvvet oradan buradan toplandığından komuta heyeti tamam değildi. Bu maksatla Sofya ve Orhaniye dolaylarında bulunan üst rütbeli subaylardan piyade miralayı Edhem (81) ve Erkân-ı Harbiye miralaylarından Hakkı (82) Beylerin Mirlivalık, Erkân-ı Harbiye Kaymakamlarından Veli Bey'e Miralaylık, Erkân-ı Harbiye Binbaşlıklarından Tahir (83) ve İzzet (84) Beylere de Kaymakamlık rütbeleri verilmesiyle Ahmet Hıfzı Paşa maiyetine tayin olundular.

Takviye kuvveti 17 taburdan ibaret olup bunun 5 taburu Kaymakam Ali Bey'in emrinde Şipka'dan ve diğer 17 taburu da İstanbul ve Sofya'dan tertip edilmişti. (85) Bu kuvvetle beraber nizamiye süvari alayı (86) ve 2 batarya 12 top (87) beraberdi.

İlk defa olarak Plevne'ye gönderilen mühimmat ve erzak kafilesi bu kuvvetle gönderilmiştir. Bu kuvvet : (6 No. lu Nizamı Harpte gösterilmiştir) (EK: 6). Biri Hakkı Paşa ve diğeri Edhem Paşa emrinde olmak üzere her biri 6'şar taburlu 2 tugayla (her tugay 3 taburlu 2'şer alay) geri kalan 5 tabur da Erkân-ı Harbiye Miralay Veli Bey emrinde ihtiyata ayrılmışlardı.

Tümen Kurmayı Kaymakam İzzet Bey, Ethem Paşa tugayından ayrılmış öncü komutanlığına tayin olunmuştu.

Artçı komutanlığına da Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Tahir Bey tayin edildi. Tahir Bey aynı zamanda alayın komutasını da üzerine almıştı. Takviye kuvvetinin bu şekilde tertibi ancak 18 eylül tarihinde tamamlanmıştı. 19 ncü günü Orhaniye'den hareket etti. Bu anda Orhaniye komutanlığına Ferik Şevket Paşa'nın atandığı duyulduğu halde henüz gelmemişti.

Takviye kuvveti Orhaniye'den hareket ettikten sonra çabuk yürüyüşle yola devam ettiyse de, birkaç günden beri sinsi sinsi yağmakta olan yağmurdan arazi çamur içinde olup yürüyüşü güçleştirmişti. Özellikle Telyiş yakınlarında düşmanın Plevne'yi ilk kuşatması esnasında Orhaniye yolunun bazı yerlerinde hendekler kazarak yolu kesmiş olduğu gibi, gerilerde de harekâtı durduracak şekilde tahrifat yapmış olduğundan hem bunları tamir ve hem de tedbirli hareket

(81) Çemberitaşlı diye anılırdı.

(82) Edimeli.

(83) Bursalı.

(84) Edimeli ki yukarıda bilgisine başvurmıştım.

(85) Yalnız 2 taburu nizamiye, kalanı Redif ve Müstahfızdır.

(86) 3 ncü Ordu'nun 2 nci Alayı.

(87) 1 bataryası dağ topu idi. Yazan

için Ahmet Hıfzı Paşa ancak eylülün 22 nci günü tümeninin kol başıyla Telyiş civarına gelebildi. Tümenin kolbaşısının buraya gelmesiyle beraber, Rus süvarisi de Telyiş üzerinde mısırlıklar arasından birdenbire süvarilerimiz üzerine şiddetle hücum etti. Meydana gelen çatışmada muharebe eden süvarimizde 12 şehit ve yaralı vardı. Düşman 20'den fazla zayıat vererek bozgun halinde kaçtı. Bununla beraber bütün tümenin gelmesi üzerine Telyiş mevkii savunma altına alındı. Kafilenin (ikmal kolları) korunması ve geceyi geçirmesi için gerekli tertibat alındı. 23 eylül ortalık ağarırken tümen Plevne'ye doğru yürüyüşe geçmek üzere hazırlanmıştı. Bu esnada düşmanın 2 alay süvarisi görüldü. Gerisi belli olmadığından hareket ertelenmiştir. Bir iki saat düşman üzerine topçu ateşi açıldıktan sonra düşman kovulmuştur. Bu son durumun değerlendirilmesi yapıldıktan sonra bu gece de Telyiş'te kalmaya karar verildi.

Tümen 24 eylül ortalık ağarırken Telyiş'ten emniyet tertibatı alarak Büyük Dyibnik'e doğru hareket etti. Saat 3 civarında öncü ile kafilenin kolbaşısı Büyük Dyibnik'e ulaştı. Derhal Dyibnik tepesi tutuldu. Esasen Dyibnik'te kalmak kararı alındığından öncü kuvvetinin buraya gelmesiyle beraber gerekli olan ileri karakollar çıkartılarak emniyet düzeni alındı ve kafilenin tamamının gelmesine çalışıldı.

Öncü kıtasının emniyet tertibatı alındığı zaman ani olarak düşman kıtaları meydana çıkarak topçu ateşi açtı. Tarafımızdan top ateşiyle karşılık verildi. Topçularımızın gayret ve maharetleri sayesinde düşman hiç bir noktada tutunamadı. Düşmanın yer değiştirmesinden zayıat verdiği anlaşıyordu. Bu esnada 2 alay kadar düşman bir tabur üzerine taarruz etmek istediği hareketlerinden anlaşılması üzerine sol kanadın imdadına hemen Erkân-ı Harp Kaymakamı İzzet Bey komutasında bir tabur (Bursa Müstahfız Taburu) ve 2 dağ topu gönderildi. Bu kuvvet sol kanada varır varmaz toplarla ateşe başladı ve düşmanın taarruzu durduruldu.

Muharebe bu tempoda güneş batıncaya kadar devam etti. Fakat bu anda düşman ani olarak oradan kayboldu ki, sebebi bizce meçhul kalmıştır. (88) Çünkü, ufacak bir keşif için düşmanı takip etmek gerekirdi. Fakat akşam olmuştu. Özellikle kafiye büyük olduğundan henüz arkası alınmamıştı. Düşmanın pususuna düşmekten sakınılarak çok önemli olan keşif faaliyeti ihmal edildi.

Akşam karanlığında Küçük Dyibnik yani Aşağı Dyibnik tarafından gelen bir Türk süvari bölüğü şu haberi getirmişti. 23 eylülde Plevne de Osman Paşa tarafından Mirliya Atıf Paşa emriyle gönderilen müfrezenin, Küçük Dyibnik önlerinde (Plevne yönünde) o gün düşmanla çarpıştıklarını ve düşmandan 8 eri esir aldıklarını, şimdi Plevne'ye doğru yolun açık bulunduğunu haber verdiler. Bu anda kafilenin de Telyiş'ten gelmekte olan arkası tamamen henüz alınmıştı.

Bununla beraber bu haber üzerine, o gece gereken tertibat alındı Sabaha kadar kafiye ileri sürüldü. Çoğunluğu da Plevne'ye getirildi.

Osman Paşa kafiye ve takviye kuvveti komutanı Ahmet Hıfzı Paşa ile muhabere için özel adamlar göndermişti.

(88) Biraz aşağıda bu sebep anlaşılacaktır.

Ahmet Hıfzı Paşa da aynı şekilde Osman Paşa ile muhabere için adamlar gönderdi. Bu suretle meydana gelen muhabere sonunda takviye kuvvetinin Teliş'e gelişi Plevne'ce öğrenilir öğrenilmez Ahmet Hıfzı Paşa'nın harekâtını kolaylaştırmak için Plevne'den de bir askerî kuvvetin, takviye kuvvetini karşılamak ve bunlara yardım maksadıyla güzergâha çıkacak düşman kıtalarını tehdit için gönderilmesi gerekmişti.

Bunun için Osman Paşa; 6 tabur piyade, 1 alay Selanik Muavene Süvari askeriyle 2 bölük nizamiye süvarisi (2 nci Ordu, 3 ncü Alay) ve 4 sahra Krup topu tertip etmişti. Bu kuvvetin başında bulunan Mirliva Atıf Paşa komutasıyla eylülün 23 ncü günü Vid nehri ovasıyla Küçük Dyibnik'e doğru (Lofça düşman elinde olduğu için müfrezenin gerisini Medven yani, Lofça yönüne vermemek için) gönderildi.

Bu müfreze köprü başından emniyet tertibatı alarak Küçük Dyibnik'e doğru harekete başladı. Biraz mesafe aldıktan sonra, önce düşmanın sol kanadında toplarının bulunduğu noktaya ateşe başladı. Sonra piyade muharebesine başlanıldı. Askerimiz tarafından büyük bir cesaret gösterildi. Nihayet düşmandan 8 er esir alınarak, düşman çekilmeye mecbur edildi.

Bu esnada kafilé Büyük Dyibnik'e gelmişti. Düşmanla çatıştığına göre düşmanın, yukarıda sebebinin anlaşılmadığını söylediğimiz akşam karanlığı anında gözden kaybolarak çekilmesi de bundan dolayı olmuştu denilebilir.

İşte yukarıda anlatılan olay, akşam karanlığında Atıf Paşa'nın bir bölük süvari vasıtasıyla Büyük Dyibnik'te bulunan Ahmet Hıfzı Paşa'ya yolun açılmış olduğunu haber vermişti. Kafilenin de bundan kısmen yararlanarak Plevne'ye girmesi, bu şekilde olmuştu.

Gelelim eylülün 24 ncü günü iki kolun (1 nci Takviye Kuvveti, 2 nci Atıf Paşa Müfrezesi) birleşmesiyle kafilenin 2 nci kısmının da Plevne'ye gelişine ve bu günkü cereyan eden olaylara : 24 eylül ortalık ağarırken düşman kafilenin çoğunun Plevne'ye gelmiş olduğunu anlamış, fakat kafilenin ufak bir bölümünün Küçük Dyibnik'te bulunduğunu görerek bu kısım üzerine taarruz etmek istemişti.

Bu gün artçıya, evvelden beri öncü görevini yapan Mirliva Ethem Paşa'nın tugayı bırakılmıştı. Bu tugaydan 1 tabur muharebe düzeninde açılıp düşmanla muharebeye tutuştu. Bu muharebe iki taraf piyadeleri arasında yarım saate yakın devam etti. Düşman başarılı olamadığından kafilé Vid köprüsünden geçerek Plevne'ye salimen gelebildi. Yalnız artçı komutanı Edhem Paşa başından hafifçe yaralanması bir aksi tesadüf olmuşsa da, takviye kuvveti ve kafilenin Plevne'ye gelmesiyle ordunun yükselen morali bakımından askerin gönülleri sevinçle dolmuştu.

Bir Etüt La Guerre d'orient (Şark Seferi) adlı eser

Şark Seferi adlı eserde; Büyük ve Küçük Dyibniklerde Türk kuvvetiyle muharebeye tutuşmuş olan Rus kuvvetleri General Krilof emri komutasına verilmişti. Emrine verilen kuvvetler ise, 23 bölük Rus süvarisiyle, 16 bölük Romen süvarisinden, 5 süvari bataryasından ve 30 toptan ibaret idi. Bunlar Metropol ve Triyestnik köylerine doğru çekildiklerini söylemek ve keşif taarruzuna memur Miralay Tututynik'in ifadesinden söz konusu ederek ve Teliş bölgesinin bir sürü

bataryalar, tabyalar ve siperlerle tahkimli olduğunu söylüyorlardı. Fakat, bunun gerçekle hiç ilgisi olmadığı meydandadır. Çünkü, General Krilof'un Dyibnik'e taarruzdan vazgeçmesi, yani çekilmesi! Plevne'den üstün kuvvetler çıkarak geriden kuşatılması korkusundan dolayı ilmi bir etüde dayanmış olmak daha doğrudur.

Türk tümeninin Telyiş'e gelişinde öyle batarya mevzilendirmeye ayrılmış tabyalar filanlar yapmaya yeterli evvelde Telyiş'de bir kuvvet mevcut değildi, bunları vücuda getirmiş olsun! Takviye kuvvetinin bir gece süresinde yapacağı acele tedbirler gizliliğe önem vermek olacağını, bu suretle de ispat yeterlidir zannederiz.

Atıf Paşa müfrezesinin kuvveti yukarıda bildirildiği gibi olup takviye ve kafilenin kuvveti Rusların dediği gibi 12.000 asker, 1500 araba değil, 9000 asker ile 500 arabadan ibaretti.

3. Çapulcu Tümeni'nin Teşkil ve Harekâtı (89)

Eylülün 24 ncü günü kafilenin Plevne'ye ulaşmasıyla erzak ve mühimmatça epeyce kuvvetlenmiş ise de, hayvanlar için yiyecek yoktu. Fakat, civarda kısmen düşman elinde ve kısmen iki taraf ateşlerinin etkisi altındaki köylerde, gerek hayvanlar ve gerek insanlar için yiyecek bulunabiliyordu. Şu kadarki, bu erzakın tedarikine acilen ihtiyaç vardı. Yeterli bir kuvvetin sırf bu ikmal maddelerinin tedarik ve taşınması için görevlendirilmesi gerekliydi.

Takviye kuvvetinin gelişiyile bu amaçla yeni birliğin kurulması da imkân dahilinde girmişti. Gerekli ihtiyaç maddelerinin tedariki için 12 piyade taburu ve 8 kadar süvari bölüğü ve bir topçu bataryasından oluşan bir tümen teşkil edilerek "Çapulcu Fırkası (Tümeni)" adıyla Ahmet Hıfzı Paşa emrine verildi. Bu tümen biri Hakkı Paşa ve diğeri Miralay Veli Bey emrinde olmak üzere 2 tugaya ayrıldı. Tümenin yükleyip getireceği yiyecek maddeleriyle hayvan yemleri ve mühimmatı taşımak için civar köylerden emrine 300 öküz arabası verildi. Tümenen çıkartılan iki tabur devamlı olarak arabaların yanında bulundurulacak ve geri kalan kuvvet, çapıl (90) kaldırıldığı esnada düşmanı oyalayacaktı.

Bu tümen Vid nehri üzerinde bulunan Plevne köprüsü ilerisindeki ovada konaklayacaktı.

Tümen, 28 ve 29 Eylül gecesi civarda bulunan Tırnan köyünde bulunduğu haber alınan arpa, saman ve saire gibi erzakın kaldırılması için emir aldı. Tırnan köyü Vid nehrinin sağ kıyısında ve Plevne'nin güneybatısında ve haritada Terniyan "Tırnan" tepeleri denilen silsilenin Vid nehrinde son bulunduğu yamaçların sonunda nehre yakın bir köydür. Bu sıralarda Ruslar Vid ovası yönünden ziyade Kurtucab tepelerinin güneyinden gizlice Tırnan köyüne gelerek dolaylarında biraz taciz ediyorlardı. Özellikle Lofça düşman elinde bulunduğundan Medven köyü üzerinden de Tırnan üzerine taarruz edebiliyorlardı. Bu bakımdan erzak yükleyip götürmek için düşmanı oyalayacak olan kuvvet, Sofya yolu üzerinde ve

(89) *Matbu Plevne Tarihi'nin Türkçesinde*, s. 592.

Matbu Plevne Tarihi'nin Fransızca, s. 118.

(90) *Yiyecek, yem ve mühimmat gibi ikmal maddeleri*.

Vid ovasında bulunan düşmanla muharebeye tutuşması gerekiyordu. Bunun için köprü başından hareketi anında açılmak ve yayılmak ve çoğunlukla düşmanın durumuna oranla ve bir miktar yön değişikliği gerekiyordu. Tümenin muharebe eden cephesinden başka sol kanat gerisi de tehlikede bulunmaktaydı.

Bunun için Osman Paşa hem bu tehlikenin giderilmesi ve hem de gerektiğinde yardım etmek için bu Tırnan tepelerinin üzerinde 30 (91) noktasına (EK: 3) tedbir olarak 2 taburun (Hassa 3 ncü Talia, Karahisar "Afyon" Mukaddem Redif) mevzilenmesini emretti. Bu taburlar bölgenin özelliği nedeniyle Mirliva Tahir Paşa maiyetinde ve Bağlık sırtı tahkimatı civarında bulunan taburdan alındı. 22 Talatbey Tabyası'nda bulunan taburların da gönderilmesi emreldi.

Eylülün 29 ncu günü saat 4 raddelerinde Çapulcu Tümeni köprü başından ve bu 2 tabur da benim (Yazar Talat) emri komutamda Bağlık sırtı tahkimatının önünden hareket etti. Tümen ovaya yayılarak, önce süvariler avcı nizamında ilerlediler. Bu şekilde savaş hattı teşkil edildiği vakit düşman top ateşine başlamıştı.

Tarafımızdan karşılık verilmeye başlandı. Kafilenin düşman ateşinden korunması maksadıyla piyadenin hareketini örtmek için derhal ileriye hareket etti. Bu sırada Mirliva Hakkı Paşa piyadenin savaş hattını açtı. Tırnan tepelerine hareket eden iki tabur da bu 30 noktasına yetişerek Kortucap yönüyle Medven tarafını gözetliyordu. Arabalar, muhafızlarla Vid nehri boyunca saat 6'da Tırnan köyüne gelebildiler.

Saat 6 ile 7 arasında ovada muharebe şiddetlendiği halde arabalarla erzak yüklenip gönderiliyordu. Bu nakliyata akşama kadar devam edildi. Akşam olduğunda erzak nakli bu gün için yeterli görülerek, tümen köprü başına geri döndü. Bu 30 noktasında mevzilenen 2 tabura yaptığım teklif üzerine verdiğim emirle (yazar) eski yerlerine dönmek üzere akşam saat yarımında bu noktadan hareketle gece saat 02.30 civarında 22 Talatbey Tabyası ve Bağlık sırtı tahkimatına döndüler. Şu kadar ki, hareket anında güya bu tepenin tarafımızdan hâlâ tutulmuş olduğunu karşıda ovada Küçük Diybrik ve civarında bulunan düşmanı yanıltacak şekilde yer yer ateşler yaktırarak bırakıldı.

29 Eylülde erzakın hepsi götürülemedi. Daha bir hayli erzak bulunduğundan nakli ertesi güne kalmıştı.

Eylülün 30 ncu günü tümen kalan erzakı da götürmek üzere harekâta başlamıştı. Bir gün evvel ihtiyaten 30 noktasına gönderilip akşam geri çekilmiş olan taburlar da bu kez Binbaşı Hulûsi Efendi (Milas Tali Redif Tabur Komutanı) komutasıyla yine 30 noktasına gönderildi.

Bu gün kafil Tırnan köyünden erzak kaldırmaktayken, düşmanın süvari müfrezesi Medven yönünde boğazdan gelerek süvarilerimize taarruz etti. Süvarilerimiz de aynını yaparak düşmanı karşıladılar. Gösterdikleri gayretle bo-

(91) 6 No.lu harıta bak.

ğazdan gelen düşman süvarisini çekilmeye mecbur ederek epeyce takip ettiler (Plav tepesi denilen noktaya kadar). (92) Tırnan'daki erzakı da kaldırarak kafilenin bir kısmı Tırnan tepelerinde, diğer kısmı 30 noktasının kuzeyinde geceyi geçirmek üzere mevzilendiler.

Bu akşam Ahmet Hıfzı Paşa tarafından Müşir Paşa'ya arzen Yunus Bey Tabyasından Osman Paşa'ya çekilmek üzere Yunus Bey'e bir telgraf geldi. Bu telgrafta Medven yönünde düşmanın çoğaldığı, bir yandan Triyestnik ve Metropollerden takviye getirdiği gibi, Lofça düşman elinde bulunduğundan bu yönden de tehlike bulunduğu, hasılı Medven ve dolaylarından da tehlike beklediği, böylece Medven ve dolaylarından erzak nakledilmek üzere hareket olunursa, bu görevin yerine getirilmesinin güçleşeceği ve belki maazallah fena bir durumla karşılaşılacağı bildirilmişti.

Bu telgraf! Ahmet Hıfzı Paşa'nın oralarda da harekete memur olduğunu gösteriyor. Müşir Paşa, Ahmet Hıfzı Paşa'nın bu telgrafına, "Emriniz altında bulunan kuvvet, kuvvetlice bir düşman tümeniyle çarpışabileceğinden, bu durumda o yönden hareket olunması lüzumuyla" diye cevap verdi.

Bundan böyle, Müşir Paşa, düşmanın Metropoller ve Triyestnik üzerinden kuvvetinin bir kısmını Tırnan'dan erzak nakledildiği esnada Medven tarafına gönderdiğini fırsat bilerek Medven tarafından vaz geçerek evvela Küçük Metropol'deki erzak ve mahsulü nakletmenin daha kolay olacağı düşüncesiyle, o gece Ahmet Hıfzı Paşa'ya hemen köprü başına hareketle ertesi günü Küçük Metropol'deki erzak ve mahsulü nakletmek üzere bu yer üzerine hareketini emretti.

Ahmet Hıfzı Paşa bu emri aldığı anda bütün kuvvetiyle, bir de Bağlık sırtı tahkimatı yönünden gönderilip 30 noktasında tümenine ihtiyat bulundurulan diğer iki taburu da beraber alarak geceleyin köprü başına hareket etti.

Ertesi günü ortalık ağarırken Ahmet Hıfzı Paşa emir gereğince tümeniyle Küçük Metropol (93) üzerine şu tertibatı alarak hareket etti.

Ahmet Hıfzı Paşa, tümenin ikinci tugayı ile ihtiyatı, kendi emrine alarak sol kanadı teşkil etti. 1 nci Tugay Komutanı Hakkı Paşa, tugayıyla ve beraberinde Erkân-ı Harbiye Miralay Veli Bey de olduğu halde köyün kuzeydoğusuna gönderdi.

Diynik yönü açık olduğundan Ahmet Hıfzı Paşa bu aldığı durum gereği sol kanadı ve gerisini korumaya mecbur oldu. Bundan dolayı süvariye sol kanadın gizlenmesine ve emniyetine memur etmişti.

Alınan tertibatla hareket edilmekte iken, düşman Büyük Metropol'un (94) önüne bizim yöne mevzilendirdiği toprakla, Ahmet Hıfzı Paşa emrindeki kıtalara ateş açtı. Bu anda Hıfzı Paşa kıtalarını durdurdu. Kıtalarını geniş aralıklarla bölük

(92) *Plav tepesi Orhaniye-Plevne yolu üzerine bakar ve Medven'den Vid ovasına çıkan boğazda savunmaya elverişli bir tepedir.*

(93) *Veya, Aşağı Metropol.*

(94) *Veya, Yukarı Metropol.*

kolu nizamında düzenleyerek, kıtalarının sol kanadına düşen ve topçunun mevzilenmesine uygun olan bir küçük tepeciğe derhal toplarını mevziye soktu. Topçu ateşiyle düşmana karşılık verilmeye başlandı. 1 nci Tugay da aynı şekilde topçu ateşine başladı. Biraz sonra düşmanın piyadeleri de ilerlemeye başladı. Bununla beraber düşmanın diğer bir müfrezesi Opanj tepelerinin kuzeyindeki tepeye hemen 2 top çıkarıp birinci Hakkı Paşa Tugayı'nın sol kanadı gerisine top ateşine başladı. Fakat Hakkı Paşa Tugayı yalnız sağ kanadı ilerisinde bulunan düşmana karşı savaşıyordu.

Plevne'de karargâh komutanlığından Küçük Metropol ve civarıyla tümenin muharebe meydanı görüldüğünden Osman Paşa da muharebenin cereyanını buradan takip ediyordu.

Bu esnada düşman takviye kuvvetinin Hakkı Paşa'nın sağ kanadı ilerisinde Triyestenik üzerinden geldiği ilk önce Opanj tepesinde bulunan Kaymakam Süleyman Bey tarafından telgrafla genel karargâhta Müşir Paşa'ya arz olundu. (95)

Müşir Paşa gerek düşmanın takviye kuvvetini ve gerekse, mevcut kuvveti bir derece daha intizam ve daha ileri görüşlü olmasını Ahmet Hıfzı Paşa'ya tebliğ etmek üzere Erkân-ı Harbiye Kaymakamı İzzet Bey'i gönderdi.

İzzet Bey muharebe sahasına geldiği vakit muharebe çok şiddetlenmişti. Bu esnada düşman birinci Hakkı Paşa Tugayı karşısında da bize doğru ve pek çok ilerlemişti. Bütün topları 2 batarya (16 top) kadar olduğu halde tümüyle birden ateş ediyordu. İki taraf piyadeleri açılıp yayılarak muharebeye başlamışlardı. Düşman tarafından atılan top mermileriyle köy tutuşup yanmaya başlamıştı. Hele Hakkı Paşa Tugayı'nın sol kanadında bulunan topçu cephanesi kapaklılarından biri yine bizim tarafın sebebiyet vermesiyle ateş alarak, Veli Bey süvarisinin hayvanları kazaya uğradı. Bundan başka 7 topçu eri de şehit olarak epeyce bir heyecan yaşattı. Fakat erzak nakli için köye giren askerimiz hiç bir şeye kulak asmayıp hemen görevlerini sonuna kadar tamamıyla yapmaya çalışıyordu.

Velhasıl muharebe şiddetle devam ettiği halde görev tamamlanmıştı. Erzakın Plevne'ye doğru getirilmesine çalışıldı. Bu yüzden emniyet temin edildikten sonra, Ahmet Hıfzı Paşa düşman üzerine hücum ederek bu işe son vermek istemiş ve bunun için tertibatta almış ise de, düşman çekildiğinden zaten asıl maksadı yalnız erzakın yüklenip götürülmesi olup, ordunun iâşesini temin olduğu cihetle buna da lüzum kalmamıştı. Akşam da gelip çatmış artık Vid köprüsü civarında eski yere dönmüştü.

Bu muharebede, sağ kanat 1 nci Tugay'da bulunan Veli Bey, göstermiş olduğu çok üstün bir başarıyla devlet ve millete yararlı bir savaşçı ve kendisi ile iftihar olunur bir kimse olduğunu dost ve düşmanına bu gün göstermiş oldu. Kendisi için yapılan metih ve tavsiyelerle Osman Paşa'nın da takdir ve teşekkürlerini kazanmış oldu.

(95) Telgraf hatları gereken mevkiiler arasında uzatılmış olduğundan bu bakımdan muhabere süratle yapılabilmekteydi.

Bu gün yapılan muharebede yaralılarla şehitlerin miktarı takriben 120 kişiden fazladır. (96)

Bundan sonra, (97) sıra artık Diybnikler civarında mevcut olup da düşman tarafından kaldırılamamış erzakın götürülmesine gelmişti. Buraları hem uzakça ve hem de Medven yönündeydi. Çünkü Lofça'nın düşman elinde bulunmasından dolayı tehlike yoktu. Çapulcu Tümeni ise birkaç kez meydana gelen muharebelerle yorulmuş ve biraz da kuvveti azalmış olduğundan kuvvetin artırılmasına lüzum görülmüştür. Bundan dolayı maksadın elde edilmesi için tümenin kuvveti artırıldı. 17 piyade taburu, 10 adet sahra topu, iki süvari alayına yükseltilmişti. Ayrıca Erkân-ı Harbiye Kaymakamı İzzet Bey, Erkân-ı Harbiye Reisi tayin olundu ve artık bu kuvvet muharebeye sokularak işe başlandı. Bu hareket üç kez meydana geldi. İlk ikisinde Diybniklerde bulunabilen zahire ve mahsul nakledildiği halde, üçüncüsünde tümen durum gereği olarak yol emniyetine memur edildi. Bu esnada yukarıda söylendiği gibi 4 ncü madde gereğince Orhaniye Komutanı Şevket Paşa'nın kabile sevki memuriyetinde Ahmet Hıfzı Paşa'nın büyük yardımları oldu.

a. İlk Defa Olarak Büyük Dyibnik'e Hareket

Bir gün evvel almış olduğu emir üzerine, tümen karargâhının bulunduğu Vid köprüsü ilerisinden Dyibniklere hareket etmek gerekti. Sabahın ilk saatlerinde kuvvet ve kabile hareketle Dyibnik'e salimen geldi. Maksadın yerine getirilmesi için akşama kadar çalışıldı. Ertesi günü oradan hareket edilip geceyi geçirmek için gerekli tedbirler alınmıştır. Henüz hareket anında Bulgar köylüleri Ruslara durumu haber vermek için o taraflara kaçmışlardır Düşmanın ani bir taarruzu dikkat ve etüt edilerek karargâhın etrafı siperlerle kuşatılmak hususu dikkat nazara alındı. Nihayet ertesi günü ortalık ağırırken toplanan erzak başarıyla Plevne'ye götürüldü.

b. İkinci Defa Olarak Dyibnik'e Hareket

Bu defa komutan gidiş ve dönüşün bir günde yapılmasını arzu ettiğinden, köprü başından çok erken hareket edildi. Hakikaten bu da mümkün olduğu halde aşağıdaki olaylar buna engel oldu. Erzak yüklenirken düşman Metropol üzerinden görüldü. Bu durum karşısında her iki taraf da topçu ateşine başladı. Bir erimiz şehit oldu. Erkân-ı Harbiye Miralay Veli Bey'in emriyle bir süvari alayı (3 ncü Ordu, 2 nci Süvari Alayı) hareket ederek düşmana taarruz etti. Meydana gelen şiddetli çarpışma sonunda düşman geri çekildi. Fakat bu çarpışmada 15 kadar er şehit ve 18 hayvan telef oldu. Az kaldı ki Miralay Veli Bey diri diri kazaya uğrayacaktı. Bu hareket ve muharebede zaman kaybedildiğinden geceyi orada geçirmek mecburiyetinde kalınıyordu. Kötü bir şans eseri olarak o gece

(96) *La Guer d'orient (Şark Seferi) adlı eserde bir tabiye muharriiri (askerî yazar), şu muharebeyi eylülün 20'sinde (3 Ekim Miladi) Romanyalıların Opanj tepesi üzerine bir araştırma, yani keşif yaptırmak üzere davet etmiş olmaları zannında bulunduğunu bildirmiş ve Osmanlıların hepsine karşı, General Krilof'un yalnız süvariden ibaret eratı bulunduğundan dolayı saat 03.30'da artık keşif yapılamayacağını anlaması üzerine kendi isteğiyle geri çekildiğini iddia ediyor ve söylüyor.*

(97) *Plevne Tarihi'nin Matbu Türkçe nüshası, s. 612.
Plevne Tarihi'nin Matbu Fransızca nüshası, s. 123.*

şiddetli bir rüzgâr çıktı. Önce yağmur ve daha sonra soğğun şiddetiyle kar yağdı. Asker bu bakımdan zor durumda kaldı. Bir yaından da uykusuzlukla direnişini yitiren 40 er ve 200 kadar da sığır ve manda tamamen donarak öldüler. Ertesi sabahleyin güç hâl ile hareket edilerek köprü başına dönülebildi. Başkomutan Osman Paşa Ahmet Hıfzı Paşa'yı Plevne'ye çağırarak şu emri verdi.

"Arabaları beraber alarak Küçük Dyibnik'i tuttuktan sonra Büyük Dyibnik'e gidilip arabalara erzak yüklendikten sonra bu kafilayı (erzak kolu) en uygun durum ve zamana göre küçük bir kuvvetle Küçük Dyibnik'e ulaştıracaksınız. Küçük Dyibnik muhafızlarına da, teslim aldığı kafilayı yine en uygun durum ve zamana göre Köprübaşı'na göndermesini bildiriniz ve kendiniz de, bu akşam, yahut yarın akşam gelmesi beklenen Şevket Paşa'nın gelişinde beraberinde getirdiği tümenini orada bırakarak bizzat Şevket Paşa ve beraberinde bulunan kafilayı alıp Plevne'ye geliniz."

Ahmet Hakkı Paşa bu emri aldıktan sonra üçüncü defa olarak Köprübaşı'na Dyibniklere hareket etti.

Bu kez hareket anında emir gereğince Küçük Dyibnik'i tutması lâzım geliyordu. Buraya Veli Bey emriyle 5 tabur ve 4 top (2'si 4 fundluk sahra, 2'si 3 fundluk dağ topları) ve bir süvari alayı (3 ncü Ordu 2 nci Süvari Alayı) bırakarak Büyük Dyibnik'e hareket etti. Buraya vardığı zaman erzak arabalara yüklettikten sonra, biraz kuvvetle Küçük Dyibnik'e teslim edilerek taburlar geri döndüler. Veli Bey de aynen emir gereği olarak bu kafilayı Köprübaşı'na getirdi. Lakin Şevket Paşa bu gün ve ertesi gün buraya gelememiştir. Birkaç gün bu çapulcu tümeni de Şevket Paşa'nın gelişini bekleyerek bulundukları yerde kaldılar.

4. Şevket Paşa'nın Plevne'ye Kafilâ Getirerek Sofya İle Birleşmesi ve Dönüşü

Orhaniye Komutanı Şevket Paşa o yerleri düşmandan temizleyerek Plevne'ye erzak yetiştirmeye ve yolun emniyetini teminine memur olmuştu. Ekim ayının 7'sinde bir kafilâyle (erzak kafilâsi) Orhaniye'den hareket etti. Orhan Paşa'nın emrinde 15 kadar piyade taburu, Kâzım Bey'in emrinde de Fethiye ve Selimiye süvari muavene alayları ve 12 top ile 500 arabalık bir kafilâ bulunmaktaydı.

Şevket Paşa yolda Telyiş'e kadar düşmana tesadüf etmeden ekimin 8 ncü günü Telyiş'e geldi. Buraya girer girmez gereken noktalara askerini mevzilendirmekte iken, çevresinde düşmanın süvarileri görünmüştü. Bunların üzerine derhal Fethiye Alayını gönderdi. Bu muharebe de düşman bozguna uğradı ve alay tarafından düşman Rakyete köyüne kadar takip edildi.

Bu günlerde havalar soğudu. Sulu sepken kar devam ederek sular kabarmış ve bununla beraber yollar, köprüler, telgraf hatları yeniden düşman tarafından kesilmişti. Şevket Paşa bunların tamir ve yeniden işler duruma getirilmesiyle uğraşarak ancak ekimin 9 ncü pazar günü Plevne'ye girdi.

Plevne'ye geldiği anda kafilâden başka yanında yalnız Fethiye Süvari Alayı vardı. Asıl kuvvetini yolda bırakmıştı. Şevket Paşa, Plevne'de bir gece kaldı. Müşir Paşa ile Plevne'ye erzak yetiştirilmesi durumu müzakere ve bu husus için gerekli emirleri aldıktan sonra ertesi günü Fethiye Alayını alarak saat 4 raddelerinde Plevne'den hareket etti.

Elde edilen bilgilere göre dönüş anında Radomirçe askerî bölgesinden hareketinde, bu bölge ile Lokvid arasında düşmana tesadüf ederek çarpıştı. 1.500'den fazla koyun, manda, siğir ve yüzden fazla hergele (terbiye edilmemiş at) ele geçirilerek ekim ayının 16 ncı günü Orhaniye'ye dönüldü. Ganaim olarak alınan koyundan 300 koyunu Plevne'ye göndermiştir. (98)

Plevne'ye erzak ve mühimmat yetiştirilmesi, Orhaniye-Plevne yolunun açık olmasına bağlı oluyordu. Bu da değişen durumlara göre oldukça güçtü. Esas konuşmalar bunun üzerine oldu. Çünkü, vaktiyle Osman Paşa bu husus için düşüncelerini açıklayarak Orhaniye ve Lokvid mevkilerine çekilmesi lüzumunu İstanbul'dan istemişti. Verilen cevapta : Plevne çok fazla önem kazandığından buranın terk edilmesinin uygun olamayacağı bildirilmişti.

Buna göre Osman Paşa da arz etmiş olduğu hususlara dair kuvvetli vaatler almıştı (Buna dair cereyan eden muhabereleler aşağıda yeri geldikçe anlatılacaktır).

Çaresiz Plevne'de ordusuyla kalmaya mecbur olan Osman Paşa artık Şevket Paşa ile Orhaniye yolunun geçici olarak ulaşımına açık olması hususunda yapılabilecek olan iki şıkkı mukayese etti. Bunlardan biri : Orhaniye ve Plevne'den çıkarılan iki gezici kolun devamlı olarak yol üzerinde hareket etmeleri idi. Orhaniye'den gönderilecek olan kafil koluyla hareket edecek Plevne kolu da, bu yönden yolun yarısını kat edecek yolda bu iki kol birbiriyle buluşarak kafilayı teslim edecek ve teslim alacak.

Diğer şık : Plevne-Orhaniye yolu üzerinde bulunan birkaç önemli noktalar tutulup tahkim edilecek, buralara yeteri kadar kuvvet yerleştirilip aralarındaki gereken irtibat imkânı temin edilerek yolu açık tutmak ve bu durumda yine artık, az bir kuvvetle sevk edip önemli noktalarda birbirine teslim ederek, Plevne'den çıkarılacak bir kuvvetle karşılaşmak idi ki, bu şıkkı kabul etmek daha az mahzurlu olduğundan tabii buna karar verildi.

Plevne'den Orhaniye 28 buçuk saat idi. Aralarında Dyinikler ile Telyiş ve daha aşağıda Demirköprü, Radomirçe ve Lokvid mevkileri bulunup bunlara Dyibniklerle Telyiş mevkiinin Plevne ordusu tarafından çıkartılmış bir kuvvetle ve diğerlerinin de Orhaniye tümeninden ayrılacak başka kuvvetle tutulması kabul edildi. Plevne'den Küçük Dyibnik 3 saat (Vid köprüsünden 2 saat), Büyük Dyibnik 4 saat (iki Dyibnik arası takriben 1 saat) ve Telyiş 7 saat (Büyük Dyibnik'ten 3 saat)'dır ki, Plevne ordusunun koruma altında tutacağı yol 7 saat uzaklıktaydı. Çapulcu Tümeni adıyla kurulan seyyar (gezici) tümen bu kısmın kontrolüne tayin olundu.

5. Osman Paşa'nın "Gazi" Unvanıyla Onurlandırılması

Evvelce "Tuna Grup Ordusu Başkomutanı" ve Osman Paşa unvanları ile anılagelen bu büyük nama bir de "Gazi" unvanı iftihar nişanı eklendiğine, padişahın

(98) Şevket Paşanın iğtina edilmiş büyük kısmını kendisi için ayırmakta olduğuna dair bir düşünce tasavvur olunamaz. Çünkü gideceği Orhaniye'ye doğru yol esnasında yanında ihtiyaç maddeleri bulunmazsa bile, tedariki mümkündür.

yakını olan Şevket Paşa askerlik görevinden başka fevkalâde güzel ve harikulâde takdir edilen bir görev taşıyordu ki, bu görev Osman Paşa'ya hükümdar tarafından verilen gazilik unvanını kendilerine müjdeden ibaretti.

Bu büyük Gazi namı (6 gün Muharebeleri) diye şöhrat bulan üçüncü muharebe 8/14 ekimde düşmanın 90.000 askerle meydana gelen devamlı ve kuvvetli taarruzlarına 6 gün mukavemet ederek düşmana 20.000 kişi kayıp verdirmiş olmaları gibi hakikaten harp tarihinde bunun gibisi az görülen bir olay olduğuna tekmlil Avrupa askeri gazeteleri dahi münasip ve takdir ifade eden bir lisanla ve övgüyle bahsetmişlerdir. Bu büyük zaferin büyük bir ödülü olmak üzere bu unvan kendilerine verilmişti. Plevne ordusunu teşkil eden üst rütbe ve subaylar ve erat da hükümdarın selâmı ile onurlandırılmıştı.

Bu müjdeli haber birinci kuşatmadan dolayı Plevne'ye duyurulmayarak ekim ayının 9 uncu pazar günü Şevket Paşa'nın Plevne'ye gelişinde yanında bulundurduğu 22 Eylül tarihli telgraf ile öğrenilmişti. Bu müjdeli haberi, ertesi gün orada bulunan bütün taburlara resmen tebliğ, ilân ve kuru sıkı toplanarak tüm askere duyurdular.

6. Çapulcu Tümeni Denilen Gezici Tümenin Yol Korumasında Kullanılması

Yukarıda alınan karar gereğince durum Gazi Osman Paşa'dan Dyibnik'ler de erzak yüklemekle meşgul olan Ahmet Hıfzı Paşa'ya emir verilip, bir de bu husus için mufassal (detaylı) bir yönerge gönderilmiştir.

Ahmet Hıfzı Paşa bu emri aldığı anda Küçük Dyibnik'i tutarak buraya 5 tabur, 2 top ve bir miktar süvari bırakıp bölgenin tahkimini Erkân-ı Harbiye Miralayı Veli Bey'e emrederek komutasını kendisine verdi. Daha sonra Büyük Dyibnik'e gelerek haritasında görüleceği gibi bu bölgeyi tahkim etmek üzere kazdırdı. Buraya 4 top ile 6 piyade taburu mevzilendirip, 4 bölükde süvari bıraktı. Bu nokta mezkûr 3 noktanın ikincisi ve ortada bulunan olduğundan kendisi de burada kaldı. Yanında da Erkân-ı Harbiye Kaymakamı İzzet Bey bulunuyordu.

Telyiş bölgesine de 6 piyade taburu ve 4 top ile Hakkı Paşa'yı tayin etti.

Bu tertibatla beraber yol üzerinde bir takım noktalara telgraf konularak nihayet 15 Ekimde muhabere açıldı.

7. Onüç Günlük Geçici Bir İkbal (Mutluluk)

Dyibniklerle Telyiş bölgeleri Ahmet Hıfzı Paşa'nın tümeni ve Radomirçe, Lokvid, Demirköy ve civarındaki diğer mevkiiler Orhaniye tümeni birliklerince tutulup, gereken emniyet mümkün olduğu kadar tekrar sağlanmıştı. Fakat Rusların da, Plevne etrafında her an kuvvetlenmeleri, gece gündüz Plevne ve tahkimli mevziler üzerine top ateşiyle ve kazılar yaparak ilerlemeye çalışmaları dikkati çekerek geleceği düşündürüyordu. Özellikle düşmanın yakında alacağı genel takviye ile ulaşacağı üstün kuvvet, Orhaniye-Plevne yolunun açık tutulmasını geçici bir mutluluk gibi düşündürüyordu. Bununla beraber 3 aydan fazla düşmana göğüs vererek, Rumeli'nin kalpgâhını ve Türklüğün şeref ve haysiyetini koruma gayretinde bulunan galibiyet kazanmış bir kuvvet kendi haline terk edilip bir köşede beklemeye bırakılamazdı. Vaad edilen tedbirlerin yapılacağı da biraz teselli olmaya yarıyordu.

Ekim ayının 19 una doğru düşmanın Hassa ve Grenadya ordularının bir kısmıyla takviye aldığı ve almakta olduğu haber alınmıştı. Ekim ayının 20 nci günü aşağıda beyan edilen Griviçe olayı meydana geldi.

20 Ekim Baş Tabya-Griviçe Olayı (99)

Ekim ayının 20 nci günü saat 7'de Romenler Griviçe yönündeki Baştabya üzerine şiddetle bombardımana başladılar. Bu hâl bir süre devam ettikten sonra şiddetli bir hücumla kalktılar. Tarafımızdan da boğucu bir top ve tüfek ateşine başlanılarak karşılık verildi. Gösterilen fedakârlık sayesinde düşman zayıt verdikten sonra eski mevzilerine çekildiler.

Ekim ayının 24 ncü günü genel bombardıman şiddet ve dehşetini arttırdı. Günlerce de devam etti.

25 nci günü ise muharebe anında Plevne-Orhaniye arasındaki telgraf hattının kesilmesiyle son kuşatma başladı. Çünkü Rusların kuşatma çemberini sıkıştırmak için Tırınan tepelerini ele geçirdikleri görüldü.

8. Ruslar Tarafından Trenyna Tepelerinin İşgali

Ekim ayının 31 nci günü akşam üzeri saat 10 raddelerinde düşman her yönden Plevne ve etrafındaki tahkimli noktaları öncekilerine benzemeyen bir tarzda gayet şiddetli bir şekilde bombardımana başlayarak akşama kadar devam ettirdi. Geceleyin de topçu ateşini devam ettirdiler. Top atışları bütün gece boyu devam etti. Ertesi gün ortalık ağırırken önce Griviçe'den, sonra Radişve ve Kayalıdere yönlerinden karşısında bulunan mevzilerimizle, Radişve üzerinden Gazi Osman Paşa Tabyası'nı topa tuttular.

Bu durumdayken saat 05.30 raddeerinde 4-5 tabur kadar düşman piyadesinin Trenyna tepelerinin Kortoçevan deresine inen yamaçları üzerinden Trenyna tepelerine çıktığı ve ileri müfrezelerinin de bu tepelerin sırtları boyunca ilerlediği, 23 No.lu Yunus Bey Tabyasında tarafımızdan görüldü. O zaman çekilme hattımız henüz emin olduğundan savaşılan muharebe hattımızın genişletilmesiyle önemli noktalarda mecbur kalınmadan askerin sayısını azaltarak, ötede beride bulundurulması mahzurlarından dolayı Trenya tepeleri tutulmamıştı. Bu anda düşmanın hareketini gözetleyerek Kiremitçi deresi başının tarafımızdan işgal edilmiş gibi göstermek üzere hemen iki bölük görevlendirilerek (durum bu kadara imkân verebiliyordu). Gizlice 28 ve 29 noktaları

(99) Monitör Oksil Gazetesi'nin raporunda tamamen görerek verdiği haberin özeti :
12 Eylül Miladî, 30 Ağustos Rumi bozgundan sonra Romen 4 üncü Tümen Komutanı "Angaleskov'un Griviçe ve Vidin'e doğru kazılarını ilerlettirdikten sonra bir hücumla kati sonucun alınacağı ümidinde bulunarak, bunu Prens Charle'den istediler. Böyle bir başarıyı ilân için Charle'e de izin verdi, sonra başarısız olarak sonuçlanan bu taarruz binlerce insan kanına mal oldu. Şöyleki : Konu edilen tabyaya karşı 4 ncü paralel mevzilerimiz tamamlandıktan sonra Romen Ordusu Başkomutanı General Semat'a verildi. Taarruz zaman ve sorumluluğunu mümkün olduğu kadar az zayıt verilme şartıyla 4 ncü Tümen komutanına bıraktı. Öğleden yarım saat sonra gelişigüzel taarruz edildi. Osmanlıların şiddetle karşı koyması üzerine kaçmaya mecbur oldular. Geceleyin saat 06.15'te bir taarruz daha yaptılarsa da bu taarruz da başarısız oldu ve yine geri çekildiler. Bu taarruzda 3 tümenin bataryaları tamamen 4 ncü Tümenin 2 nci Bataryası ki, toplam 48 topla Osmanlıları dövdüler. Zayıta gelince, ön hatta bulunan 1 nci Alay'dan 2 subayla 283 er ölü ve 20 subayla 624 er de yaralanmıştır.

yönüne gönderildi. Bunlara gereken ön emir Yunus Bey tarafından verildi. Bir yandan da bu cihetin komutanı olup Gazi Osman Paşa Tabyası'nda bulunan Kurmaybaşkanı Tahir Paşa'ya yazılı olarak ve Genel Karargâhta Osman Paşa'ya telgrafla arz etti. Bununla beraber Yunus Bey Tabyası'ndan düşmanın bu müfrezelerinin topçu ateşiyle dağıtılması ve hareketlerinin durdurulması veya geciktirilmesine çalışılmış ise de, bu da mümkün olamamıştı. (100)

Binaenaleyh, Gazi Osman Paşa ile olan muhaberede 28, 29 noktalarının tutulmasıyla beraber düşman 30 No.lu silsile üzerinde ilerlediği halde bile savaşıla kovulmak üzere Genel Karargâh Erkân-ı Harbiye Mirlivası Tevfik Paşa ile beraberinde Kaymakam Pertev Bey emrine, 2 tabur (Milas Tali Redif, 2 nci Ordu 5 nci Alay 2 nci Nizamiye Taburu ve 2 dağ topu) gönderilecekti. Tahir Paşa tarafından da bu kuvvete daha 3 tabur eklenmesiyle 5 taburdan oluşan bir kuvvetin gönderilmesi emredildi.

Bu esnada Lofça yönü, yani Tahir Paşa, komutasında bulunan kısım da, düşmanın Lofça yolu Bristoviç köyü üzerlerinde gösterdiği harekât üzerine önem kazanmıştı. Halbuki bu yönde bulunan taburlar ancak, tabyaların korunmasına kâfi gelebilecek derecede idi. Tahir Paşa durumu hemen Gazi Osman Paşa'ya arz etti. Mevcut kuvvetinden 3 tabur çıkarılması mümkün olmadığından ancak 1 tabur verebileceğini ve olayların alacağı renge göre yine kendi tarafından mümkün olan yardımın yapılmasına gayret edileceğini ilâve etmiştir. Bu bakımdan Genel Karargâhta fazla kuvvet bulunmadığından (İttihadı Osmani namıyla Plevne'ye girmiş olan muavene taburundan 4 bölük vardı.) Ve bazı mevkillerden bir miktar asker alarak göndermekte zamana ihtiyâç olduğundan çaresiz 3 taburla düşman üzerine gidilmesine Gazi Paşa tarafından müsaade edildi. Fakat gerektiğinde derhal yardıma çalışması için Tahir Paşa'ya emir verdi.

Bu emir üzerine Tahir Paşa mevcut kuvvetinden bir taburu (Müstahfız Mukaddem Isparta Taburu'nu) ayırarak Genel Karargâhtan gelecek birliği beklemek üzere düşmana görünmeksizin 21-22 tabyaları arasında ve bunların biraz kuzeyine doğru gönderdi.

Karargâhtan gönderilen kuvvet saat 7.30'da yukarıda adı geçen bu taburun yanına geldi. O anda, Tevfik Paşa mevcut kuvvetinden bir taburunu (2 nci Ordu 5 nci Nizamiye Alayı'nın 2 nci Taburu) hemen ileriye, evvelce Yunus Bey tarafından gönderilmiş olan 2 bölüğün yanına 28 noktasına ve ilerisine gönderdi. Kendisi Pertev Bey ile beraber, artık yapılacak olan harekâtı kararlaştırmak ve düşmanın tuttuğu noktaları ve arazinin durumunu gözden geçirmek üzere Yunus Bey tahkimatına geldiler. (101) Burada lâzım gelen keşiften sonra Tevfik Paşa ilk önce Genel Karargâha hareketi esnasında Müşir Gazi Osman Paşa'ya beraberinde getirdiği dağ topraklarının yerine, diğer 2 sahra Krup topraklarının gönderilmesini arz etti. Gazi Osman Paşa tarafından bu istek uygun görüldü ise de,

(100) *Rusların o noktaya gelişlerinde bizim bütün taburların mekkrilerinden ayrılan bir kafil o yönlerde istihkam sepetleri için çubuk kesmekte olduğu halde onlar da ani olarak düşmanı görerek dönüşlerinde düşman müfrezelerini tahmin edip bizim Müşir Paşa'ya arz ettiğimiz kadar olduğunu söylemişlerdir.*

(101) *Matbu Plevne Tarihi'nin Türkçe nüshası, s. 653.*
Matbu Plevne Tarihi'nin Fransızca nüshası, s. 132.

fakat şimdi maksadın yerine getirilebilmesi için dağ topraklarının oraya yakın olan Yunus Bey ve Kovanlık Tabyaların da bulunan topraklarla değiştirilerek hemen düşman üzerine hareket edilmesi için Yunus Bey'e de telgrafla emir verilmişti. Bu emre göre hareket edildi. Sonra Tevfik Paşa müfrezeyi beraber alarak hareket etti.

Tevfik Paşa ve Pertev Bey komutasında hareket edecek müfrezenin yukarıda yazıldığı gibi önce bir taburu ileriye gönderilmişti. Geri kalan iki tabur bu nokta hizasına geldiği vakit, artık ilerisi meçhul olduğundan burada taburlara tertibat aldırıldı. Milas taburundan 2 bölük ileriye ava çıkarıldı. Biraz daha ilerilerinden giden ikişer bölükte sağ ve sol kanatlara yancı olarak çıkarıldı. Bu taburlar az sağa yani, kuzeye yön değiştirdi. Kalan 2 bölük ihtiyat olarak bırakıldı. Geride kalan 2 tabur, sahra topraklarıyla geriden hareket ettiler. 30 noktasına varmazdan biraz evvel düşmanın mevzilendiği ileri karakollarına çatılarak piyade muharebesine başlandı. Düşman dikiş tutturamayıp, yemek kapları ve torbalarını da terk ederek Tyrnan tepelerine çekildi.

Geride ihtiyaten Tevfik Paşa ve Pertev Bey komutalarında gelen 2 tabur, topraklar ve o anda duyulan tüfek sesleri üzerine olduğu noktada kalarak gereken harekât başlamak üzereyken düşmanın çekildiği anlaşıldığından müfreze tamamen 30 noktasına toplandı. Çünkü akşam yaklaşmış vakit de gecikmişti. Bunun tahkimi için Tevfik Paşa tarafından emir verildi.

Bu yer çorak ve kısmen de açık ve ormancıklarla kaplı idi. Durum gereğince burada toprakların bırakılması doğru bir kaide değildi.

Akşam üzeri Tevfik Paşa toprakları beraber alarak geriye döndü. Bu çarpışmada 2 erimiz yaralanmıştır.

Bu gece Pertev Bey 30 noktasında sabaha kadar top mevzii ve piyade siperleri yapmak üzere toprak kazı ve sair işlerle uğraşmıştır. Ertesi gün sabahleyin akşamdan Tevfik Paşa ile götürülen topraklar yine iade edilmiştir. Artık Pertev Bey mevcut kuvvetiyle 30 noktasında kalmıştır. Burada dörtl (kare) bir tabya yapılmıştır. Karşılarında tesirli tüfek menziliinde bulunan düşmanın ileri karakolları ve Tyrnan tepelerinde asıl kuvvetleri bulunuyordu. Düşman civarı toprak ateşiyle taciz ediyordu.

Düşmanı Tyrnan tepelerinden kovarak bu yönü elde etmek ve Vid nehrinin geçtiği ovayı lüzumlu mesafede tutmak ve bu yerde atış içinde bir emniyet kazanmak lâzımdı. Fakat Gazi Osman Paşa kuvvetin azlığından dolayı yorgana göre ayak uzatmak lâzımdır düşüncesiyle bu hususa teşebbüs etmedi. Fakat, aşağıda görüleceği üzere bu da bizim için iyi olmamıştır.

ALTINCI BÖLÜM

Plevne'nin Son Günlerindeki Olaylar

1. Plevne'nin Son Olaylarını Lâyıkıyla Anlatabilmek İçin Ekim Ayı Sonlarında Olan Tahkimatın Durumuna Ait Bilgiler. (Harita : 9) (EK : 1)

Ekim ayının sonlarında Plevne'de savunma hattının çevresi 4.5-5 bölgeye ayrılmıştı. Bu bölgelerin komutanları kuşatmanın başlangıcından bu yana değişmemiş ise de, bazıları son günlerde değiştirilmişti. Bu bölgelere son günlerde kimlerin emir ve komuta ettikleri aşağıda açıklanmıştır.

Birincisi : Kuzey, Kuzeydoğu Cephesi, Bukovluk'dan Griviçe civarına kadar olan kısımdır. Komutanı Ferik Adil Paşa olduğu halde emrinde piyade Mirlivası Sadık ve Ethem Paşalarla, Erkân-ı Harbiye Miralayı Hayri, Piyade Miralayı Hafız Abdullazil, Piyade Kaymakamı Kâzım ve Lâtif Beyler.

İkincisi : Doğu ve Güneydoğu Cephesi İbrahim Bey tahkimatından Kayalidere'ye kadar; 13 Çorum Tabyası, 14 İbrahim Bey Tabyası, 11 Atif Paşa Tabyası, 16 Ömer Bey Tabyası.

Bu bölümün komutanı Piyade Mirlivası Atif Paşa idi. Emrinde Piyade Miralayı Ömer Bey ve Piyade Kaymakamı Natik Bey bulunuyordu.

Üçüncüsü : Güney ve Güneybatı Cephesi, Kayalidere'den Tyirnan tepelerine kadar;

Dördüncüsü : Batı Cephesi idi ki, Tyirnan tepelerinden Köprübaşı'na kadar olan kısımdır. Bu iki kısım (3 ve 4) Erkân-ı Harbiye Mirlivası Tahir Paşa'nın emrine verilmişti. Emrinde Selânik Süvari ve Muavene Alay Komutanı Ömer Tahir Paşa, Piyade Miralayı Yunus ve Çorum Redif Alayı Komutanı Miralay Sait Beylerle, süvari alayları komutanları Osman ve Bekir Beyler ve Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Tahir ve Piyade Kaymakamı (2 nci Ordu, 5 nci Nizamiye Alayı) Pertev, Kaymakam Abdullah ve Süvari Kaymakamı Şevki Beyler bulunuyordu.

Beşincisi : Kuzeybatı Cephesi; Opanj tepeleri ve buradan Bukovluk'a doğru olan yamaçlarla tepeler üzerinde iki tabya ve bir batarya top bulunuyordu.

Bu kısım 5 nci Ordu piyade alay komutanı Miralay Süleyman Bey'in emir ve komutasındaydı. Emrinde Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Hakkı Bey bulunarak süvari bölüğüne komuta ediyordu. Genel Karargâhla Batı ve İştıyap tabyaları adı verilen bu tertibat dışındaydı. Genel Karargâhta bizzat Müşir Paşa ile emrinde Erkân-ı Harbiye Livaları Tevfik Paşa ve Hüseyin Vasfi Paşalarla, topçu Livası Arap Ahmet Paşa bulunuyordu. Kaymakam Mehmet Nazif Bey Genel Karargâh komutanı idi.

Yukarıdaki bu 5 noktada isimleri verilen üst rütbeli askerlerden başlı başlarına bir tabyada ve devamlı olarak bir noktada olanları : Ömer Bey 16 No.lu tahkimatta, Yunus Bey 23 No.luda, Tahir Bey 26 No.luda, Abdullah Bey 16 No.luda, Pertev Bey 30 No.luda, Sait Bey (Köprü başındaki tahkimatta) bulunuyorlardı. Bunlara müstakil birer tabya komutanı deniliyordu.

Bu tabyalardan bir kısmı kuşatmanın başından beri Genel Karargâha telgrafla bağlıydılar. Bu irtibatlar şöyleydi :

- a. Genel Karargâhtan, Yanıkbayır'da Adil Paşa'ya; 3 ncü muharebeye kadar bu hat Kanlı Tabyaya bağlıydı.
- b. Genēl Karargâhtan Yunus Bey tabyasına,
- c. Genel Karargâhtan Opanj tepesine
- d. Genel Karargâhtan Köprü başına

2. 12 Ekim (25 Ekim)'den 19 Aralık (1 Ocak)'a Kadar Olan Olaylar (Harita : 6) (EK : 7)

Ekim ayının 25 nci günü kuşatmanın yeniden başladığı ve Tyırnan tepeleriyle civarının düşman tarafından tekrar tutulduğunu söylemiştik. Bu hareket bir süredir gevşemiş olan kuşatma hareketinin ciddi bir şekilde başladığını gösteriyordu. Eylülün ortalarından ekim ayının 25'ine kadar düşman her tarafta yapmış olduğu topçu bombardımanlarıyla savunma hattımıza ve bilhassa, Grivçe'de gece hücumları sayesinde yaklaşma yolları yaparak bu yönde bulunan tahkimatımıza yavaşmıştı.

25 ekimden itibaren düşman, güneybatı ve güney yönlerinde bu gibi girişimlere ve harekâta kuvvet ve hız vermiştir. İlk önce bu taraflara göz gezdirelim :

Ruslar Tyırnan tepelerini tuttuktan sonra, oraya kuvvet göndererek birkaç gün içinde her dakikada Kaymakam Pertev Bey'in bulunduğu 30 No.lu noktaya civarını şarapnel topçu ateşin tutuyordu. Çünkü, her iki tarafın arası olduğundan piyadeleri arasında da muharebe meydana geliyordu. Hatta Pertev Bey'in bulunduğu nokta, tarafımızdan işgal olunduğu günden bir gün evvel akşam üstü bölgenin açık ve tehlikeli olması nedeniyle geriye gönderilmiş olan 2 top yine getirtilerek tahkimatta mevzilendirilmişti. Her iki taraf ta muharebeden vazgeçmemiş olduğu halde, yer ve durum gereği dağ topraklarıyla hiç danışmadan bir kaza anında Peşrev (yukarıda açıklanmıştı) atmak için kullanılmak üzere ihtiyat tutuluyordu.

Bu durum birkaç gün devam etmişti. 24 ekim tarihinde düşman keşif kolları ileri karakollarımızla biraz çarpışmıştı. Ertesi gün ortalık ağırırken bir müfrezenin bu noktada toprak kazmakla meşgul oldukları görülerek Yunus Bey Tabyası'ndan top ateşiyle engel olunmaya çalışıldı ve ayrıca zayıf telgrafla Müşir Paşa'ya bildirildi. Gelen cevapta şöyle emrediliyordu :

Benim emrimde (Yazar Talat Bey) iki dağ topu ve 2 bölük muhafız askerleriyle en uygun noktaya giderek oradan ve Yunus Bey tarafından düşman üzerine şiddetli bir şekilde ateş edilecekti. Emir gereği derhal hareket edilerek toplar mevzilendirildi. Düşman Tyırnan üzerinden birkaç sahra topunu erlerinin yardımıyla mevzilendirerek karşılık vermeye başladı. Getirdiği bu topların himayesi sayesinde gece ve gündüz uğraşarak tutmuş olduğu bu mevzideki tahkimatını tamalamayı başardı. Bu şekilde kuşatma çemberini de küçülttü.

Aynı günde 29 ekim Pazar günü Lofça yolunun geçtiği sırt üzerinde Ruslar 40 kadar topu birden yayılım ateşi yaparak gösterilerde bulunmuşlardır. Düşmanın bundan maksadı kuşatma hattının kapatılmış olduğuna, tamamlandığına

bir sevinç işareti olmak ve bu durumda kuşatmanın bizim tarafta etkisini görmek için olduğu anlaşıldı.

Bununla beraber, düşman hemen her gün yahut iki günde bir, beş on ve onbeş tabur kadar piyadeyle, bir iki alay süvariden ibaret müfrezesini Tutçaniçe ve Boğut köyleri tarafından uzaktan uzağa Lofça yoluna ve bu yolun geçtiği sırtın gerilerine yürütüyor ve aldatmak için bir takım gösterişlerde bulunuyordu. Düşmanın harekâtı Tahir ve Atif Paşalarla, Yunus, Ömer ve Tahir Beyler tarafından gözetlenerek gerekli raporlar Osman Paşa tarafından da gereken tertibat ve talimat ve emirler verilerek gereği yapılıyordu.

Dyibnik yönlerinde bulunan kitalarımızın durumu icabı olarak bulundukları yerlerden gerektiğinde taarruz harekâtında bulunabilecekler veyahut en şiddetli çarpışmalara uğrayacakları tabii olduğundan Köprübaşı ve Yunus Bey tahkimatlarından Dyibnik ve civarı devamlı olarak gözetleniyordu. Bu gözetleme sonucunda ekim ayının 24 ve 25 nci gece ve günleri o yönlerde şiddetli muharebe emareleri görülmüştü. Bu da katile ve takviye gelmesine veya Dyibnik'de bulunan kitaların muharebeye tutuştuğu yolunda yorumlanmıştı. Plevne'nin bu iki günde düşmanın ardı arası kesilmeyen top ateşine tutulması, bir de Tyırnan tepelerinin düşman tarafından işgal olunması Plevne'ce çekilme hattı üzerinde büyük tehlike hissedildiğinden mümkün olan yardım yapılamamıştır. Ne yazık ki Büyük Dyibnik'te son defa yapılan kanlı ve şanlı fakat teslim olmakla sonuçlanan bu kanlı muharebe devam ederek Telyiş de bulunan Erkân-ı Harbiye Miralılarından Hakkı Paşa'nın da mevcut maiyetiyle teslim olduğu daha sonra anlaşıldı. Şöyleki :

Küçük Dyibnik'te bulunan Erkân-ı Harbiye Miralayı Veli Bey ekim ayının 27 nci günü Plevne'ye kaçırabildiği bir adamla! Bir iki gündür Büyük Dyibnik'den, Ahmet Hıfzı Paşa'dan hiç bir ses ve seda çıkmadığından dolayı teslim ihtimalini! Ve Telyiş'te Hakkı Paşa'nın durumunun bilinemediğini Osman Paşa'ya duyurmakla kendisinin de ne yolda hareket etmesi gerektiğine dair Osman Paşa'dan talimat istiyordu. Müşir Paşa Veli Bey'in maiyetiyle Plevne'ye çekilmesini uygun gördü. Bunun için lâzım gelen haberi de, bu gibi hizmetlerde cesaret ve gayretiyle tanınmış olan Çerkez muavene binbaşılardan Ahmet Bey ile gönderdi. Ahmet Bey geceleyin Küçük Dyibnik'e ulaştı ve emri tebliğ etti. Veli Bey o gece hareket edemediğinden mecbur olarak ertesi gece mevcut olan maiyeti ve halkı da beraber alarak gece saat 4'de emniyet tertibatı olarak Küçük Dyibnik'ten yürüyüşe geçti. Gece Vid suyu üzerindeki Plevne köprüsü yakınına gelerek kıtasına orada dinlenme molası vermiştir. Bu gece düşman tarafından Veli Bey üzerine hiç bir hareket yapılmamıştır. Ertesi gün ortalık ağırırken düşmanın taarruzu üzerine muharebeye başlanıldı.

Fakat, derhal Müşir Paşa tarafından takviye kıtası gönderildi. Muharebe bir iki saat sürdüğü halde bizim taraf galip gelerek düşman geri çekilmiştir. İşbu Köprübaşı muharebesi, gerçi bir müfreze muharebesinden ibaret ise de, muharebe meydanı ve etrafının Vid ovası gibi geniş bir ovoidan ibaret olduğundan iki taraf süvarileri birbirleriyle hercümerç olup birçok zayıat verildiğinden Plevne'de meydana gelen en çetin muharebelerden biri sırasına geçmiştir.

Muharebe zaten 25 ekimde başladığı halde Küçük Dyibnik'den Veli Bey'in çekilmesiyle durum ve hallerin fenalığı meydana çıktı. Hele kasım ayının birinci günü köprübaşındaki karakollara bir subay ile dört erimizin geldiği görüldü. Bunlar tutuklanıp ordugâha götürülerek sorgularında, kendilerinin; bilhassa Dyibnik ve Telyiş bölgelerinin Ruslar tarafından işgal edilip muhafızlarının da esir edildiklerini Plevne'de Osman Paşa'ya ihbar etmeleri için Rus Generali Gurko tarafından Rus muhafızlarının nezaretinde getirildiklerini açıkladılar. İşte bu durum, zaten dünyaları kendileri için hüznün ve keder yuvası olan Plevne ordusu heyetini yeniden çok müeessir etti. (102)

Lâkin tasavvur olunurmu ki, bu haliyle Plevne kahramanının büyük katkılarına sekte getirsinler ve bu halin devamına ihtimal versinler Hayır! Asla!

Çünkü ordunun komutanından ta tümen neferine varıncaya kadar her şahıs yakın bir zamanda her gün bir büyük başarıyla düşmana karşı kazandığı parlak zaferlerden dünyanın takdir ve ödülü olan ve Bulgaristan'ın batısını kâmilten muhafaza eden büyük ve galip bir orduyu mahvetmemek hususuna İstanbul'ca son derecede gayret gösterilip çalışılacağı, yani Plevne'ye takviye kuvveti gönderileceği kuvvetle ümit ediliyordu. (103)

3. 1 Kasım'dan 11 Aralık'a Yani Çıkış Harekâtına Kadar Olan Zaman İçinde Savunma Olayları

Kasım ayının 5 nci günü düşman bataryaları, Oşundol köyü yakınlarından ateşe başladı. Her günkü gibi yer değiştirilmekte iken, kasımın 6 ncı günü sabahleyin Bristoviç köyü önünde düşmanın siperlerle top mevzileri yaptığı ve bu yönden kuşatmayı daraltmakta olduğu görüldü. Bir yandan da düşman bu mevkenen bataryayla atışa başlamıştır. Yukarıda düşmanın Dyibnik noktasını tuttuğu söylenmişti. Bu harekât daha ilerisi için bir çığır açmak demektir. Bu durumda Yunus Bey Tabyası diğer yönlerden daha katmerli olarak topçu ateşi altında kalmıştı. Tabyada direnmenin çok güç olacağı biliniyordu. Durum etrafıyla Osman Paşa'ya arz edilerek tabyalara gelmeleri de istendi.

Osman Paşa tesadüfen ertesi günü gelerek düşmanın ve bulunduğu yerlerin durumunu inceledikten sonra, savunma hattının genişletilmesinin mahzurlu olacağını, artık, düşmanın bulunduğu noktalara karşı mukabil sırt üzerinde uygun nokta tutulmasının yararlarını açıklayarak emretti. Nitekim genel karargâhtan 7 kasım günü bir tabur (6 ncı Hassa Alayı'nın 3 ncü Taburu) gönderildi. Bu sırta uygun bir noktanın tutulması da tekrar tebliğ edildiğinden 29 noktası tutuldu ve tahkimat yapılmaya başlandı. (104) Durum bu halde kalmadı. Düşmanın mak-

(102) Dyibnik ve Telyiş bölgelerinin Ruslarca zaptı burada anlatılması gerekli ve uygun ise de, bu şekil fıkra içinde fıkra anlatmaktan ibaret kalır. Gelişigüzel bu olaya dair tam bilgi Plevne'nin tesliminden sonra anlatılacağı gibi sonraya ertelendi. 10 No.lu lâhikaya bakın (Büyük Dyibnik muharebesi haritasına bak)

(103) 11 No.lu Lâhika

(104) Bu noktanın bulunup seçilmesine ve tahkimatın inşaatının nezaretine bendeniz memurdum. Bir dörtlüyle (kare) piyadenin düşman top ateşinden korunması için dış açıları yönünde ve dıştan olmak üzere 2 adet top mevzii inşa edilmiştir. Yazan

sadı her yönde savunma hattımıza mümkün mertebe sokulmak ve özellikle Tıran köyü çekilme hattı üzerinde bulunduğundan buralarını bir kat daha sıkıştırmaktı. Kurtucap silsilesi üzerinde bir noktayı düşmanın tutacağı bilindiği halde buna dair birkaç gün içinde bir emare görülemedi.

10 kasımda, hava göz gözü görmeyecek derecede duman ve gayet kesif sis olduğundan düşmanın mutlaka bir harekât yapacağı, yahut, biraz daha ilerleyeceği düşünülüyordu. Fakat bu kadar yoğun bir siste yapılacak bir harekâtın başarı sağlayamayacağı bilinerek, olsa olsa, ikinci şık, yani yalnız gereken yerlerde ilerlemesi doğru bulunuyordu. Düşman bu gün sessiz kalarak top atışı dahi yapmamıştır. Yalnız bir savunma tedbiri almakta çabuk davranmak gerekiyordu. Fakat, düşman güneş batarken ordugâhı ve Yunus Bey, Teliş mukaddem ve Gazi Osman Paşa Tabyalarınınca ve bu tabya kuzeydoğu yönlerinde bulunan Ali Bey, diğer adı Hacıbaba Tabyası'nı ki, (25 No.ludur) şiddetle topçu ateşine tutup ve aralıksız gece saat dörde kadar dövmüştür. Gazi Osman Paşa Tabyası'nın karşısındaki Yeşiltepe ve bunun soluna (doğusuna) düşen Kayalidere'den taarruzla çetin muharebeler olduğu halde saat 5'e kadar biraz ara vermişti. Daha sonra yine taarruza devam edilmiş askerlerimizin gayret ve savunmasıyla bozguna uğramıştı. Bu muharebe başlıca ve önemli sayılabilecek derecede idi. Hatta öneminden dolayı (La Guerr D'orient) adlı eser dahi bu harekâtın General Skoble tarafından icra edilmiş olduğunu beyanla bu konuda bilgi vermiştir, biz burada özet olarak ondan yararlanmayı uygun görüyoruz.

Rusların Harekâtı

General Skoblef kasım ayının 9 ncü gecesı öğleden 4 saat sonra taarruzu kararlaştırdı. Taarruzun bu saatlerde yapılmasından amaç taarruz edenler sonucu elde ettikleri halde, savunmaların kaybettikleri yerleri ele geçirmek için geceleyin tekrar bir karşı taarruz yapamayacakları ve aksine, taarruz edenler geri çekildikleri halde savunmalar tarafından takip edilemeyeceği esası üzerinedir ki, bu esasla çoğunlukla başarılı sonuca ulaşılır.

Taarruz kolu : 61 nci Viladmir Alayı ile, 3 ncü Tugay'ın 9 ncü Taburu ve bir amele istihkam taburundan ibarettir.

Arazinin durumunu Skoblef Tümeni'nden yani kendisinden başka bilen bulunmadığından taarruza bizzat katılmıştır. Sis nedeniyle Viladmir Alayı bir saat sonra gelebilmişti. Saat 5'te muharebe, topçu ateşiyle başladığı halde, taarruz ancak, gece yarısına doğru yapılabildi. Fakat Türklerin şiddetli karşı koymasıyla sonuca ulaşılamadı.

10 kasımda havanın aynı şekilde olması nedeniyle düşmanın tertibatı hakkında bir şey anlaşılamadığı halde, ertesi gün 11 kasımda gündüz sisin kalkmasıyla civar arazi gözlemlendiğinde bu sırtların düşman tarafından tutulup tahkim edildiği ve bunların önlerine avcı hendekleri kazarak boğaz ve dereyi tuttukları görülmüştür. Bundan başka Kayalidere üzerlerini tamamen tutmuşlardı. Daha sabahleyin düşman, bu karakol mevki üzerine taarruz etmiş ise de, daha sonra çekilmek mecburiyetinde kalmışlardır. Düşman yeni ele geçirdiği noktalarda gerek Yunus Bey Tabyası ve gerek 22 No. da Talat Bey Tahkimatı'yla Küçük Krişin Tabyası'nı topçu ateşine tuttu. Düşmanın bu hali de vu-

kuat sırasında Müşir Paşa'ya arz edildi. Düşmanın bu tahkimatına karşı diğer bir noktanın tutulması için bu yöne bir tabur daha gönderildi. Bu durumda 22, 29 noktaları yanında 28 noktası seçilerek (105) hemen tahkimat yapımına başlandı.

Düşman bu suretle gerekli noktayı tuttuktan sonra bu yönden, yani güney ve güneydoğudaki harekâtını tamamen değiştirdi. Hatta kasım ayının 12 nci gecesi Gazi Osman Paşa Tabyası ilerisine kadar gelmiştir ki, Osmanlı askeri tarafından şimdiye kadar olduğu gibi kabul olunduklarında düşman karşılık vermekle beraber Bristoviç köyünün ilerilerinde bulunan siperlerden ateş ederek ve ileri harekâta kuvvet vererek saat 8.30'a kadar devam etmiş ise de yine bozgun halinde çekilmeye mecbur olmuştur. Fakat bu çekilmeden sonra da ateşi kesmemiştir.

Kasım ayının 12 nci günü yine topçu ateşinin arkası kesilmeyip, gece olduğu gibi gündüz de, Gazi Osman Paşa Tabyası'nın önünde muharebe edildiği gibi 13 ünde düşman genel ordugâhla, Gazi Osman Paşa Tabyası önünde 26 No.lu nokta üzerine birçok topçu bataryasıyla ateş ederek geceleyin saat 4 raddelerinde bu tabyanın cephe ve sağ yanından şiddetli taarruzlar yapmışlarsa da, daha sonra çekilmişlerdir. 13 kasım öğleden sonra ordugâh önünde Griviçe deresi tarafında başlıca bir olay meydana gelmiştir. Şöyleki; bir Rus subayı yanında 6 Kazak eri olduğu ve bunlardan birisinin elinde bir elçi bayrağı bulunduğu halde, Griviçe'den Yarabayırı üzerinden Genel Karargâh'a gelen yolun Zıştovi şosesinin ortasına gelip durdu. Müşir Paşa tarafından derhal bu elçinin ne için geldiği anlaşılmaması için memur gönderildi. Memur bunların Müşir Paşa'ya hitaben bir mektup getirip iş bu mektubun bu elçi vasıtasıyla Grandük Nicola tarafından gönderilmiş olduğunu ve elçinin de cevap beklediğini arz etti.

Mektubun İçeriği (106)

"Yukarı Dyibnik ve Telyişte Osmanlı askeri yenilgiyle esarete, Evriko'da ve Vraçe ve Traçe mevkileri dahi Rusların istilâsına uğrayarak Plevne çepre çevre Rusya'nın Hassa ve Grenadye ordularıyla kuşatılıp, ulaşım ve iletişim yolları tamamen kesilmiştir. Bu durumda beyhude kan dökme de her yönden sorumluluğu gerektirdiğinden bu tutumdan vazgeçmek olacağından insaniyet namına olarak bundan böyle bir yerde yapılacak konuşmada karara bağlanacak şartlarla silâhları teslim garip bir şekilde yazılmış gayet şumullü ve derin manalı olan şu mektuba Osman Paşa tarafından verilecek cevabın ifadesini Erkân-ı Harbiye Livası Hüseyin Vasfi Paşa'ya bizzat anlatmakla, burada o zaman Plevne'de bulunan Bıynpublik Gazetesi muhabiri Oliviyedepen yanına gidip Fransızca olarak bir güzel cevap yazdırdı ki, mektubun içeriği şöyledir.

(105) Bu noktaya da eskisi gibi ben görevlendirilip düşmanın tahkimatına karşı, arazinin yapısına uygun bir 7'li (7 cephe) redot ile redotun dışına birer top yerleştirilmiştir ki, gündüzleri 2 top konarak düşman bulunduğu noktalardan ateş ettikçe bu toplarla karşılık verilip, diğer Yunus Bey yönüne olan ateşin hafifletilmesi maksadını da husule getirirdi. Yazan

(106) Plevne Tarihi'nin Türkçe matbu nüshası, s. 686.

Verilen cevap

"Emrimde bulunan Türk askerinin gösterdikleri cesaret, azim ve gayretle şimdiye kadar yapılan muharebelerin her defasında, Rus askerine karşı kazanmış olduğu galibiyet ve zaferlerden dolayı haşmetlü (büyük) çâr-nâ-çâr (çaresiz) Hassa ve Granadiye ordularını Plevne üzerine getirip topladı. Yukarı Dyibnik ve Telyiş'in kapalı olması bizim için teslimiyeti gerektirmeyip, maa-hazâ (böyle iken) her şeyimizde mevcut olarak daha askerî namusun gerektirdiği hareket henüz yapılmadığından teslimden ise, vatan uğrunda, din, devlet ve millete, seve seve kanımızın dökülmesi lâzım geldiğini ve kan dökmek neticesindeki sorumluluk durumunu dünya ve ahirette muharebeye sebep olanlara ait ve râci' (geçerli) olacağı".

İşte görülüyor ki, bir komutan için karşısında bulunan düşmanın yazdığı mektuba Plevne kolordusu komutanı ne gibi bir tavır ve harekette bulunur ve ne yolda hareket edilecekse maiyeti olan erkân ve ümerâ-i askeriye (üst subaylar) ve subaylarla erat dahi çoğunlukla hemen o suretle terbiye görmüşlerdi. Bunu ispat için bakınız ki, Gazi Osman Paşa'nın Grandük mektubunu alıp da cevabını verdiği zamana kadar geçen bir zamanda düşman elçisinin yanındaki Kazaklarla bunlar nezdinde muhafız bulunan askerimiz arasında da, cereyan eden tuhaf bir konuşmayı da burada anlatalım.

Kazaklardan biri bir Bulgara tercümanlık ettirerek şu soruyu sorar :

Kazak neferi - Sizin ordugâhta hiç eksikiniz yok mudur?

Askerimiz - Doğrusu pek rahatız, yemek, içmek bol, urubalar (giyecekler) yeni.

Kazak - Lâkin kış geliyor, siz üşürsünüz.

Askerimiz - Biz bundan memnunuz. Biz asıl muharebeyi kış gelip de ortalık buz tutarak şiddetli soğuklar başlayınca yapacağız.

Görülüyor ki, iki taraf da, birbirini kandırmak istiyorlar. Burada dikkat olunacak nokta da bizim erlerin elbiselerinin yeniliği noktasıdır.

Gerçeğin itirafı : "Plevne ordusunun önce Vidin'den Osman Paşa ile gelen kısmın askerleri, zaten üstlerindeki, üstlerinde, başlarındaki başlarında, olarak geldikleri gibi, sonradan gelenler de, yine bu halde gelip, halbuki bunların hepsi her gün düşman karşısında askerî hareket yapmalarından başka, çukur kazmak ve toprak taşımakla uğraşarak toz toprak içinde yuvarlanmakla vakit geçermekte olduklarından üstte başta kalmayıp, ancak ilk kuşatmanın sonuçsuz kalması ve 13 günlük geçici mutlu bir süre içinde gönderilmiş 5000 kat elbiseyle ordunun 1/8'i kadarı giydirilmişti. İşte elçi ile giden erler de bu elbiselerden giydirildiği için üst ve başları yeniydi."

Kasım ayının 14 ncü günü hava gayet sisli olduğundan iki taraf sakin ve olukları yerlerde kaldı. Bu arada düşman bazı yerlere topçu ateşi açıyordu.

Bu günün gecesi Gazi Osman Paşa Tabyası (26 No.da) önüyle Yunus Bey Tabyası ve bunun gerisinde 22 No.lu Talat Bey tahkimatıyla, 28 No.lu tahkimatları önlerinde bulunan pusu mevkilerinde geceleyin 6.30 dan 7'ye kadar

muharebe meydana geldi. Ruslar bundan da, yararlanamayarak geri çekildiler. Hele düşman Yunus Bey Tabyası'nın artık bir daha semtine uğrayamadı.

Kasım ayının 15 nci günü de aynı suretle geçmişti. Fakat aynı günün gecesi Gazi Osman Paşa Tabyası önünde bulunan pusu mevzileri ilerisinden düşman gece saat 8'de taarruza başlayarak muharebe saat 9'a kadar şiddetle devam etti. Daha sonra 9.30'da ikinci hamle başlayıp, sabahın yarımına kadar sürmüştür. Bu gece düşman dört defa aralıklarla şiddetli hücum ve top atışı yaparak ve hatta sağ kanatta avcı hendeklerine kadar girerek iki taraf süngü süngüye gelmişlerse de, sonunda zafer bizim tarafta kalmıştır.

Bu muharebede düşman 400 kadar ölü bırakarak geri çekilmiştir. (107)

Yukarıda söylendiği üzere düşman o noktayı tutarak ileri karakolları 24 No.lu Küçük Krişin (108) Tabyası'na çok fazla sokulmuştu. Bu suretle düşman Krişin deresinin sağ yanıyla gerisini bu yüzden ve cephesini de Bristoviç yönünden tehdit ediyordu. Yalnız Yunus Bey tabyası yönünde bulunan bir kısım arazi emindi. Bu nokta şayet düşmanın eline geçerse, zayıfın büsbütün fenalaşacağı aşikârdı. Buna dair gereken tedbirlerin Müşir tarafından yapılması arz edildi. Bunun üzerine Müşir Paşa Erkân-ı Harbiye'den Tefvik Paşa'yı gönderdi. Verilen karar üzerine Küçük Krişin Tabyası'nın Yunus Bey yönüne ve Tyırnan deresine olan kenarlarının birer kısmı kesilip tahrip olunarak, geriden savunmaya elverişli bir duruma getirilmesiyle iktifa olunmuştur.

Ruslar bundan sonra da ilerlemeye devam ederek Küçük Krişin Tabyası yönünde bir 200 adım kadar sokulup ileri karakollarını buraya yerleştirdi. (109)

Tarafımızda da mecbur kalarak Tyırnan deresinin başını savunmak üzere 23 noktasından 22 noktasına kadar olan kısmında karakollarımız ilerleyerek bir perde hattı teşkil etmişlerdi. Buradan 22 noktasına doğru çoğunluğu bir hat üzerinde olmak üzere avcı hendekleri hazırlanarak tutulmuştu. Hem boğazı savunma ve hem de düşmanın gözünden saklı bir gizli yol teşkil edildi.

İşte bu yön çekilinceye kadar bu halde kaldı. Fakat Gazi Osman Paşa Tabyası muhasara toplarıyla Radişve üzerinden ve dağ toplarıyla bu noktalar arasındaki düşman mevzilerinden ateş altına alınıyordu. Yunus Bey Tabyası da Bristoviç tepelerinden bazen de Tyırnan tepelerinden genellikle düşmanın geceli gündüzlü top ateşine maruz kalıyordu. Özellikle Gazi Osman Paşa Tabyası'nın ilerisindeki mezkûr noktalarla daha ilerisinde 1 mevkiine doğru avcı siperleriyle ileri çıkarılmış bulunan ileri karakol taburları da piyade hücumlarına mukavemet

(107) Muharebenin 2 nci bölümünde 4 bölükle Gazi Osman Paşa Tabyası'na takviye görevi aldım. Skoplef'in birkaç gece evvelki ve bu muharebede iki defa yara aldığı söyleniyor.

(108) Bu tabyacığın yeri Yunus Bey Tabyası'na hakim olup, üçüncü muharebede yani, Altı Gün Muharebesi'nde bundan yararlanılarak yukarıda bu muharebe tafsilatında gösterildiği üzere o noktaya 5 top mevzilendirildiler. Bu topların 22 Talat Bey tahkimatını düşmesi üzerine keyfiyet Yunus Bey ile istişare edilerek bu noktanın küçük bir kuvvetle tutulması için tahkimi kararlaştırıldı. Bu durum Müşir Paşa'ya arz edilerek onayı alındı. Bunun üzerine 4 bölük alabilecek kenarları 30 adım olmak üzere bir küçük tabya inşa edilmesi idi. Yazan.

(109) Plevne Tarihi'nin Türkçe nüshası, s. 696.
Plevne Tarihi'nin Fransızca nüshası, s. 148.

ediyordu. Diğer noktalar, paylarına düşen top ateşine katlanarak karakol muharebeleriyle uğraşıyordu. Bunlardan başka, her nokta ateş karşısında tahkimatı onarmakla ve toprak kazmakla vakit geçiriyorlardı.

Bu durum güney cephesinde son çıkış harekâtına kadar devam etti. Plevne'nin (110) günleri olaylarına, dolayısıyla Tırman yönünden, yani üçüncü savunma hattından başlamıştık. Şimdi de önce ikinci ve sonra birinci savunma hattına göz gezdirelim.

İkinci savunma hattında yani, güney yönünde ve mukabilinde Ruslar bu yönde o kadar ilerlemeye çalışmadılar. Mesafe yakınca olduğundan hücum da edemediler. Yalnız, bu hattın 14 İbrahim Bey, 16 Ömer Bey 12 Arap ve 10 İhtiyat Tabyalarını hedef kabul ederek muhasara topları ve 9 funtluk toplarla çapraz vari ateş altına alıyor ve bataryalarda insan gezdirmiyordu. İşte bu durum çekilmeye kadar devam etmiştir.

Birinci savunma hattı ve mukabilindeki savunma hattı, kuzey kısmının sağ kanadını teşkil eden Griviçe yönünde fevkalâde önem kazanmıştı. Bu yönde düşman, mevziler kazarak, bunlarla ilerlemekteydi. 7 No.lu Baştabyadan 250 metre mesafede bulunan 8 No.lu Kanlıtabya (Greviçe Tabyası) artık büsbütün tabyalıktan çıkarak şekli değişmiş ve mevzi haline gelmişti. Erat mahfız mahallerinden mevzilere çıkmaya başlayarak 7 tabyasının düşman tarafında bulunan dış açısına doğru mevzi halinde yol açmaya çabalamıştı. Fakat gördüğü engeller ve arazinin de sertliği üzerine bindiğinden meydana gelen zorluklar üzerine düşman biraz sonra istikametini değiştirdi. Baştabya cephesinin sağ tarafında 20 ve sol tarafında 6-8 adıma kadar yaklaşarak mevziler kazmış ve son noktadan bizim hendekleri ve tahkimat içini görmek için yeri kabartmaya başlamış ve kabartmanın yüksekliği bayağı bir gözetleme kulesi şeklinde 3 metre kadar yükseltilmişti. Tarafımızdan, düşmanın şu icraatına mukabil yan ateşi için siperler ve kabartmalar yapılıyordu.

Bu durumlardan dolayı Baştabyadaki eratımızın erzakı ancak akşamdan sonra karanlıkta pişmiş olarak gönderilebiliyordu. (111)

Bu asker daima uyanık durmaya mecburdu. Bundan dolayı hasıl olan yorgunluk tahammül edilemeyecek derecedeydi. Bu cihetle tabyada muhafız olan

(110) *Plevne Tarihi'nin Türkçe nüshası*, s. 699.

Plevne Tarihi'nin Fransızca nüshası, s. 148.

(111) İki hasım taraf bu noktada, şu durumlarında bile şaka yollu vakit geçirmeye ve lafı oraya getirerek konuşurlardı : Mesela, iki taraf askeri bir diğerine peksimet atmak ve Ulah askerinden çoğu Türkçe bildiğinden siperden sipere birbiriyle konuşmak gibi tuhaflıklar olurdu. Konuşma şöyleydi :

- Ulah askeri : Ahmet çavuş, Mehmet onbaşı!

- Bizim asker : Ne istersiniz?

- Ulah askeri : Nasılsınız, ekmek ve yiyeceğiniz varmı ?

- Bizimkiler : Rahatız. Yiyeceğimiz var; hem de sizin gibi kuru çavdar peksimetini yemeyiz. Âlâ peksimet ve sıcak buluruz. Yemeğimiz ayağımıza gelir. İşte size peksimet ve sıcak eklemek deyip Ulahlara atarlardı.

- Ulah askeri : Sizin yediğiniz bizde de var deyip geri atarlardı.

- Bizim asker : Biz süt ve yoğurt da yemekteyiz diyerek, yoğurt çanağını da atarlar, tesadüf onlarda da yoğurt bulunur. İşte yoğurt bizde de var, alın çanağınızı diyerek geri fırlatırlar.

Bu yoğurtun yakınlarındaki Griviçe köyünde yapılmış olması muhtemeldir.

taburlar her 24 ve 48 saatte bir komutanlarıyla beraber bağılı oldukları Adil Paşa Tümeni'nce değiştiriliyordu.

Açıklama

Burada münâvebe (nöbetleşme) icrasında bulunan komutanlar :

Miralay Abdullaziz Bey (2 nci Ordu, 2 nci Nizamiye Alay Komutanı)

Kaymakam Kâzım (Hassa 4 ncü Nizamiye Alayı)

Kaymakam Lâtif (Plevne'nin 18/19 Temmuz muharebesinde düşmanın devamlı taarruzlarında tabyada taburuyla bulunarak direnme ve mertliği ile tanınır) beylerdir.

Görülüyor ki, şu durum her iki taraf için hakikaten takdire lâyıktır. Kuvvetimiz noksan, düşmanın kuvveti fazlayken, 7-8 adımlık bir aralığı şiddetli bir taarruzla elde etmeye muvaffak olamamıştır. Bundan başka yolu üzerinde Gazi Osman Paşa Tabyası önünde iki taraf arasında 60-100 adım mesafe kalmıştı. Fakat, bizim taraf piyade avcı hendeğinden ibaret bulunduğu haldе o bölgede; Rusya'nın o cesur! Grandük Nikola'nın yazısında methedilen Hassa ordusunun ve özellikle Skoblef-Beyaz General! (112) gibi hakikaten fedakâr ve hızlı bir muharebe eri olan generalin, komutası altında olan Ruslar için gerçekten önemli olan, bu noktalardan askerimizi çıkaramamasıdır. Bu sebepten Plevne ordusunun her eri için "Plevne Kahramanı" ünvanı verilse yerindedir.

Bu günlerde Griviçe yönünde bir durum daha meydana geldi. O da Ulahların evvelce ele geçirdikleri ve ellerinde bulunan Kanlıtabyayı Ruslara terk etmiş olmalarıdır. O zaman Ulahların Metropol yönünü kâmilten işgale memur oldukları anlaşılmıştır.

Ulahlar Griviçe yönünde devamlı olarak tüfek atmaktan usanmış oldukları için arasına iki taraf askeri kendi istekleriyle bir süre için buna ara veriyorlardı. Bu hâl Rusların gelmesiyle son buldu.

Kuşatma anında o Ulahların tuttuğu kuşatma hattı Griviçe'den ta Metropol'a kadar olan hat idi. Ulahlar Metropol bölgesini işgal ettikleri zaman elimizde bulunan Opanj tepesinin en önemli kısmını ele geçirmek üzere tepede bulunan tahkimatlarımızın karşısına tabyalar ve mevziler kazarak buraya Krup sisteminde çok mükemmel toplar getirdiler. Plevne'de 5 nci bölgenin kilidi meyânında olan bir yeri ele geçirmeye çalıştılar. Ulahlarla Rusların bu yönde asıl amaçları Vid nehri üzerindeki kargır köprüyü tahrip etmek olduğu, her gün bu köprü üzerine yağdırdıkları mermilerden anlaşılıyordu. Bunu başarabildiler mi?

Gayet sağlam ve yontma taştan yapılmış olan bu köprüyü tamamiyle isabet ettiremedikleri için 5000'den fazla mermi heba olup gitmiştir. Hatta tahtadan iki taraf korkuluklarına isabet ettirip bunları dahi tahrip edemedişlerdir.

Plevne'nin son günleri olayları yazdığımız bölümün buraya kadar olan kısmında düşmanın Plevne'yi çepeçevre nasıl kuşatmaya aldığı ve bizim ne yolda

(112) Muharebelerde daima beyaz elbise ve beyaz şapka giyerek beyaz (kır) ata binmesindendir.

hareket ettiğimiz oldukça anlaşılmalıdır. Şimdi de kuşatmanın daha bazı durum ve özelliklerini anlatalım.

Kitabın baş tarafında anlatıldığı gibi Plevne, yapılan muharebelerden hariç kaldığı halde sonraki muharebelerde üstün bir şöhret kazanmıştır. Bu bakımdan bu bölgede esasen ordumuz beraberinde her ne getirebildi, sonradan ne getirtirebilirdiye onlarla kalmıştı. Plevne eylülde ilk defa olarak 28 gün kuşatılmış ve bu süre içinde mevcut erzak ve mühimmatın önemli bir kısmını sarf etmişti. Sonradan yukarıda bildirildiği üzere Ahmet Hıfzı ve Şevket Paşalar tarafından ulaştırılarak birleştirilen miktarlarla erzak ve ekmek tayinatı mevcut miktarından 3/4'ü alıkonulmak şartıyla nihayet üçbuçuk ay yetebilecekti. Bundan dolayı kuşatmalar bu yüzden de ızdırıp vericiydi.

İlk günlerde askerimiz gün ve gecelerini açıkta geçirirlerken, eylül ayının başlarından itibaren havalar soğuyarak, kırlar adam kabul etmemeye başlamıştı. Eylül ortalarında iki gün iki gece hava göz gözü görmez derecede kapanarak şiddetli bora ile karışık epeyce kar yağmıştı. Baş Tabya'da 20 erin çamura saplanmış halde donduğu haber alındığına göre Ruslar tarafından da, 60 kadar erin donduğu anlaşılmıştı.

Plevne ordusunun Vidin'den Osman Paşa ile gelen kısmının zaten, ağırlıklarıyla çadırları hareket anında yaz mevsimi olduğu ve seyyar olduğu cihetle Vidin'de bırakılıp hafif teçhizatla çıkılmıştı. Sonradan tabur başına ancak 12 çadır alınmasına müsaade olunmuştu. Sonradan katılan taburların da çoğunun çadırları noksan olduğundan barınacak bir yerleri yoktu. Çadırlar mevcut olsa kurulabilir miydi? Düşman bir çadır gördüğü noktaya binlerce mermi yağdırdığından ve nihayet onu kaldırıncaya veya kendisi top atışlarıyla yok edinceye kadar çabaladığından, gündüzleri bu da mümkün değildi. Ancak geceleri kurulabilirdi ki, bu da mümkün olamamaktaydı! Ya, bu durumda bulunan asker soğuktan nasıl korunabilirlerdi?

Ordu Plevne'ye geldiği zaman ağaçların çürük veya kurumuş bir dalının bile kesilmesi şiddetle yasaklanmıştı. Ağaçların önceleri dalları ve sonra kütükleri nöbetle kesilmeye başlanmıştı. Askerler bu ağaçları yakarak ısıyorlardı! Bu da ancak gündüzleri olabiliyordu. Geceleri ateş yakmak, değil yalnız kendi başını, birçok kimselerin başlarını ateşe atmak idi ki, o anda düşman bataryaları ateş yanan noktaya yıldırım gibi çakardı.

Bu çok acıklı durumun hafifletilbilmesi için bir çare vardı. Buda, siperler arkasında piyade kademesi altına zeminlikler yapılmasıydı. Ne çaredir ki, bunların inşasına elverişli ağaçların miktarı da ihtiyacı karşılamadığından Büyük Dyibnik civarından ağaç getirilmesi mecburiyetinde kalındığı gibi, vakıtle tahkimatın çoğu da Plevne'de kalmak kararı olmadığından yeteri büyüklükte yapılmamıştı. Ancak o anki ihtiyaca göre yapılmış olduğundan siperlerin arkasına zeminlik dahi kâfi boyut ve sayıda yapılmamıştı ve yapılamazdı.

Kasım ayının 2 ve 3 ncü günlerine doğru soğuklar son derece şiddetlenmiş ve Plevne tepelerinde bulunan ağaçlar da çok azalmıştı. Askerler geceleri tahkimat içinde yapabildikleri zeminlik ocaklarını yakarak ısınmak ve yemeklerini pi-

şirmek için civar bağlardaki asma kütüklerini kazma ve kasaturayla çıkarıp tabyalara götürürlerdi.

Bilirmisiniz ne halde?

Zavallı asker! Üstlerinde başlarında kalmadığından soğuğun şiddetiyle donmak derecelerine gelirlerdi. Bir de mütemadiyen devam eden sis ve yağmurlarla o killi toprak balçık haline geldiğinden üzerinde gezilmez bir duruma gelirdi. Özellikle o bilinen deri çarıkların dahi sağlıklı olmaması bir yana her adımda kaymasıyla sahibini birkaç kere tepe taklak ederek çamurlara bulaması, bazen bir kere düşüldüğü halde kaldırmak, kurtulmak için çaba sarfedilmesi gibi bin müsibet arasında bulunuyordu. Musibetlere ek olarak bu meyanda düşmanın yaptığı bombardımanlarda mermiler çoğunlukla tahkimatı aşarak düşman aralıkta rastgele her yana mermi yağdırarak maksat olan uğraşıma katkıda bulunması daha ziyade dehşet veriyordu.

Yukarıda anlatılan nedenlerden dolayı sonunda askerin tayın ekmeği yarısı buğday, yarısı mısır unuyla yapılmış 140 dirhemlik (440 gram kadar) bir ekmek ile, kafiye öküzleri kesilerek hasıl olan ve gelişigüzel miktarda verilen ete münhasır kaldı. Bu hayvanlar her ne kadar Plevne ordusunu bir süre daha idare edebilirse de, ne çarki bunların da yiyecekleri olmadığından açlıkla kuvvetten düşerek günde 30-40 hayvan ölüyordu. Bunlardan da açlıktan ölmeye mahkum köpekler yararlanarak pek çabuk kaçıyor, yerlerinde yellers esiyordu.

Burada düşmanın yoğun ateşi karşısında kuşatılan birliklerimizin yemeklerinin nasıl hazırlanıp pişirildiği merak edilmez mi?

Bu yemekler, askerin zeminlikleri içinde, fırsat buldukça ötede beride gelişigüzel zaman aralıklarıyla birkaç defada, çok zaman yarı çiğ olarak pişirilebilirdi. Şükürler olsun ki hizmetlerin yoğun ve yorucu olması askere bu yemekleri hazım ettirerek sağlıkları bozulmuyordu. Yemekler ancak günde bir defa dağıtılabiliyordu. Sabah yemeği olarak askere ilk öncelerde bulabildikleri mısırları, düşmanın atmış olduğu top mermilerinin içinden çıkan yuvarlakça demir arasına aldığı diğer demirle ezdikten sonra pişirdikleri halde akşam yemeğini yetiştirinceye kadar bununla yetiniyorlardı.

Fakat kasım ayı ortasında buğday ve mısırın miktarı bir hayli azaldığı gibi, kasım ayının 23 ncü gününden itibaren buğday hemen hemen tükenmeye başlamıştı. Mısırı öğütmeye imkân yoktu. Çünkü düşman, Plevne'de mevcut 7 değirmenden Griviçe deresi üzerindeki bu derenin yatağını çevirmekle, Kayalıderedekilerin ikisini de bu dereye ağaç kütükleri salıvermekle yataklarını tahrip etmiş olduğundan bu değirmenlerden yararlanılamıyordu. Askere 100 dirhem (300 gram) bir ekmekle bir de mısır koçanı verilmeye başlanmıştı. İşte bu koçanları her onbaşı takım erlerini vakit buldukça toplayıp suda haşlayarak bir çeşit yemek yapıyorlardı.

Velhasıl erzakın bu suretle azalması askerin vücutça güç kaybına neden oluyordu. Askerde meydana gelen bu zafiyetin bir nedeni de burada tütünün bulunmamasıydı. Asrımız insanı bu ihtiyacı duyuyordu. Bulunabilinen tütünde son derece pahalı olup bir okkası (1200 gr.) 3 Osmanlı altını(bu günkü değeri 10/11 milyon TL.)'na alınabiliyordu. Fakat bir okka tütünü bulabilmek ve alabilmek bir

kimse için mümkün değildi. Bin rica ve minnetle 50 veya 100 dirhem alınabilirse o kimse kendini bahtiyar addediyordu.

Plevne ordusu mensupları şunu bilirlerki, askere tütünün yokluğu açlıktan ziyade etki yapmıştır. Hatta pek çok kimselerin yüzleri şişmiş ve tahammül edebilenler de asma kütüklerinin kabuklarını kıyarak tütün yerine içmekle tütüne karşı olan istek ve arzularını körletmişlerdir.

Bu münasebetle şunu söyleyelim ki, erzak azaldıktan sonra şeker, kahve de değer kazanarak şekerin 100 dirhemi (300/350 gr.) (fazla vermediklerinden) 1/2 Osmanlı altınına ve kahvede dirhemi bir beyaz mecidiyeye veriliyordu. Hele şekerin nemlenmiş olması da çabası.

Şimdi bu anlatılan şeyleri çarşıda bulmak çok güç, adeta büyük bir bela idi. Ne çareki ihtiyaç insanı buna da katlandırmıştı. Çünkü kuşatma esnasında bütün dükkânlar ve mağazalar kapalıydı. Çoğunun sahipleri olan Yahudiler köşe bucak gizlendiklelerinden gereğinde ancak mahallî hükûmet zoruyla dükkânları açtırılırdı. Sahipleri Bulgar olanlarsa, bütün bütün kapalıydı. Gerektiğinde bunlar dükkânlarını kendileri için açarlar, yine derhal kaparlardı. İslâm halka gelince; biçarelerin çoğu meselenin başlangıcında memleketlerini terk ederek başka yerlere gitmiş olduklarından, kalanların da kasaba içinde birkaç boş kahve dükkânı kalmıştı.

Plevne'nin içinde insan kalmamıştı. Hemen hepsi Vid ovası tarafında ateş tutmayan yerlere sığındıklarından düşmandan rahatsız olan Bulgarlarla yaralı olanlar ve hastalar burada bulunurlardı. Plevne içerisinde küçük bir gezinti yapıldığında, birçok kapılar önünde nöbetçiler görülürdü. Plevne'de esasen küçük bir hastahane bile bulunmadığından nöbetçi bekleyen evler hastahane olarak kullanılmaktaydı.

Hastalarla yaralılar içinde en önemli olan ilaçlar ve sıhhi malzeme tükenmeye yüz tutmuş olmasıydı. Lâzım olan, Tiftik ve benzeri yerine de pamuk ve benzeri kullanılan sağlık memurlarının bütün gayretleri boşa gitmeye başlamıştı.

Düşmanın top ateşiyle yaptıkları bombardımanlar esnasında hastahane olarak kullanılan yerlere düşen mermilerden birçok askerimiz hayatlarını kaybetmişlerdi, kalanlar da yaralanıp acılar içerisinde işkence çekmektense ölmeyi yeğ tutarlardı.

Şükürler olunur ki, 30 eylülde birkaçı Ledi İstafurt ve Hilâli Ahmer (Kızılay) Cemiyetlerine mensup 9 tabip gelip iki hastahane teşkilini Osman Paşa'ya arz etmişler ve Osman Paşa da, Plevne'nin tamamen kuşatma altına alınması muhtemel olduğundan yaralılarla hastaların çoğunun Sofya'ya gönderilmesiyle, Plevne'de ağır yaralı olanlardan başka hasta bırakılmaması lüzumunu ve olayların alacağı son şekli gösteren durumları anlatmışlardır. Bu husus doktorların gururuna dokunmuş olacakki derhal geri döndükleri halde beraberlerinde getirmiş oldukları tıbbi malzeme ve ilaçları başhekim Hasib Bey'e bırakma lûtfunda bulunmuşlardır. İşte bu ilaç ve sağlık malzemesi sıkıntılı günlerde çok değerli ve işe yarar olacaktı.

Halkın durumuna gelince : Bu da tahammül edilmez bir dereceye ulaşmıştı.

Plevne'nin tamamen kuşatılmasından evvel ve biraz sonra Ruslar hayvanlarını otlatmak bahanesiyle bizim taraftan çıkıp kaçan tek tük Bulgarlar vasıtasıyla Plevne içinde geçen durumdan haberdar oluyorlardı. Bilhassa mühimmatın kasabada olduğunu öğrenmişler ve bu bilgi üzerine de mühimmatın çoğunun camilerde bulunduğunu zannederek, camileri hedef kabul etmişlerdi. Bu yüzden kasabada bir takım sakatlıklar meydana geliyordu. Eylül ve ekim aylarında bu sıkıntılar daha azdı. Fakat sonraları çoğalmaya başladı. Hatta hastahanedeki yaralılar arasında bile bu yolda kurban gidenler olurdu. Gariptir ki kasabadaki zayıfın çoğu yine Bulgarlardan olurdu. Bu bir ilâhi adaletti.

Cenevre antlaşması gereğince hastahanelere Hilâli Ahmer bayrağı çekilerek hiç olmazsa hastahanelerin olsun bu yüzden zarar görmemesi ümit ediliyorsa da, uygarlığın büyük bir örneği olan Rus öfkesi, insaniyet namına olan o kutsal antlaşmayı yok sayarak bayrakları, bilhassa topçuları için bir hedef noktası olmak üzere dikilmiş kabul ediyorlardı.

İşte düşmanın bu insanî olmayan davranışı, artık kasabada bulunan halkı korkuya ve düşünceye uğrattı. Herkes kiliselere kapanmaya başladı. İlk olarak canlarından çok sevdikleri çocuklarını kiliseye yerleştirdikten sonra, yatak ve yorganlarını getirdiler. Buralarda herkesin mukaddes bilerek öd ve buhur yakıtıklarına karşılık, şimdi tabii ve mecbur olarak çorba buharları tütüyordu. Bu hali görmek insan için çok acı bir duygu oluştuyordu. Gece köşede bucakta yanan mumların sönük ışıkları herkesi duygulandıran acayip bir manzara teşkil ediyordu. Bununla beraber, buralarda Plevne muharebesine dair dolaşan sözler o kadar gariptiler ki, bunlar günde birkaç kez konuşulur etrafa duyurulurdu. Bir aralık bu kiliselerden büyük kiliseyi dahi hedef alarak kubbesine birkaç top mermisi isabet ettirdiler ise de, bir şey olmadı. Bu durum böylece sürüp giderken, kasım ayının 22 nci günü Griviçe yönünde Rusların bazı hazırlıklar içinde oldukları Baş tabyadan görüldüğünden, tabya komutanı derhal Gazi Osman Paşa'ya durumu bildirdi Bunu takiben önce o yönde ve sonra diğer yönlerde Rusların "hurra" sesleri işitildi.

Sebebi tabii bizce bilinmeyen bu gibi seslerle gösterilerin ancak sevinçli günlerde ve yortularda yapıldığı bilindiğinden bu sevinç çığlıklarının her halde bu günün bir yortu günü olduğu kanaatini uyandırmıştı. Nitekim Plevne'de o akşam "Ayanicola" yortusu olduğundan bu gösteri "Grandük Nikola"nın böyle bir özel günde başkomutanlarını tebriki için yapılmış olduğu anlamında yorumlanmıştı. Fakat ertesi gün yani kasım ayının 23 ncü günü ortalık ağırırken Pertev Bey'in bulunduğu nokta karşısında yani Tırnan tepelerinin ileri karakollarının bulunduğu yerde bir direğin tepesine takılmış bir yafta (iri yazılı kâğıt veya karton) görülüp derhal aldırılmış, bu bölgenin komutanı olup Yunus Bey Tabyası'nda bulunan Erkân-ı Harbiye Reisi Mirliva Tahir Paşa'ya gönderilmiş ve Tahir Paşa tarafından da Gazi Osman Paşa'ya aynen takdim edilmişti. Bir iki saat sonra Ruslar evvelki gibi aynı direğe aynı mealde bir yafta daha takmışlardı. (113)

(113) Yaftalar Tahir Paşa tarafından Yunus Bey'e ve bana verilmiş olduğundan ve Rus ordularındaki Tatarlara yazdırılmış olduğu anlaşıl原因 gerekli düzeltme yapıldıktan sonra aynen yazılmıştır.

Yaftanın içeriği (114)

"Kars alındı. Muhtar Paşa ordusu teslim oldu. Etrafınız sarı sarı Ruslarla çevrildi. Sizin hükümdarınız barışmak istiyor. Osman Paşa kendi çıkarı için sizi burada tutuyor. Geliniz teslim olunuz. Sizi çoluğunuza çocuğunuza sağ kavuştururuz. Teslim olmazsanız aklıktan ve sarı sarı Rusların kurşunlarından ölürsünüz".

Yine bu günlerde Rusların Griviçe yönündeki erkân-ı harbiyesi tarafından Gazi Paşa'ya "Times" Gazetesi'nden 4 ve "Daily News" Gazetesi'nden 2 nüsha göndermişlerdi. Bu gazetelerin kenarlarında kalın, mavi kurşun kalemle çizilmiş : "Muhtar Paşa'nın büyük hezimet (bozgunu)" başlığı yazılıydı. Gazetelerin içinde yani metinde de, "Kars'ın kuzeyinde Muhtar Paşa'nın büyük bir yenilgi ve bozguna uğradığı ve 20.000 esir ile 30 top verdiği" hakkındaki telgraflar ve mektuplarla "Süleyman Paşa'nın, Tuna Doğu Ordusu'nun ilerlemesinin mümkün olamayacağı ve Rauf Paşa'nın Şibka'dan Serasker makamına çektiği telgrafta "Balkanlar'da 3 gün devamlı olaak kar yağışı nedeniyle askerî harekâta engel olduğu" hususlarına dair haberler yer alıyordu.

Askerliğin kuşatma durumunda böyle haller, tek taraflı olarak kuşatma içindekilerin kalplerini iğfal ederek direniş ve gayretlerini ve morallerini bozmak için yapılan bir harp, hile ve propagandası olduğundan Rusların bu haberlerinin doğruluğuna ihtimal verilemez. Doğru olsa da, Anadolu'da Kars'ın teslimiyle Rumeli'de Plevne ordusunun dururken teslimi lâzım geleceğini hiç bir akli selim hüküm ve tasavvur edemezdi ve olunamaz da. Şu kadar ki, bir ordu mensubunun hepsi aynı fikirde olamayacağından bazen bunun aksi etkisi görülürse de, o da önem verilecek bir durum değildi.

Bu halin en garibi şudur ki, bu kadar sıkıntılarımız ve düşmanın yalan dolan arasında yine düşman tarafından her gün birer ikişer er bizim tarafa kaçmak üzere ileri karakollarımızın yakınına gelip teslim olurlar ve açıklarını bildirmeleriyle Genel Karargâha gönderilinceye kadar İslâmın merhameti geçince kendi yiyeceklerini bunlara verirlerdi. Velhasıl Plevne öyle bir mezar olmuştu ki, içinde 40000 insan dünyadan habersiz bir durumda büyük bir acı ve sıkıntı içinde vakit geçiriyorlardı. Fakat buna şükür edilir ki, Rusların Plevne üzerine yapmış olduğu bombardıman, olağanüstü durumlar dışında her gün muayyen zamanlarda, yani sabah, öğle ve gece uyku vakitlerinde yapılırdı. Geceleri ateşin zamanı muayyen değildi. Buna rağmen, çoğunlukla gece yarısında ve şafaktan bir iki saat evvel yapılırdı. Bazen yalnız ve bazen gece hücumlarıyla beraber bir taraftan verilen genel bir işaret üzerine bombardıman başlardı.

Çok üzücü olan kuşatma aleminde bu şekilde ve bu şartlar altında yaşamaktayken, en son günlerde hem korkunç, hem de bazen gülünecek durumlar oluyordu. Korkunç olanı neydi? (115)

(114) *Matbu Plevne Tarihi'nin Türkçe nüshası, s. 733.*

Matbu Plevne Tarihi'nin Fransızca nüshası, s. 152.

(115) *Matbu Plevne Tarihi'nin Türkçe nüshası, s. 737.*

Matbu Plevne Tarihi'nin Fransızca nüshası, s. 165.

Düşman aşağıda anlatılacağı gibi mevzi kazmakla maksadına ulaşamayacağını anlamıştı. Artık tabyanın içinde ateş tutmayan yer bırakmamak üzere bu nokta karşısına bir de havan topu yerleştirdi. Belli olmayan zamanlarda Baştabya ve civarındaki mevzilere havan mermisi yağdırır ve muhafızlara bu şekilde dehşet verdiği gibi, tabyanın lâğım ile (tahrip kalıplarıyla) atılması için bir taraftan da lâğım yapmaya başlanmak üzere olduğu anlaşılmış ve buna karşılık baca açmak ve saire gibi karşı tertibatla sonuçsuz bırakılmıştı.

En son günlerde tarafımızdan üç noktada Baştabyaya taş lâğım inşasına başlanmıştı. Bunlardan ikisi ara siperinin iki tarafına, diğeri de tahkimatin kapısı önüne yapıldı.

Ruslar bu şiddetli bombardımanlarına kani olmadıklarından, bir de Kayalidere üzerinde noktalar boyunca devam eden yerlere gizledikleri tüfekleriyle mevzilerimizdeki muhafızları taciz ederek dehşet salmak istiyorlardı. Bir yandan da, bu dehşeti artırmak üzere Radişevi üzerinden en uzak mesafelerde olan 23 Yunus Bey Tabyası'yla Yanık bayır tarafına havadan güldür güldür muhasara toplarıyla ateş ettikleri gibi, yine bu Radişevi tarafından Plevne müstahkem mevzinin ateş tutmayan yanından en çok emin olan Milas Tabyası'nı da tacize başlamıştı.

Hele Romenler sahip oldukları ve hatta sesinden evvel hedefi vuran çemberli toplarla Genel Karargâh'ı taciz ediyorlardı. Fakat, gördükleri karşılık sair noktalar gibi, ara sıra olmayıp daimi ve etkiliydi. Bu kadar ateş, ızdırıp, büyük acı ve işkence içinde gülünçlü olan neydi?

Ruslar bombardımana başlamazdan evvel çoğunlukla imparatorun sıkı fıkı olup devamlı gittiği Skoblef'in bulunduğu Bristoviç köyünün yakınında olup son günlerde rasit (gözcü) direği idi. Bu direğin (116) karşısından önce bir havai fişek yakılır, daha sonra da Radişevi üzerinden muayyen aralıklarla ve diğer yönlerden aynı fişekler atılırdı. Sonra da bombardıman başlardı. Bazen yine Bristoviç yönünden bir fener gösterilerek Radişevi üzerinden de yeşil veya kırmızı renkli diğer bir fenerle işaret alınırdı. Bunu takiben Bristoviç önündeki sırt üzerinde sıra sıra dizilmiş olan çanak maytapları yakılırdı. Bu esnada düşman bataryaları da kuru sıkı ateş ederlerdi. Bu durum Küçük Metropol yönünde de yapıldığından geceleri 7-8 saat süreyle kuşatma hattında çepeçevre şehri ayın (fener alayı gibi) yapılırdı. Fakat bu haller bazen acınacak kötü olaylarla son buluyordu. O da düşmanın bir harp hilesi olarak yapmış olduğu bu gösteriler esnasında kuşatma altında bulunanların dikkatlerini bu gösteriye çektikten sonra birdenbire hakiki topçu ateşine başlıyor, bu da büyük zayıata neden oluyordu. (117)

(116) Bu direkin daha üçüncü kuşatmada Griviçe yönünü gözetlemek için dikilmiş olduğunu, Rusların hareketi bahsinde söylemişizdir. Sonra da Radişevo'ya ve daha sonra Lofça yoluna ve havan mevziine, en sonra da Brestoviç önüne dikilmiştir.

(117) Bu hileyi en çok Griviçe önlerinde yaparlardı. Geceleyin önce birkaç erden oluşan bir müfrezeyi herhangi bir tahkimat üzerine saldırtır, bizimkilerde tabii karşılık olarak derhal o noktaya şiddetli bir topçu ateşine başlayarak hasara sebep olurlardı. Bizimkilerde başka bir oyuna başvurulardı : Önce tabyanın mazgallarından erin biri bir tüfek atıp yanındaki diğer mazgallarda arkadaşları bekler ve düşman tarafından hangi noktalardan cevap verilirse, diğerleri o noktaya ateş ederlerdi.

Plevne kahramanları düşmanın bu hareketinden hiç bir şekilde etkilenip paniğe kapılmadılar; muharebeden dahi ümit ve durumlarını bozmadılar. Komutanları tarafından emrolunan yerlere büyük bir arzu ve neşe içinde sıçrayarak koşarak gittiler. Düşmanın hareketine karşı durarak bir kale oluşturdular.

Pek çok vaatlerle birkaç kez değişik kimselerle Orhaniye'ye haber gönderildiği halde bunların birkaçı bunu başaramayacaklarını anladıklarından geri döndüler. Diğerlerinin akibetinden de haber alınamadığından Yunus ve Pertev Beylerin bölgesinde ve Köprübaşında bulunan askerler, her dakika etrafı dinleyip top sesleri işittikleri veyahut dumanlarını gördükleri zaman takviye kuvveti geliyor diye kuşatma altında direnişlerini bir kat daha artırıyorlardı.

Kasım ayının 28 nci günlerine doğru evvelce gidenlerden bir haber çıkmadığı gibi, erzak da iyice azalmış, ancak 15 gün kıt kanaat yetecek kadar kalmıştı. Hayvanlar ise, son derece zayıflamışlardı. Arpa ve saman tükenmiş, elde ancak bir miktar ot kalmıştı. Bu da ancak nakli gereken topları çekmek için top beygirlerine verilmesi lâzım geldiğinden her yönden ihtiyaç ve bu yüzden de sıkıntı artmıştı. Bu günlerde takviyenin yetişemeyeceği his olunarak bu ana kadar subayların ağızlarında Şevket Paşa ne zaman yol açıp gelecek sözleri konuşulurken, aynı zamanda kuşatma hattını ne zaman yarıp çıkacağız sözleri tekrarlanıyordu. Herkes bir doğançakan ateş gibiydi! Son saatler ne dehşetliydi.

Plevne içinde ilaçları tükenen tabipler elleri böğründe kalarak hastalarını tedavi edemiyordu. Yaralıları tiftikten (118) bile mahrum olarak bakım yapamıyordu.

Zayıat ve ölüm vakaları gün be gün eskisine oranla çok artmıştı. Cenaze taşıyan erler her an o acıklı yükleriyle sokaklardan geçerlerdi. Bölgelerde bulunanlar ise, bu acıklı durumun dışında idi.

Sözün kısası kuşatılma durumu bu dereceyi bulduğu zaman ve ümit ufukları bütün bütün karardığından artık Gazi Osman Paşa hazretleri, kasım ayının 31 veya 1 aralık akşamleyin mevkilerde bulunan tümen ve tugay komutanlarının ertesi günü saat 4 sıralarında Genel Karargâhta toplanmalarını telgrafla emir olarak bildirdi. O gün çadırlarında bir harp meclisi teşkil edildi. Gazi Paşa bu meclise bizzat başkanlık ettiklerinden ilk emirde meclis azasına (üyelerine) :

Birkaç günlük daha mevcut olan erzakla Plevne'de kalarak son ana kadar direndikten sonra teslim olmak mı? Veya bir kere şansımızı denemek üzere düşmanın kuşatma hattı üzerine hücum ederek buradan çıkmak girişiminde bulunmak mı? Şeklinde sorular sordu. Hazır bulunan komutanlardan bazıları birincisini ve bazıları da ikinci fikri kabul ederek düşüncelerini açıkladılar.

İkinci toplantıda nihayet kuşatmayı yarmak üzere taarruz edilmesi şeklinde çoğunlukla karar alındı. Bununla ilgili olarak hazırlanan tutanak mühürlendi.

Aslında, Gazi Hazretlerinin düşmanla her karşılaşmada parlak parlak galibiyetlere ulaşmış Plevne ordusunun şanına, askerlik namına da böyle bir hareket tarzı lâayık olabilirdi.

(118) Gazbez'inin yerini tutacak olan didilmiş pamuk ipliği.

Bundan sonra harp meclisi bir iki defa daha toplandı. Harekât hedefinin hangi yönde olacağına ve bu harekât için ne gibi bir tertibat alınacağına, verilecek talimata dair hususlar konuşuldu. (Buna dair tertibat ve verilen talimat çekilme bölümünde anlatılacaktır).

Harekât hedefi çok evvelden beri biliniyordu. Batıda Vid nehri vadisi idi. Bundan başka bir tarafa yürümek mümkün değildi.

Bu son günlerde Plevne ordusu sessizliğini koruyup ve maksadını gizleyerek sükûnetle savunmaya devam ettiğinden 9 aralık gününde Rusların Vid nehri tarafında görülen gösterilerini ateşle karşılayıp geçirmişlerdir.

Şu birkaç satırı da ek bilgi olmak üzere yazmayı uygun görüyoruz.

Kuşatma Anında Düşmanın Kuvveti ve Tertibatı

Ruslar Hassa ve Grenadye ordularıyla çeşitli tarihlerde takviye olunduğu gibi, Plevne'yi kuşatan düşman kuvvetleri de resmî raporlara dayanılarak aşağıda gösterilmiştir.

9 ncu Kolordu'dan	:	2 tümen
4 ncü Kolordu'dan	:	2 tümen
2 ve 4 ncü Tümenlerden	:	2 tugay
4 ncü Avcı Tugayı	:	1 tugay
3 ncü Hassa Tümeni	:	1 tümen
2 nci Grenadye Tümeni	:	1 tümen

Her-bir tümenin 10000 kişi itibariyle toplam 100000 asker, buna 5 süvari tümeniyle, 35000 askerden fazla Romanya Kolordusu da eklenirse, kuşatma kuvvetlerinin toplamı 150000 askerdir. Topçular ise, 558 adi top ve 50 muhasara topu ki, toplam 608 top bu kuşatmada topçu desteğini sağlamıştır.

General Tudliyn Plevne ordusunun Erkân-ı Harbiye Riyaseti'ne (Kurmaybaşkanı) atandığı zaman Plevne'nin taarruzla ele geçirilmesinin imkânsız olduğunu ve kuşatmanın lüzumunu, Grandük Nikola'nın teşkil ettiği harp meclisinde sağlam delillerle ispat edip raporunu da takdim etmişti.

Bundan sonra kuşatma harekâtına başlanıldı. 75 km. çevresi olan bir daire tespit ve tayin edilerek bölgelere taksim edildi. İnşaat ve tahkimat yapılarak bölgelerini telgraf hatlarıyla birbirine bağladılar. Bu bölgelerin durumları şöyleydi :

1 nci Bölge Griviçe Tabyası'yla Biyovlar-Suzurlu'ya kadar olup, Romanya Kolordusu komutanı General Sernad'ın komutasındaydı.

2 nci Bölge Griviçe'den Galiç Tabyası'na kadardır. (Radişevi'nin batısında), 31 nci Piyade Tümeni'yle topçusu, 5 nci Piyade Tümeni'nin 2 nci Tugayı'yla, 4 topçu bataryası, 9 ncu Kolordu'nun komutanı Liyotnan General Baron Kayrodniz komutasında idi.

3 ncü Bölge Galiç Tabyası'ndan Tutçaniçe deresine kadar.

2 nci Piyade Tümeni'yle, 30 ncu Topçu Tugayı, Avcı 12 nci taburu da burada olup, 4 ncü Kolordu Komutanı General Zutof'un komutasındaydı.

4 ncü Bölge Tutçaniçe dereleriyle Kortucap arasındadır.

16 ncı Tümeni'yle topçusu, 30 ncu Piyade Tümeni'yle 2 topçu tugayı ayrıca 9, 10, 11 nci Avcı Taburlarıyla 9 ncu Kazak Alayı olup, 16'ncı Piyade Tümeni'nin komutanı Liyotnan General Skobleff'in emri altında bulunuyordu.

5 nci Bölge Kortucap deresiyle, Vid nehrinin sağ kıyısı ve Tyırnan arasındadır. Hassa 3 ncü Piyade Tümeni ve topçusu, 2 bölük Hassa süvarisi, Don Kazaklarının 10 No.lu bataryası olup, Hassa 3 ncü Piyade Tümeni komutanı olan General Katalı komutasındaydı.

6 ncı Bölge Vid nehrinin sol kıyısı boyunca Biyolar-Suzurlu mevkii de dahil olduğu halde; Grenadye kolordusu 5 nci Piyade Tümeni'nin 1 nci Tugayı ile 2 batarya top, 2 nci Romanya Tümeni'yle topçuları, 9 ncu Kazak Dragon ve Puğ, 9 ncu Mızraklı ve Geyve 9 ncu Husar ve 4 ncü Don Kazak Süvari Alaylarıyla, 7 nci Piyade Bataryası ve bir adet Klaraş alayı olup, komutanı Grenadye kolordusu komutanı Liyotna General Gatenski idi.

YEDİNCİ BÖLÜM

Son Şans Denemesi veya Plevne Ordusunun Çıkış Girişimi

Çekilme ve Teslim

1. Hazırlık tertibatı : Plevne ordusu ikinci defa kuşatma altına girdiği zaman topçu ve süvari, bir miktar istihkam askerinin, gayrı tabur nam ve itibarıyla (119) 136 taburdan ibaret bir kuvvetti. Bu taburlar 1, 2, 3 ve 5 nci Ordulardan olup küçük bir kısmı nizamiye (muvazzaf) ve büyük kısmı da redif ve müstahfız taburlarıyla Karadeniz sahil redif alayları ve taburları idi. Muharip olanların mevcutları çoğunlukla sağlıklı ve işe yarar olmak üzere ancak 250 : 400 arasında değişiyordu. Bazı taburlar bu mevcutların çok altında olduklarından tabur denilmeye lâyık değildi. Bu şekilde mevcut kuvvet, 30000 muharip asker ve yardımcı sınıf olarak da takriben 40000 askerdı. Plevne hastahanesinde bulunan 2500'den fazla yaralı ve hastalar bu hesabın dışındaydı.

Bu durumda bulunan taburların harekât esnasında ve emri komutada aksaklıkların olacağı aşikardı. İlk emirle taburların muharebe mevcutları 400'den aşağı olmamak üzere mevcutları az olan taburlar uygun bir şekilde birleştirilerek bütün orduda adetçe 62 tabura düşürüldü. Bunlar yeniden teşkilâtlandırılarak 7 adet tugay tertip ve teşkil edildi.

Her tugayın kuvveti harp nizamında (3 No.lu Nizam-ı Harp "Kuruluş" (EK : 8) göreleceği gibi her biri dörder taburdan oluşan ikişer alay, yani sekizer taburdan ibaretti. Bu 7 tugay başlıca 2 tümene ayrılıp, 1 nci tümen 34 taburdan ibaret 4 tugay ve 2 nci tümen de 28 taburdan ibaret 3 tugayı ihtiva etmekteydi.

1 nci Tümen'in 4 ncü Tugayı kafilâ korunmasına memur edildiğinden 10 taburluydu. 1 nci Tümen bizzat Gazi Osman Paşa'nın emri altında bulunacak; Erkân-ı Harbiye Reisi (Kurmaybaşkanı) olup, 1 nci Tümen'in 2 nci Tugayı'na komuta edecek olan Mirliva Tahir Paşa tümene vekâleten bakacak, Tahir Paşa ya da Miralay Yunus Bey vekâlet edecek.

2 nci tümen de, Ferik Adil Paşa'nın komutasında hareket edecekti.

Velhasıl Türk ordusu tümen sistemiyle yeniden teşkilâtlanmış oldu.

2. Çekilme anında tutulacak noktalar ve savunma hattı tutularak, tahkimatlar avcı hendekleriyle tahkim edilip birleştirildi. Çekilme hattı üzerinde bulunan Vid nehri üzerine de birkaç adet piyade köprüsü (öküz arabalarından) yaptırıldı. (Harita : 7) (EK : 9)

3. Doğal olarak fazla kalan çok miktarda ateşli hafif silâhların da götürülmesi için mevcut olan süvarilere Martini Hanri tüfekleri verildi. Subaylarla topçular da Reminkton ve Nincister tüfekleriyle silâhlandırıldı. Mızıka (Bando) akerleri dahi silâhlandırılarak bu silâhların muhafazası sağlandı. Debboy'da kalan fazla kasatura ve süngüler taburlara dağıtıldı.

(119) Nizamı Harbe nazaran 62 piyade taburudur.

4. Piyadelerin üzerlerinde bulunan ateşli silâhlar : Martini Harri, Şnayder, İspenrkild cinsleriyle kasatura ve süngülü Nogand silâhlarıdır. Bunlardan İspenrkildler beyaz namlu ve 750 metre menzili olduğundan, bunlar depoda kalmış olan Şnayder tüfekleriyle ve bazı taburlar da İstanbul'dan müstahfız taburlarının hareketinde yeniden silâhlandırılmış, Martini Hanri tüfekleriyle değiştirilmiştir.

5. Bütün orduda mevcut kalan bir miktar peksimetle her taburun Deb-boyunda ihtiyaten bulundurulan peksimetler bir yerde toplattırıldı. Toplanan peksimetler taburlara eşit olarak yolluk olmak üzere altışar günlük olarak dağıtıldı. Mevcut mühimmat ve çeşitli taşıma araçları da eşit olarak taksim edildi. Yedek olarak tutulan erzakta askerin bedeni gücünün biraz olsun yerine gelmesi için 2-3 gün devamlı olarak tam ve zayıf tayinat verildi.

Her tabura, 50 mekkari, 8 saka hayvanıyla 12 öküz arabası verildi. 2-3'ü ihtiyat olmak üzere bu 12 araba için 20-27 öküz ve manda tahsis edildi.

Cephane ağırlığının tertibi de şöyleydi Her tabur, eratının üzerinde taşınmak üzere 12'şer deste (bağ) fişek, fazla olarak her tabura 170'er sandık mermi, her top için de 300 atım cephane tahsis edildi. Her taburun cephanesinin 100 sandığı 50 hayvana ve 70 sandığı da 12 arabaya yüklettirildi. Her taburun 12 çadırı (7 nci maddede görülebileceği şekilde) yine arabalara yükletilecekti.

6. Plevne ordusu levazımında var olan para eşit bir şekilde mazbata karşılığında (ilk olarak altışar bin, ikinci kez ikişer bin ki, toplam 8.000 kuruş kaimakça) taksim olunarak bu şekilde subayların ihtiyacı da göz önünde tutuldu.

7. Bazı taburlarda hiç çadır yoktu. Diğer taburların da bazılarında çok ve bazılarında da az miktarda çadır bulunduğundan tümünün mevcut toplamı taburlara taksim edilerek her tabura 33'er çadır isabet etmiştir. Bunların en yenilerinden 12'şer adedi ayrılarak ihtiyaten kafiyeyle gönderilecekti. Geri kalanların biraz işe yarayanları yaprak dikişlerinden sökülerek aslen çoğu Rumeli ve Anadolu insanı olup kuşak kullanmaya alışmış iken kuşaksız kalan eratın her birine birer yaprak çadır verildi. Fazla kalanlardan birazı da, askere boyundan asma fişeklik yaptırıldı. Çok eski olan parçalar da çıplak ayak bulunan erata dolak (ayaktan dize doğru sarılan kumaş) yapılmak üzere verildi. Döküntüler de dereler içinde yakıldı.

8. Askerin gittiği yerde ekmekten sonra en lüzumlu şey de tuz olduğundan eratın palaskalarında taşınmak üzere her bir onbaşı takımına da birer miktar tuz verildi.

9. Yaralı ve hastalar için de şu tedbirler alındı. Şöyle ki :

Plevne'de kalacak olan 1.500'den fazla yaralı ve hastalar yukarıdaki miktar içinde ayrılmıştır. Gazi Osman Paşa Rusların Plevne'ye girdikleri zaman bunlar hakkında insanlık dışı harekette bulunmayıp koruyacaklarını şüphesiz ümit ediyordu. Fakat Türklerin kasabadan çıkıp da Ruslar girinceye kadar geçecek zaman içinde Bulgarlar tarafından zulüm yapılacağından endişe ediyordu. Evvel

emirde yaralı ve hastalardan bırakılacakların gelecekteki rizikolarını azaltmak için yürüyebilenleri muayene ettirdi. İlk muayenede bunların miktarı 700, ikinci muayenede 350 erdi.

Bu 350 er öyle bir haldeydilerki yani başlarında ki yiyeceklerini almaya takatları olmayıp, elsiz ayaksız ve ağır hasta durumundaydılar. Ah! Bu biçareleri Plevne'de bırakmak o kadar fecidi ki, taş olan yürekler dahi erimek raddesine gelirdi. Ne çareki mecburiyet bunu gerektiriyordu!

İşte bu biçare hasta ve yaralılara bir kötülük gelmemesi için caddeler üzerinde bulunan hanlara yerleştirildiler. Kapılarının üzerine Fransızca ve Türkçe levhalar yapıştırıldığı gibi Hilâli Ahmer işaretli beyaz bayraklar dahi asıldı. Bütün bunlara rağmen bakım ve tedavileri için birkaç sıhhiye memuru ile diğer ihtiyaçlar için bir imam, bir hastalar ağası, bir vekilharç görevlendirildi. Hepsisi için bir aylık erzak bırakıldı.

Ordunun hareket edeceği akşamın gündüzü de Bulgar papaz ve ileri gelenlerden 10 kişi Gazi Osman Paşa'nın huzuruna çağrıldı. Kendileri haklarında esirgenmeyen Türk merhameti hatırlatıldı. Bulgarlar da kimseye zulüm ve eza etmeyeceklerini, taş yüreklileri dahi ağılatacak bir teessür ile anlatılar. Bulgarlar vaad ve yeminle Gazi Osman Paşa'yı temin ettiler. Plevne Kaymakamı bulunan Hüseyin Bey'in hassas ve duygulu tebligatına ağlayarak insaniyet dairesinde hareket edeceklerine söz vermişlerdir.

Acaba Bulgarlar vaat ve yeminlerini tuttular mı? Hayır! Asla!

Velhasıl daha askerlikçe gereken tertibatın tamamı imkân dahilinde yapıldı ve geceleyin hareket anında bir yanlışlık yapılmaması için her yönde bulunan uygun, yetenekli, becerikli ve yol bilen subaylar seçilerek taburların köprü başında toplanması için takip edecekleri yolları iyiden iyiye öğrenmek için tatbikat yaptırılarak bu hususta temin edildi.

Tekmil tertibat için de en önemli ve ince bir noktanın daha görülmesi lâzım gelirken, buna dair bir şey söylenmedi. İşte bu noktada Plevne halkının Plevne'de bırakılıp bırakılmamasıydı. Gazi Paşa bu halkı Plevne'de bırakmak ve bunun için Rus ordusu komutanına insaniyet namına bir tavsiye mektubu yazmak fikrindeydi. Fakat halk ordunun Plevne'den çekileceğini işitir işitmez :

"Bizi düşman eline bırakıp da nereye gideceksiniz? Biz zaten mal ve envalimizi feda ettik. Ordu her nereye giderse, mutlak gelir ve bu yolda çoğumuz, çoğumuzla canımızı feda ederiz. Biz hiç bir zaman da düşmanın kahrı ve sizin saye-i lütuf ve merhametlerinde mal ve ırzları kemali emniyetle yaşamış olan Bulgarların zulmü altında yaşayamayız. Velhasılı, çaresiz burada kalamayız. Yollara dökülürüz diye bir arzuhal yazarak Gazi Hazretlerine takdim ve inayet lütfetmelerini dilediler.

Gazi Osman Paşa Plevne'de bırakılacak olan halktan başka, askeri de gidemeyecek durumda olan hasta ve yaralılarının gereği kadar özel görevli memurla Plevne'de bırakılacağı için Bulgarlara gereken tenbihleri verdiğiinden mecbur kalarak kendilerini bırakacağını ve gelecek askerler medenî bir devletin askeri olduğundan halka gaddarca davranmak, çoluk ve çocuğa, ırz ve canlarına dokunmak ve eşyalarına ilişmek gibi feci hallere girmeyeceklerinden;

düşman askeriyle beraber bulunan merhametiyle bilinen İmparatorun da ordusunun başında bulunduğu anlaşıldığından size yardım ederler diyerek bir takım sözler söylemiştir. Ayrıca, bu muharebe diğerlerine hiç benzemeyecek, çok feci ve kanlı olacağından beyhude bir takım çocuk ve kadınların ayaklar altında kalmasını mucip olacağını münasip bir dille anlattı. Ne çareki, bunların hiç birisi ikna edilemedi. Bu insanlar da 200 kadar ev halkından ibaretti.

Artık ister istemez Gazi Paşa bunların, ordunun arkasından hareketlerine izin verdi. Bunlar da zaten köprübaşında muayyen bir yerde tolanıp ordunun çekilmesine katıldılar. Fakat ordunun tesliminden sonra bu yüzden çok zahmet çektiler. İlk olarak ordunun hareketine ayak bağı olarak harekâtını yavaşlattılar.

Aralık ayının 9 ncü günü ordunun toplanmasına karar verildiğinden aralık ayının 7 nci günü Gazi Osman Paşa bizzat Vid nehri tarafındaki tabyaları ve o yönde düşman durumunu kontrol ve anlamak üzere hareket etti. Bu geziden döndüğünde ordunun hareket gününü iki gün erteledi. Çünkü Vid nehri üzerindeki tertibatımızın henüz tamamlanmamış olduğu anlaşılmıştı. Nihayet aralık ayının 9 ncü akşamı iki gün sonra yani 11 nci pazartesi günü yapılacak harekât için evvelce hazırlanmış olan harekât plânı ve emri tümen ve tugay komutanlarına verildi. Bu emir bütün as birliklere tebliğ olundu.

1. Genel Harekât Emri

Yapılacak Harekâtın Genel Tertibatı

Askerî harekâta 7 tugay itibariyle Atıf Paşa, Tevfik Paşa ve Yunus Bey Tugayları 1 nci tümeni teşkil etmek üzere ileride bulunacaklardır. Hüseyin Vasfi Paşa ve Sadık Paşa, Ethem Paşa Tugayları Ferik Adil Paşa refakatiyle 2 nci tümeni teşkil edecekler. Ferik Adil Paşa, tümenin tertibatına nezaret etmek üzere köprübaşında bulunacaklardır.

1 nci Tümen'in tugaylarını teşkil eden taburlardan, havanın müsaadesine göre kararlaştırılacak günün akşam saat 2'sinde İbrahim Bey Tabyasıyla Çorum Tabyası'nda bulunan taburlar ihtiyat tabyasına çekilecek ve oradan Arap tabyasından Kaymakam Rasim Bey komutasıyla saat 2.30'da hareket ederek tümüyle ordugâha geleceklerdir. 3 ncü Tevfik Paşa Tugayı'nı kasabanın üst başından Adil Paşa ciheti kenarından kasabaya uğramaksızın siğir pazarından geçerek şoseyle köprübaşına gideceklerdir. Atıf Paşa Tugayı'nı teşkil eden taburlardan İnebolu ve Gümülcine Taburları İbrahim Bey Tabyası'ndan Manastır Taburu'yla beraber çekilerek Atıf Paşa Tabyası'na geldikleri zaman onlar da hareket ederek Ömer Bey Tabyası'nda taburlarıyla birleşmek üzere ordugâhın gerisine kasaba kenarında topçuların cephanesinin arabalarının bulundukları yere gidip tugayını bekleyeceklerdir. Ömer Bey Tabyası'ndan Kayalidere'ye kadar devam edecek olan taburlar bulundukları yerden gece saat 2'de tümüyle harekete başlayarak geriye çekilecekler ve ordugâh yerinin arkasında kasaba kenarında bulunan taburlarla birleşip 1 nci Atıf Paşa Tugayı'nı teşkil edeceklerdir. Bunlar da 3 ncü Tevfik Paşa Tugayı için söylenen yerden Köprübaşı'na gideceklerdir. Bu yönde bulunan Prezrin Salis Taburu Sait Bey Tugayı'nın 2 nci Alayı da Prezrin Talî Taburu'na dönüşmüş ise de, buradan Köprübaşı'na kadar 3 ncü Tevfik Paşa Tugayı ile beraber gidip orada dönüşmüş olduğu bu tabura katılmış olacaktır.

2 nci Yunus Bey Tugayı'nı teşkil eden taburlar Kayalidere'den Gazi Paşa, Yunus Bey ve Pertev Bey Tabyalarına doğru mürettep bulunduklarından Prezrin Tali ve Silistre Mukaddem Taburları saat 2'de bulundukları yerden Kaymakam Ali Bey komutasında hareket ederek ele geçirilmiş olan tabyaya geldikleri zaman oradan Serrez Taburu'nu da alarak Bağlarbaşı Tabyası'na gidecekler ve Gazi Osman Paşa Tabyasıyla ilerisindeki pusularda bulunan taburlar da keza gece saat 2'de harekete başlayarak Yunus Bey Tabyası'na doğru çekilecek ve bu taburla birleşerek Bağlarbaşı Tabyası'nda Ali Bey Alayı'nı ve Yunus Bey Tabyası'nda bulunan Yunus Bey Tugayı'ndan olan taburları teşkil ederek gecenin saat 04.00'de Ali Bey, Bağlarbaşı Tabyası'ndan ve Yunus Bey de Muvene Taburu'nu alarak kademeli olarak Muhsin Talat Bey Tabyası'nın arkasından Köprübaşı'na sessizce çekilecektir.

Tahir Paşa Tümeni tugaylarının bir anda Köprübaşı'na varmış olduğu zaman 1 nci Atıf Paşa Tugayı köprüden itibaren üçüncü geçitten, 3 ncü Tevfik Paşa Tugayı köprü'nün altındaki geçitten ve 2 nci Yunus Bey Tugayı köprüden geçerek Tahir Paşa'nın nezareti altında olmak üzere sağdan itibaren derin kol nizamında tümeni teşkil edeceklerdi.

Sait Bey Tugayı'nın 1 nci Alayı'nı teşkil eden Kaymakam Pertev Bey Yunus Bey Tugayı geriye çekildiği esnada, o da tugayının ilerisinde olan Simav Tali ve Salis Asi Yozgat Taburlarını alarak tugayıyla birleşmek üzere köprübaşı'na gidip orada tugay teşkil edilecek, kafilé Vid suyunu aştığı sırada Sait Bey Tugayı geçitlerden geçerek kafilenin hareketi anında sol kanadı korumak üzere kafilenin 200-250 adım kadar yanlarında kol nizamında ve şayet düşman ateşinden zarar görürse, yan yürüyüşle gidip düşmanın meydana çıkmasında derhal harp nizamına girerek savunacaktır. Bu tugayın taburları geçitlerin üçünden de geçecektir.

2 nci Tümeni teşkil eden tugaylardan Hasan Vasfi Paşa Tugayı Pertev Bey Tabyası'nın solunda bulunan tabyada 5 nci Alay'ın 2 nci Taburu'nu da Tahir Paşa'nın hareketinden sonra yanına alacaktır. Bu tugayın iki taburu Kaymakam Hurşit Bey'in komutasıyla Muhammes (beşli) tabya Talat Bey Tabyası ve yanındaki piyade siperlerine akşamdan yerleşecek geri kalan 6 taburuyla bulunduğu yerde direnerek kafilenin (ikmal kolu) arkası alındıktan sonra bulundukları yeri kademeli olarak terk edip Köprübaşı'na çekilecektir. Emrinde bulunan 12 top-tan 6'sını yukarıda söylendiği gibi gereken yerlere mevzilendirecek ve 6'sını da köprü üzerindeki tabyaya koyarak 1 nci Tümen'in ileri hareketini ve kendi tugayının çekilme hattını koruyacaktır. Hüseyin Vasfi Paşa Tugayı'nın topları köprüden ve taburları köprü'nün üst tarafındaki geçitten geçecektir.

2 nci Tümen'in 2 nci Tugayı'nı teşkil eden Sadık Paşa Tugayı'ndan 2 tabur akşamdan ovada bulunan avcı hendeklerine mevzilendirilmek üzere doğruca gönderilecek. Bu tugay geri kalan taburlarıyla Ethem Paşa Tugayı'nda bulunan 4 tabur, saat 2'de Baş Tabya'yı terk ederek kademeli olarak sırttan aşağı Bukovluk deresi ağzına doğru inerek Sadık Paşa Tugayı taburları ovada bulunan değirmen yanındaki köprüden geçerek 3 taburunu Muhammes Tabyadan şoseseye kadar olan avcı siperlerine, topları da bu yerlerdeki mevcut top siperleriyle gerekli olan yerlere mevzilendirecektir.

Sadık Paşa Tugayı'ndan 3 taburla 3 sahra topu Köprübaşı'nda ihtiyat olarak bulunacak, 1 nci Tümen ve kafilenin ileri hareketlerinde geride bulunan taburların gerilerini korumak üzere 2 taburu Vid suyunun solunda yani köprünün öbür yanında uygun bir yerde ve 1 taburuda köprünün üstündeki yönde toplanın yanında bulunarak Hüseyin Paşa ve Sadık Paşa Tugaylarının gerilerini koruyacaktır.

Hüseyin Paşa Tugayı'nın taburları geçide yaklaştığı zaman Sadık Paşa Tugayı avcı hendeklerinde bulunan tabur bölüklerini kademeli olarak toplayıp en yakın geçitten tümenine yetişecektir. Ethem Paşa Tugayı'ndan olup Sadık Paşa Tugayı'yla hareket edecek dört taburdan bir taburu Bukovluk deresi ağzında bulunan avcı hendeklerine konulmak üzere Sadık Paşa Tugayı'nın iki taburuyla beraber akşamdan adı geçen yere gönderilecektir. Tabur bu boğazın ağzını korumak üzere mevzilenilecektir. Bu taburun bağlı olduğu alayın diğer üç taburu avcı siperlerinin yanından geçerken alayla birleşmek üzere doğruca değirmen yanındaki geçitten geçerek bu alayla beraber bulunan 6 sahra topuyla taburlar geçidin öteki yüzünde mevzilenerek tugayının çekilişini koruyacaktır.

2. Kafilenin (Ağırlıklar) Tertip Düzeni ve Yürüyüşü Hakkındaki Emir

Genel olarak taburlar yanlarında 40 sandık cephane ile beher top bataryası için tertip olunan top cephanesini 20 mekkariyle taşıyacaklardır (kita yükü). Kalan 130 sandık cephaneye çadır ve eşya yüklü araba ve mekkâri (yük hayvanı)'lerde hareketten bir gün evvel köprü başındaki mahfuz mahallere (düşman ateşinden korunmuş yer) gönderilecektir.

1 nci Tümen geçitlerden geçtiği anda kabile de harekete başlayacaktır. 1 nci Tümen'in birinci, sonra 2 nci ve 3 ncü Tugaylarının ihtiyat cephane ve mekkâri hayvanları, sonra piyade ve topçu cephane arabaları, daha sonra da çadır ve diğer eşyalarla halka ait arabalar geçmek üzere köprübaşında tertiplenmiş olarak bulunacaklardır.

Bunlardan sonra 2 nci Tümen'in çadır ve sair ağırlık arabaları ve bundan sonra 2 nci Tümen'in 1, 2 ve 3 ncü Tugaylarının yedek cephane ve mekkârileri geleceğinden, bunlar da bildirilen süre içinde gerekli tertibatı almış olacaklardır.

1 nci Tümen geçitlerden geçerken kabile de harekete başlayarak ortalık ağırmazdan evvel sudan geçmiş bulunacak. Keza suyun ilerisinde de evvelce bildirildiği gibi harekete hazır bulunmak üzere, 1 nci Tümen'in ileriye doğru hareketini müteakip 1500 adım mesafeyle hareket edeceklerdir. Anılan kabile, mevcut arabaların tamamı sekize bölünecek, kafilenin korunmasına memur bulunan Sait Bey Tugayı Aydın Muavene Taburuyla beraber 10 tabur olması yönünden her taburun birer bölüğü sözü edilen kısımlara memur verilerek kendileriyle beraber bulunan arabaları topluca göndermekle meşgul olacak ve kırılan arabalar diğerlerinin hareketine engel olmamak üzere yoldan çıkarılarak, yükü diğer sağlam arabalara verilerek sürtle nakli çaresine bakılacaktır. Bu hususta dikkat ve itina etmeyen kita komutanları şiddetle sorumlu tutulacaklardır.

Kafilenin hareketi yalnız yola bağlı olmayarak sağ ve sola tarlalar içine açılıp 10-15'i bir hizada yan yana olmak üzere gitmeleri hususunda dikkatli olacaktır.

Taburlar emrinde bulunması bildirilen 20'şer mekkâriyle top cephanesi mekkârileri taburlar numarasınca mürettep olarak bağlı bulundukları tugayın gerisine gideceklerdir. Kafilenin sağ ve sol yanında Selânik Muavene süvarisinden üç bölük kafilenin yanlarını örtmek ve keşfetmek üzere bunlar her an arazinin durumuna ve müsaadesine göre 100 adımdan 400 adıma kadar avcı heyetinde kafilenin sağ ve sol yanlarında gideceklerdir.

Düşman kafilenin sağ ve sol yanları ilerilerinden ve gerilerinden ve merkezden taarruz ettiği halde korunmasına memur olan tugaylar derhal kafi miktarda kuvvet gönderip düşmanı kovacaklardır. Bu durumda kafiye durmayıp daima ileriden mesafe kazanmaya çalışacaktır. Kafiye tahmini olarak 1000 arabayla 3300 mekkâriden ibaretti. Bunların geçitlerden geçişinde bir karışıklığa neden olunmaması için kafilenin korunmasına memur Sait Bey Tugayı'ndan becerikli bir Kolağası tayin olunarak kafilenin aksamadan emniyetle yol almasına nezaret edilecektir.

Bütün taburlar hareket anında ve özellikle yerlerinin terki anında sükûnetle hareket edilerek sigara içilmeyecektir. Kafilenin tertip ve gönderilmesi de böylece sükûnet içinde yapılmış olacaktır. Karışıklık çıktığında birliğin gücü ve kuvveti yettiği kadar düzeltilmeye gayret edilecektir. Kafilenin emir ve korunmasında bulunan taburlar kafilenin süratle ileriye sevkine gayret gösterip her an devamlı olarak ileriye doğru yol almalarına önem vereceklerdir.

Gerek hareket anında, gerekse yürüyüşte ve muharebe anında asker dağılmayıp topluca hareket olunacaktır. Geçitlerden geçildikten sonra, tabur binbaşılıları derhal taburlarını toplayarak, her tabur kendi tugaylarıyla beraber bulunacaktır. Muharebe anında tertibatın gözetilmesine bütün komutan ve subaylar tarafından dikkat olunacak, bu anda karışıklığa meydan veren komutan ve subaylar sorumlu tutularak haklarında şiddetli cezaî işlem yapılacaktır.

1 nci Tümen'de, 3 ncü Ordu 2 nci Süvari Alayı'yla Kazak Alayı'ndan iki bölük süvari bulunacaktır.

2 nci Tümen'de, Selânik muavenesinden 8 bölük ile, 2 nci Ordu 3 ncü Süvari Alayı'ndan 4 bölük bulunacaktır. Geriye kalacak olan Sadık Paşa Tugayı'yla Hüseyin Vasfi Paşa Tugayları kafilenin 500 veya 1000 adım gerisinde muavene süvarisiyle beraber geriden takip edecek, düşmanı def edip ve çekilme hattının korunmasına çalışacaklardır.

Plevne Ordusu Komutanı

Gazi Osman

3. Plevne'den Çıkış

28 Kasım 1293

10 Aralık 1877

Aralık ayının 10 ncü pazar günü talimat gereğince her tabur ihtiyat cephanesiyle ağırlığı köprü civarında gösterilecek yerlere göndermeye başladı. Bundan böyle Plevne'den ayrılmak zamanı yaklaştığından ordu mensupları birbiriyle vedalaşmaya başladı. Herkes sevinçten sıçırıyor, durumun tehlike ve güçlüğü

hatırlanınca da yürekleri hopluyordu. Bu gün düşmanın her taraftan ardı arası kesilmeksizin yağdırdığı ateşi herkes hiçe sayıyordu.

Plevne'nin son günleri olaylarına dair verdiğimiz etraflı bilgilerde, ordunun çekilme hattı üzerinde bulunan kısmının her dakika Orhaniye yönlerinden takviye için yeni kuvvetler gelmesinin gözlemlendiğini anlatmıştık.

Bu gün akşam üzeri saat 10 raddelerinde yani çekilme başlamazdan 4 saat evvel meydana gelen bir olay az kaldı ordunun Plevne'den çıkışının ertelenmesine sebep olacaktı. Bu olay şundan ibaretti :

Pertev Bey tarafında ve daha sonra köprü üzerlerinde bulunan met-reslerin (bir çeşit siper) Lokvid tepeleri yönünde gördükleri top dumanlarını Yunus Bey Tabyası'nda bulunan Tahir Paşa'ya bildirmişlerdi. Tahir Paşa da bu haberi Gazi Paşa'ya telgrafla arz etmişti. Bu haber askerler arasında yayılınca herkes yeniden bir sevince düşerek gözlerini o yana çevirdi. Bu anda herkes haklıydı.

Gazi Osman Paşa bu haberi memnunlukla karşılamış olmakla beraber durumun iyice tahkikini Tahir Paşa'ya emretti. Bu yolda haberler hep birbirini doğruladı. Herkes çekilmenin kararlaştırıldığına üzülmeye başladılar. Olayın tahkiki için Gazi Osman Paşa'nın son telgrafi şöyleydi :

"Talat'ın Pertev Bey tarafına gönderilmesiyle durumun tahkik ettirilip görüş ve düşüncemizin süratle bildirilmesi"

Osman

Saat 11 raddelerinde bu telgrafname geldiği vakit Yunus Bey tarafındaki kışaların fazla cephaneleri Köprübaşına gönderilmek üzereydi.

Telgraf emri üzerine Pertev Bey'in bulunduğu noktaya gidildi. Telgraf ve geliş nedeni anlatıldı. Burada da Erkân-ı Harp Miralay Veli ve Kaymakamı Tahir Beylerle Pertev ve Natık Beyler bu hususa dair durumu inceliyorlardı.

Velhasıl görüşler bu olayın düşman tarafından yapılan bir aldatmaca olduğu anlaşıldı. Durum bu şekilde arz edilmek üzere Yunus Bey Tabyası'ndan dönmüdü. Fakat vakit geç olduğu için Osman Paşa'ya arza vakit bulamadan Müşir Paşa tarafından telgraf telleri kestirilerek harekâtın yapılmasına sevinçle girişildi. Bu husus bazılarının düşüncelerinin aksine ise de, gerçekten yerinde bir tedbirdi. Nitekim böyle kalmaktansa elbette ilerde böyle bir takviye kuvveti gönderilirse ordunun daha ziyade selâmeti ve Rusların mağlubiyeti hususlarına hizmet etmek üzere o harekâtı karşılamak için ordunun bu hareketi daha başarılı olurdu.

Bu gece, hava karanlık ve sisli, ayrıca ince bir ayaz olduğundan yürüyüş çok güçtü. Hatta Tahir Paşa ve Yunus Bey komutalarında hareket eden taburlar Veli Bey noktasına kadar birçok güçle gelmişlerdi. Bu noktayı geçtikten sonra, dereler içine düşmanın gözünden tamamen saklı olan noktalara sınavari ateş yakılarak yolu bulabilmişti. Çoluk, çocuk ve hayvanlar soğuktan titrediği halde asker yürüyüş yorgunluğuyla buram buram terliyorlardı.

Geçit harekâtının yapıldığı saatler ne korkunç saatlerdi.

Dünyada ne kadar sıkıntılı musibet, ne kadar büyük felâket ve en acıklı facia tasavvur olunabilirse, ancak bu zamanda meydana çıkabilirdi.

4-5 saatlik çevresi olan arazi üzerinde mevzilenmiş 40000 kişilik bir ordunun büyük bir kısmı; bu ordunun bütün mekkâri hayvanları arabaları ve teferruatı, ayrıca 200 aileden oluşan Plevne halkından meydana gelen izdihamın öyle ufak bir arazi üzerinde geceleyin toplanmaları binbir ayak, bir ayak üstüne deyimine çok uygundu. İğne atılsa yere düşmez bir haldeydi. Tabii biraz da kargaşalık çıkması toplanma yerini mahşer yerine çevirmişti. Çünkü düşman kuşatma anında ara sıra geceleri bu tarafı topçu ateşi altına aldığından bu gece de ateş açarsa veya ordumuzun çekilişini haber alarak veya hissederek ordunun daha ilk hareketinde şaşkınlık yaratıp paniğe uğratmak, yahut pek çok zarara sokmak üzere ateş edeceği bütün ordu mensuplarının akıllarına gelmişti. Hele köprüye birkaç top mermisi isabet ettirecek olursa feci ve ağır bir felâketin çıkması düşünülmekle cenab-ı hakka dua ediyorlardı. Şükürler olsunki, düşmanın gözü bağlanıp da, bu düşünülen ve beklenen felâketi meydana getirmedi.

Bu müthiş zamanda talimat gereğince geçitler geçildi. Nihayet gece saat 9.30-10 raddelerinde 1 nci Tümen'in geçit harekâtı tam olarak Vid suyunun öteki kıyısında 100 adım mesafede şekilde gösterildiği üzere toplandı. Her alayın ön safta bulunan ikişer taburu muharebe hattı nizamında, sonrakileri de kol nizamı durumunda yani birinci hat, muharebe safı, ikinci hat açık kol ile tabur nizamında bulunuyordu.

1 nci Tümen geçitlerden geçip de kendilerine gösterilen yerlerde mevzilenmekte iken bütün kafil de harekete geçti. Şu kadar ki ortalık ağırırken kafilinin ancak yarısına yakın kısmı Vid suyunu geçebildi.

Muharebe hattının düzenlenmesi, ortalık iyice ağarmaya başladığı ana kadar ancak tamamlanamadı. Sabahleyin saat ikiye çeyrek kala düşman tarafından önce Küçük Dyibnik yönünden muharebe hattımızın sol kanadına topçu ateşi açılmaya başlandı.

Gazi Osman Paşa emri komutayı bizzat ele aldığından ve askere de bir moral ve gayret vermek için muharebe hattının merkez tugayı önünde bulunduklarından hemen emir vererek avcı hattı çıkarttı. Bir yandan ileri harekete zevk ve sevinçle, diğer yandan da 2 nci Tümen tarafından mevzilendirilen toparla Dyibnik tarafını tacizle, bilhassa harekâtımızın hedefi olan ve savunma hattımızın merkeziyle sol kanadına rastlayan düşman mevzileri dövülmeye başlandı. Sağ kanattan da karşısına rastlayan düşman tabyalarına ateş edilmeye başlandı. İşte bu anda saat 2'yi gösteriyordu. 1 nci Tümen'in hareketiyle beraber düşman tarafından Türk ordusunun hareketini zorlamak için cephemizde bulunan bütün düşman mevzilerinden havai fişekler atıldı.

Askerimiz şevk ve cesaretle Allahu Ekber! Allahu Ekber! Allah, tekbirini yavaş ve hep bir ağızdan okuyarak harekete geçip birkaç dakika içinde 1500 adım ilerlediler. Bu suretle düşman mevzilerine yaklaşılmaya başlanıldığından düşman topçu ateşini biraz daha şiddetlendirerek şarapnel (içi demir misket dolu top mermisi) atışına başladı. Bu bakımdan taarruz az bir süre yavaşladı. Fakat Osman Paşa avcı hattını takviye ettiğinden taarruza yeniden devam edil-

di. Bu esnada savaş alanında, bir yandan yağmur tanesi gibi yağan mermilerden birkaçı tam kafilenin orta yerine düşerek cephanesini havaya uçurdu. Bir yandan da şarapnellerin ateş püsküren ejderha gibi her tarafa yayılması ve özellikle düşmanın tabyaları önündeki siperlerden yapılan şiddetli ve komutayla idare edilen ateşleri pek çok zayıat verdiğiinden bu esnada taarruz son derece güçleşmişti.

Düşmanın bu taraftaki kuşatma hattının en yakın olan noktası bizim merkez tugayı önüyle, 3 ncü Tugayın sağ kanadı ilerisine rastlıyordu. Söz konusu olan bu gecce durum bu noktalarda meydana geldi. Buna rağmen, düşmanın bu şiddetli davranışı, Osmanlı askerinin bu üstün başarılı taarruzuna engel olamadı. Düşmanın savunma hattı üzerindeki harekât hedefimiz olan tabyalarda topçularının süratle geriye mevzi değiştirmek üzere top bindirmeye başladığı görüldü. Düşmanın dayanamayacağını gören askerimiz zaten galeyana ederek her fedakârlığı göze almış olduklarından, bu kez hemen her an dillerinden düşmeyen yüce tekberi Allahu Ekber! Allahu Ekber!dehşet sedaları ile, cesaret ve süratle ilerlemeye başladılar. Hücumla bir anda yıldırım gibi düşmanın birinci hat siperlerine çarparak çiğneyip hemen tabyalara saldırıp düşmanı oradan da kovmayı başardılar. Bu taarruz ve hücumda en çok zayıat ve sıkıntıya uğrayanlar, 3 ncü Tugay'da bulunan 5 nci Talia (2 nci Ordu'ya bağlı) ve Manastır Redif Taburlarıydı. O da karşılarında bulunan düşmanın birbiri ardından iki defa yapmış olduğu yayılım ateşiyle bir anda biçilmiş ekin demetleri gibi yere serilmiş olmalarıydı. (Bu ateş en çok 5 nci Talia'yı etkilemişti). Bizim hücumumuz o kadar ani olmuştu ki, düşmanın mevzilerdeki topraklarının hayvanları yetiştirilemediği cihetle oldukları yerlerde bastırıldıklarından topraklarını bırakıp kaçtılar.

1 nci Tümen bu suretle düşmanın birinci hat kuşatması ve bu hat üzerinde başlıca 3-4 tabyada bulunan 11 topunu da ele geçirdi. Fakat bu hatta büyük bir engelle daha rastlandı. O da ele geçirilen hattın bin adım kadar gerisinde bir hat daha bulunmasıydı. Bu hat gerçi bir savunma hattıydı. Fakat henüz yarısı ellerindeydi. Bu yön ise merkez tugayının ilerisine gelen kısımdan başlayarak sol kanada yani, Küçük Dyibnik'e doğru uzanan kısımdı. Bu hat ele geçirilmedikçe zapt edilen diğer hattı korumak mümkün olamazdı. Bunun için Yunus Bey Tugayı'ndan dört tabura (120) emir verilerek birden bire ileri ve merkezde bulunan tabya üzerine şiddetli bir şekilde taarruz ve hücum edilerek burası da ele geçirildi.

Bizim bu noktayı ele geçirmemiz anında (121) bu tahkimatın ilerisinde, bize nazaran sağ ileride düşmanın başlıca süvari ve ihtimal bizim elimize geçen tahkimatlardan çekilen piyadesi olmalı ki, atlardan başka hiç kimse görülüyordu. Yarım savunma hattı dediğimiz hattın sol tarafı yani Dyibnikler tarafına olan tabyalar zaptedilememişti. Düşman oradan devamlı olarak evvelce ve sonra zapt ettiğimiz noktalar üzerine şiddetli şarapnel atışı yapıyordu. Buna rağmen aynı noktaya da taarruz edildiyse de, mevcudun azlığı ve dağınıklığın meydana gelmesi buna engel olduğundan artık burada durmak gerekti.

(120) 2 nci Ordu 4 ncü Alay, 2 ve 3 Silistre ve Niş Mukaddem Redif Taburları.

(121) Bu noktada taburumuzla bizzat bulunarak olayları görüp anlamış olduğundan bu suretle tafsilât veriyoruz.

Bu esnada 1 nci Tugay komutanı Atif Paşa, Yunus Bey'in yanına gelip, bu bölgenin önemini anlatarak, elden çıkarılmaması ve düşmanın bu nokta üzerine topçu ateşi yaptığı tabyanın dahi ateşi körletilmek ve fırsat bulunduğu oraya hücum edilmesi için kısa bir durum değerlendirmesinden sonra karar verildi. Geride kalmış olan birinci savunma da emir ve komutayı üzerine almış olan Müşir Paşa'nın yanına gitti.

Bu noktada top bulunmaması ve en ileride bir yer olduğundan daha ilerisi ne olduğu kestirilemediği için bir müfrezeyle hücum edilememiştir.

Atif Paşa, Müşir Paşa'nın yanına gittiği esnada düşmanın ateşi biraz daha şiddetlendi. Buna karşılık ise, ancak topçu ateşiyle mümkündü. Yunus Bey de, bu hususu tetkik ve hem de kendi tugayından geride bulunan 1 nci Alayı'nın durumunu teftiş için emri komutayı Kaymakam Abdullah Bey'e bırakarak Müşir Paşa'nın yanına gitti. Fakat ne Atif Paşa ve ne de Yunus Bey bir daha geri dönemediler. Çünkü Atif Paşa 1 nci Tugay komutanı olduğu için, o anda kendi tugayının sağ kanadından Romenlerin çıkmasıyla muharebeye yeniden başlanmıştı. (122) Bu anda süvari kıtası da tabyanın sağ ilerisinde yani, Triyestinek yönünde mısır tarlaları içinden ilerlemeye başladığı gibi cepheden de piyadesi çıktı. Bu piyadeler, tahkimatın şevleri dışına yalanan asker tarafından ve süvarileri de bilhassa 20-25 erden tahkimatın sağ tarafına yatırılarak soldan gelen top ateşinden korunan müfreze tarafından karşılandılar. Bunlar çekildilerse de Dyibnik yönünden yapılan şarapnel atışı saikali bela gibi erati çarpar ve direnişini güçleştirirdi. Gerçi bizim 3 ncü Tugay (Tevfik Paşa Tugayı) bu tahkimatın ateşinin tesirini azaltmak için düşmanın o noktalarına şiddetli topçu ateşi açılmasından geri kalmıyorsa da, düşman buna kulak asmiyordu!

Bu zaman 3 ncü Tugay için yapacak bir hareket ileriye, bu tabyalar üzerine taarruz etmektir. Fakat, buna da kuvvet ve zaman müsait değildi. Çünkü 3 ncü Tugay'dan evvelce arz edilen iki tabur (5 nci Talia ve Manastır Tali Redif) daha ilk hücumda düşman siperlerinden birbiri ardınca açılan yayılım ateşlerle hemen sönmüştü. Diğer 6 tabur da hem subayları ve hem de sol kanadından gelecek ve gelmekte olan düşman kollarına karşı savunmak üzere hiçbir yere kılmıdanamıyordu. Düşman ateşiyle pençeleşiyor, hasılı kendi payına düşen düşman kuvvetiyle uğraşıyordu.

Durum böylece devam etmekteyken, düşmanın 6 taburdan oluşan bir tugayla bir batarya topu ve bir hayli süvarisi sol kanattan Medven civarından görünerek süratle ilerledikleri gibi, sağ kanattan da kuvvetli bir Romen kıtası imdatlarına yetişti. Bununla beraber aynı yönde en ileride ele geçirmiş olduğumuz noktaya taarruzları göründü.

(122) Çekilme anındayken ben (yazar) bizzat Yunus Bey'i gördüm. Soruma şu cevabı verdi "Müşir Paşa, orası çok ileride bir nokta olarak kanadının dahi bizim askerle teması ve irtibatı olmamasından bu anda oraya top getirilmesini yararlı görmedi. Bunun üzerine geri dönüyordum. Hayvanım vurulup değiştirdiğim gibi, bu da yaralandı. O anda kendim dahi yaralandım" deyip kuyruk sokumunu ve akan kanı gösterdi. Fakat hiç kimseye söylemememi de tenbih etti. Yanında kimse yoktu. Ben de durumun vehametini arz ile kendisinin de hali kalmadığından bahisle, artık savaş hattında bulunmayarak yavaş yavaş kafiye yanına çekilmesini beyan ettim. O da gitti. Yarası ufak olmakla beraber uygunsuz bir yerdedi.

Geride 2 nci Tümen'den sağ kanada gelen 2 tabur da düşmanla son dereceye kadar çalışıp, çarpıştı. 2 nci ve 3 ncü Tugaylarda katile koruyucusu olan tugaydan bir tabur (Aydın Muavene Taburu) bizzat bu tugay komutanının komutasında takviye maksadıyla gelmişlerse de; bir işe yaramamışlardır.

Düşmanın merkezi ilerisinden ve sol kanadından taarruzuna da 3 ncü Tugay tarafından çok güzel mukabele olunduysa da o nokta bazen bela gibi yağan düşman gülle ve kurşunlarının etkisiyle bir mezbahaya dönmüştü. Her iki tarafta kendi karşısındaki düşmanla uğraştığından, takviye gelmemiş, özellikle, subayları ancak 1/3 oranında kalmıştı. Mevcut kuvvetin bir kısmı geri çekildi. Bunların her ne kadar direnmelerine gayret edildiyse de, kuvvetin gecikmesiyle düşman da her taraftan aldığı takviyelerle çoğalıyordu. Yapılan ihtimam fayda vermedi. Artık ileride kalmış olan asker doğal olarak meydana gelecek teslim korkusuyla geride kalan birinci savunma hattına dönüyorlardı.

Birinci savunma hattı ise, aynı şekilde bozulmaya başladığı ve düşman da sol kanattan sıralar halinde gelerek adamakıllı sıkıştırdığı için sağ kanatta hemen hemen geri çekilmeye yüz tutmuştu.

Bu durumu gören sivil halk da doğal olarak asker gibi fedakârlık gösteremiyordu. Askere dehşet ve belki de korku veren bir vaveyla koparmaya başladılar. Üst rütbe ve subayların bir kısmı şehit ve çoğu yaralanarak saf dışı kalmışlardı. Gerek yaralı ve gerek sağ üst rütbe ve subaylar cesaret gayret ve Müşir Paşa dahi elde yalın kılıç savaşarak cesaret ve fedakârlık gösterdiler. Fakat bu esnada kargaşalık arasında Gazi Osman Paşa da bir kurşunla bacağından yaralandığından ordunun mukavemeti kırılarak çekilmeye mecbur oldu.

Gelelim 2 nci Tümen'in harekâtı ve Plevne tarafında düşmanın durumuna :

Birinci hatta ve merkez tugayı olan Yunus Bey Tugayı'da 4 taburla en ileride bulunduğundan, 2 nci Tümen'le olan ve Plevne'nin haline yardımcı olmamız doğal olarak mümkün olamıyordu. Bunların durumu 2 nci Tümen'de bulunan amir durumunda olan komutanlardan tahkik edildi. Almış olduğumuz bilgiler şundan ibarettir :

Plevne ordusu talimat gereğince yerlerini aldığı anda ve bu meyanda 1 nci Tümen'in hareketinden biraz evvel saat 1.30 raddelerinde düşman Plevne'nin doğusundaki İbrahim Bey tabyası ve Griviçe tabyalarını her günkü gibi, topçu ateşiyle dövmeye başlamıştı. Yunus Bey tarafını da düşmanın sıravari olarak işgal ettiği duyulurmuş ki, bu ateş ancak ordunun hareketinde çekilme hattı üzerinde bulunan tabyalardan yaktığı havai fişeklerinin her tarafa ilân etmesiyle susmuştur. Bu anda İbrahim Bey Tabyası üzerine düşman avcıları hareket edip saat 4 raddelerinde bu noktayı işgal ederek ilerlemeye başlamışlardır. Griviçe tarafında da topçu ateşi kesildikten sonra tabyaları işgal ederek, bu tabyaların bulunduğu sırtla Bukovluk üzerine yürümüşlerdir.

Düşmanın ileri harekâtına mani olmak üzere 2 nci Tümen'in 2 nci Tugayı Velibey Tabyası'ndan (5'li tabya) itibaren Bukovluk boğazına kadar özel olarak kazılmış avcı hendeklerine mevzilenmiş olduklarından bu tugayın boğaza rastlayan kısmı üzerine düşmanın asıl kuvvetli birlikleriyle yürümesi nedeniyle buradan

biraz daha merkez üzerine toplanılarak düşman üzerine, tabur ve bölük ateşleriyle, biraz da topçu ateşiyle durdurmaya çalışarak başarılı olmuşlardır.

Opanj tepesinde bulunan Ethem Paşa Tugayı'nın 2 nci Alayı 1 nci Tümen'in sağ kanadı gerisinde korumaya memur edilmişti. Müşir Paşa tarafından bu alayın komutanı Kaymakam Kâzım Bey'e, kafilenin takriben 300 arabası Vid nehrini geçtiği anda bu alayın 2 nci Taburu'nun 3 adet topla sudan geçirilerek 1 nci Tümen'in sağ kanadı gerisinin korunması emredilmişti. Bu taburların muharebeye tutuşmasıyla beraber diğer iki taburun kabile tugayından takviye gönderileceği Müşir tarafından Kâzım Bey'e bildirilmişti. Bu bakımdan da emir gereğince kafilenin 300 arabası suyu geçtiğinde şafaktan evvel 2 taburunu (4 ncü Hassa Alayı'nın 2 nci Taburu'yla, Mukaddem ve Safranbolu Reif) ve 3 topu Vid suyundan geçirdi. Oradaki arazi arızalarından yararlanarak düşmanın gözünden saklı olacak şekilde ve ileride düşman sağ kanattan çıkışta bir yarım sağ ile savaş hattı teşkil etmek üzere sol yanıyla yan yürüyüş heyetinde mevzilenmişti. Ordumuzun harekâtının ardından bu şekilde harekâta başlanmış ve bu harekâta düşmanın çıkmasıyla bir yarım sağ yaparak düşmana karşı savaş hattı teşkil edip düşmanla gerek top, gerek tüfek muharebesine başlayarak mukavemet için savaşmış ve fakat kabile tugayından takviye gelmemiştir.

Bununla beraber bu iki tabur son derece gayret gösterip, hele Safranbolu Mukaddem Taburu fedakârlığın son noktasına, yani gerisini korumaya memur olduğu 1 nci Tümen'in 1 nci Tugayı'nın tamamen çekildiği bir ana kadar muharebeye devamla direnmiştir. Ancak 600 kişilik bir taburdan 150 kişi kalmıştır. Bu halde muharebe ve mukavemet yetersiz olduğundan bunlar da ileride bulunan tugayla çekilerek Vid nehrinin Plevne tarafına geçmeye başlamıştır.

Yine birinci muharebede bu tugayın Ethem Paşa ile Opanj tepesinde bulunan 4 taburundan bir müfreze ilerideki küçük bir tabyada bulunuyordu. Karşısından düşman kuvvetinin gelmesiyle bunlar da asıl tabyada bulunan topların yanına çekilmiş ve buradan düşmana karşı koymaya başlamışlardı. Bunlar çekilmenin uzun bir zaman sonrasına kadar muharebeye devam ettiler.

Hüseyin Vasfi Paşa Tugayı'na gelince : Bu tugayın da Tırnır deresine bakan tabyalarda bulunan bir kısım kuvveti, muharebeye devam etti.

Velhasıl 1 nci Tümen'in çekilmeye yüz çevirmesiyle bütün ordunun askerleri arasında kesin bir ümit kırıklığı meydana geldi. Bu sırada 1 nci Tümen Vid suyunu geçmeye ve Plevne'ye çekilmeye başladı. Başkomutan Gazi Osman Paşa da yaralı olduğu halde Köprübaşı'ndaki noktaya götürüldü.

Çekilme anında Ruslar evvelce terk etmiş oldukları tabyalarına tekrar girip buralardan şiddetli topçu ateşine başladıkları gibi, yanlardan çıkan piyadeleri de tevkif ateşi altına aldılar. Bu anda kabile tugayında bulunan Pertev Bey şahsi gayretiyle pek güzel bir görevi yerine getirdi. O da emrindeki 5 nci Nizamiye Alayı'nı (2 nci Ordun'un) savaş hattını açarak düşmanın, çekilen askerlerimiz üzerine yapmakta oldukları hücumlarını durdurmak için çok çetin bir şekilde savaşmasıydı. Bu muharebede, gerek geriden gelen top ve gerek piyade ateşiyle bir hayli askerimiz şehit oldu ve bir çoğuda yaralandı. Alayın 2 nci Tabur Bin-

başısı Sami Efendi (123) de alınından yaralandı. İşte-bu zamana kadar muharebe meydanında yara alan komuta katındaki askerler :

Baş Komutan Gazi Osman Paşa ile Miralay Yunus Bey, Kaymakam Rasim ve Eyüp Sabri Beylerle binbaşılardan İbrahim Efendi, Yusuf Ağa, Rıza Bey ve Sami Efendi.

Şehit olanlar da : Erkân-ı harp Miralay Veli Bey, Piyade Kaymakamı Abdullah ve Raif Beyler. Binbaşılardan Hacı Akif (124) ve Said Efendilerle Kadri Bey (125), daha bazı üst rütbeli subaylar da top mermisi parçaları ve kurşunla yaralanarak harekât dışı kaldıkları gibi, bir kısmı da hücum esnasında hendeğe veya siperden düşerek saf dışı kalmışlardır.

Artık bu hâl ve durum içinde mukavemet veya terk edilen yerleri tekrar ele geçirerek düşmana karşılık vermek şıklarından hiçbiri imkân dahilinde değildi. Tümen ve tugay komutanlarının müracaatları üzerine en son teslim karar verildi. Gazi Osman Paşa ağlaya ağlaya artık mukavemet edilmemesi için gereken emirleri verdi. Teslim olmayı gösteren beyaz bayraklar çekildi. Bir kısmı da Erkân-ı Harbiyesi (126) ve yaver-i harbi (emir subayı) (127) vasıtasıyla Dyibnik tarafına gönderilerek teslim şartları istenildi. Ruslar teslimin şartsız olmasını istediler. Düşman artık her taraftan yürüyüp bu durumu da fırsat bilerek topçu ateşine evvelkinden fazla şiddet verdiler. Hele Dyibnik yönünden geçitler üzerine ve bilhassa halka ait arabaların bulunduğu noktalara yarım saatten fazla ateş ettiler. Medeniyet (uygarlık)'le yaşayan Ruslar medeniyet eserlerini burada da göstermekte kusur etmediler. Bu durum sonraki bölümlerde tafsilâtı olarak anlatılacaktır.

2 nci Tümen'in Tırnan tepelerine ve Vid nehri ovasına bakan tepelerinde bulunan tabyalardaki askerimiz karşı koyma ve direnmeyi arzu ediyorlarsa da, ovada ve açıkta kalan askerlerimizin durumunu görerek adeden pek çok olmalarına rağmen teslimi uygun görmüşlerdi. Esasen gereken son da bu idi.

Sonunda bir saat öncesine kadar (145) gün zarfında düşmana her an parlak bir şekilde galbe çala ve devamlı galibiyetleriyle dünyayı gerçekten hayran bırakan bir ordunun sonuydu. Yapılmasını mukaddes bir görev ve askerî gurur ve haysiyetin gerektirdiği bu son deney de fayda etmedi. Bu talihsiz son, fakat hiç bir taraftan takviye ve yardım görmediğinden dolayı dehşetli ve fakat, yine şanlı bir faciayla sonuçlandığı halde esaretle bitti.

4. Son Muharebeye Ait Düşünce ve İnceleme

Kuşatma hattını yırtmak üzere mecburi bir kader denemesi olarak yapılmış olan bu harekât bir meydan muharebesine dönüşmüştü. Bu son muharebenin devam ettiği beş saatlik sürede Türk ordusunun cesur askeri, düşmanın o kadar kuvvet ve her bakımdan üstünlüğü karşısında ne olursa olsun sağlam bir azimle

(123) Okulda, Murat Paşalı Sami Efendi denilirdi. Okuldan mezuniyeti 1283 (1867) dir.

(124) Beypazarı Tali Redif Taburu'nun

(125) Gümüşhane Mukaddem Redif Taburu'nun

(126) Kaymakam (Yarbay) Hayri Bey

(127) Gazi Osman Paşa'nın kaim biraderi Kolağası Neşet Bey

daha ilk anda yıldırım gibi vurarak, çiğneyerek tabya ve toplarını almıştır. Kendi yaralı ve şehitlerine nazaran düşmanı iki kat zayıfa uğratmıştır. Her tarafta birer demirden set gibi sebat ve gayretle başarının alâsını bol bol göstermiş ise de, cephane arabaları, kapaklı mühimmat ve sivil halka ait arabalar muharebe alanında karışıklığa yol açtığından harekâtı sekteye uğratmıştı. Aynı zamanda asker de tabii büsbütün çevik bir harekete sahip değildi. Her birinin arkalarında altı günlük peksimetleri ve 12 desteden 20 desteye kadar (Bağ, şarjör) cephaneleri vardı. Velhasıl 20'şer okkaya (24-25 kilo) varan yükleri vardı. Bu yüklerle 1 saat kadar hiç bir doğal örtüsü olmayan açık araziye düşmanın şiddetli ateşi altında geçmek gibi engeller de eklenmişti. Esasen daha meselenin başından beri rahatını bırakıp ordusunun başında Rumeli'ye kadar gelmiş olan koca İmparator Aleksandr'ın, hükümdarlığının selâmetinin ancak Plevne ordusunun yok edilmesine bağlı olduğunu biliyordu, anlıyordu. Bu bakımdan en gözde birlikleri olan Hassa ve Grenadye ordularıyla ayrıca, komutanlarıyla eratinın, henüz ateş görmemiş, zayıat vermemiş olmasından gücü yerinde olan genç ve dinç Romen askerlerini de buraya getirmişti. Türk askerinin dört misli kuvvet ve on mislinden fazla güçlü topçusu ile (yukarıda kuşatma bahsinde 558 adı ve 58 muhasara topu olduğunu bildirmiştik) burada bulunuyordu. Bu bakımdan Türk askeri için bu durumda zafer çok güçlü. Fakat başarı bir dereceye kadar azlığa çokluğa bakmayıp, askerin namus, şeref ve kendine has kaidelerinin uygulanmasına da bağlıydı. İşte bu durumlar göz önünde tutularak bu son çıkış harekâtının yapılması şansının denenmesi icap ediyordu.

Nitekim bu harekâtın da bunu doğruladığı ilk başarıyla anlaşılmıştı.

5. Düşmanın İnsaniyet ve Uygarlıktan Uzak Hareketlerine Dair Bilgiler ve Osman Paşa'nın Esir Düşükten Sonraki Durumu

Plevne'nin şu son günlerinde, son saatlerle geçit saatlerinin ne feci, ne muşbetli, ne kadar korkunç saatler olduğunu yukarıda arz etmiştik.

Meğer yeryüzünde daha ne kötü faciaları zaman gösterirmişki, bunlara da hep insan denilenler sebep oluyormuş. Hele insanlara verilmiş olan mukaddes hukukun yine hem cinsleri tarafından hem de gaddarcasına bir yolda ayaklar altına alındığını içimiz sızlayarak teessürle gördükçe hayretler içinde kalıyor, lanet etmekten kendimizi alamıyoruz.

Genel olarak harpten amaç, zalim ve zulümle beslenmiş olmayıp, yalnız karşı tarafın direncini yok etmektir. Şu halde bir ordu bir kere hasmı karşısında teslimine mecbur olduğunda, galip tarafın onlara her şekilde insanlığın gerektirdiği gibi davranması, devletler hukuku hükümlerindendir. Bu sebeple Gazi Osman Paşa her galibiyetinde düşmanın yaralılarına baktırmak, ölülerini usulüne uygun gömdürmek, esir düşenleri kendi ordu mensubundan daha çok gözetmek, haftada bir kez traş ettirip hamama göndermek, harçlık vermek ve üzerlerinden briğnelerini zayı ettirmemek hususlarına titizlikle itina ettiği halde; imparatorluk hânedanından büyük bir zatın emri altında Rusya'nın en mükedir ve en büyük adamlarından sayılan meşhur generallerinin yapılmasına göz yumdukları insanlık dışı hareketleri ve sonra da imparator bizzat yetişip geldiği halde bu feci hareketlerine aynen devam eden ve bu facia ve kötülükleri yapmaktan geri kalmayan müsebbipleri, ta kıyamete kadar lanetle anılacaktır ve anılsa azdır.

Garip ve insaniyete sığar mı ki, Türk ordusu silâhları terke mecbur olduğu zaman askerimiz bir boru işaretiyle her tarafta bir anda, ateş kesildiği, bunu takiben beyaz bayraklarla memurlar gönderildiği halde Rus komutanları devletler hukuku gereğince ateş kestirmek birinci derecede görevleriye bu kurallara önem vermeyip tüfek yerine top kullanarak yarım saatten fazla bir süre boyunca askerini ve sivil halkın toplanmakta olduğu Köprübaşı'na gelen tepelerle daha geride bulunan ve geride sudan geçmek üzere bulunanları hedef alarak dövmüşlerdi. Gelen mermi parçalarından herkes gideceği yeri şaşırıp korku içinde bakar kalırdı. Halktan kiminin kocası vurulmuş, karısı ağlar, kiminin çocukları öldürülmüş ve anası da yaralanmış çığlıklar içinde yerlere serilirlerdi. Hasılı herkes nefisini korur, oğul babayı göremez, baba çocuklara bakamaz, o şefkatli anneler, çaresiz masum yavrularına siper ve kalkan olarak ateşten sakladıkları halde bir mermi parçası ciğerpareleriyle beraber kendilerini de pare pare parçalar. Bir tarafta ise, aç ve susuz kalanlar pek çok olup hamile kadınlar kendilerinden geçerek doğururlardı!

Yaralanan askerler hasta arabalarına koştukları halde yara üzerine yara alırlar. Bir takımı da orada bütün bütün son bulurlar. Hekimlerin çoğu yaralı, birazı da ölü ve şehit olduklarından, kalanlar da şaşırıp kalarak ancak kendilerini barındırmaya yer ararlar. Böylece yaralıların kimi bir mermi parçası gelip de canını alsın! diye Allaha yalvarırken, kimi de gücü kalmadığı için, yahut ağzını düşman mermisi parçaladığından işaretlerle tabiplere yalvarırdı.

Ovanın ortasında kalanlar bir yandan kurşun ve gülle yaralarından başka, diğer yandan yetişip gelen kazakların mızrak ve süngülerinden çeşitli yaralar alırlardı. Bundan dolayı bir kısmı yaşamını yitirir, bir kısmı da inil inil inlerdi.

İnsanlar bu durumda olduğu gibi, hayvanlar da acınacak bir halde yara alıyordu. Kesik kesik soluyarak, mahzun mahzun insanlara bakarak kendi dilleriyle "Beni bu acı ve işkenceden kurtarın, öldürün" der gibi haller alırlardı.

İşte koca Vid vadisi insan ve hayvan cesetleriyle ekilmiş ve bunların kanlarıyla sulanmış gibi görünürdü. Herkes yorgun baygın oldukları halde yanı başlarında akan o güzel sudan bir yudum içemezdi. Velhasıl ah! of! vah! aman! feryat ve figanlarına can dayanmazdı. Bu gün Kerbela'dan bir numuneydi.

İşte bu durum yarım saatten fazla devam ettikten sonra ateş kesildi. Fakat buna karşılık başka bir musibet baş gösterdi. Bu felâket ve uğursuzluklar, her yandan sarmış olan Rus ve Romenlerin tekmi askerimizle Müslüman erkek ve kadınlar üzerine "kurdun koyuna saldırması" gibi saldırımalarıydı. Bir adamın üstüne beş on kişi çullanarak yakasından paçasından çekerek üzerlerinde nesi varsa onu alıp soyarlardı. O soğuk havada biçareler de tiril tiril titrerlerdi. Hele karşı duran olursa derhal sık boğaz ederek öldürürlerdi. Hatta Müşir Paşa'nın eşyasını yağma etmek üzere gelenler, o eşyaya nezaret eden borazan çavuşunun kalan eşyalar üzerine biçareyi araba başında boğup şehit etmişlerdi. İşte Osman Paşa gibi bir komutanın eşyası da orada yağma edildi. Bunun için de, üzerinde nöbetçi olarak bulunan çavuş boğularak öldürülürse, diğerlerini sizin hayal gücünüze bırakıyoruz.

Düşman askerlerinin para ve eşyadan ziyade aradıkları ve can attıkları şey askerimizin peksimetleriydi. Fakat burada o biçareler de haksız deyildi! Çünkü bunlar ömürlerinde beyaz ekmek, beyaz galeta görmeyip memleketlerinde yedikleri çavdar unundan yanık kahve renginde "çurnibelp" (kara ekmek) dedikleri kerpiç gibi bir çeşit ekmektir. Savaşta da "sohari" dedikleri o ekmek fındık ve leblebi kırıntılarından ibaret kerpiç parçaları olmakla, askerimizin o güzel ve beyaz galetelerini gördükçe akılları oynardı.

Rus generalleri Osman Paşa'nın bulunduğu kulübeye gelip soruşturmada bulunduktan sonra paşayı kasabaya götürdüler. Komutanlarla beraber bazı üst rütbe subayları da ayrı yerlere çekerek götürdüler. Sonra da : "Bir ordu böyle teslim olmaz! Kabahat komutanlarınızda!" diye askeri bu yolda kışkırtmaya cüret ettiler.

Ordunun bir kısmı sanki o günü kışlalarıyla evlerine götürülürcesine ayrılarak Griviçe'den daha bir saat ileriye gönderdikleri gibi, asıl büyük kısmı Vid ovasında bırakıldı. O gidenleri de iki gün sonra yine aynı ovaya geri getirdiler. Bu hareket yalnızca bir eziyetten ibaretti.

Esirler bir düzene konulduktan sonra, ayrılan yerlere gönderilecek diye ovada aç ve çıplak bekliyorlar ve "açız" dedikçe : "Altı günlük peksimetinizi al-dınızda çıktınız" derlerdi. Halbuki peksimetleri kendileri yağma ve gasp etmişlerdi.

Dört gün içinde ordunun bir kısmı iki tugay, bir miralay ve kaymakam ve sair subaylarla toplam 10000 asker Romanya'da kalmak üzere oraya gönderildi. Esaretin 6 ncı gecesi hava şiddetli bir şekilde soğuyup yağmur başladığı gibi 7 nci günü kar da başladı. Alttaki yok! Üstte, başta yok! olduğu halde, odun ve yakacak bir şey de bulunmadığından, Ruslar arabalarımızı parçalayıp her ispitini (tekerlek çevresindeki ağaç parçaları) ve her parmaklığını bir mecdiyeye satıyorlardı. Fakat bundan da ancak subaylar yararlanıyordu.

Tutsaklığın 7 nci günü Ruslar askere tayın (ekmek) vermeye başladılar. Fakat 30000'e yakın mevcut için her gün bildiğimiz muhacir arabalarıyla birkaç araba ekmek getirirler ve bu da kafa göz yarararak kapanın elinde kalıyordu. Parası olanlar için bir de gezici ordu bakkalı, günde bir iki kez gelirdi. Bu bakkal, esirleri sevke memur Rus binbaşı ile ortak olarak satış yapardı. Fiyatlar şöyleydi : (600 gr.)'lık bir francalayı bir beyaz (gümüş) mecdiyeye, 50 dirhem (100 gram kadar) peyniri de bir mecdiyeye, bir şişe konyağı bir İngiliz, bir Osmanlı, bir Fransız veya bir Rus lirasına tutturabildiğine veriyorlardı.

Vid nehri askerlerin 30 adım kadar yanibaşında berrak olarak aktığı halde Ruslar buradan su almaya izin vermeyip, nehirle askerlerin arasında bulunan bir birikinti ve pis kokulu çamurlu sulardan içirirlerdi.

Bununla beraber asilzâde olan bazı subaylar, bazı subaylarımızı kendi kulübelerine götürerek çay ve sigara ikram edip, biraz barındırıyorlardı. Asker bu halde bulunduğu gibi, halkı da kasabaya sokmayıp Vid suyu tarafından girişi kasabaya yakın olan bir yerde arabalarla toplayarak etrafı muhafızlarla çevrili olduğu halde açıkta bekletilirdi.

Askerin bulunduğu yerde karlar eriyip, toprakta oturulacak kadar kuruduğu zaman, Ruslar, buraları çok çamur oldu diye esir kafilesine yer değiştirerek yeni baştan karla kaplı yerlere kaldırırlardı.

Bir taraftan açlık, bir taraftan soğuğun şiddet ve rutubetin etkisiyle her gece yüzlerce insanın kar üzerinde serilip ölmüş ve bir kısmının da, vücudunda henüz hayat eseri olup inleyerek nefes almakta olduğu görülmüş ve bulunmuştu.

İnceleme ve Müşir Gazi Osman Paşa'nın Esareti Anında İmparator ile Olan Mülâkâtı

Özel bilgi : Teslim anında ben Vid köprüsü üzerinde tepeye çıkmaktayken, Dyibnik tarafından gelen bir top mermisi tesadüfen ayağımın altına yakın bir noktada toprağa gömülerek patlamıştı. Yanımda benimle beraber bulunan taburumun subaylarından kalanların yardımıyla kurtarılmış olduğum halde sersemlemiştim. Beni Romen komutanı General Sernat'ın yanına götürdüler. O da Atıf ve Sadık Paşalarla daha beş on yüksek rütbeli ve diğer subaylarla beraber hepimizi bizim isteğimiz üzerine kasabaya Rıdvan Bey'in evine gönderdi. Beş gece burada kaldım. Gittiğimiz gece paşaların bulunduğu oda kapısında bir Romen asker nöbetçi bulunduğu halde beş Rus gelerek içeriye girdi. Sadık Paşa'nın heybesini zorla açarak 60 lira kadar parasını ve paşanın yanında bulunan deniz miralayını Mehmet Bey'in altın saatini aldılar. Plevne kaymakamı makamında olan Rus albayına şikayet ettiler ise de hiç ilgilenmedi. Beş gün sonra benim refakatimde olan yirmi kadar subayla Vid ovasına götürüldük. Burada ordumuzu yukarıda arz ettiğim gibi gördüm. İki gece orada kaldım. Esirlerin oradan gönderilmesi için her gün kimlerin nereye gideceği sözü edildiği halde bir türlü başlanamıyor, beyhude zaman geçiriliyordu. Esirleri sevke memur Rus Binbaşısı kızdıkça elini kılıcına götürerek küfr eder ve ağzına geleni söyler köpürürdü.

İşin asıl zorluğu, subaylardan 60'ar kişilik birer posta yaparak bunların başlarına bir albay veya yarbay veriliyor, bu 61 kişiye 6.000 er de katılıyordu. Halbuki adam Türkçe bilmez, bizimkiler adamın dilinden anlamaz, Bulgar tercüman hıyanetten geri durmazdı. Sonunda ben ve teğmen Sait Bey (Dağıstanlı Ferik Ömer Şevki Paşa'nın oğlu) adama Fransızca olarak meramımızı anlatmaya başladık. Bizi alıp beraberce Dyibnik'e götürdü. Subayların isim listesini biz posta posta Fransızca yazar, o da Rusçaya çevirirdi. Bu sayede her gün veya gün aşırı birer posta gönderiliyordu. Şu kadar ki, Rus subayı gerek bizzat ve gerek tercüman aracılığıyla kimlerden rüşvet alırsa, onun bulunduğu posta ilk önce giderdi. Hasılı subayların hemen hepsi bu yolla soyuldu. Ben de bu subayla beraber ovada arkadaşlarımla yanına gidip geldikçe yerlerde kar üzerine serilmiş çaresiz din ve vatan kardeşlerimi gördüğümde çok ziyade teessüre kapılır bu Rus binbaşısına insaniyet adına ricada bulunurdum. Bazı gösterişlerle emir verir ise de, sahte olduğunu hemen anlardım. Bu subay, bazı gün hastalığım nedeniyle beni evinde bırakırdı. Giderken ciğerimi yaralamak üzere Fransızca "Bu gün taburumla sizin ölülerini gömmeye gidiyoruz" derdi. Hele geceleri etraftan gelen subaylar, kimi Belgratçık ve kimi Sofya alındı diyerek yüreğimi dağlardı. Ancak bazen de kendi askerlerinden 1000-2000 kişinin Balkanlarda donduğundan ve yoldan geçen arabaların yaralılarla dolu olduğundan söz ederlerdi.

Burada daha sonra yanıma alayımızın kaymakamı Mehmet Nazif Bey'i ve bundan sonra da Çorum Redif Alayı miralayını kabile komutanı Sait Bey'i almıştım. Sonra da hastahaneye gitmek üzere bir iki gece karantinahane denilen, Osmanlı ve Rus yaralı ve ölüleriyle dolu olan ahır gibibir dam altında, birkaç gece de başka bir cehennemde kalmıştım. Esaretin 12 nci günü ordu sevkiyatının arkasını aldık. Bir de Kaymakam Mehmet Nazif ve Mülazım Sait Beyler ve ben (yazar Talat Bey) hizmetimize karşılık mükâfat olarak 2 gün sonra Bogut genel karargahına gönderildik. Plevne kasabasından geçtik. Plevne'ye girerken asker elbiseleri üzerinde bulunan cesetlerden oluşan kulelere rastladık. Halk henüz içeriye alınmamıştı. Ovanın orta yerinde titreşiyorlardı. Kayalidere tarafında bulunan İslâm mahallesi tamamen yakılmış ve çok yerler ve tekkeler bile harap edilmişti.

Bulgarlar aşağıda anlatacağımız durumda bulunuyorlardı. Yaralılarımız Plevne ve civar köylerde, açıkta ve sınırsız kalmış İslâm evleriyle camilere kaldırılmıştı. Yiyecek, içecek verilmediği halde, kendi sağlık tesis ve personellerinden geçtik, bizimkilere de belli başlı baktıramamışlardı. Hele 10 kişilik bir yere 50 kişi doldurarak bir biri üzerine istif halinde bırakmışlardı. Yaralıların da bakılmamasıyla hasıl olan kokudan dolayı yaralıların çoğu boğularak ölmüşlerdi. Bunların cesetleri de oldukları yerde bırakıldığından kokuşmuşlardı.

Tabiplerimizden evvelce Plevne'de kalmış olanlar yaralılarımıza bakmak istedikleri halde, ellerinde avuçlarında kalmış olan tıbbî ilaç ve malzemeyi Ruslar gasbetmişlerdi!

Böylece Plevne ordusu çekilme anında 40000 civarında olarak savaş alanında, 2000-2500 kişi şehit ve yaralı bıraktığı halde, geri kalanın da 8000 kadarı düşmanın gaddarlıklarıyla teslimden sonra açlıktan, soğuktan, süngü ve tüfek dipçığınden Vid ovasında ve bu ova ile Niğbolu arasında kaybedilmişti. En çok 28000-30000 kişi nehrin karşı kıyısına geçebildiler. İşte Rusların tarih üzerinde bıraktıkları bir facia eseri.

Gelelim şimdi Bulgarların durumuna ve yaptıklarına

Bu hain ve vahşilerin hani Plevne'de kalan birkaç yüz güçsüz Türk yaralılarını insaniyet namına korumalarını ve bırakılan bir aylık erzakın da bu yolda sarfına yardımcı olmalarını Gazi Paşa bizzat kendi içlerinden ileri gelenlerine ve insan olarak tanıdıkları bu kimselere tenbih ve beyan etmişti. Hatta hükümet kaymakamına da tavsiye ve ricada bulunmuştu. Bunlar da ağlaya ağlaya söz vererek üstlenmişlerdi. Tam Rusların Plevne'ye girişinde uhde-i vefa "üstlendikleri iyilik sözü"nü ters yönde yerine getirerek hastalarla yaralıları ayaklarından sürüyüp, sokaklara attıktan sonra, o acımasız Kazaklara da çiğnetmiş ve zavallıların yanlarında bulunan bakır kaplarını, yataklarını ve erzaklarını da yağma etmişlerdi.

Yukarıda da anlatıldığı gibi esaretin birinci günü beni (kitabın yazarı) kasabaya götürmüşlerdi. Daha o gün Plevne çarşısı başka bir hale girmişti. Sabahleyin Bulgarlara ait ev ve dükkânların kapı ve kepenklerine haç işareti yapılmıştı. Bu işareti olmayanları da Bulgarlarla Ruslar ellerine geçirdikleri balta ve benzeri gibi aletlerle kapılarını ötesini berisini parçalayıp kopararak içeride bulunan eşyayı da yağma ediyorlardı.

Bulgar yadigârları Rusların Plevne'ye girmesiyle beğaber fesleri atıp çocuklar Rus şapkası, büyükler de kalpak giymiş ve sakallarını da çatal matal yapıp beceremedikleri bir şekle girmişlerdi. Bu hainler vaktiyle iyi geçinemedikleri veya malına mülküne göz diktikleri İslâm vatandaşlarını arayıp buldukları anda döverek öldürürlerdi. İslâmların hatırlılarından orada buldukları 72 kişi hemen camilere hapis edip tümünü Sibirya'ya göndermek üzere Rus generalinden iltimas etmesini istemişlerdir. Bol vaatleriyle tanınan general, zaten Sibirya'ya adam sürmeye alışmış olduğundan bunları da merhametsizce göndermeye karar vermiştir.

İslav kavminin ahvali bütün dünyaca bilindiğinden Bulgarların Ruslarla zulümde birbirleriyle yarışırcasına hareketleri garipsenemezdi. Gerçi Ruslar uygarlaştıklarından biraz insancıl olmaları beklenirse de, zaten uygarlık eseri, terbiye ve nezaket bile pek görülmediğinden henüz vahşet içinde oldukları hükmüne varılırdı. İşte ilerde anlatacağlarımız şimdiye kadar anlattıklarımızı doğrular niteliktedir.

Bu anlatılanlar, İmparator ve Grandük Nikola ve saire ile Gazi Paşa arasında cereyan eden bir konuşmadır.

Gazi Osman Paşa'nın beraberinde bulunan ser-tabip (başhekim) Miralay Hasip Bey'den alınan bilgilere dayanmaktadır.

Esir düştükten sonra Rusların Gazi Osman Paşa'yı alıp götürdüklerini yerî geldiğinde yazmıştık. Grandük'ün tercumanı Makif gelip Gazi Osman Paşa'yı alarak arabayla (128) Bogut ordugâhına götürürken, Plevne'den bir saat kadar gidildiğinde bir Çerkez Kazak süvarisi yetişip İmparator'un Plevne'ye gelip beklediğini ve dönülmesini bildirdi. Bu bakımdan dönülüp İmparatorun bulunduğu binanın önünde inildi. Gazi Osman Paşa kılıcını faytonda bıraktı.

Gazi Osman Paşa'nın bir tarafına, koltuğuna Hasip Bey ve diğer tarafına da maiyeti ağası Yunus Ağa girip binanın kapısına geldikleri zaman 150 kadar subay : "Bravo Osman" diyerek bağışmışlardı. Merdivenden çıkıldığı vakit İmparator bazı generallerle odada ayakta bulunuyordu. İmparatorun bulunduğu odaya girildiği vakit, İmparator tercumanına dönerek Gazi Paşa'ya hitaben Rusça söyledi :

Tercuman : İmparatorumuz soruyorlar! Nereye gidiyordunuz! Bilmiyormuydunuzki, Rus askeriyle kuşatım altındaydınız?

Konuşmada şu soruya ve nezakete dikkat olunsun!

Gazi Osman Paşa : Biliyordum. Fakat, tutabildiğim yere gitmek üzere askerinizi yarıp çıkacağım.

Soru : Neden silâhlarınızı bırakmadınız?

Cevap : Devletim bana düşmanı gördüğün anda silâhlarınızı bırakın demedi! Kavga için gönderdi. Bazı durumlarda düşman çok olduğu halde yine kazanılıyor. Nitekim bizim sizinle olan muharebelerimiz gibi!

(128) Bu fayton vaktiyle Mirîva Atif Paşa'nın Vidin'den getirdiği idi ki, Müşir Paşa da yaralandıktan sonra kafilede bulunup şahsına tahsis edildi. Yoksa Rusların kendi arabası sanılmasın.

İmparator : Bravo! Senin gibi bir komutanın kılıcı alınmaz. Burada ve Rusya'da kılıcını taşı. Rusya'da bir Rus Müşiri gibi kabul olunacaksınız.

Gazi Paşa selâmlayarak geri döndü. Avluya inildiği vakit gerek Rus ve gerek Romen subayları "Bravo" diyerek hepsi ellerinde bulunan birer demet çimşir ve manandayı Gazi Osman Paşa'ya takdim ettiler. Müşir Paşa yanında bulunan Hasip Bey'e bu demetlerin alınmasını ve bunlara nezaket gösterilmesini emrettiler. Emirleri derhal yerine getirildi. Daha sonra Boğut'a gidildi. Orada bir Ferik çadırı bir de yatak verildi. Akşam sabah hademeler vasıtasıyla yemek gelir ve her akşam yemeğe giderken Grandük uğrayarak Osman Paşa'yı ziyaret ederdi. Gazi Paşa kır tayının, hayvan meraklısı olan Grandük'e hediye edilmesini Hasip Bey'e emretti ve verildi. Grandük bunun üzerine teşekkürlerini bildirmek üzere Miralay yaverini memur ettiği gibi ertesi sabah da kendisi teşekkürüne geldi.

Gazi Paşa'nın yarası için İmparatoriçe'nin cerrah başısı getirildi. Yarasını görmek ve kendilerini tedavi etmek arzusunda bulundular ise de Hasip Bey tedavi hususunda olumlu cevap vermedi. Bunun üzerine, Ruslar durumu bir kere de Gazi Paşa'nın kendisine bildirdiler ise de, Gazi Paşa da Hasip Bey gibi düşünerek bu teklifi kabul etmedi.

Ruslar bu ret cevabını fırsat bilerek tıbbî malzeme için bundan sonra Osman Paşa'ya güçlük çıkardılar.

Hatta keten tohumu istenildiği halde öyle şey bilmediklerini ve kendilerinde bulunmadığını bildirdiler. Osman Paşa'nın yarası ekmek içiyle tedavi olunmuştur. Daha sonra yer değiştirilerek Grandük'ün yaveri Piskof da beraberlerinde olduğu halde Bogut'tan hareket edildi.

Bogut'ta Gazi Osman Paşa ile Grandük ve Tudlin aralarında yapılan konuşmalar aşağıdaki gibi olmuştur.

- **Grandük** : Pelişad taarruzunu niçin yaptınız?
- **Gazi** : Bir keşif için! Başka çare yoktu.
- **Grandük** : Lofça tarafına niçin o kadar tabya yaptınız?
- **Gazi** : Dikkatinizi oraya çekmek için, çünkü Grivice tarafı çok sıkıştırılıyordu.
- **Grandük** : Küçük Dyibnik'den askeri niçin çektiniz?
- **Gazi** : Bu yer ufak olduğundan bilinirki, kolay keşfolunurdu.
- **Grandük** : Teslim için yazdığımız mektuba niçin öyle cevap verildi?

(Ki, Grandük'ün meramı şartsız teslim keyfiyetini ima edencesine bilmediniz mi? Gibi nazikane bir tabirdir. Herhalde kendi büyüğünden daha çok nezaket göstermiştir).

- **Gazi Hasip Bey'e hitaben** : "Benim yerimde Grandük cenapları bulunmuş olsaydılar nasıl bir cevap yazarlardı?

- **Grandük** : Haklıdırlar, bende öyle yazardım.

- **Grandük** : Hasip Bey'e hitaben, söyle Paşa'ya :-Ben Rusya'nın başkomutanı olduğum halde, Paşa'nın hareketinden ve tahkimatından çok yararlandım, yani ibret dersi aldım.

- **Hasip Bey** : Abartınız efendim.

- **Grandük** : "Ma arol donör!" (namusun hakkı için!)

- **Grandük** : Hangi tarafın topları size zarar vermişti?

- **Gazi** : Hiçbir tarafın.

- **Grandük** : Şaşkınlık ve hayret tavrı gösterir.

Ayrıca General Tudlin ile;

- **Tudlin** : Çok sıkıntı çektiniz; yoruldunuz.

- **Gazi** : Hayır sıkıntı çekmedik ve yorulmadık.

- **Tudlin** : Sivastopol'da "Melakof" tabyasında benim başıma geldi. O vakit kaymakamdım. Böyle kuşatmalar, bir komutan için zorluk ve sıkıntı verir.

- **Gazi** : Hayır hakikaten zahmet görmedim.

EKLER

Büyük Dyibnik Muharebesi

(Harita : 2) (EK : 12) (129)

Plevne ordusuna bağlı olup sonradan duyulan lüzum  zerine Plevne-Sofya yolunun korunması için tümeniyle görevlendirilen ve Büyük Dyibnik bölgesinde bulunan Ahmet Hıfzı Paşa'nın tümeni Ruslarla sava tıktan sonra teslim olmuştu. Teslim olmanın sebebini esaretten döndükten sonra yayımlanan bilgileri aşağıda açıklıyoruz :

Biliyoruz ki,  evket Paşa kafilesinin gelmesiyle Sofya yolu üzerinde ulaşım sağlandıktan sonra Osman Paşa bu yolun Plevne ile Telyi  arasındaki kısmen korunmasına Ahmet Hıfzı Paşa Tümeni g revlendirmi ti.

Ahmet Hıfzı Paşa 1877 Ekim ayında K  k Dyibnik mevkiinde 5 tabur piyade ve iki top ve birkaç süvari erini Erkân-ı Harbiye Miralay Veli Bey komutasında bıraktı. Erkân-ı Harbiye Mirlivasi Hakkı Paşa'yı da 4 piyade taburu ve 2 topla Telyi  mevkiine gönderdi. Kendisi 6 piyade taburu ve 4 top ve 4 süvari bölüğüyle bu bölgeler arasında ortada bulunan Büyük Dyibnik mevkiinde kalmıştı. Toplam kuvveti 3800-4000 kişiden ibaretti.

Müfreze hemen köy ile yol arasında hâkim bir noktaya ve hemen de 6'lı şeklinde olarak tekmil müfrezeyi alabilecek şekilde bir tahkimat inşa edilmek üzere kazıklar çakılıp in aata ba lanıldı.

Bu tahkimatin yapılan bölümünde piyade kademesi henüz yapılmamış olduğundan hesaba katılmadığı halde 90 cm. kadar y kseltilmi ti. (Harita : 10) (EK : 13).

Bu siperler kısmen kazılmayarak yalnız, kazıklar  akılmı tı. Bu kazılmayan kısmın geri tarafından havanın o esnada bozulmasıyla eratin korunması için zeminlikler kazılarak toprak yığınları bulunuyordu. Yine Sofya yolunun öteki yönüne ve büyük tahkimatin 10 adım yakınına diğer bir k  k tahkimat inşasına ba lanıldı. Bu da müfreze erzakının konulması ve korunması için kullanılacaktı. Esasen mevcut bulunan bir j ndarma karakol binasının önünde ancak bir bölük kadar askeri alabilecekti.

Bunun yüksekliliği 95 cm. ye  ıkarılabilmı ti. Bu iki tahkimat geri taraftan güneybatıya doğru oldukça dar bir boğaz ve iki tarafı dağlık arızalı olan bir dere ile korunmu tu. Bunlar her yönden kalın ve sık ağaç k t kleriyle  evrilmi ti. Yalnız kuzeydoğu yönü açıktı. Bir az sonra doğu yönünden mevziye ge-

(129) 1879 yılında önce Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nde tefrika suretiyle, daha sonra formalar halinde yayımlamı tik. 1884 senesinde hayatta olmayan Muzaffer Paşa'nın yardımı ve katılmasıyla Paris'te Buduvan kütüphanesi katkısıyla Fransızcası yayımlanmı tı.

lenleri def ve tepelemek maksadıyla ağaçlıkların ilerisine bir ay tabya inşasına başlanılmıştı. Yüksekliği yine aynı miktarı bulmuştu. (130)

Bu 3 tahkimattan son 2'sine daha henüz asker konmamıştı. Yalnız büyük tahkimatta asker bulunmaktayken 25 Ekim ile 6 Kasım 1877'de Ruslar büyük tahkimatı kuşatmak üzere gelmişlerdi.

Mülâhazat (Düşünceler)

Olaylar üzerine düşüncülerin görüşleri :

Dyibnik'e varıştan şu kuşatılma zamanına kadar aradan geçen 10 gün içinde tahkimatların tamamlanamamasının ilk görüşte ihmalden olduğunu sanırlar. Fakat esefle söylenir ki, hakikat öyle değildir. Müfreze yalnız bir tahkimat yapmakla meşgul değildi. Mecburi olan tertibat gereğince evvela günde biri sabah öteki öğle, diğeri akşam olmak üzere üç nöbetleşe olarak birer taburun Telyiş yönüne gönderilmesi gerekiyordu. Plevne hastalar ve muhacirlerin ve Küçük Dyibnik'e gönderilmesi gereken Şevket Paşa kafilesi kalanlarının muhafazasına memur olduklarından; ikincisi, bu civar düşmanın da harekât alanıydı. Hele süvarileri devamlı olarak taarruz ettiklerinden, bizim tarafın 4 bölük süvarisi yeterli değildi. Bu bakımdan tekmiil mekkârelere piyade bindirilerek süvari durumuna sokulmuştu. Bunlar düşman taarruzuna karşı koymak için gönderilirdi. Çok zaman da karşı koyamadıklarından takviye için piyade göndermek gerektiğinden; Üçüncüsü, Plevne'deki askerin kulübe ve zeminliklerine gerekli ağaçların tahkimatın ilerisine düşen ormandan tedariki ve bu ormandan bir miktar ağaç keşilmesiyle meşgul olduğundan; Dördüncüsü, Plevne ordusu için genel bir alet sırasına geçmiş olan çıplaklık bunlarda da vardı. İçinde bulunulan mevsimin müsaade etmemesi nedeniyle behemhal geceleri olsun barınmak üzere zeminlik inşasına mecburiyet olduğundan bir taraftan da bunların vücuda getirilmesine çabalanıyordu. Bu nedenle asıl tahkimat için asker miktarı doğal olarak azalıyordu. Bundan başka bu tümen daima seyyar bir haldeydi. Halbuki erzaklarını taşımak üzere ulaşım araçları yoktu.

Dyibnik'e öylece yerleşip de Gazi Osman Paşa tarafından mümkün oldukça erzak gönderilinceye kadar, şimdilik Şevket Paşa kafilesinden biraz erzak alınincaya kadar kuru peksimet (131) ve mısır tarlalarından toplanan mısırla vakit geçiriliyordu. Bu yüzden de çalışmaya yorgunluk engel oluyordu. Bundan dolayı tahkimat savunmaya uygun durumda ilerleyememişti.

Şimdi bu durumda tahkimatın bitirilmesine gayret edilip, Şevket Paşa kafilesıyla Plevne hastaları, hasta ve muhacirlerin gönderilmesi ve korunmalarına devam edilirken ekim ayının 25 nci gecesı Ruslar geceleyin Büyük Dyibnik'i uzaktan kuşatmışlardır.

(130) *La Güerre Dorient; (Doğu Seferi) yayımlanmış olan eserlerde bu tahkimatların tamamıyla bitmiş mükemmel tahkimat olduğuna ve büyük küçük Redut'un ilerileri iyice uzak mesafeden bir metris hatıyla çevrilmiş bulunduğu dair beyanatı doğru değildir.*

(131) *Beklemeye konulan bu erzaktı.*

Birinci hatta taarruza katılan Rus kuvvetleri

20 piyade taburu (132), 4 süvari bölüğü (133) ve 6 batarya (48 top) ki, takriben 17000 askerden ibaretti. Bunlar kuzeybatıda 12 bölük süvari 6 topa güveniyorlardı. Aynı zamanda 12 piyade taburu, 11 süvari bölüğü, 32 toptan ibaret Rus kuvvetiyle 7 piyade taburu ve 44 süvari bölüğü, 34 top, ayrıca Rus veya Romanya kuvveti de Plevne'den çıkması muhtemel olan askere karşı gelmek üzere Küçük Dyibnik yönlerine gönderilmişti. 4 piyade taburuyla, 16 süvari bölüğü de Telyiş yönüne sürülmüştü.

Ekim ayının 25 kasım ayının 6 ncı günü tesadüf olarak sabah nöbeti İhtiyat Ereğli Redif Taburu'nda olarak, bu taburun 4 bölüğü Plevne'deki hastalarla muhacirlerini, Telyiş yöresine götürüyordu. Diğer 4 bölüğü de 40 arabadan fazla dolu peşrevdanesi top mermisi kafilisini, (bu kafilenin birazı 12 Ekim tarihinde Plevne'ye gönderilmiş olan Şevket Paşa kafilisinin sonuydu), Dyibnik'e götürmek için Büyük Dyibnik'ten hareket etmişti.

Bu son kafile geceden Rusların Büyük Dyibnik'i kuşatmaları karşısında ani olarak pusuya düştü. Çok az miktarda asker savaşarak bu pusudan kurtulup Büyük Dyibnik'e çekilip iltica etti. Böylece orada 5 tabur kalmış ve Ereğli Taburu'nun Telyiş'e gidecek olan ancak 4 bölüğü yollarına devam etmişti. Pusuya düşüpde kurtulabilen askerin çekilmeleriyle düşman kuvvetlerinin ilerlemesini bizim süvariler suratle gelerek haber verdikleri için, piyade birliklerimiz silâhbaşı yaptılar. Düşman kitaları da daha evvel başlatmış oldukları topçu ateşi desteği altında hemen kâmilen taarruza başladılar. (La Guerre Dorient, bu ateşin 82 topla yapıldığını bildirerek, bizim tarafın da 4 topuyla cesurane bir surette karşı koymasının takdire şayan olduğunu yazmaktadır).

Tarafımızdan yarım saat şiddetle savunulduktan sonra topların ikisi de körlendiğinden mecbur kalınarak susturuldu. Ruslarsa boğucu bir topçu ateşine devam ettiler.

Topların körlenmelerinden Ruslar yararlanarak topçularının himayesinde her taraftan piyadesini ilerletti. Fakat üç taraftan savunmaya elverişli olduğundan yalnız güneydoğuda bulunan kesilmiş ormanlıktan yararlanarak küçük tabyamıza 400-500 metreye kadar yaklaştılar.

Bu anda artık bizim tarafta küçük tabyadan ve gerek bu taraftaki mevzilerinden şiddetle ateşe başlandı. Fakat, düşmanın ilk topçu ateşini açtığı anda yani, düşman kitalarının ilerlediği ve Büyük Dyibnik'in etrafı çevrildiği haberi gelinceye kadar olan zaman içinde küçük tabya ile Ay Tabya'da asker bulunmuyordu. Yani o ana kadar gerekmediğinden bu tabyalar işgal edilmemişti. Bu haber geldiği vakit küçük tabyaya hemen bir bölük asker (Bursa Mustahfız Mukaddem Taburu'nun 8 ncı Bölüğü) kendi yanlarındaki cephanesiyle gönderildi. İşte asıl düşmanla karşılaşma bu bölük tarafından yapılmış ise de ancak

(132) 4'ü Şişhane, yani Talia idi

(133) 2 bölük maiyet imparatoru süvarisiydi.

yanlarında bulunan cephaneleri tükeninceye kadar sürebilmişti. Savunma anında bu bölük bir iki defa cephane borusu çaldırmıştı. Büyük tahkimattan cephane yetiştirilmeye çalışılmış ise de ne çareki, mekkâreler tahkimattan çıkarılır çıkarılmaz düşman kurşunlarından kurtulamadılar. Çekilen emek de boşa gitmişti. Bunun üzerine bölük çaresiz kalarak savunduğu tabyayı terk ederek büyük tahkimata geri dönmeye mecbur olmuştu. Bölük yolda düşman tarafından sıkıştırılmış ise de dönerek ateşe başlamaları üzerine düşmanı çekilmeye mecbur etmişlerdir. Bu suretle bölük büyük tahkimata çekilmeyi başarmıştı. Bölük bu tahkimatın girişine muhafız olarak görevlendirildi.

Ruslar küçük tahkimatı ele geçirdiklerinden burada muhafız bekletmeye de lüzum görmeyerek büyük tahkimatın güneyinde bulunan dere içine toplandılar. Bu zaman iki taraftan da tevkiif ateşi şiddetlendi. Ruslar ardı arası kesilmeyen topçu ateşine devam etti. (134) Aynı gün Plevne'ye taarruz edileceğini zannettirir surette bombardıman ediyor, Plevne'de fazla asker olmadığından takviye edilemiyordu.

Sofya yolunun kontrol altında tutulmasına memur olarak Büyük Dyibnik'te bulunan Ahmet Hıfzı Paşa'nın bizzat komutasında bulunan Küçük Dyibnik'ten Lokvid mevkiine kadar olan bölgede Telyiş ve Küçük Dyibnik kıtalarından herhangi bir düşman tarafından baskı altında tutulursa, diğer iki kıta behemehal muharebeye tutuşmuş olan noktayı takviye etmek üzere komutanları arasında özel olarak karar verilmişti ve hatta yardım isteme işareti olmak üzere bölgenin etrafında evvelden hazırladıkları demet ve sair yığınlar yakılarak alev ve dumanlarıyla işaret verilmiş olacaktı. Bunun üzerine Büyük Dyibnik etrafında bulunan tek mil yığınlar ve kulübeler hemen yakıldığı halde takviye için gelen kimse olmamıştı. (135) Fakat bu da Telyiş bölgesinde bulunan Hakkı Paşa'nın o esnada düşmanla muharebeye tutuşmuş olmasıyla gelemediği ve Küçük Dyibnik'te bulunan kıtadan takviye gelmesi de düşman kuvvetlerinin kendi üzerlerine yürümeye hazırlandıkları sebebiyle olduğu sonradan anlaşılmıştır. (136)

Ahmet Hıfzı Paşa, Erkân-ı Harbiye Kaymakamı İzzet Bey'i yanına getirterek:

Anladığıma göre takviyenin bize gelmesi pek de ümit edilemeyeceğinden ve eratında bu suretle ateşe devam ettikleri takdirde cephanelerinin yakında tükeneceğinden, düşmanın muntazam bir şekilde karşılanması fikrinde bu-

(134) *La Guerre D'orient*, bu hücumlarda Rusların çok zayıf verdiklerini ve bu meyanda subayların hemen hepsi muharebe dışı kalarak iki kol komutanları General Jroveler ve Ruzinaş yaralandığı ve Pavlovski alayının Miralayı Danof, ölü ve Miralayı Leüpvviski'nin yaralı olduğunu yazıyor. Rus gazeteleri bu dakikada Osman Paşa'nın Plevne'den çıktığı halde Hassa ordusunun büyük bozguna, zayıfa uğrayacağını söylüyorlarsa da *La Guerre D'orient* aynı günün sabahından beri Osman Paşa'nın şiddetli bir bombardımana tutulmuş olduğunu bildiriyor.

(135) Bu ateşler Plevne'nin güneybatı ve kuzeybatı yönlerinde bulunan tepelerden görünmüş ise de, ne olduğu katiiyen kestirilmemiş olmakla beraber Plevne yukarıda bu boğucu ve şiddetli bombardımana tutulmuş olduğundan hiç bir asker ve kıta yerinden kımıldayamazdı.

(136) Şevket Paşa'nın "Râdomirçe"den takviye etmesini *La Guerre D'orient* yazmış ise de o vakit bu mevki komutanı Miralay Nazif Bey olup, yakınında bulunan taburlar mümkün olduğu kadar gelebilirdi. Şevket Paşa da bu şartla Telyiş'i takviye edebilirdi. Telyiş olayında ise, mümkün olmadığı gösterilmiştir.

lunduğunu söyledi. Bu mütalâ hakikaten iyi ve yerindeydi. Nitekim 15 asker kadar düşman topluluğu görüldüğü halde bölüklerimizden yalnız iki nişancı erin ateş etmesine karar verildi. Taburlara da bu yolda emir verildi. Bu durum bir süre devam etti. Tarafımızda meydana gelen galeyan üzerine o iki neferin görünen 15 düşman askerine sıkı ve etkili bir şekilde ateş etmesi üzerine bu ateş diğerlerine de sıçrayarak, ateş evvelki halini buldu. Düşman da bir ara ateşe ara verilmesinden yararlanarak güneyde ateş tutmayan dereye sokulmuş olan diğer kıtalarıyla beraberce bir anda o taraftan taarruz etti. Bu yönde, yani düşmanın taarruzu karşısında bulunan zeminliklerden çıkan toprak kümelerinin gerisinde 250 mevcutlu Giresun Redif Taburu bulunmaktaydı. Bu taburun komutanı Hüsnü Efendi okuldan mezun sevk ve idareci cesur ve kahraman bir subay olduğundan düşmana karşı savunmada sebat ederek taarruz eden düşmandan kimse kurtulmaksızın perişan etti. Fakat karşısında o tarafın komutanı bulunan subayın da tedbirli olması bakımından önünde kâmilan yere serilmiş olan ilk hücum kolunu hiçe sayarak yeniden bir hücum kolu daha gönderdi. Zavallı bu ikinci hücum kolu da evvelki arkadaşlarının yanına gitti. Üçüncü bir kolunun da tertip ve mevzilenerek gönderildiği halde, bu kol da diğerleri gibi yere serildi. Rusların zenginlerinin ve ileri gelenlerinin çocuklarından oluşan Hassa askerinin böyle mısır, karpuz tarlalarında yuvarlanarak serildiğini gören komutanın artık emeline kavuşamayacağına aklı kesmişti. Bu hücumda adı geçen Hüsnü Efendi alnından hafifçe yaralandı.

Yakınında bulunan Bursa Mustahfız Taburu'nun komutanı Osman Efendi de Hüsnü Efendi'ye olan yardımları sırasında şehit oldu.

Düşmanın anlatmış olduğumuz bu devamlı taarruzları yok edildiyse de mevcut cephane de bir hayli azaldı. Bu nedenle Ahmet Hıfzı Paşa saat 9 radelerinde takviye gelmesinden tamamen ümidini keserek hiç olmazsa bu geceyi de tahkimatta geçirmek fikriyle bundan sonra çok fazla lüzum görülmedikçe herhangi bir taraftan ateş edilmemesi için görüşme yaparak kati emir verdi.

Fakat askerimizin öteden beri toprak üzerinde kırmızı fesleri düşman için iyi bir hedef oluyordu. Tahkimattaki bütün yaralılarımız bu anda 900'ü bulmuştu.

Zeminlikler dahi ağız ağıza yaralılarla dolmuştu. Çoğu da takatsizdi. Bu esnada, Rusların yine o taraftaki komutanı başka bir hücum kolu tertip ederek Bursa Taburu üzerine taarruz ettiler. Bu tabur çok cesur ve metanetli bir taburdu. Fakat komutanlarının şehit olmasıyla erat arasında hasıl olan karışıklıkta Ruslar hendeklerin içine girmeyi başararak oraya doldular. Bunun üzerine topçuları tekrar şiddetli bir topçu ateşine başladılar ki, tahkimatın içinde gezip dolaşmak imkânsız bir hale geldi. Ahmet Hıfzı Paşa'ya düşmanın hendeklere dolması haberi verildiği zaman, gereken emirleri vermek ve şu anda askere çok lüzumlu olan morali üstün tutmak bunun için kendini askere misal göstermek için öteye beriye koşması gerekiyordu. Çünkü Hıfzı Paşa'nın yaverleri, emir çavuşları tamamen şehit olmuşlardı.

Paşa, kendisi Sandıklı Taburu'ndan iki bölük tertip ederek hendek üzerine hücum ettirdi ise de etrafta bulunan Rusların sayıca çok olması atılan kurşunların yağmur gibi yağması yüzünden bu hücumda başarılı olmadı. Bursa Taburu her ne kadar müstahfız idiyse de, çoğu zeybek (efe) olduğundan bunlar

asla siperleri terketmeyerek Ruslarla süngü süngüye, boğaz boğaza tokat tokata geldiler. Akşam yaklaşmış ve askerinin elinde cephane kalmadığından her tabur komutanından cephane ve takviye isteğine dair tezkereler, haberler geliyordu. Elde zaten hiç bir şey kalmamıştı. Ahmet Hıfzı Paşa kederli bir haldeyken ve Bursa Taburu büsbütün yok olup gitme durumunda iken, Rusların tahkimata atıldıkları görüldü. Tahkimatın yarısını ele geçirdiler. Şan ve şeref sahibi olan gayretli Ahmet Hıfzı Paşa, bu durum karşısında siperler arkasında kalan askeri bizzat toplayarak o yöne hücum etmek istedi ise de, subay kalmadığından bu hareketinde de başarılı olamadı. Şu kadar ki, o gayretli muhafızlar tahkimatın bir yüzünü siperlerden ve Rusların girdiği tarafı da kulübelerin arka taraflarına sığınarak savunmaya başladılar.

Bu durum akşam karanlığına kadar böyle devam etti. Daha sonra boş yere mukavemet kan dökülmesine sebep olacağından, konuşulduktan sonra teslim karar verdiler.

General Gurko'nun kuzey tarafta olması bakımından o yöne beyaz bayrak çekildi. Yakın durumda bulunan Rus subayları da mendillerini sallamaya başladılar. Bu arada Ruslar tarafında ateşkes boruları çalmaya başladı ise de, tahkimatın yarısını işgal etmiş olan Rus askerleri bunu fırsat bilerek tahkimatın bizde kalan diğer yarısına hücum ederek orada bulunan askerlerimizi dışarı püskürttüler. Bununla da kalmayıp siperlere yerleşerek dışarı çıkan askerlerimiz üzerine epeyce ateş ettiler. Zeminlikleri ateşe vererek içinde bulunan binden fazla yaralılarımızı yakarak mahfettiler. Biraz sonra bir Rus binbaşı gelerek sağ kalan 20 kadar subayla, Ahmet Hıfzı Paşa'yı emniyet altına alarak bir ormanın içine götürdü. Buraya gelindiği zaman binbaşı hepsini süngülemek için süngü taktırttı. Fakat ne düşündü ise fikrini değiştirdi. Askerlerine emirler vererek oradan ayrıldı. 15 dakika kadar beklendikten sonra binbaşı tekrar gelerek Ahmet Hıfzı Paşa ve İzzet Bey ile Avusturya tabasından olup devlet-i aliyyede görev yapan doktor Alveys'i alıp General Gurko'nun yanına götürdü. Bütün Rus subayları ellerinde fenerlerle Gurko'nun yanında toplanmış olduğu halde Ahmet Hıfzı Paşa'yı karşıladılar. Ne zamanki Ahmet Hıfzı Paşa General Gurko'nun yanına geldi, Gurko Paşa elini sıkarak "bu muharebe her iki tarafa çok pahalıya mal oldu. Böyle şiddetli ateş hiç görmedim" diyerek Hıfzı Paşa'nın gayretini takdir etti. Gurko'nun şu davranışı fırsat bilinerek derhal "zeminliklerde yaralıların yanmakta olduğu ve subayların eşyasının da yağma edildiği" anlatıldı. Fakat, "yanışlık olmuştur" cevabı alındı. Daha sonra Dyibnik köyüne hapsedilmemiz emrolundu.

Ertesi gün Ahmet Hıfzı Paşa ile maiyetinde bulunan subaylar tahkimatın önüne çıkarıldılar. Geri kalan 500'e yakın askerimiz de oraya götürüldü. Bütün ölülerin gömülmesi için taraflardan yeteri kadar asker ayrılarak iki taraf ölülerini gömdüler. Akşam üstü Grandük Nikola gelerek biraz konuşuktan sonra Ahmet Hıfzı Paşa ile subayların Bogut ordugâhına gönderilmelerini emretti. Ahmet Hıfzı Paşa ve Erkân-ı Harbiyesi İzzet Bey birkaç defa sorguya çekildiler. Plevne'den haber almak istedilerse de buna imkân bulamadılar.

Telyiş Muharebesi ve Teslimi

Telyiş mevkii, ekim ayının 15'inden itibaren 4 piyade taburu ve 2 topla Erkân-ı Harp Mirlivası Hakkı Paşa komutasında bulunuyordu. Bir tabur köyün sağında ve ilerisindeki küçük tepenin üzerinde kazılmış bir savunma hattına yerleştirilmiş. İki tabur Plevne yönünde yolun iki tarafında yükseltilmiş olan siperleri koruyorlardı. Dördüncü tabur da Telyiş'in gerisinde ayrı ayrı durumda kalan tahkimatları koruyorlardı.

Köyün sağında ilerletilmiş hattın cephesi üzerinde bir ölü aç (ateş tutmayan) vardı. Buraya içbükey küçük bir tahkimat yapılmış ve bu tahkimat bir bölükle işgal olunmuştu.

Hakkı Paşa ilk defa ekim ayının 25'inde hücumu uğramıştı. Buraya düşman birçok defa deneme taarruzlarında bulundu ise de başarılı olamamış ve her defasında geri püskürtülmüştü. Düşmanın 6 topu vardı ve 339 mermi atmıştı. Zayıtımız 5 subay, 73 er şehit ile, 10 subay, 128 er yaralı idi.

Hakkı Paşa, bu taarruzun tekrarını evvelce Şevket Paşa'ya haber salarak halen yanında bulunanlarla birlikte Telyiş'e gelmesini bildirdi. Şevket Paşa, 2 taburdan başka ihtiyat kuvveti bulunmadığı cevabını verdi. Bu taburlar Telyiş'e gönderildi ise de Radomirçe'den öteye geçemediler. 29 ekimde Hassa Ordusu'ndan 16 piyade taburuyla 66 toptan oluşan kuvvetle Telyiş köyü ve muhafızları tamamen kuşatıldı. 3 saat süren şiddetli topçu ateşi yapıldı. (137)

Hükümdarın (Padişah II nci Abdulhamit) Gazi Osman Paşa'ya

Çekmiş Olduğu Telgraf

Sadık Müşir'im Osman Paşa'ya

Geçmiş hizmetinizde pek çok şöhret kazanmış olduğunuz ve üst üste yaptığınız savaşlarınızla Türklüğün şanını yükselttik. Hakk-ı taala (Büyük Allah) ve mefhar-ı enbiyâ' (Peygamberler) katında kabul olunsun. Bütün ümera (üst rütbe general ve subaylar) ve öz evladımdan üstün tuttuğum ve iftiharım olan ve Allah'ın yardımı üzerlerinden eksik olmayan tekmil askere selâm ederim. Mert ve kahramanca savaşmalarıyla beni memnun ve gön-lümü hoş ediyorlar. Cenab-ı hak dahi kendilerini feyz ve saadetle ebediyete nail olsa dahi İslâmın muhafazası uğrunda daima bu gibi savaşlara başarıyla ulaşmaları bakımından kendilerini büyük ve manevî mükâfatlarla ödüllendirsin. İşbu hizmetinize mükâfatan zatınıza bir adet Nişan-ı Osmani

(137) *La Guerre D'orient, topçu ateşi devam ederken arada yarım saat kadar bir süre ateş kesildi. Bu süre içinde General Gurko'nun Albayı Yedenelü refakâtine Büyük Dyibnik'ten alınan 5 esir eri vererek ayrıca teslim şartlarını içeren mektubun Hakkı Paşa'ya gönderildiğini ve 2,5 saat içinde cevap alınamadığı için Gurko'nun emriyle tekrar topçu ateşi açıldığını ve fakat Türklerin bu ateşe karşılık vermedikleri gibi piyadelerinin de ateş etmediklerini ve 20 dakika sonra bir Türk elçisini gördüklerini söylüyor.*

(Osmanlı madalyası) verdim. (138) Ümera ve zabitan hakkında arzu ettiğin rütbe ve mükâfatı vermeni irade eyledim (yetki verdim). İnşallah askerin hakları olan iffihâr nişanlarını da dönüşlerinde kendi elimle veririm. Sonra fedakârane ve fevkâlade ile mümtaz (üstün) olan ümera ve zabitan ve efradın kazanmayı hak ettikleri mükâfatı hemen kendilerine vaad ve tebşir ile (müjdeyle) dersaadete (İstanbul'a) arz ve inha etmekle mezunsunuz (yetkilisiniz). (139) Taraf-ı hamiyetinize (millî onurunuz) yaver-i mahsusunu (özel kurye) göndererek o vasıta ile dahi cümlenize memnuniyet ve teşekkürümün beyanı mukarrerdir. (Kararlaştırılmıştır)

Bunun üzerine umuma ilân ve tebşirat (müjde) olunduktan sonra biri ordu heyeti ve diğeri Osman Paşa tarafından tanzim olunun (düzenlenen) iki teşekkürname takdim edilmiştir.

Şu zaferle sonuçlanan ikinci muharebe üzerine mabeyin heyeti tarafından da işe yarar bazı hediyeler Osman Paşa'ya takdim olunmuştur. Özellikle heyet, devlet ve millet adına olarak teşekkürü azimeyi kavi her taraftan tebrik mektupları yağmıştır ki, basılıp yayımlanmasına bu kitabın hacmi müsait olmaz.

Bunlardan başka Avrupa'nın her köşesinden birçok telgraflarla tebrik edilerek kadirşinaslıkta bulunulmuştur. Vesaiten (belgelerden) gazetelerin yayımladıkları tebrik makalelerinin bazılarını yayımlamak istedik ise de esarete kaybolduklarından yalnız Macaristandan gelenlerin birine Müşir Paşa tarafından verilen cevabın metni elde kalmış olduğundan onun yayımlanmasını uygun gördük.

Macaristan'da Vaki' (bulunan) Cennetlik Ahali Muhteremesine

Ordunun Plevne muharebesinde bu kere de Allah'ın lütfuyla ulaştığı zaferin tebrikini kapsayan tekmil ahali (halk) tarafından çekilen 10 Ağustos 1878 tarihli telgrafnameyi memnuniyetle aldım ve bütün ordu mensuplarına müjdeledim. Macar kardeşlerin şu suretle zaferimizi tebrike olan gayretleri Türkler ile Macarların öteden beri bir diğerine olan sevgi bağlılığını bir derece daha arttırmış ve İnşallah-u taala daha nice nice zaferlerle bütün Türk dostlarını memnun etmekliğim inayeti haktan niyaz edilmiş olduğunun bildirilmesine ve bütün askerimle beraber cümlenize başka başka teşekkür ve memnuniyetimi bildiririm.

10 Ağustos 1877

Osman

Bu muharebeyi müteakip Avrupa'dan gelen tebrik telgrafları içinde en müessiri (etkilisi) o zaman sürgün olarak İtalya'da bulunan Mithat Paşa'nın zamana

(138) Osmanlı nişanından başka, bir adet altın kabzeli kılıç, bir çift dürbün, bir çift rovelver (tabanca).

(139) Asakir-i Osmaniye'den Ferik dahi dahil olmak üzere terfi ve 2 nci rütbeden Mecidiye nişanı vermesine yetkili oldu.

uygun olarak yazmış oldukları Fransızca telgraftır ki, Vidin vasıtasıyla Plevne'ye aşağıda tercümesi ulaşmıştı :

Plevne'de Osman Paşa Hazretlerine

Sizi ve askerinizi şereflendiren birçok galibiyetinizi ve bahusus (özellikle) Türklüğün namını yükselten son muvaffakiyetinizi tebrik eder ve sizi aziz vatanınıza bağışlamasını Cenab-ı Haktan temenni ederim.

5 Ağustos 1878

Mithat

8-13 Eylül 1878 tarihleri arasında Altı Gün Muharebe ve Muzafferiyeti üzerine Osman Paşa'ya Gazilik ünvan ve İftihar Nişanı'nın ve hedayayı seniyye (pa-dışahın hediyeleri)'nin ihsanına (verilmesine) dair telgrafname :

Plevne'de Osman Paşa Hazretlerine

Cenab-ı Hakkın Nusret-i Rabbaniyesi (Allahın lûtfu) ve padişahımız Efen-dimiz Hazretlerinin teveccühât-ı mukaddesesi ile Plevne muharebelerinde aleme örnek olacak şekilde düşmanı tepellemeniz devlet, millet ve velinimet-i bi-minnete pek büyük bir hizmet olduğundan çalışma ve hamiyetlerinin mükâfat-ı seniyye-i ebediyyesi olmak üzere zatı devletlerine "Gazilik" unvanı ve murassa nişan-ı alî ile bir kılıç ve iki dürbün ihsan buyrulmuş ve bunlar ferman-ı alî ile gön-derilmiş olmakla bu iltifat-ı celilenin bizzat ve hazır bulunan vükela (bakanlar) ta-rafindan vekâleten tebrik ve tesidine (kutlama) ve hemen bütün askere ilânını sevinçle bildiririm efendim. 22 Eylül 1878

Bu tamim sırasında emrinde bulunduğum komutanlık makamına yazılan Müşir Paşa'nın Emirnamesi

Mirliva Saâdetlü Tahir Paşa'ya

Saâdetlü Efendim.

Muharebatı vakıada Cenab-ı Hakkın lûtfu ve ihsanı ve Hazreti Peygamberin muavenet-i ruhaniyesi ve teveccühât-ı kutsiyyet-i ayat-ı (ayetler) hazreti pa-dışahı semere-i celilesiyle muvaffak olunan tenkil ve tedmir (örnek olacak sa-vaşlar) a'dâ-yı devlet ve milletten dolayı acizlerine "Gazilik" ünvanı ve bir seyf (kılıç) ile iki esb (beygir) ihsan-ı humayun buyrulduğunu mübeşşir (müjdeleyen) cenab-ı alî sadaretpenahiden şeref-vârid olan telgrafname-yi saminin (yüce) sureti celilesi bâlâya yazılmış ve şu suretle lûtfu ve iltifat-ı seniyye Hazreti Padişahiye mazhariyyetüm mücerret merdûmin çeşm-i iftiharımız olan cenud zafer avd (ge-tiren) Hazreti Padişahi ile ümera ve zabitan arkadaşlarımızın şecaat ve gayret ve sebatları sayesinde bulunmuş olmakla bilumum ümera ve zabitan ve neferat-ı şa-haneye ilân-ı keyfiyetle kendilerinden her cihetten memnun ve müteşekkîr bu-lunduğumun dahi tebliğ buyrulması babında emir ve irade efendimizindir.

Gazi Osman

HAŞİYE (açıklama) 1

1877-1878'de Doğu Savaşı'na dair yayımlanmış olan başlıca eserler

- a. 1878'de, Fransızca olarak iki cilt üzerine anonim şirketi tarafından basılıp yayımlanmış Risaili Mevkute (Tefrika).
- b. 1878'de, Rusya-Osmanlı savaşına dair Fransızca olarak "Ame de Lefur" tarafından yayıma konulan "Muharebe i Şarkıye" tarihi.
- c. 1879'da, 12 cüz (forma)'den oluşan ve bir tabiye yazarı tarafından yayımlanan "Şark Muharebesi" adlı eser.
- d. 1877'de, İsviçre ordusunda Miralay (col) Lekont tarafından Fransızca ve iki cilt olarak yayına konulan "Şark Muharebesi" adlı eser.
- e. 1877-1878'de vuku bulan Rus-Osmanlı savaşına dair Plevne muhasırası esnasında General Skoblef'in Erkân-ı Harbiye Reisi bulunan General Korupatkin tarafından 1886-1887 Rusça olarak yayımlanmış olup Almancaya çevrilmiş olan tabiyeden : "Bir atfı Nazar" (göz atma) adındaki muvahazename.

HAŞİYE 2

Türk Askerine Dair Birkaç Söz

1877-1878 seneleri başında Osmanlı askeri Yemen, Girit ve Trablusgarp bölgelerinin korunmasında bulunan kıtalarla kale topçularından başka 6 ordu halinde teşkilâtlanmıştı.

Askerlik hizmet süresi toplam 20 seneden ibaret olup, 6 senesi nizamiye (muvazzaflık hizmeti), 6 senesi Redif (İhtiyat) olup bunun da 1 ve 2 nci senesinde bulunanlara mukaddem, 3 ve 4 ncü senesindekilere tali ve son 5 ve 6 ncı senesinde bulunanlara da salis denilirdi. (140)

Geride kalan 8 sene müstahfız sınıfa mahsus olarak bu da mukaddem, tali, salis adlarıyla anılırlardı. (141)

1 nci, 2 nci, 3 ncü ordular Nizamiye, Redif, Müstahfız, 4 nci, 5 nci ordular Nizamiye, Redif ve kısmen Müstahfız ve 6 ncı ordu yalnız Nizamiye ve bir kısım Redif-i havi idi.

Her ordu :

1. 6 Talia Öncü Taburu tabur ve her biri 4'er taburdan 6 piyade alayı ve her biri 6'şar bölükten 4 süvari alayı, her biri 6'şar toptan ibaret 32 batarya-yı havi 4 topçu alayı ki, bu bataryalardan 4'ü piyade, 2'si süvari ve kalan 2 adedi de dağ bataryasından ibaretti.

2. Her biri 4'er taburlu 6 piyade Redif alayı,

(140) Mevcudun çokluğundan yalnız Selânik, Kayseri 4 ncü Tabur namlarıyla birer tabur çıkmışlardır.

(141) Bunların da Selânik ve Kayseri'ye mahsus 4 taburu vardı.

3. Her biri bulundukları şehir veya kasaba adıyla anılır redef taburuna mensup ve aynı numarayı taşıyan muayyen bir miktar da Müstahfız taburlarını havi idi.

HAŞİYE 3

Osman Paşa'nın Vidin'den Hareketine Kadar Bulgaristan'da Türk Kuvvetlerinin Durumu (Harita : 2) (EK : 12)

Harbin ilânı anında yani, 24 Nisan 1877 tarihinde Rumeli'de operasyon yapması lâzım gelen Türk ordusu harekât yapmaktan ve yığmaktan uzak bulunurdu. Asıl ordu Serdar-ı Ekrem Abdulkerim Nadir Paşa ile Müşir Ahmet Eyüp Paşa'nın idare ve komutasında Şumnu'da toplanıyorlardı. Diğer bir kol da Balkan silsilesinin kuzey bölgesinde muhtelif noktalar üzerinde ve bilhassa Vidin'de Osman Paşa komutasında ve Rusçuk'ta Kaptan Kayserili Müşir Ahmet Paşa komutasında ve Silistre'de Ferik Selâmi Paşa komutasında ve Tulçı ile Dobrice'de Erkân-ı Harbiye Mirlivası Ali Paşa komutasında, Varna'da Mısırlı Ferik Raşit Paşa komutasında toplanıyordu. Bundan başka birkaç taburluk müfreze de Tuna vilâyetinin çeşitli noktalarına gönderilmişlerdi.

Ruslar 10 temmuzda Tuna nehrini Zimnice ile Zıştovi arasından geçtikleri zaman muhtelif kolorduların konuş yerleri şöyleydi.

1. Şumnu Ordusu bu müstahkem mevki etraf ve havalisinde ve koruyacakları bu yerlerden fazla olarak 30 piyade taburu, 31 muntazam süvari bölüğü, 8 bölük jandarma süvarisi ile gayri muntazam atlı muavene askeri ve 17 sahra bataryasından oluşan 2 seyyar piyade ve 1 süvari tümeni bulunuyordu.

2. Silistre Tümeni olup bu tümen, 32 piyade taburu, 4 muntazam süvari bölüğüyle bir batarya sahra topundan ibarettir. Bu tümenin görevi, adı geçen bölgeyi savunmak olup ayrıca Tutrakan ve Dobrice müfrezeleri de tümene bağlıdır.

3. Rusçuk Kolordusu olup, 30 piyade taburu, 2 muntazam süvari bölüğü ve 2 batarya sahra topundan ibarettir. Görevi, bu bölgeyi savunmak olup, İskur nehri mansabına kadar Tuna nehri üzerinde kademelenmiş olarak bulunmaktaydı.

4. Vidin kolordusu olarak, 44 piyade taburu, 6 muntazam süvari bölüğü, 10 batarya sahra topundan müteşekkil olduğu halde Vidin'in muhafazasında ve İskur nehri mansabından itibaren de Sırbıye hududuna kadar olan Tuna nehri boyunca yer alan mevkillerde bulunuyordu.

5. Varna Tümeni olup, Hacı oğlu pazarcığı kıtalarıyla Mısır askerlerinin büyük bir kısmından teşekkül etmiş olarak, 12 piyade taburu, 2 süvari bölüğü, 2 sahra bataryasından ibaretti.

6. Velhasıl kıtalar müfrezeden ibaret 42 piyade taburu, 9 süvari bölüğü, 3 batarya sahra topu olup, Tuna'da, Şibka'da Selvi ve Sofya bölgelerindeydi.

Bu taburların mevcutları 600-800, süvari bölüklerinininki 70-100 erden ibaretti. Bataryalarda 2-3 cephane arabası bulunurdu.

Osman Paşa Vidin'den çıkmak istediği 10 Temmuz tarihinde Eyüp Paşa emrinde bir kolorduyla Rusçuk-Bele yolu üzerinde orduyu koruyordu.

Bu ordu Şumnu'dan Ferik Ezir Paşa komutasıyla bir piyade tümeni (16 tabur, 2 süvari bölüğü, 2 sahra bataryası) ve Rusçuk Kayserili Kaptan Ahmet Paşa komutasıyla gelen 2 nci Tümen (18 tabur, 2 süvari bölüğü, 4 batarya)'dan ve bir de, Şumnu'dan Ferik Fuat Paşa komutasında gelmiş olan süvari tümeninden (24 muntazam süvari bölüğü, 8 bölük jandarma süvarisi, 13 bölük de Çerkez ve asakir-i gayri muntazama atlısı ile 3 süvari bataryası) ibaret olarak kuvvetin toplamı 30000 piyade, 3500 süvari ve 60 adet te 6-4 funt-luk sahra topundan ibaretti.

Şayet bu kolordu Ble'ye doğru hareket etmiş olsaydı, hiç şüphesiz burada Panj suyunun sağ kıyısında gayet iyi ve maksada elverişli savunma mevzii bulabilirdi. Böylece Rusların sol kanadını tehdit edemedi. İşte bu Plevne ile Ble arasında kalan yer ele geçirilmiş olsaydı topu topu 80 km genişliğinde olan bir mesafede Türk ordusu tarafından işgal olunmuş yerlerden birine düşman hücum ettiği zaman diğerini göz altında bulundurmak üzere kuvvetini ayırmaya mecbur olacaktı. Böylece Balkanların öte tarafında General Gurko'nun önüne geçilmez harekâtı mümkün olamayacaktı.

Ble Kolordusu Plevne Kolordusu'na nazaran daha kuvvetli ve daha tertipli ve iyi donatılmıştı. Şayet bu kolordu Ruslara karşı gayet sert ve faal bulunmuş olsaydı, Rusların sıkıntılı bir duruma düşecekleri şüphesizdi. Çünkü iki Türk kolordusu Sofya'dan gönderilmiş olan takviye kuvvetini almakta gecikmezdi. Fakat Türkiye'nin uğradığı ilk felâketi olarak Ahmet Eyüp Paşa yolunu değiştirmek için emir aldı. Viyana'da bulunan Türkiye Sefareti'nden Bâb-ı âliye gelen bir telgrafta Rusların Rusçuk'un üst tarafından üçüncü defa geçmeye hazırlandıkları bildiriliyor ve aynı telgrafta Zıştovi'nin önemi değiştiriliyor ve hafifletiliyordu.

Rusçuk'tan gelen tümen tekrar bu mevkîe sokuldu. Aziz Paşa Tümeni de, ancak 14 temmuzda Hezargrad'a doğru hareket ederek 18 temmuzda varabildi. Hezargrad'da Şumnu ve Rusçuk'tan getirtilen kıtalarla 3 piyade tümeninden ibaret bir kolordu teşkil edildi.

HAŞİYE 4

Plevne Muharebelerine Dair Yayımlanmış Olan Eserlerdeki Hataların Kısaca Düzeltmesi

1. Osmanlı ve Rus Doğu Savaşı

Yazar eserinde General Şilder Şuldner'in komutasında Plevne'ye doğru ilerleyen kuvvetin 3 piyade alayı (9 tabur), 16 süvari bölüğü, 6 batarya (48 top) olduğunu yazmıştır.

Gerçekteyse 12 piyade taburu, 18 süvari bölüğü ve bir miktar toptur ki, toplam kuvvet 13000 askerden ibaretti.

Osman Paşa o vakit 25 piyade taburu ve 9 buçuk batarya top ile 6 süvari bölüğü ki, toplam 14000 askere varan kuvvete komuta etmekteydi.

Osman Paşa'nın bu muharebede kuvvetinin ne olduğu bir No.lu levhada gösterilmiştir. (EK : 13)

Sayfa 332 Madde 2 (adı geçen eser) : Yazar, Rusların peşinden tahkim edilmiş ve kendilerinin beş misli kuvvetiyle işgal edilmiş mevzilere sersemce atıvermiş olduklarını söylüyor ki, bu başarıda iddia olunan şey de gerçek değildir. Türk tümenleri, Rus tümenleri mevcuduna oranla pek az fazla bir mevcuda sahipti. Plevne'ye 19 Temmuz akşamı gelen 2 nci Alay meşakkatli bir cebri yürüyüşten sonra, 6 günde ve diğer kıtalar da ertesi gün öğleye yakın Plevne'ye girebilmişlerdi. Bunlar, bu halde ne akşam üstü gelen alay yerlerini görüp adamakıllı tanıyarak tahkim edebilmişler ve ne de o gün gelir gelmez hücumu uğrayan asıl tümen uygun bir vakit bulabilmiştir.

Mekkâri ve arabalar da henüz yetişemediklerinden asker ilk hücum gesinde özellikle yağan şiddetli yağmur altında süngü uçlarıyla ve bulunabilen kazma ve küreklerle bir miktar siper kazabilmiştir. Evvelce Griviçe ve Yanıkbayır taraflarında bulunan gözcü kıtalarla tutulmuş olan avcı hendekleriyle siperler müstesnadır.

334 ncü sayfa, madde 2 : Yazarın bahsettiği 2 sahra bataryası mevziinde düşmanı ateş altına alan 4 topun tahribini söylüyor ve yine yazar 3 No.lu bölgeye yapılan hücumda Volvoda Alayıyla Erkancıl Alayı'nın bir kısmının bu bölgenin zaptına başarıyla ve şiddetle saldırımlarına rağmen Plevne kasabasına girinceye kadar sürüklendiklerini söylüyor.

Hakikatte ise Ruslar kendileriyle Plevne arasında bir engel durumunda olan Yanıkbayır sırtını dahi zapta muvaffak olamadılar. 3 No.lu bölgede bulunan postaya saldırdıktan sonra Türkler tarafından tard edildiler. Bununla beraber, Rus askeri, birkaç bölükle savunulan Bukovluk köyü boğazında bu köye girdilerse de sonları yine def ve tart oldu. Yazarın Plevne kasabasına girdiler demesi bu köyden başkası değildir, yanlıştır.

Nitekim General Şilder Şudner kuzey yönünde olan tepeler üzerine bataryalarını yerleştirdiği zaman köy ile kasaba aynı doğrultuda görünürlerdi. Bunlar her ne kadar bir diğerinden ayrı ise de, görünüşte birdirler ve arada yarım fersah mesafe vardı. Şayet muharebe anında Ruslar Plevne kasabasına girmiş olsaydılar, Türk ordusu bu durumda yol irtibatı kesilmiş ve kuva-yı maneviyesi (morali) tamamen bozulmuş olurdu.

335 nci sayfa, madde 1 : Yazar Rus yaralılarının el ve ayaklarının kesilip idam olunduklarını ve işkencenin çeşidini, sivillerin de bunlara rahmet okutuklarını söyleyip kitabının sayfalarında bunun misallerini hikaye ediyor. Biz bunların hepsini kitabın sonunda ret edeceğiz.

Sayfa 335, Madde 2 : Yazar ilk Plevne muharebesinde mevcut olmayan birbirini takip eden üç sıra tahkimat ve siperlerden bahsediyor.

Daha aşağıda, Türk paşalarının düşmanı takip ettirmeyerek bilgisiz ve beceriksizlikle vasıflandırarak, kazanmış oldukları zaferlerden ne yolda yararlanacaklarını bilmediklerini söylüyorlar. Fakat askerin son derece yorgun oluşu ve süvari birliklerinin noksanlığını ve taze kuvvetin olmayışını ve Osman Paşa'nın kendince hasmının kuvveti ve mevzileri hakkında bilgi al-

ması mümkün olmadığı gibi sebep bildirmeyi unutuyordu. Yazar, Türk kuvvetlerinin sayısını daima abartarak beyanda bulunup 40 ihtiyatla, 15 ayrı bölgelede sahra krup topu olmak üzere kuvvetli bir topçuya sahip olduklarını bildiriyor.

Hakikatte ise 58 sahra topundan ibaret olup hepsi 4-6 funtluk 87 mm ile 75 mm ve istisnasız 3 funtluk 75 mm çapındaydı.

Bu tahkimatlara nazaran taarruza iştirak eden Rus kuvvetleri ancak 6000 askeri geçmezdi. Muharebe meydanında kalmış olan ziyat 3000 askerle 1000 cesetten ibaretti. Bu hâl açıkca ispat eder ki, düşmanla muharebe eden askerlerin mevcudu 13000 kadardır. Diğer yazarların da aynı fikirde bulunmaları bu durumu doğrular.

2. Doğu Savaşı Amedi Lofur

331 nci sayfada : Yazar, Osman Paşa ordusunun mevcudu hakikatte 8-10000 askerden yukarı çıkmadığını anlatıyor. Bukovluk köyüyle Plevne kasabasını birbirine karıştırmak hususunda bulunuyor. Bununla beraber evvelki eserden daha sahih yazıp hikaye ediyor.

3. Doğu Meselesi Bir Tabiyeci Tarafından

Yazar olayla ilgili iddiasında, Ruslar Plevne önünde 1877 Temmuz'unun 20 nci günü öğleden 2,5 saat sonra görüldü. Topçu ateşine ise ancak saat 1'e doğru başladı. Griviçe yönünde bir deneme taarruzu ve önemsiz bir süvari hücumundan bahsediyor.

370 nci sayfa : Osman Paşa emri komutasında teşkil edilmiş olan askerin talim terbiye görmemiş yeni kura eratından teşkil edilmiş olduğu söyleniyor. Halbuki, bu kolordu Nizamiye ve Redif sınıfından olan evvelce kendisiyle beraber Sırbistan seferini yapan erattan teşkil edilmişti.

Bir de Osman Paşa Vidin'i geç terk ettiğinden dolayı tenkit ediliyor.

Osman Paşa'nın bu konuda evvelce yapmış olduğu müteaddit tekliflerine cevap alamadığını ve nasıl hareket ettiğini yukarıda etraflı bir şekilde anlatmıştık. Bu bakımdan cevaba lüzum görülmemiştir.

375 nci sayfada : Yazar Osman Paşa sağ kanattan bir taarruz beklemediğinden bu kanada önem vermemiştir denilmektedir. Konu metinde bu kanat hakkındaki tertibat ilgili bölümde anlatılmıştır. Düşmanın baskısının nasıl ve nerede meydana geldiğini ve düşmana karşı nasıl savunulduğu görülmüş ve şükürler olsunki, Osman Paşa'nın olumlu ve kesin emirleriyle gönderilen takviye kuvvetleriyle ve Genel Karargâh'tan yapılan topçu grup atışları etkili olmuştur.

Bu da evvelki yazarlar gibi Bukovluk köyünü Plevne kasabasıyla bitişik diye kabul etmiştir.

Harekâtla ilgili durum tartışmasında Rus kuvvetini düşük, buna karşılık Türk kuvvetlerinin mevcutlarını da abartmışlardır. Hayalinde canlanan 3 sıra tahkimat hattının var olduğunu sanarak konuşmuştur.

4. Colonel Lokvum'un Doğu Meselesi'ne Dair Eserinden

107 nci sayfa : Yazar, birçok tabyalarla bataryalardan ve yeni tahkimatlardan numune olabilen kademevari siperlerden bahsediyor.

Genel olarak bilinir ki, erat tarafından bir gecede kazılmış birer siper ve sığınaklardan ibaretti.

Bundan başka, kolorduda ne baltacı, istihkam sınıfı ve ne de istihkam aletleri vardı. Asker, Sırbistan muharebesinde düşmanın mükemmel kazı aletleriyle donatılmış oldukları ve toprak işlerinden de bıkmadıklarını görerek, onlar da hasımları aleyhine bilmukabele meydana getirdikleri toprak siperlerinin yapımına alışmışlardı.

Yazarın bu ifadesindeki hata 109 ncu sayfada tekrar edilmiş ise de, onu takip eden sayfada yapım işlerinin henüz taslaklarının yapılmış olduğu bildiriliyor.

Her nasıl olursa olsun! Bu eser tarafsız olarak hazırlanmış olmakla beraber, 109 ncu sayfada Türk kaynaklarından bu yönde bilgi alınamadığı ve bir gün olup da şu eksikliğin giderileceğini anlatıyor.

HAŞİYE 5

Plevne'ye Dair Yayınlanmış Olan Eserlerdeki Başlıca Hataların Genel Düzeltmeleri

1. Osmanlı ve Rus Şark Seferi

341 nci sayfa : Yazar Plevne'de yapılan tahkimatların değerlerinden pek ziyade abartarak adeta kuvvetli sahra tahkimatından ibaret olduklarını anlatıyor.

Halbuki 31 temmuzda yapılmış olan meydan muharebesinde de Plevne tahkimatı da tam olarak yapılamamış ve hendekler derinleştirilememişti. Toprak yığınının ibaret olan ileri karakollar için birçok siper ve avcı erleri için açılmış mazgal ve deliklerden başka bir şey yoktu.

343 üncü sayfa 1 : Yazar Türk birliklerinin tekml mevcudunun 60000, Rus kuvvetinin ise 32000 olarak gösteriyor ve Rusların kuvvetini 36 piyade taburu, 30 süvari (eskadron) ve 180 toptan ibaret olmak üzere tertibatça aşağı olduklarını söylüyor.

Halbuki bu mevcudun takriben 40.000 olması lâzım geliyor. Bu kuvvetin çoğu Rusya'dan henüz gelmiş ve hiç bir muharebe deneyi olmayan kimseler olup, ancak 20-21 temmuz muharebesine katılmakla kuvvetlenmişler. Bununla beraber Rus kuvvetleri Osman Paşa'nın 33 piyade taburu, 7 süvari bölüğü, 57 toptan ibaret 20000 mevcudunun üzerindeydi.

344 ncü sayfa, 1 : Yazarın bahsettiği büyük tabya diye bir tabya mevcut değildi. Bu noktada ancak diğer tahkimatların en son kısımları bulunuyordu.

345 nci sayfa, 2 : Yazar her sayfasında söyleyip tekrar ettiği zulüm, idam ve insan uzuvlarını kesme gibi insaniyet dışı vahşet olaylarını bu sayfada kendi ifadesiyle yalanlayarak mahçup oluyordu.

Yazar, Radişevi köyü sivil halk tarafından işgal edilerek köyü savunan erkek kadın demeden hepsini öldürdükleri söylenirken, Ruslar bu köye gir-

diklerinde tam tersi olarak Bulgarları, kadı ve çocukları sağ ve salim olarak bulduklarını ilâve ediyor. Şimdi biliniyor ki bu siviller bilakis kendi arkadaşlarının ahabab ve yakınları bulunan bu Hristiyan halka katiyen bir kötülük yapmamışlardır.

346 nci sayfa, 2 : General Skoblef Krişin köyünün üstünde bulunan tepelerden Griviçe ile Plevne arasında 20000 kişilik bir piyade kuvvetinin toplanmış ve şehrin arkasında Sofya yolunda beklemekte olduğuna dair, yazar düşüncelerini açıklıyor ve iddia ediyor.

İlk muharebede Genel Karargâhta ihtiyat olarak alıkonulmuş olan 9 taburdan başka, diğer birliklerin savunma hattı üzerinde nerelere konmuş olduğunu anlatmıştık. 7 bölük halinde 400 kişiden oluşan süvari birçok noktalara yayılmıştı. Bu gün sis ve duman o kadar yoğun ve fazlaydı ki, insanın görüş ve değerlendirmesinde hata etmemesi kabil değildi.

350 nci sayfa, 1 : Türk piyadesi Pabudi-Martin ve Şnayder tüfekleriyle, süvari ise mükerrer ateşli Vincister Flintalarıyla donatılmıştı.

1877-1878 seferinde meydana gelen muharebelerin hepsinde P.Abudi Martini tüfekleri henüz kıtaların tamamına verilmemişti. Hatta Plevne'ye sonradan gelen taburlardan bazıları da İstanbul'da donatılmıştı.

Mükerrer ateşli Vincisterlere gelince : Muharebenin sona ermesinden hemen biraz evvel süvarilerde bulunan Martini tüfeklerinin yerlerine bunlar verilerek yararlanılmıştı.

350 nci sayfa 2 : General Skoblef'in karşısında bulunan Miralay Yunus Bey'in ancak 4 piyade taburuyla 3 adet topu vardı. Piyadeler 6 veya 7 bölükler halinde mevzilere dağıtılarak Kayalidere vadisinin savunmasını sağlayacaktı. Kendi yanında ise ancak bir bölük kalıyordu.

Yazar şöyle diyor : General Skoblef, 1 piyade taburu, birkaç süvari bölüğü ve 4 topa, Türklerin 8 taburuna karşı 12 saat muharebe etti.

Bu ifade ve oranı tamamen tersine olarak, Türklerin kuvvetlerine nazaran iki mislinden fazla olan bir kuvvetle General Skoblef'in 12 saat muharebe etmesi başarıya ulaşamadığını ispata kafidir.

351 nci sayfa 1 : Miralay Yunus Bey tarafından Rusların kanadına bir taarruz yapacağı korkusu Rusları devamlı olarak şüphede bırakmıştır. Halbuki Yunus Bey'in böyle bir taarruzu yapabilmesi için elinde bir bölük bile yoktu. Bundan başka Osman Paşa'nın da kendisine bir takviye kuvveti göndermesi mümkün değildi. Aynı sayfa 2'de yazarın kendi itirafına göre Yunus Bey emrindeki birliklerle sol kanatta Şahoski'nin taarruzlarını geri püskürtmüştü. Esasen Yunus Bey Kayalidere'nin savunmasından sorumluydu.

351 nci sayfa, 2 : Hiç bir düşman kuvveti Plevne'ye giremedi. Kayalidere'de muharebeye tutuşan kol ise hemen bozguna uğradı.

Ruslar Griviçe'nin kuzeyinde bulunan tabyalara taarruzlarında toplar tahkimatın içinde olduğundan Ruslar hiç bir topu ele geçiremediler. Bu tarafta hiç

bir takviye görünmemiştir. Tabyaların yanları Genel Karargâh ve diğer noktalarda mevzilenmiş olan bataryaların ateşiyle iyiden iyiye korunuyordu.

Yazar Osma Paşa'nın elinde bulunan genel ihtiyatın bitmez tükenmez miktarda olduğunu söylüyor.

Bu görüş o kadar hakikata aykırıdır ki, Müşir Paşa muayyen bir zamanda Adil Paşa Tümeni'nden takviye kuvveti istemek zorunda kalmıştır. Acaba arazi yapısından yararlanarak düşmanın irtibatsız ve iyi plânlanmamış taarruzlarını soğukkanlılıkla def etmeyi ve kendi elinde bulunan az miktarda kuvvetten mümkün olduğu kadar iyi bir şekilde yararlanmasını bildiğini neden itiraf etmezler?

Griviçe tabyalarının ilerisinde yazarın söylediği siperler, ileri karakollarla nöbetçilerin gece bulundukları aldatıcı bir takım avcı siperleriydi.

354 ncü sayfa, 2 : 1 Ağustos salı günü Çerkez süvarileri uzakta bir tabur piyade 4 toptan ibaret bir kuvvete güvenerek çıkışın bütün sonuçlarıyla kafi gelmediğini geniş bir şekilde bildirmiştik. Yazar bu kadar sivilir Türk hatlarından çıkarıldığını nereden öğrenmiş, hiç bir kimse ileri karakolları geçemezdi. Plevne'de ikâmet eden Bulgarların orada bulunuşu nedeniyle çok şiddetli bir teyakkuz ve dikkati gerektiriyordu.

358 nci sayfa, 1 : Yazar, Ruslara göre zayıatın 169 subay ve 7136 er olduğunu yazıyordu.

Muharebeye katılan Rus subaylarının tahminleri 10.000 kadardır. Yazar Koln'e nazaran Osman Paşa'nın resmî raporunda zayıat 100 subay ve 300 yaralı gösterilmiştir. Bu rakamlar doğru değildir. İstanbul'da Harbiye Nezareti'ne gönderilen raporda zayıatın miktarı 1200 olarak gösterilmiştir.

Türklerin zayıatı hakkında verilen bu rakamlardaki nispetsizlik aşağıda gösterilen şu sebepten kaynaklanıyor.

Ruslar açıkta oldukları halde muharebeye girdikleri zaman, Türkler mümkün mertebe siper içerisindeydiler. Bir de en ziyade Türklerin askerî teçhizatları Ruslarınkinden daha iyi durumdaydı.

2. La Guerre D'orient Amedî Lofur

Bu yayında da, Türk tahkimatları ve mevcut kuvveti aynı şekilde abartılmış olup, asla mevcut olmayan takviye kuvvetinden söz ederek evvelki yazarın muharebe hakkında söylemiş bulunduğu hatalara iştirak edilmiştir.

3. La Guerre D'orient

455 nci sayfa : Bu yazar da, evvelki yazarların yayınlarında yazmış oldukları aynı hatalara düşmüştür.

Plevne'nin batısında ve Şibka yolu üzerinde bir Blokhavz'ın katiyen mevcut olmadığı gibi, kasabanın doğu tarafında da taştan yapılmış bir manastır yoktu. O bölge orman ve ağaçlık olmadığından tahkimatı ağaç gövdeleriyle tertip ve inşa etmek mümkün değildi. Bu bölgede bazı meyve ağaçları vardı. Onların da kesilmesi şiddetle yasaklanmıştı. Yazarın isimlerini verdiği şeyler topraktan yapılmış tahkimattı. Bu toprak tahkimatlara

çok sonra birer isim verilmişti. Bunların sayısı ve önemi çok fazla abartılmıştır.

458 nci sayfa : Osman Paşa tarafından 21/31 temmuz tarihine kadar alınmış olan takviye kuvvetlerinin sayısı 8 taburu geçmedi.

Yazar, bu muharebenin anlatımında hata yapıyor. Ruslarla Türklerin tahkimatlarının anlatımında da yanılıyor.

4. La Guerre D'orient Col. Lokvent

Bu eser de diğer yazarların hatalarını tekrar etmekle beraber az çok tarafsızdı.

5. Col. Kropatkin'in Telif Eseri

Yazar Vid nehri üzerinde bulunan bir istihkam köprüsünden bahsediyor. Üzerinden Sofya yolu geçen bu köprü bir istihkam köprüsü olmayıp, yontma taştan yapılmış gayet sağlam bir köprüydü. Ancak kuşatma esnasında nehrin sol tarafında yapılan birkaç toprak siperlerle korundu. İkinci muharebe zamanında Türk savunma hattı çepe çevre 30 km. uzunluğunda değildi. 20 km. uzunluğunda iki ki, 4-5 saatte dolaşıyordu.

Yazarın saydığı tahkimatlar ikinci muharebede yoktu. Bunlara verilen birçok isimler muharebe anında ve muharebeden sonra da verilmiş değildi.

Bilakis, Ruslar ilerlediler ve üçüncü muharebede Plevne'ye giremediler. Plevne halkı hiç bir vakit savunma işlerinde kullanılmadılar. Bu işler için gerekli atlarla donatılmadılar çünkü, bunlara sahip değillerdi.

Koropatkin'in fikrinde : Rusların Osman Paşa kuvvetine dair aldıkları bilgiler yanlıştı. Önceleri Türk kuvvetini zayıf bir maktarda tahmin ve takdirden sonra, çok geç 21/31 temmuz yenilgilerinde bu sefer de kuvvet miktarlarını abarttılar.

Koropatkin diyor ki, 21 temmuzda Osman Paşa'nın 18 taburla 54 topuna (25 tabur ve 58 top yerine) karşı koymak üzere Ruslar 90 taburla 32 topu savaş hattına mevzilendirmişler, 31 temmuzda ise Osman Paşa'nın 46 tabur ve 54 topuna karşı (33 tabur ve 58 top) doğru olanı, Rusların 36 tabur, 22 süvari bölüğü ve 84 topla muharebeye girmiş olduklarıdır.

HAŞİYE 6

Plişad Muharebesine Dair Aynı Eserlerde Anlatılan Başlıca Yanlışların Düzeltmeleri

Rus-Türk La Guerre D'orient

422 nci sayfa : Yazar 1 eylül çıkış harekâtını askerlik nokta-yı nazarından her biri diğerine nazaran daha az mantıklı ve hezeyan (saçmalık) olan üç sebebe bağlamaktadır.

1. Osman Paşa'nın, Müslümanların kutsal tanıdıkları Ramazanı Şerifin fatihasını, dualarını düşmanlarının katil ve idamı yönünde yapmaları doğal ola-

bilirdi. Böyle bir niyetin yerine getirilmesi için de harp edileceği yerde, Müslümanlarca Kur'anı Kerim ile haram edilmiş içki içilmeye dahi izin verildi. Bu bakımdan sarhoş olan askerleri çıkışa zorlamak için Türk askerine daha çok içki içirildi. Muharebe günü akşamı bunlardan ölenlerin defninde cesetlerin siyah kesilmiş ve alkolün etkisiyle şişmiş oldukları görülüyordu.

2. Aynı gün padişahları Abdulhamit Han'ın cülûs (tahta çıkış) gününe rastladığından onun kutlanması için parlak bir zafer kazanmasıydı.

"Fakat Türk generali (Osman Paşa) o gün meydana gelen mağlubiyeti üzerine Plevne'den çıkışını artık yukarıda anlatılan sebeplerle başaramadığından daha garip olan 3 üncü sebep meydana çıktı şöyleki"

3. Türk komutanı 22 taburla Plevne'den çıktıktan sonra, yarı yol da düşmanın Lofça üzerine olan taarruzunun amacı, Türk askerini Plevne'den çıkarmak ve sonra da yok olmaları anında büyük bir kuvvetle Plevne üzerine yüklenmek için düşmanın kurduğu bir hile olduğunu düşünmesiyle tekrar Plevne'ye dönmek olduğunu hikaye edip İstanbul'a çektiği telgrafında da :

"Şu düşünce ve maksatla geri dönüp vakit geçirmeksizin Plevne'ye girdim ki, düşmanın da yeni taarruzu gecikmedi. Mevzilerimizin ve askerinin hâl ve durumu her türlü taarruzu karşılamaya kafidir" demiştir.

Lofça'nın zaptı Osman Paşa'nın Plevne'den çıkışından ancak 3 gün sonra vaki olmakla bu durum sorulmaya değer. İşte bu suretle Osman Paşa Rusların evvelki neticesizliklerine sebep olan hatalarına aynı şekilde iştirak ederek taarruz kollarını koruyamadı ve savaş hattına az miktarda asker koydu.

Düşmanın hücumu o kadar ani ve şiddetli oldu ki, Rusların Plevneye yakın tabyaları hemen bir anda alındı. Fakat bunların zaptı Osman Paşa için pek önemli değildi. Hiç olmazsa Puradim'in gerisinde General Zutof'un inşa ettiği tahkimatlar olup ikinci savunma hattında bulunurdu ki... diye beyanattan ibaretti.

Hakikatin Beyanı ve Üç Sebebin Cevapları

1. Ramazan tebriki için katil ve harp İslâm dinine büyük bir iftiradır. Kur'anı Kerim! Haşa Müskirata (içki) asla müsaade etmez men eder.

Subhanallah! Ne tetkik? Ne malumat? Şeriatımızın müsait olmadığı bir şeyi yapmaya umumî (genel) ve hem de resmî bir şekilde cesaret edecek bir Müslüman tasavvur olunamaz.

Ayrıca, Osman Paşa'nın zaten içki ve sarhoşluğa karşı ne kadar karşı olduğu herkes tarafından bilinmesine rağmen istisnai olarak buna cesaret eden bulunabilirdi. İşte bu sözümüzün doğruluğunu bir ecnebi gazete olan Deyl Telgraf'ın muhabiri Mösyö Key'in 6 gün muharebelerine dair etraflı bir şekilde vermiş olduğu telgrafın bir maddesiyle ispat edelim :

"Osman Paşa içkilerden hiç birini kullanmadıkları gibi içenleri de sevmez. Konuşmalarında sırası geldikçe içkinin zararlarından bahsederler. Bu sözleri herkesi büyük nasihatlerden daha fazla etkilerdi.

Muharebe günü içkili olmasından dolayı şehit cesetlerin şişmesi konusu ise ilk eserimizde ondan uzun uzadıya bahis etmiştik. Şimdi tıp ilmine aşina kişiler

bunun savaşta ne gibi sebeplerden ileri gelebileceğini kesin olarak ispat ve hükmedeceklerinden burada izaha lüzum görmedik.

İkinci olarak gösterilen sebebe gelince : Osman Paşa'nın içinde bulunduğu hâl ve durum yalnız askeri düşüncelerden başka ne olabilir.

Üçüncü sebebe gelince : Osman Paşa La Guerre D'orient'ta yazıldığı gibi İstanbul'a bu harekâtla ilgili olarak herhangi bir telgraf çekmedi. Çünkü Osman Paşa'nın bu harekâtta maksadı adeta bir keşif taarruzundan ibaretti. Osman Paşa istediği bilgilerin doğruluğunu anlamak ve haber verilen tahkimatlarla düşmanın kuvvetini keşfetmek üzere bu taarruzu yapmıştı. General Skoblef 27 temmuz-6 ağustos tarihleri arasında Lofça önünde bulunarak, fakat Türkler üzerine taarruz etme cesaretini bulamadığını ve Türklerin üç misli bir kuvvet ile bulunduğu yeri tutmuş olduğunu kendi raporunda bildirmişti.

Osman Paşa'nın İstanbul'a vermiş olduğu telgrafta aşağıda kitabın Zeyl'inin Lâhika kısmında 6 No. da gösterilmiştir.

433 ncü sayfa, 2 : Yazar Osmanlı süvarisinin 2500 askerden daha çok kuvvetli olduğunu söylüyor.

Türk süvarisi : Düşük mevcutlu 8 nizamiye bölüğü ve mevcutları evvelce azalmış bir muavene süvari alayı ile, birkaç erden oluşan gayri muntazam Çerkez süvarisi ile toplam 1500 erden ve onun da muntazam olan kısmı nihayet 500 erden ibaretti.

422 nci sayfa, 2 : Yazar Osmanlı topçusunun 40-50 topu bulunduğunu söylüyor. Fakat, 3 batarya yani, 18 toptan ibaretti. Piyadenin miktarını 20 yahut 25 bin olduğunu gösteriyorsa da, 9000 er idi.

424 ncü sayfa, 2 : Osman Paşa asla Zigaleviç mevkiini kendi süravarisiyle çevirmek fikir ve niyetinde bulunmamıştı. Onun maksadı, çok fazla ilerlemiş olan taburların toplanması ve geriden katılmaları hususuna elverişli bulunmak üzere bir gösteriden ibaretti.

424-425 nci sayfalar : Yazarın iddiasına göre, Türk kuvvetlerinin öyle ihtiyatları ve uzun menzilli topları yoktu. Rusların müteaddit takviye kuvvetleri yarış edercesine derhal hücum edenlerin iki misline varan bir mevcut getirttiler ki, bunlar hücumda etkilerini gösterdiler.

426 ncı sayfa, 2 : Yazar, Osmanlıların zayıtını 3000 kişiden fazla diyorsa da, Osmanlıların buna dair raporları olmadığı gibi, Rusların itirafına göre 400 kişiyi kendileri toprağa vermişlerdir.

Yazar Rusların zayıtının 30 subay ve 915 erden fazla olduğunu bildiriyor.

Bu durum bir kere muharebenin ne derece kanlı olduğunu ispat eder. Çünkü, Ruslar siperlerin gerisinde kendilerini savunuyorlardı.

Amede Lofvr Doğu Seferi

Hikayeleri evvelki eserde yer almış ise de tafsilâta girilmemiştir.

341 nci sayfa : Yazar, bu anda 4 ncü Rus kolordusu üzerine bir gösteri yapmak ve aynı zamanda İskur nehrinin mansabında ordugâh ve konak yer-

lerinde bulunan Romen askeri üzerine düşmek için miktarca fazla olan kuvvetlerini tertipliyordu.

Bilinmektedir ki, Osman Paşa Plevne'de 16 tabur bırakmıştı. Bu kuvvet ancak tahkimatların korunmasına memurdu. Ruslar tarafından muharebe alanına 12 taburla 40 toptan ibaret bir takviye kuvvetinin çağrıldığını söylüyor.

439 ncü sayfa : Yazar şunu da ekliyor. Ruslar galip geldiler ise de sonuç ters oldu ve bu olay çekilmekte olan Türk tümeninin kanadı üzerine düşmeye memur olan Rus tugayının ağır hareketiyle bozuldu. Bu gecikmenin günün son derece sıcak olması bakımından ileri geldiğini söyleyerek tugayı haklı buluyor.

Hakikatta ise bu müfreze Griviçe'nin doğusunda görünüp, ne zaman ki Adil Paşa tarafından Plevne'den gönderilen taburları kendi kanadında gördüğü an, takipten vazgeçmiştir.

2. Tabiye Erbabından Bir Kimsenin Doğu Seferi Adlı Eseri

Bu eser Osmanlı ordusu aleyhinde ne kadar yanlış fikir ve söyleşiler varsa, onların uzatılmış kopyalarını kapsamaktadır.

Cilt 2, sayfa 39 : Yazar savaşın başlangıcında tahkimatları işgal eden Rus kuvvetlerinin miktarında, 11 piyade taburu, 4 süvari bölüğü 15 batarya top (120 top) ile 9 tabur piyade, 2 batarya da ihtiyattan ibaret bir kuvvet olduğunu söylüyor. Ayrıca, bu kuvvetten Türkler çekinirdi diyor. 10 piyade taburu, 8 süvari bölüğü ve 4 batarya ile bir takipten ve bu takibin 5 km.lik bir mesafeye kadar yapılmış olmasından bahis ediyor ki, böyle bir takip harekâtı da yapılmamıştır.

Sayfa 48 : Yazar Plevne ordusunu, 20000'i hasta ve yaralı olmak üzere 57.000 asker olarak değerlendiriyor.

Orduda bu süre içinde, ancak 35 piyade taburu vardı. Diğer sınıflarla beraber 25000 kişilik bir kuvvet bulunuyordu. O zaman Plevne ordusu hastahanesinde hiç bir yaralı alıkonmaz, hemen Sofya'ya gönderildi.

3. Col. Lokvent'in Doğu Seferi adlı eseri

Bu yazar her ne kadar eskileri taklit eden ifadelerde bulunmuş veya aynı kaynaktan yararlanmış ise de, bununla beraber birçok yerlerde hakikati yazmıştır.

HAŞİYE 7

Ağustos 1877 Ortalarında Bulgaristan'da Türk Ordularının Durumu

Karadeniz üzerinde Varna bölgesi tahkimatlarını işgal eden kıtalr 12 taburdur.

8 piyade taburu, 2 batarya top ile takriben 600 kişiden ve çoğunluğu Çerkezlerden oluşan süvarilerden ibaret bu tümen, General Zimirman'ın komutasında olmak üzere Dobrice'yi zapt ve istilâ etmiş, ayrıca Çernavoda-Köstence demiryolunu işgal etmiş olan 14 ncü kolordunun baş tarafını tutmak görevini almıştı.

Silistre muhafızları Ferik Selâmi Paşa komutasında olduğu halde 12 piyade taburu, 2 sahra topçu bataryası, 4 muntazam süvari bölüğünden ibaretti. Yakınında bulunan Tutrekan bölgesinin korunmasına 4 piyade taburu verilmesi Silistre bögesine aitti.

Düşmanın tahkimli ordugâhı 14 piyade taburuyla işgal olunmuştu.

Tuna Doğu Ordusu Müşir Macar Mehmet Ali Paşa unvanıyla anılan bu komutanın emri altında bulunuyordu. İki kolordudan ibaretti. Kolordulardan biri Ahmet Eyüp Paşa komutasında olarak; Ferik Necip, Ferik Fuat, Ferik Ahmet Paşalar komutasında bulunan 3 tümenle Hezargrat müstahkem mevkiini işgal ediyordu.

13 ağustos tarihinde bu kuvvetin toplam 18 piyade taburu, 19 muntazam süvari bölüğü, 8 jandarma süvari bölüğü, 3'ü süvari bataryası olmak üzere 13 batarya (80 top) idi. Ayrıca muayyen miktarda da gayri muntazam süvari vardı. Hepsinin mevcudu 43000 kişi kadardı. (3200'ü süvari)

2 nci kolordu, Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın oğlu Müşir Hasan Paşa komutasında olarak Eskicuma bölgesini işgal ediyordu.

Bu kolordu 42 piyade taburu, 12 süvari bölüğü, 9 batarya top olmak üzere toplam 32000 kişiden ibaretti. Velhasıl Sofya'da da Plevne ordusunu takviye etmek üzere muayyen miktarda asker bulunuyordu. 22 Ağustos tarihinde Doğu ordusu taarruza başladı. Eskicuma kolordusu Rusların 13 ncü kolordusu üzerine taarruz ettiler. Kızıtlar ve Ayaslar muharebelerinden yararlandılar.

31 Ağustos Hezargrat ve Cuma kolorduları birlikte bir keşif taarruzuna başlayarak kanlı bir muharebeden sonra Karahasanlar köyünü işgal ettiler. Bu başarı 9 eylülde Kastlovo'da Rusların 12 nci Kolordusu'nu bozguna uğramasıyla sonuçlandı. 22/25 ağustosa kadar Süleyman Paşa cepheden Şibka geçidine bir takım şiddetli taarruz ve hücumlarda bulundu ise de, Türk kuvvetlerinin güç ve manevra kabiliyetine nazaran bu harekâta tersine olarak başarısızlık meydana geldi. Şayet Mehmet Ali Paşa teknil kuvvetlerini kendi komutası altında birleştirip de kendi karşısındaki iki Rus kolordusunun üzerine şiddetli bir taarruz yapmış olsaydı, hakikaten düşmanı Yantra nehrine kadar atarak Zıştovi'den Tırnova'ya giden yola hâkim Bele önemli mevkiini ve Yantra ile Vid nehirleri arasındaki tepeyi ele geçirmiş olacaktı.

Bele'nin ele geçirilmesiyle meydana gelecek olan şu hareket tarzı iki ateş arasına alınmış olan başlıca Rus ordusunu Belgaroni ve Pevradim mevkiilerini boşaltmaya mecbur edecekti. Bundan başka Şibka geçidini koruyan kolordu da Tuna hattının kesildiğini görüp, hemen alel acele çekilmeye mecbur olacaktı. Süleyman Paşa da hiç şüphe yoktu ki, bu kolorduyu takip edecekti. Bu durumda henüz 6 kolordudan fazla olmayan Rus ordusu Tuna, Yantra ve Vid nehirleriyle Balkan silsileleri arasında Osman, Süleyman ve Mehmet Ali Paşaların kuvvetleri toplamı 180 taburdan ki, 6 kolordudan ibaret bir kuvvetle kuşatılırdı.

Rus ordusu bu kuşatmadan kendini kurtarmak için çeşitli ordular üzerine taarruza mecbur olacak ve kendisi adetçe düşük bulunduğundan zaferin elde edilmesi için ne gibi güçlüklerle katlanıp tutmuş olduğu mevzileri savunmayı da terke mecbur kalacak, Türkler bu mevkiileri işgalde kusur etmeyeceklerdi.

HAŞİYE 8

Lofça'nın Ruslar Tarafından Zaptında Yapılan Hataların Düzeltilmesi :

Lofça'nın savunması hususunda Türklerin çalışma ve gayretlerini bütün eserler aynı fikirde olarak metih ve sena ettikleri gibi, Büyük Tabya'nın zabtından sonra da, Ruslar tarafından yaralıların katli ve idam edildiğini mazur göstermek hususunda gayret ederler. Bu iğrenç ve vahşice hareketi güya Rusların yaralanan arkadaşlarının ve Plevne'nin ikinci muharebesini müteakip sivil halkın gaddarca yapmış oldukları işkencelerin intikamını alma nefretinin yapmış olduğunu söylerler.

1. Rus-Osmanlı Seferi "Doğu Harekâtı"

Sayfa 431 : Yazar, Rusların kuvvetini 25000 askerle, 80 top, Osmanlılarınkini 10000-12000 asker olarak tahmin ediyor. Lofça 8 tabur ve 6 top ki, toplam 5000 askerle işgal edilmişti.

Sayfa 432 : 1 No.lu tepe düşmanın zorlu bir taarruzuyla zaptolunmadı. 1 eylülde burasını işgal eden 2 bölük, arazinin taşlık olması bakımından düşman tarafından atılan topçu ateşinde yağmur gibi yağan mermilerin parça tesirini taşların da parçalanmasıyla buranın durulmaz bir hale gelmesinden dolayı kendi arzularıyla bu tepeyi terk ettiler.

Sayfa 432 : 1 No.lu tepenin sırtları üzerinde hiç bir tahkimat yoktu.

Sayfa 433 : Yazar birçok Osmanlı bataryalarından bahsediyor. Rud ile 7 No.lu tepe üzerinde bulunan 4 toptan başka hiç bir top yoktu.

Üç saat devamlı olarak yapılan topçu muharebesi esnasında cephane tükenmişti. Rifat Paşa kendi toplarını devamlı atış sonucu kullanılmaz hale geldiği (çaptan düşme) için muharebe sona ermeden evvel geriye göndermişti.

Sayfa 440 : Yazar, 2300 Türk şehidinin Ruslar tarafından gömüldüğünü söylüyor. Bu rakamların Türk kuvvetinin mevcuduna nazaran abartılmış olduğu meydandadır. Bilakis, yazar açıkta savaşıyan Rusların zayıtı bahsinde tahmini 1516 asker olduğunu bildiriyor. Diğer eserlerde de yazarlar aynı hataya düşmüştür.

2. Miralay Lokvent'in Doğu Harekâtı Adlı Eserinde

Bu eser Türk tugayının 8 piyade taburu ve 8 toptan ibaret olduğunu bildiriyor. Türklerin zayıtı 400, Rusların ise 1600 ölü ve yaralı olarak tahmin ediyor.

Eserin yazarı, Türk askerlerinin nişan almaya riayet etmeksizin silâhlarını ateşledikleri için kurşunlarının etkisiz olduğunu bildiriyor. Sonra da raporlarında bildirdiklerine göre Türk taarruz kollarının her adında ölülerin cesetleri üzerinden atlamaya mecbur olduklarını söyleyerek yukarıdaki fikrini çürütüyor.

Çekilme anında tabyada kalmış olan erler 2 bölük mevcudu kadardı. Bunlar da yaralılarla harekâtı takip edemeyen sınıflardan oluşuyordu. Adetçe kendilerinden çok fazla olan bir düşmana karşı mukavemetin çok büyük bir şeref

olduğunu bilerek teslim olmuyorlardı. Bunun için de sonunda şehit oluyorlardı. Yaralıların ise Rus süngüleriyle yaşamlarına son verilmiştir.

HAŞİYE 9

Yayımlanmış Eserlerde Üçüncü Plevne Muharebesi'ne Dair Yazılan Hatların Düzeltilmesi

1. Rus-Türk Seferi (La Guerre D'orient)

Sayfa 476-478 : Ağustosun ortalarında Türk ordusunun mevcudu 30000 olmadığı halde, yazar 60000 kişi olduğunu yazıyor.

Tahkimatlara gelince : Bunlar hakkında belirtilen sağlamlık ve önemleri yazıldığı gibi değildi. Bu tahkimatlar noksan ve kazma kürek gibi basit el aletleriyle yapılmış olduğundan toprak yığınlarından başka bir şey değildi. Yapımlarında ne ağaç ve ne de taş duvar ve sair inşaat malzemesi kullanılmamıştı. Hatta el teskeresi bile yoktu. Toprak halen köylerde kullanılan yufka saçları ve çuvallarla taşınmıştı.

Buna mukabil, savunma mevzileri çok iyi seçilmiş ve etrafında irtibat hendekleri, piyade tahkimatlarıyla ufak siperler yapılmış ve yerleri bilinçli olarak tespit edilmişti.

Asker de barınacakları yerleri kendi akıl ve becerileriyle rehbersiz olarak meydana getirmişlerdi. Çünkü yukarıda söylendiği gibi ordunun istihkam subay ve kıtaları yoktu.

Plevne'de bulunan erkân-ı harp subaylarının savunma işleriyle uğraşacak zamanları yoktu. Tahkim edilecek noktalar, özellikle güneydeki tahkimat 12-13 eylülde henüz tamamlanmadığı halde yazar, tahkimli ordugâhın tamamını yapılmış ve varmış gibi gösteriyordu. Halbuki kapalı yol ve hendek yoktu. Hepsinin üzerleri açıktı.

Belli başlı tahkimatlar arasında irtibata yarar hendekler topçu mühimmatının kolaylıkla nakli için dahi kafi genişlikte tutulmamıştı.

Yazar Rus ve Romenlerin toplam kuvvetlerini 90000 ve 2'si muhasara topu olmak üzere 386 top olduğunu tahmin ediyor. Ayrıca 40000 kişiden fazla bir kuvvetin muharebeye girmiş olduğunu söyleyerek Rus subaylarının sayısını da 20-22 bin kadar olduğunu tahmin ve takdirde bulunuyor. Bu duruma göre yaralıların miktarı muharebeye girenlerin yarısı kadar oluyor.

Sayfa 480 : Yazar Rusların taarruz için önce yeterli bir topçu ateşiyle desteklenmediklerini iddia ediyor.

İki sayfa yukarıda Rusların Plevne'yi 4 gün devamlı olarak bombardıman ettiklerini ve Rus subaylarının bombardımanı Kırım seferindeki Sivastopol bombardımanına benzettiklerini sözlerine ekliyor.

Aksine, Türkler mühimmatı idareyle kullanıyordu. Aynı zamanda mühimmat ikmali de yapılamıyordu.

Sayfa 483 : Yazar Kerim Tabya adıyla andığı 8 No.lu Griviçe tabyası, orduca asla Kerim namıyla söylenmemiştir. Ancak Kanlıtabya adıyla anılırdı.

Sayfa 486 : Yazar, Griviçe köyünün Bulgar halkının yaşamına ve günlük işlerine bırakıldığını söylüyor. İşte yazarın fikirleri burada birbirine ters düşüyor. Çünkü evvelce de Türklerin bu köyde Bulgar halka göz açtırmadıklarını ve zulmettiklerini yazıyordu.

Sayfa 487 : Yazar Kanlıtabya'nın ilerisinde bulunan bir tahkimattan bahisle, bu tabyanın 10 Eylül bombardımanında boşaltılarak Romenler tarafından işgal edildiğini söylüyor.

Bu tahkimat asla mevcut değildi. Ancak bir ileri karakol ile işgal olunan avcı hendeğinin son kısmıydı.

Sayfa 488 : General Skobleff'in hücumu ileri yürüyüşe dair yazar 10 Eylül tarihindeki harekâtı abartarak yazıyor. Halbuki bu muharebeye birkaç bölük Türk askeri katılmıştır.

Sayfa 490 : Kanlıtabya'da düşman topçu ateşi çok etkili ve sürekli olmuştur. Bu bakımdan büyük zayıat verilmiştir. Fakat düşman tahkimat içinde ateşe devam eden iki topu hiç bir şekilde susturamamıştır.

Sayfa 492 : Yazarın bahsettiği güney yöndeki 20 No.lu Bağlık sırtı ve 19 No.lu Kovanlık Tabyalarıyla, 18 No.lu Gıyas Ağa Tabyası'ndan 20 No.lu tek başına ve topu olmayan bir tabya, diğer ikisi üç yönlü ve birbirine avcı çukurlarıyla bağlı iki tahkimattı.

Ruslar Kovanlık Tabyası'ndan bir topu ele geçirdi. Diğer top direnmeler sonunda kurtarılıp götürülmüştü.

Sayfa 496 : Rusların merkez üzerine olan hücumları Arap Tabyasından Miralay Tevfik Bey tarafından gönderilmiş olan bir tabur tarafından kovulmuştur.

Sayfa 499 : Düşman Kanlıtabya'dan biri dağ topu olmak üzere 2 top ele geçirdiği halde, yazarın 2 sancak veya flama ve beş top ele geçirdiğini bildirmesi tamamen abartılmıştır.

Sayfa 503 : Yazar, Ruslar tarafından güneyde ele geçirilmiş olan tabyalara 12 eylül akşam üzeri şehirden gelerek kör (koyu) ağaçlıktan geçip başlarında mızıka (bando) çaldığı halde en ileriye Nizamiye süvarisi ve tüfeklerle donatılmış birçok da sivil halk olduğu halde Türk kuvvetlerinin taarruz ettiğini yazıyor.

Bu hikayelerin hepsi özenilmiş, bezenilmiş birer masaldan ibarettir. Plevne'nin civar ve havalisinde dahi hiç bir dikili ağaç kalmamıştı. Burada askerî mızıka (bando) dahi yoktu. Taarruz için gürültü patırtı yapılmayarak sessizce hareket ediliyordu. Muntazam süvari ancak 7 bölük idi. Bunlar öteye beriye irtibat ve emir göndermek gibi özel ve perakende olarak kullanılıyordu. Halk hiç bir muharebeye iştirak ettirilmedi. Bunlar daha sonra askerin cesaretini artırmak için kendi kendilerine bağırıyorlardı.

Sayfa 507 : Yazar diyor ki, muharebeden sonra Osman Paşa insanlık dışı olarak Rusların kendi ölümlerini kaldırmalarını şiddetle redetti. İşin doğrusu ise : Müşir Paşa, Rus erkân-ı harp subaylarıyla veya diğer sınıfların uzman subaylarının bu bahaneyle tahkimatların yakınına sokulupta tahkimatı keş-

fetmelerine engel olmak için bu isteği red etmesi gayet doğaldır. Bunun için Griviçe tarafında iki tarafa bir sınır hattı konuldu. Her iki taraf kendi ölümlerini o sınırdan itibaren gömeceklerdi. Bu teklif Ruslar tarafından önce kabul edilmediği halde, ancak birkaç gün sonra, cesetler kokmaya başlayıp havayı kirllettikleri zaman kabul edildi. Diğer cepheler üzerindeki cesetli Osmanlı askerleri ve şehrin Bulgar halkı yardımıyla gömülebildi.

Sayfa 512 : Yazar Osmanlı zayıatının miktarını 8-10 bin olarak tahmin ediyor. Bu rakam Plevne ordusunun tekmiil mevcuduna oranla çok abartılmıştır. Çünkü, Plevne ordusunun bu zayıata tahammülü olabilseydi, mukavemette, hatta 12 gün sonra gelen takviye kuvvetiyle de yine başarılı olamazdı.

2. Ame de Lofvr'un Doğu Seferi (La Guerre D'orient)

Sayfa 462 : Yazar, Osman Paşa bilgi ve askerî tecrübesini Amerika savaşı esnasında almıştır diyor.

Müşir Paşa Anadolu'nun Tokat şehrinde doğmuş ve hiç bir zaman Türk ordusundan başka bir orduda hizmet vermemiş, vatan topraklarından da dışarı çıkmamıştır. Kırım Savaşı'na katılmış, daha sonra 1865-1867'ye kadar Girit Savaşı'nda (binbaşı) ve 1871-1872'ye kadar Yemen ve Asir savaşında miralay, 1876 tarihinde ferik rütbesiyle Sırbistan savaşında bulunmuştur.

Sayfa 463 : Yazar, Plevne'de yapılmış tahkimatların öneminden abartılı olarak bahsediyor.

Sayfa 466 : Rus ve Romen kuvvetlerinin toplamı 80000 piyade, 20000 süvari ve 250 toptan ibaret olduğunu tahmin ve takdir ediyor.

Sayfa 467 : 9-10 eylül günleri Plevne'nin güneyinde General İmrentski ve Skoblef tarafından yapılan taarruzların önemi abartılarak yazılmıştır.

Sayfa 476 : Yazar, General Skoblef, Plevne'nin güneyinde zapt ettiği tahkimatları boşaltmaya mecbur olmuştu. Çünkü istediği taviye kuvveti gönderilmemişti, diyor.

Bu durumda taarruz eden askerle Skoblef'in komutası altında bulunan kuvvetleri tarafsız olarak inceleyince Skoblef kuvvetinin, Türk kuvvetlerinden, adet ve top olarak çok fazla olduğu meydana çıkar.

Sayfa 479 : Yazar Rusların zayıatını, yarısı ölü olmak üzere 20 yahut 22 bin olduğunu söylüyor.

3. Tabiye Uzmanlarından Biri Tarafından Yazılmış Doğu Seferi (La Guerre D'orient), Cilt-2

Sayfa 201 : Yazar düşman kuvvetini 80.000 askerle 100-120 top olarak tahmin ediyor. Sonra daha aşağıda; Rus ve Romenler tarafından Türk mevzileri karşısında bulunan mevziler 8 eylül tarihinde işgal edildiği zaman mevcut kuvveti şu şekilde sayıyor. 84 piyade taburu ve avcı, 24'ten fazlası muhasara topu olan 388 top ve 81 süvari bölüğüyle bu miktar kadar daha 9 eylülde gelen 2 Romen tümeni idi.

Sayfa 111-130 : Yazar Kanlı Tabya'nın ilerisinde varmış gibi sanılan tahkimatlara dair diğer yazarların fikirlerine katılarak 9-10 eylül taarruzlarına ve Osmanlı tahkimatlarına verilen önemi abartılmış bir şekilde anlatmıştır.

Sayfa 113 : Piyade muharebeleri yapılan yerlerde Krişin köyünün de bulunduğunu yazar bildiriyor.

Türk kıtaları bu köyü hiç bir zaman ve hiç bir şekilde işgal etmemiştir.

Sayfa 184 ve takip eden sayfalarda : Güneyde Rusların ele geçirdikleri tahkimatları tekrar geri almak için Türkler tarafından 12-13 eylül gecesi bir deneme taarruzu yapılmış olduğunu yazar söylüyor.

Şimdi askerin böyle dağınık ve içlerinden fikir ve davranışı bozuk bazı kimselerin heyecan ve sıkıntılı zamanında bu gibi bir girişime kalkışmak tasavvur ve tahayyül edilemez.

Sayfa 159 : Yazar, Plevne'nin güneyinde Rusların eline geçen tahkimatların tekrar geri alınmasında harekâta katılan Türk kuvvetlerinin bu harekâtı abartılarak birbiri üstüne altı taarruz yapıldığını söylüyor. Yukarıda bu konuyla ilgili bahiste söylendiği gibi, bir kuvvetle yalnız iki kez hücum edilerek ikincisinde ele geçirilmiştir.

Sayfa 161 : Yazar General Zutof'un raporunda Rusların eline geçen tahkimatları 12 eylülde kendi arzularıyla terk etmiş olduklarının yazılı olduğunu söylüyor. Ancak tam tersi olarak ümidi keserek tahkimatları terke mecbur olmuşlardı.

Sayfa 168 : Yazar Rusların zayıflığının 3060 ölü olmak üzere 12800 kişiden, Romenlerin zayıflığının da 1348'i ölü olmak üzere 18365 yaralıdan ibaret olduğunu yazıyor.

Türklere gelince : 8-10 bin kişi, yani mevcutlarının 1/3'ünün zayı olduğunu yazıyor.

4. Col. Lokvent Tarafından Yazılmış La Guerre D'orient

Sayfa 247 : Yazar Rus ve Romen kuvvetleri toplamını 70000 askerle 250 toptan fazla olduğunu tahmin etmiyor.

Sayfa 254 : Plevne tahkimatını abartarak anlatıyor.

Sayfa 260 : Yazar, Osman Paşa'nın ilmerlemesi hakkında yorum yaparak, Osman Paşa'nın 12 eylülde öğleden sonra sağ kanatta ne olup bittiğinden haberi yoktu. Bu kanada ait ilk haberi ancak geceleyin almıştı diyor.

Sayfa 261 : Yazarın iddiasına göre, Güney tahkimatlarının geri alınması için Osman Paşa'nın 30000 asker yığdığını söylüyor. Muharebe temasında bulunmamış veya henüz temasa başlamış olan taburlar karşı taarruzlarda kullanılmıştır. Bunlarla hesap yaparken şu tahmin ve takdirde ne kadar abartma olduğu görülüyor.

5. General Kuropatkin'in Eseri

Yazar şöyle diyor : İkinci muharebede bir Rus alayı güney yönünden şehrin ilk evlerine kadar varmayı başardı. Osman Paşa bu şekilde olacak bir raslantı

ve ihtimale karşı Arap Tabyası'nı yaptırdı. Batıda da bir takım hendekler açtırdı ki, bunlar Kayalidere vadisine dayanıyordu. Aynı zamanda Radişevi'den Plevne'ye giden yola engeller koydurdu. Bu husus bir hata idi.

Arap Tabya'nın doğu cephesi savunmaya mahsus olduğundan ne Kayalidere'yi ve ne de güney yönünü görmüyordu. Ele geçirilen tabyalar topçu ateşi altına alınmak istendiği vakit gözetleme için Arap Tabyasıyla Genel Karargâh arasında Top Tabya adında bir tabya yapıldı.

Yazarın, tahkimatların sayımında adlarını değiştirdiği görülüyor. Kovanlık Tabyası'na-Racibey, Gıyasbaba "Ağa" tabyası'na-Abdulbey ve Talatbey Tabyası'na-Talota Tabyası gibi isimler verilmiştir. Bununla beraber, Balıksırtı "Bağlarbaşı" Tabyası'nın varlığından Rusların haberi olmadığını ve bu tabyanın güney cephesi üzerinde bulunan tahkimatlara hâkim olduğunu iddia eder.

General Kropatkin'in aklınca Baştabya, ikinci muharebeden sonra yapılmıştır. Halbuki bu tabya birinci muharebede bile vardı. Kuzey cephesinde bulunan Bukovo ırmağından taarruzda zorluk gösteren bir hendek açılmıştı. Bu dere yazın daima kuru ve yağmurlu havalarda yatağı zorluk çıkarmayan tatlı bir bitki örtülü meyillerden ibaretti.

Arazi bağ ve ağaçlarla örtülü olduğundan görüş alanı kısıtlıydı.

İşin hakikatine gelince : Aslında, Plevne civarında kuzey ve doğu yönlerinde ekili tarlalar olmakla beraber ekinler biçilmişti. Güney tarafındaki mısır tarlalarında henüz hasat yapılmamıştı. Bağlar içinde seyrek meyva ağaçları bulunuyordu. Fakat bunlar görüşe engel olmuyordu. Tepeler birbiri ardına Plevne etrafında tabakalar teşkil ediyordu. Gerideki sırtlar Rusların işgal ettiği ilk sırtlara hakim durumdaydı. Durum harita etüdünden de açıkca görülebilir.

Yazar Türk kuvvetlerinin varlığına dair doğru ve doğruya yakın tahminde bulunuyordu.

49 piyade taburu (4 tabur fazla), 60 top (2 top fazla), 2600 süvari eri (400'den fazla Nizamiye süvarisi ile 1200'den fazla muntazam olmayan süvari yoktu). Taburların mevcudu ancak 400-500'den fazla değilken, yazar 600 olarak tahmin ediyor. Erat güya yattıkları yerlerde ve yanlarında alkollü içki taşıdıklarını sözlerine ekliyor. Halbuki içki dinen yasak olduğundan yattıkları yerlerde ve yanlarında taşıdıkları mataralarında sudan başka bir içecek bulundurmaz ve içmezlerdi.

General Kuropatkin güney kesiminde, Türklerin tahkimatları, çoğunlukla Ruslara karşı gizlenmiş olmakla buradaki hareketlerinin gizli ve boşmuş görünüşünde olduğunu söylüyor.

Taarruz edilen mevziler ve tahkimatlarla bilhassa Bağlarbaşı tamamen görünüyordu.

Yazar, Rusların Türk ordusunu yarmak (ikiye bölmek) maksadıyla güneybatıda bulunan tahkimatlara taarruz etmek için Kovanlık ve Gıyasbaba Tabyalarını zapt etmek istediklerini ilâve ediyor.

Güney cephesine Rusların yapmayı plânladıkları taarruz için kafi miktarda kuvvete sahip olmamalarına rağmen yazarın bu yöndeki görüşünü kabul etmek asla mümkün olamaz.

Hakikatte Ruslar bu yöne dolgun mevcutlu 22 tabur, 88 top ve 30 süvari bölüğünü savaş hattına koymuşlardı. Bunların karşılarında bulunan Türk kuvvetlerini kendi kuvvetlerinden zayıf (8 piyade taburu) ve 8 top olduğunu bilerek tahkimatları kolayca ele geçireceklerini ümit ediyorlardı.

Yazar muharebeden evvel Rus ordusuyla işgal edilen mevzileri tafsilâtli olarak anlatıyor.

9 ncu Kolordu (24 tabur) sağ kanadını Zıştovi yoluna, sol kanadını da Pelişad yoluna dayamış olduğu halde, Çorum ve İbrahimbey Tabyalarına karşı bulunuyordu. Yazar doğu kısmında, ancak Radişevi tepeleri üzerine yerleşmiş olan 4 ncü Kolordu tarafından taarruza uğradığını ilâve ediyor.

Ömerbey tahkimatına taarruz için Radişevi sırtlarından inen kıtalara katılmak üzere Griviçe'nin güney tarafında kolların kısımları Plevne ve bilhassa Genel Karargâh'tan görüldü. Bu kolların 10 ncü Kolordu'ya bağlı oldukları belliydi. Buna göre Doğu Cephesi 18 taburdan fazlaydı (yazar tarafından bildirilen rakamlar). 4 ncü Kolordu'nun 24 taburuyla taarruz yapıldı.

Yazar, geride "Pelişad"da ihtiyat olarak bulunan 9 taburu birinci hat birliklerine katmıyor.

Başarısızlıkla sonuçlanan birinci taarruza düşmanın o kadar yakınında bulunan ihtiyat kuvvetlerinden takviye istemeyeceği asla kabul edilemez.

Rusların yaptıkları hatalardan ve Balgaroni ve Pelişad'daki konak yerlerinden Plevne'ye kadar olan hareketlerindeki yavaş davranışlarından bahisle yazar, şunu da ekliyor : Bu taraflarda doğal olarak keşif yapacak Türk kıtalarına temas etmeksizin bu yürüyüşün başarıyla sonuçlanmasına teşekkür olunur.

Yazar, Osman Paşa'nın bu keşfi yapmak için süvarisi bulunmadığını unuttuyor.

Yazar, yeşil tepelerin üçüncü sırtı Kovanlık Tabyası'nı ve Gıyaspasa Tabyası'yla oldukça derin ve bitiminde bir ırmak olan dere ile ayrılmıştır diyor.

Hakikatte orada arazi hafif meyillidir. Onunla birlikte yukarıda bulunan bir çeşmenin ayağı gelir ve aşağıda kurur.

8 eylülde Emin Paşa 5 taburla Kreti sırtını işgal ediyor. Yazar önemi olmayan şu hareket karşısında düşmanın çok önemli bir savunma yaptığını söylüyor. Yazara göre : İster bir keşif taarruzu, isterse, daha ileride bulunan sırtları tekrar tutmak üzere bir girişim yapılması amacıyla olsun, Vid nehrinin sol kıyısı üzerine gönderilen 30 bölük Rus süvarisi Plevne'nin dışarıyla irtibatını kesmeyi başaramadı. Buna göre, bombardıman ve muharebenin devam ettiği 6 gün içinde Sofya'dan ne bir takviye ve ne de kfile (ikmal) ve haber alamadılar.

Yazar diyor ki : 13 eylülde yapılan taarruz hakikaten madut hedefli değildi. Ancak evvelce tespit edildiğine göre hedefi açıkca görülüyordu. Sağ kanatta Kanlı Tabya, merkezde merbey Tabyası, sol kanatta Gıyasbaba Tabyası idi.

Yazar sonradan ŗunu ekliyor : Muhtelif taarruzlar için tahsis edilen kıtaların miktarı yapılan taarruzlarla orantılı değildi. Görülüyor ki sağ kanat 48 taburdan, merkez 18 taburdan ve sol kanat 22 taburdan ibaretti.

Rusya Erkân-ı Harbiyesi'nin böyle bir hataya iŗtirak etmesi çok güçtür.

Plevne'de cereyan eden olayları Bulgarlar haber veriyorlardı. Türk askerinin taktik bilgisi incelendiği zaman görülüyor. Yapılacak bir iŗ bir harekâtın esası hakikaten iyi bilinip incelenerek bütün tedbirler alınıp gerekli kuvvet, silâh ve malzeme hesap edilerek tedarik edildikten sonra harekât yapılmıŗtır. Bu sebeple sağ kanada pek çok önem verildiğinden fazla kuvvet tahsis edilmiŗtir.

Ruslar Griviçe Tabyalarının zaptını güney ve doğu cephelerindeki tabyalardan daha ziyade tercih ediyorlardı.

Yazar 13 eylülde General Skoblef, zayıf bir kuvvetle (600 erden ibaret 22 tabur ki, toplam 13000 er olbilsin), Türklerin bütün kuvvetleri üzerine taarruz etti diyor.

Bu Türk kuvvetleri her biri 400 mevcudu bulamayan 27 taburdu. Bu taburlardan 5'i tahkimatlar içinde, 12'si de bir gün evvelisi yapılan muharebelerle zedelenmiŗ, yorgun erattan ibaretti. Hakikaten o gün karŗılarında bulunan Rus kıtalarının mevcudu da 8000 askerdı. Yeŗiltepe'nin önünde muharebe edildiği zamanlarda, daha sağ kanat ve merkezde ihtiyatta olduğunu söylediği 42 Rus taburu ve Romen askeri bulunuyordu.

Rus Erkân-ı Harbiyesi'nin, buraya General Skoblef'e takviye gndermemiŗ olmasına çok az bir ihtimal verilebilir.

Yazar açıkladığı izahatla sonuç olarak, Rusların baŗarısızlıklarına ŗu makul sebepleri göstermeye gayret ediyor.

Emir ve komuta birliğinin mevcut olmadığı, arazinin noksan keŗfi, taarruz hedefinin kuzeyde seçilmesi gerekirken güneye doğru uygun olmayan hedeflerin seçilmesi. Çünkü kuzeyde savunma kuvveti daha zayıf topçuların uzak mesafelerden ateŗe baŗlamaları iyi niŗan alamamalarından da ateŗ tesir sahası zayıf ve isabet yoktu. Taarruz için kafi derecede hazırlık yapılamıyordu. Kıtalara ikmalin iyi bir ŗekilde yapılamaması, ihtiyatların zayıf olması ve noksanıdır. Velhasıl biri diğerine nispeten çok büyük ve gözle görülebilir hataların yapılmıŗ olması ki, yazarın bu tenkitleri mnakaŗasız kabul olunduğu halde, Rus ordusu ile Erkân-ı Harbiyesi için fena fikirleri muciptir.

Ruslar, Türklerin umulmadık derecede savunmalarıyla kendilerinden umulmayan direniŗlerine ve komutanları olan Osman Paŗa'nın alıŗmıŗ oldukları ve aynen uyguladıkları emirlerine tam bir emniyet ve güven duyarak, askerin ruhuna iŗlemiŗ olması, sonucu durmaya mecbur olduklarını itiraf etmek daha münasiptir.

HAŞİYE 10

Üçüncü Muharebe Yani Altı Gün Muharebesi

Altıgün Muharebesi 8/13 eylül veya birinci kuşatmayı müteakip Osman Paşa'nın Plevne'yi kendi iradesiyle terk edip, geride Orhaniye-Balkan hattını tutması gerekirken ve bunu yapmadığından büyük hatada bulunduğunu bazı kimseler söylüyorlar.

Cevap

İlk düşünce için şunu söyleyebiliriz ve bunu yeterli görürüz.

Mademki Lofça elden gitti ve üçüncü muharebede onu tekrar ele geçirmek lüzumu doğdu. Her ne kadar düşmana karşı galip gelindiysede, Lofça'nın tekrar zaptı ve ele geçirilmesi mümkün olamıyordu. Sonunda düşmanın tutumu ve amacı da, kuvvetlerinin adetçe üstünlüğü de iyice anlaşıldı. Plevne'den çekilmemizin ulviyeti; değil Osman Paşa nezdinde çok az harp ilmi bilenler dahi açıkca anlardı. Hatta bu konuda bir iki kerede açıklama ve istekte bulunuldu. Fakat ne çareki, İstanbul'dan, hükûmet merkezinden müsaade alınamadı. Takviye kuvveti gönderileceğinden orada sebat edilmesi yani direnilmesi emir ve nihayet temenni derecesinde tavsiye edilerek mecbur tutuldu. Ancak ta ne zaman, Telyiş'in tesliminden sonra ordunun Plevne'de mahsur durumda kaldığı ve durumun tehlike arz etmeye başladığı, iş işten geçmiş olduğu bir sırada, ser-askerlik makamından Vidin komutanlığı ile sureti aşağıdaki telgraf muhaberesi üzerine yazılan telgrafnameler seraskeri delili olur.

..... An-Bâb-ı Ser-askerî

Vidin Komutanlığı'na

Telyiş'te düşman eline geçen Liva Hakkı Paşa'nın beraberinde şifre miftahı (anahtarı) bulunduğundan dünkü gün Osman Paşa'ya gönderilmek üzere çekilen şifreli telgrafın şayet düşman eline geçer mi şüphesine binaen ikinci bir habere kadar ertelenmesini ihtar ederim.

1 Kasım 1877

Mustafa

Vidin'den Cevap

İrade-yi devletlerinin gecikmemesi için Osman Paşa hazretlerine yazılan telgrafnameyi kazalara verdim. Eğer ki, irade buyrulursa 22 Temmuz 1877 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden gönderilen miftahı değiştireyim.

Ferik İzzet

Muhabere devam ediyor.

Bâb-ı Ser-askerî :

İhtimal ki Hakkı Paşa'da dahiliye telgrafı vardır. O halde yine tehlike vardır. Tuna vilâyetine mahsus telgraf Mutasarrıf Paşa'dan alıp ona verilse daha emin olmaz mı? Ve vilâyet miftahı Plevne kaymakamlığında yok mudur?

Mustafa

Şifre anahtarının Hakkı Paşa ile beraber düşman eline geçmiş olması bakımından yukarıdaki telgraf muhaberelelerinden de anlaşılacağı vechile şifrenin açılması gecikmiştir. Sonunda şifresi açılan telgraf metni şöyledir :

Şifreli telgrafın metni

Plevne ordusunun zahire ve levazımat-ı sairesinin azlığına ve kış mevsiminin yaklaşmış olmasına binaen Orhaniye ve Lokvid mevkilerine çekilmesi hakkında yapılan teklif üzerine çekilen bu telgrafname-yi devletleri üzerine Plevne'nin mevkii ehemmiyeti cihetiyle terk edilmesi münasip olmayacağından erzak ve levazım-ı askeriye tertip ve yollanmak üzere ordunun orada bulunması sureti cevaben işar olunmakla ordunun 5-6 aylık idaresine kafi gelecek erzakın sürati fevkalâde ile tedarikine ve daha sonra vuku bulan işar-ı devletleri üzerine Orhaniye yolunun ve sevkiyatın temini için Şibka sırtından alınması mümkün olabilen 7 taburun dahi o tarafa gönderilmesine teşebbüs olunmuştu. Ne çare ki bu kere düşmanın Telyiş ve Kemer Köprü'ye taarruz edip eğer ki Ferik Şevket Paşa refakatıyla Kemer Köprü'de bulunan askerî kuvvetler tarafından bilmukabele def edilmiş ise de, Telyiş'de Hakkı Paşa yanında bulunan 4-5 taburun düşmana teslim olduğunu ve şu halde kendisinin dahi mevcut kuvvetleriyle Patika ve Karacadağ mevkiinde bulunan Ferik Ahmet Hıfzı Paşa'nın da oraya çekildiği haber alınıp bu durumda Plevne'nin muhaberatı kesilmiş demek olduğundan şimdi telafi-i kaybolmadan elde icabı kadar asker bulunup da Orhaniye'ye sevk olursa, bunların oraya varmasıyla Plevne'ye erzak ve mühimmat getirilmesi iyice zamana ihtiyaç göstererek o vakte kadar ordunun daimi idaresi mümkün olamayacağı ve neticesi ise maazallah akla gelmeyen şeyler olacağı cihetle mümkün olduğu dereceye kadar mukavemetle daha sonra, Plevne mevkii terk olunarak ve mevcut topraklar sahra toprakları olup koşum ve hayvanları yanlarında olduğundan bunların askerlerle birlikte alınacağı tabii olmasına binaen mühimmat ve levazımatın taşınip nakilleri mümkün olamayanları yakıp imha ederek ve Plevne kasabası yakılarak ve ordu ile ahali beraberce Orhaniye cihetine veyahut tensip buyuracağınız diğer bir mevkiye çekililmesi meclisi askeriyece düşünülmüş, kararlaştırılmış olmakla irade-yi seniyye dahi bu merkezde oldukları buyrulmakla beraber Plevne'de bir hayli İslâm halkı arasında hasta ve yaralıların bulunduğundan bunların da düşman eline düşmemesi caiz olmakla her ne suretle alınacak tedbir ne olursa olsun bunların dahi kâmil nakli irade-yi seniyyeden bulunmuş olmakla ona göre hareket edilmesi lüzumu beyan ile herhalde Cenab-ı hayralnasırından hıfz ve duayı icabetnamesi yad ve tezekkür olunur efendim.

31 Ekim 1877

Mustafa

Yukarıda açıklanan telgraf suretleri fedailer eli ile Vidin komutanlığından Metrepol ve diğer mevkilere gönderilmiş ve her halde Plevne'ye götürülmesi

ne gibi fedakârlığı gerektirmiştir. Yetki verilmiş olan bu telgrafın da sonuçsuz kaldığı Metropol komutanlığından İzzet Paşa'ya yazılan aşağıda sureti yazılı olan tezkereden anlaşılmıştır.

Vidin Askerî Tümen Komutanlığı'na

Saadetli Efendim Hazretleri

Plevne'ye fedai suretiyle gitmek üzere Çerkez Mahmut ve maiyetinde 6 er Metropol kasabasına gelmişler ise de, ne çare Plevne'ye kadar gidilmesinin mümkün olmadığını anladıklarından 14 Kasım 1877 tarihiyle Vidin'e geldiklerini ve birkaç gün de burada istikşaf (keşif) hizmetinde bulunduklarını arz ederim. Yine her halde emir ve ferman efendim hazretlerindir.

14 Kasım 1877

İtropol Komutanı

Topçu Mirliva

Mustafa

Görülüyor ki, Plevne ordusunun tasarlamış olduğu çekilme harekâtı belki daha mükemmel olarak ihtiva ettiği hususlar meçhul kalan talimata tamamı tamamına uygundur.

HAŞİYE 11

Plevne Ordusu'nun Yaptığı Çıkış Harekâtı Üzerine "Diğer" Eserlerdeki Hataların Düzeltmesi

Rus-Osmanlı muharebesine dair eser

Sayfa 270 : Yazar 1 ocakda Osman Paşa'nın Yeşiltepeler tarafına bir elçi göndererek Plevne ordusunun Plevne'den serbestçe çıkmak ve kendilerine yol vermek üzere şehrin Ruslara teslimi için müzakereye memur ettiğini beyan ediyor. Bu durum, sırf saçma ve yalandan ibarettir. Osman Paşa'nın hiç bir zaman bu yolda hareket hayal ve hatırından bile geçmemiştir.

Sayfa 281 : Yazar, çok miktarda firar eden Türk erlerinden bahsediyor. Ancak bu firarilerin miktarı çok azdır.

Sayfa 276 : Yazar, çıkışı sabahleyin alafranga saat 8'de yaptırıyor.

Halbuki 1 nci Tümen gece köprülerden geçerek şafakla beraber Vid'in nehrinin sol kıyısında orada aldığı muharebe düzeniyle tertibatını tamamlamış durumda bulunuyordu.

Ame de Lofur'un Doğu Seferi

Yazarın savaş nizamı tertibatına dair vermiş olduğu bilgi tamamen yanlıştır. Yazar, 73 piyade taburu, 24 süvari bölüğü ve 140 sahra topuyla, 27 muhasara

topundan bahsediyor. Mevcut olan kuvvetimiz hakkında henüz yukarıda gereken bilgiyi vermiş olduğumuzdan burada tekrara lüzum görmüyoruz. Yalnız şunu ilâve ederiz ki yazar, eserin daha aşağısında 217 nci safada teslim alınan topların adedinin 77 olduğunu söylüyor.

HAŞİYE 12

1877 Aralık Ayında Türk Ordularının Durumu

16 ekimde Mehmet Ali Paşa'nın yerine başkomutan olarak atanan Şibka Komutanı Süleyman Paşa Balkanların öte yüzünden Tuna yönünde olan bu taraf yüzüne ve Ruscuk yakınında bulunan Kadıköyüne ulaşmış oldu.

19 Ekim 1877'de Bulgaristan'ın doğusunda bulunan Türk kuvvetlerinin mevcuduyla Kadıköy Ordusu'nun savaş nizamı tertibatını gösteren cetvel 5 No. ile eklidir. (EK : 2) İşte bu cetvelde gösterilen mevcutlar aralık ayına kadar herhangi bir değişikliğe uğramadı. Bu esnada Veliahd Grandük komutasında olan ordu üzerine çok sayıda yapılan taarruz harekâtını kolaylaştırmak için kolorduların tertip ve teşkilâtında çok defa değişiklikler yapıldı.

Veliaht ordusu, Tuna sahilinden itibaren Balkanlara kadar ve Ruscuk-Elene'ye kadar yayılan 7 1/2 piyade ve 4 süvari tümeniyle bir miktar Don Kazaklarından oluşan toplam 88 piyade taburu ve 20 süvari alayı, 300'den fazla topu olan topçu bataryalarından ibaretti.

Bu operasyon şu sonucu vermiştir

Ruscuk'un güneybatı yönünde cereyan eden Maçka muharebesi 27 kasım ki, Türk-Rus ordularına oranla çok zayıf kaldıklarından yenilgiye uğradılar. 5 aralık tarihiyle ve Osmanlı ordusunun sol kanadıyla yapılan meşhur Elene zaferi ve ele geçirilmesi ki, bundan yararlanmayı bilemediler. İkinci Maçka muharebesi ki, 1-13 aralıkta meydana gelmiştir. Burada Türkler adetçe Rusların çok altında bulunup yine mağlup olmuşlardır.

Telyiş'in düşmesinden sonra Şevket Paşa Tümeni Orhaniye üzerine toplanmış ve Ozi köyü ile Metropol mevzilerini işgal etmişti. Kasım ayı başlarında Mehmet Ali Paşa Plevne'ye takviye ve yardımın tesis ve tertibi için Selânik-Sofya yoluyla İstanbul'a geldi.

Kendi ordusunu toplamaya vakit bulamadan, General Gurko 3 buçuk piyade tümeni ve 7 süvari alayı emir ve komutasında olduğu halde Balkanlar'da taarruza başladı. 5 kasımda Tetvif, 10 kasımda Drace, 24 kasımda Uzi köyü ve 25 kasımda da metropol mevkilerini işgal ettiklerinden Mehmet Ali Paşa 30 kasımda Orhaniye'yi boşaltmaya ve Babakonak geçidine kadar çekilmekle orada toplanmaya mecbur oldu. (7 Aralık tarihinde Türk ordusunun mevcuduyla savaş nizamı harp tertibatı 5 No.lu cetveldedir) (EK : 2)

Vidin ve Civarında Muhafız Olarak Bırakılan Kıtalar Komutanı

Ferik Ahmet Paşa

VİDİN			TABUR ADI	YERİ
Ordu No.	Alay No.	Tabur No.		
2	1	3	Redif Mukaddem Hezar Grat (4 Bölüklü Arabacılık için Plevne'ye gönderilmiştir.)	Kalelerde: Redif Kastamoni Salis Belgratçık'ta: Mukaddem Şumni.
2	1	3	Redif Tali Hezargrat	Adliye'de : Taşköprü
2	4	2	Redif Tali Safranbolu	Salis Safranbolu
2	4	4	Mukaddem Kastamoni (4 Bölük Lom'da : Ada Kebir Kalesinde)	Tali OF (Karadeniz Sahili) Rehave'de : Mukaddem Sümene Of) Karadeniz Sahilleri
2	6	1	Redif Tali Çorum	
2	6	2	Redif Tali Kırşehir	
2	6	3	Redif Tali Yozgat	
2	6	4	Redif Tali Taşköprü	
Karadeniz Sahili	1	1	Redif Tali Trabzon	
Karadeniz Sahili	2	2	Redif Tali Tirebolu	
Karadeniz Sahili	2	3	Redif Tali Gümüşhane (Bu tabur daha sonra Plevne'ye cephaneye götürüp orada kaldı.)	
5	3	2	Redif Tali Akka	
5	4	3	Redif Tali Edlîp	

Rusçuk Muhafızları

Komutan : Bahriye Müşiri (Deniz Mareşali) Kayserili Ahmet Paşa, Erkân-ı Harbiyesi Miralay Emin Bey, Topçu Komutanı : Miralay Abdurrahman Bey.

12 Nizamiye Redif Taburu, 5 Mustahfız taburu, Kale topçuları.

Seyyar tümen - Ferik Mustafa Seyfi Paşa

6 piyade taburu (bunların 3'ü Mısır askerinden)

5 Süvari bölüğü, Muavene Çerkez askerleri ve 8 sahra topu.

Kuvvet toplamı : 10218 piyade, 450 süvari, 910 topçu ki, toplam 11578 erden ibaret.

Tutrakan

Mevki topçusu 200, 3 süvari bölüğü 270 er ki toplam 473 er.

Cuma Kolordusu

Komutanı : Ferik Salih Sarım Paşa

23 piyade taburu (bunların 8'i Mısır askeri) 14168 er.

5 topçu bataryası (30 top), 550 erdir.

12 süvari bölüğü, 1080 erdir ki, toplam 15798 erden ibarettir.

Osman Pazar

9 Piyade taburu 1 batarya (6 top), 5544 erdir.

Bakan (Kazan ve Selvi) 2 tabur 1232 erdir.

Silistre Muhafızları

12 piyade taburu 7392 er, 3 süvari bölüğü 270 er, topçu 800 er olup toplam 8462 erdir.

Varna Muhafızları

Komutan : Mısırlı Ferik Raşit Paşa

12 piyade taburu 7392 er, 800 topçu eri.

Hacıoğlu Pazarcığı Tümeni

10 piyade taburu 6600 er, 6 süvari bölüğü 540 er, 3 topçu bataryası 330 er, toplam 7470 erle 18 toptur.

Şumnu Muhafızları

15 piyade taburu 9240 er, 4 süvari bölüğü 540 er, topçu 1200 er ki, toplam 10980 erdir.

Razgrad

1 Piyade taburu 300 er

Kadıköy ordusu	:	45450	Er	111	Top
Ruşçuk	:	11608	Er	11	Top
Cuma Kolordusu	:	15798	Er	30	Top
Osmanpazarı Tugayı	:	5544	Er	6	Top
Silistre Muhafızı	:	8462	Er	6	Top
Pazarcık Tümeni	:	7030	Er	18	Top
Muhtelif	:	20944	Er	21	Top

Toplam 114936 Er 203 Top

Sofya Muhafızları

Komutan : Ferik Mehmet Paşa

5 piyade taburu 2500 er, 3 süvari bölüğü 230 er,

1 topçu bataryası 120 er ki, toplam : 2850 er, 6 top.

Loyitkort Tugayı

Komutan : Mirliva Ali Paşa

5 piyade taburu 2420 er, 1 topçu bataryası 120 er,
toplam : 2540 er, 6 top.

Pirut (Belgradcık)

Komutan : Mirliva Hiciyi Paşa

5 piyade taburu 2700 er, 1 topçu bataryası 120 er,
toplam : 2820 er, 6 top.

Doruk Geçidi

Komutan : Kaymakam Refik Bey

3 piyade taburu 1500 er, 1 topçu bataryası 120 er,
toplam : 1620 er, 6 top.

İzladi Tugayı

Komutan : Miralay Ömer Bey, sonra İskender Paşa

11 piyade taburu 5218 erle, Muavene süvarisi 400 er 8 dağ topu 100 er,
toplam : 5718 er, 8 top.

Toplam

Er	Top
23.828	36
2850	6
2250	6
2820	6
1620	6
5718	8

Toplam 39356 68

42 Günlük Bir Süre İçinde Tuna Doğu Ordusunun Tabur Başına Uğramış
Olduğu Zayıat İstatistik Cetveli

Nizamiye Taburları

Birlik No :

			Mevcut	Zayıat	Zayıat Yüzdesi
1 nci Ordu	5 Talia		768	131	17
1 nci Ordu	2 nci Alay	1 nci Tabur	802	178	22
1 nci Ordu	2 nci Alay	2 nci Tabur	808	216	26,7

(21 Temmuz 1877)

عسکری محصور - صافی: ۶۶ - تاریخ: ۶۶ - یازم: مضافی
Harita: 3

EK: 1

ن. ت. د. ر. م.

م. ن. م. م.

۱۹ - ۷۷

ن. ت. د. ر. م.

۵۰ - ۶۰

۶ - ۷

۹۲ - ۹۳

۱۰ - ۱۱

۱۲ - ۱۳

۱۴ - ۱۵

۱۶ - ۱۷

۱۸ - ۱۹

۲۰ - ۲۱

۲۲ - ۲۳

۲۴ - ۲۵

۲۶ - ۲۷

۲۸ - ۲۹

۳۰ - ۳۱

۳۲ - ۳۳

۳۴ - ۳۵

۳۶ - ۳۷

۳۸ - ۳۹

۴۰ - ۴۱

۴۲ - ۴۳

۴۴ - ۴۵

۴۶ - ۴۷

۴۸ - ۴۹

۵۰ - ۵۱

۵۲ - ۵۳

۵۴ - ۵۵

۵۶ - ۵۷

۵۸ - ۵۹

۶۰ - ۶۱

۶۲ - ۶۳

۶۴ - ۶۵

۶۶ - ۶۷

۶۸ - ۶۹

۷۰ - ۷۱

۷۲ - ۷۳

۷۴ - ۷۵

۷۶ - ۷۷

۷۸ - ۷۹

۸۰ - ۸۱

۸۲ - ۸۳

۸۴ - ۸۵

۸۶ - ۸۷

۸۸ - ۸۹

۹۰ - ۹۱

۹۲ - ۹۳

۹۴ - ۹۵

۹۶ - ۹۷

۹۸ - ۹۹

۱۰۰ - ۱۰۱

۱۰۲ - ۱۰۳

۱۰۴ - ۱۰۵

۱۰۶ - ۱۰۷

۱۰۸ - ۱۰۹

۱۱۰ - ۱۱۱

۱۱۲ - ۱۱۳

۱۱۴ - ۱۱۵

۱۱۶ - ۱۱۷

۱۱۸ - ۱۱۹

۱۲۰ - ۱۲۱

۱۲۲ - ۱۲۳

۱۲۴ - ۱۲۵

۱۲۶ - ۱۲۷

۱۲۸ - ۱۲۹

۱۳۰ - ۱۳۱

۱۳۲ - ۱۳۳

۱۳۴ - ۱۳۵

۱۳۶ - ۱۳۷

۱۳۸ - ۱۳۹

۱۴۰ - ۱۴۱

۱۴۲ - ۱۴۳

۱۴۴ - ۱۴۵

۱۴۶ - ۱۴۷

۱۴۸ - ۱۴۹

۱۵۰ - ۱۵۱

۱۵۲ - ۱۵۳

۱۵۴ - ۱۵۵

۱۵۶ - ۱۵۷

۱۵۸ - ۱۵۹

۱۶۰ - ۱۶۱

۱۶۲ - ۱۶۳

۱۶۴ - ۱۶۵

۱۶۶ - ۱۶۷

۱۶۸ - ۱۶۹

۱۷۰ - ۱۷۱

۱۷۲ - ۱۷۳

۱۷۴ - ۱۷۵

۱۷۶ - ۱۷۷

۱۷۸ - ۱۷۹

۱۸۰ - ۱۸۱

۱۸۲ - ۱۸۳

۱۸۴ - ۱۸۵

۱۸۶ - ۱۸۷

۱۸۸ - ۱۸۹

۱۹۰ - ۱۹۱

۱۹۲ - ۱۹۳

۱۹۴ - ۱۹۵

۱۹۶ - ۱۹۷

۱۹۸ - ۱۹۹

۲۰۰ - ۲۰۱

۲۰۲ - ۲۰۳

۲۰۴ - ۲۰۵

۲۰۶ - ۲۰۷

۲۰۸ - ۲۰۹

۲۱۰ - ۲۱۱

۲۱۲ - ۲۱۳

۲۱۴ - ۲۱۵

۲۱۶ - ۲۱۷

۲۱۸ - ۲۱۹

۲۲۰ - ۲۲۱

۲۲۲ - ۲۲۳

۲۲۴ - ۲۲۵

۲۲۶ - ۲۲۷

۲۲۸ - ۲۲۹

۲۳۰ - ۲۳۱

۲۳۲ - ۲۳۳

۲۳۴ - ۲۳۵

۲۳۶ - ۲۳۷

۲۳۸ - ۲۳۹

۲۴۰ - ۲۴۱

۲۴۲ - ۲۴۳

۲۴۴ - ۲۴۵

۲۴۶ - ۲۴۷

۲۴۸ - ۲۴۹

۲۵۰ - ۲۵۱

۲۵۲ - ۲۵۳

۲۵۴ - ۲۵۵

۲۵۶ - ۲۵۷

۲۵۸ - ۲۵۹

۲۶۰ - ۲۶۱

۲۶۲ - ۲۶۳

۲۶۴ - ۲۶۵

۲۶۶ - ۲۶۷

۲۶۸ - ۲۶۹

۲۷۰ - ۲۷۱

۲۷۲ - ۲۷۳

۲۷۴ - ۲۷۵

۲۷۶ - ۲۷۷

۲۷۸ - ۲۷۹

۲۸۰ - ۲۸۱

۲۸۲ - ۲۸۳

۲۸۴ - ۲۸۵

۲۸۶ - ۲۸۷

۲۸۸ - ۲۸۹

۲۹۰ - ۲۹۱

۲۹۲ - ۲۹۳

۲۹۴ - ۲۹۵

۲۹۶ - ۲۹۷

۲۹۸ - ۲۹۹

۳۰۰ - ۳۰۱

۳۰۲ - ۳۰۳

۳۰۴ - ۳۰۵

۳۰۶ - ۳۰۷

۳۰۸ - ۳۰۹

۳۱۰ - ۳۱۱

۳۱۲ - ۳۱۳

۳۱۴ - ۳۱۵

۳۱۶ - ۳۱۷

۳۱۸ - ۳۱۹

۳۲۰ - ۳۲۱

۳۲۲ - ۳۲۳

۳۲۴ - ۳۲۵

۳۲۶ - ۳۲۷

۳۲۸ - ۳۲۹

۳۳۰ - ۳۳۱

۳۳۲ - ۳۳۳

۳۳۴ - ۳۳۵

۳۳۶ - ۳۳۷

۳۳۸ - ۳۳۹

۳۴۰ - ۳۴۱

۳۴۲ - ۳۴۳

۳۴۴ - ۳۴۵

۳۴۶ - ۳۴۷

۳۴۸ - ۳۴۹

۳۵۰ - ۳۵۱

۳۵۲ - ۳۵۳

۳۵۴ - ۳۵۵

۳۵۶ - ۳۵۷

۳۵۸ - ۳۵۹

۳۶۰ - ۳۶۱

۳۶۲ - ۳۶۳

۳۶۴ - ۳۶۵

۳۶۶ - ۳۶۷

۳۶۸ - ۳۶۹

۳۷۰ - ۳۷۱

۳۷۲ - ۳۷۳

۳۷۴ - ۳۷۵

۳۷۶ - ۳۷۷

۳۷۸ - ۳۷۹

۳۸۰ - ۳۸۱

۳۸۲ - ۳۸۳

۳۸۴ - ۳۸۵

۳۸۶ - ۳۸۷

۳۸۸ - ۳۸۹

۳۹۰ - ۳۹۱

۳۹۲ - ۳۹۳

۳۹۴ - ۳۹۵

۳۹۶ - ۳۹۷

۳۹۸ - ۳۹۹

۴۰۰ - ۴۰۱

۴۰۲ - ۴۰۳

۴۰۴ - ۴۰۵

۴۰۶ - ۴۰۷

۴۰۸ - ۴۰۹

۴۱۰ - ۴۱۱

۴۱۲ - ۴۱۳

۴۱۴ - ۴۱۵

۴۱۶ - ۴۱۷

۴۱۸ - ۴۱۹

۴۲۰ - ۴۲۱

۴۲۲ - ۴۲۳

۴۲۴ - ۴۲۵

۴۲۶ - ۴۲۷

۴۲۸ - ۴۲۹

۴۳۰ - ۴۳۱

۴۳۲ - ۴۳۳

۴۳۴ - ۴۳۵

۴۳۶ - ۴۳۷

۴۳۸ - ۴۳۹

۴۴۰ - ۴۴۱

۴۴۲ - ۴۴۳

۴۴۴ - ۴۴۵

۴۴۶ - ۴۴۷

۴۴۸ - ۴۴۹

۴۵۰ - ۴۵۱

۴۵۲ - ۴۵۳

۴۵۴ - ۴۵۵

۴۵۶ - ۴۵۷

۴۵۸ - ۴۵۹

۴۶۰ - ۴۶۱

۴۶۲ - ۴۶۳

۴۶۴ - ۴۶۵

۴۶۶ - ۴۶۷

۴۶۸ - ۴۶۹

۴۷۰ - ۴۷۱

۴۷۲ - ۴۷۳

۴۷۴ - ۴۷۵

۴۷۶ - ۴۷۷

۴۷۸ - ۴۷۹

۴۸۰ - ۴۸۱

۴۸۲ - ۴۸۳

۴۸۴ - ۴۸۵

۴۸۶ - ۴۸۷

۴۸۸ - ۴۸۹

۴۹۰ - ۴۹۱

۴۹۲ - ۴۹۳

۴۹۴ - ۴۹۵

۴۹۶ - ۴۹۷

۴۹۸ - ۴۹۹

۵۰۰ - ۵۰۱

۵۰۲ - ۵۰۳

۵۰۴ - ۵۰۵

۵۰۶ - ۵۰۷

۵۰۸ - ۵۰۹

۵۱۰ - ۵۱۱

۵۱۲ - ۵۱۳

۵۱۴ - ۵۱۵

۵۱۶ - ۵۱۷

۵۱۸ - ۵۱۹

۵۲۰ - ۵۲۱

۵۲۲ - ۵۲۳

۵۲۴ - ۵۲۵

۵۲۶ - ۵۲۷

۵۲۸ - ۵۲۹

۵۳۰ - ۵۳۱

۵۳۲ - ۵۳۳

۵۳۴ - ۵۳۵

۵۳۶ - ۵۳۷

۵۳۸ - ۵۳۹

۵۴۰ - ۵۴۱

۵۴۲ - ۵۴۳

۵۴۴ - ۵۴۵

۵۴۶ - ۵۴۷

۵۴۸ - ۵۴۹

۵۵۰ - ۵۵۱

۵۵۲ - ۵۵۳

۵۵۴ - ۵۵۵

۵۵۶ - ۵۵۷

۵۵۸ - ۵۵۹

۵۶۰ - ۵۶۱

۵۶۲ - ۵۶۳

۵۶۴ - ۵۶۵

۵۶۶ - ۵۶۷

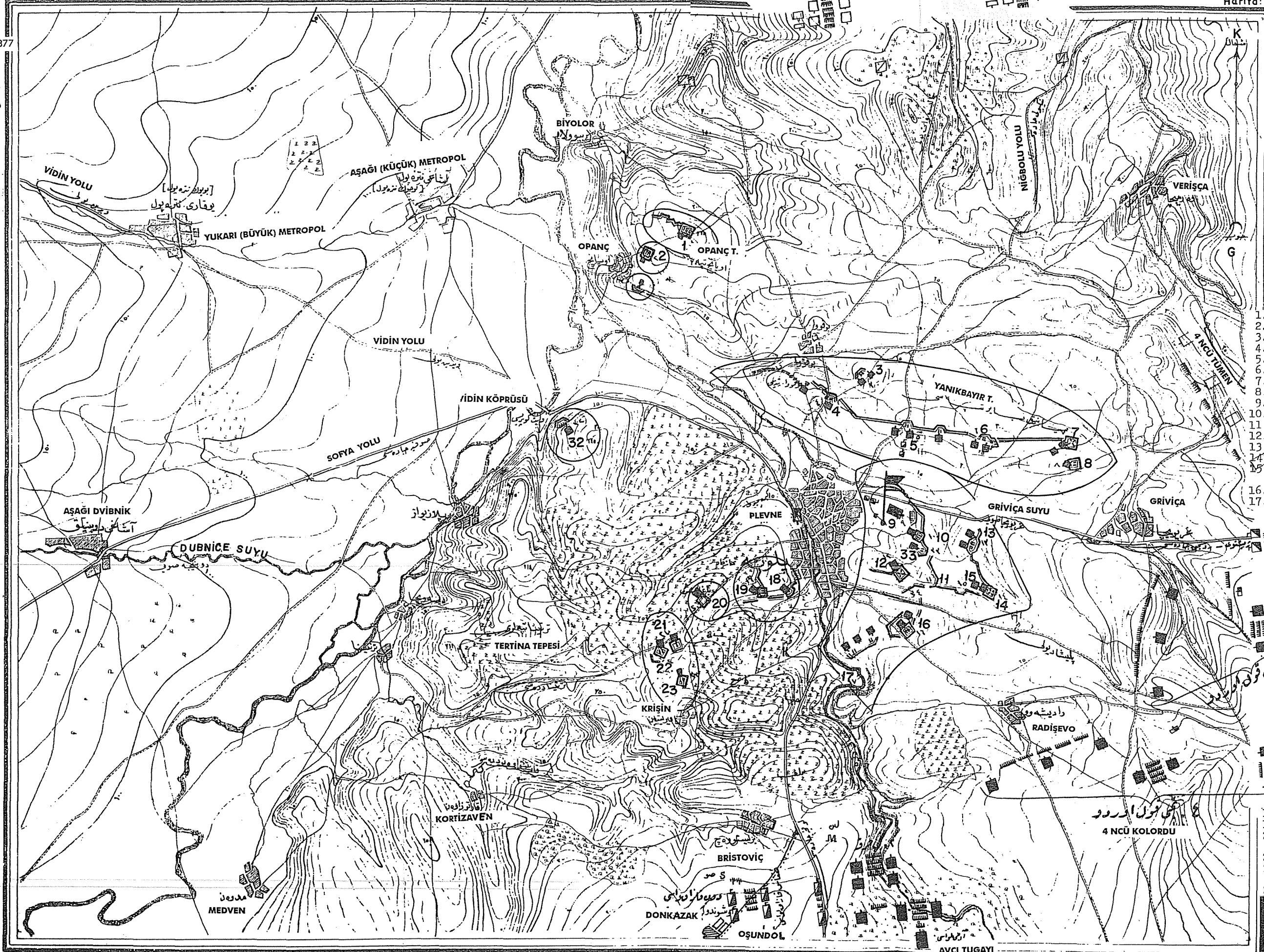
۵۶۸ - ۵۶۹

۵۷۰ - ۵۷۱

۵۷۲ - ۵۷۳

۵۷۴ - ۵۷۵

۵۷۶ - ۵۷۷

- Özel işaretler
اشارات مخصوصه
- == شوسه şose
 - آداب یوللاری yol
 - عادی یول adi yol
 - = köprü
 - o Değirmen
 - Bag Bağ
 - Orman
 - Çalılık

- Tahkimat
- Türk
 - Rus

- Kıtalar
- Türk
 - Rus
 - Romen

- Opanj Tepesi Tabya
- Opanj Tepesi
- KF Yanıkbayır Tepe
- LV Yanıkbayır
- Gd Yanıkbayır
- S-Sadık Paşa Tabya
- Sn Grivice Redveli
- HAI Kaptı Tabya
- Karargah Komutani
-
- TF. Atif Paşa Tabya
- H. Arap Tabyası
- Hİ
- İbrahim Tabyası
- LV. Tahir Paşa'nın 1 nci Yeri
- BV-Omer Tahkimatı
- HA-Kayalıdere Tabya

- G-Gıyasbaba Tabya
- KO-Kovanlık Tabya
- BA-Bağlarbaşı-Miş Salis Tabyası
- M-Milas Tabyası
- T-Talatbey Tabyası 5'li
- Yunusbey Tabyası

Genel İhtiyat

تاریخ : ۱۸۷۷ - ۱۸۷۸

نقشه

۱۸۷۷ - ۱۸۷۸
۷ - بلور : ۱۸۷۷
۹ - بلور : ۱۸۷۷
۱۰ - بلور : ۱۸۷۷
۱۱ - بلور : ۱۸۷۷
۱۲ - بلور : ۱۸۷۷
۱۳ - بلور : ۱۸۷۷
۱۴ - بلور : ۱۸۷۷
۱۵ - بلور : ۱۸۷۷
۱۶ - بلور : ۱۸۷۷
۱۷ - بلور : ۱۸۷۷
۱۸ - بلور : ۱۸۷۷
۱۹ - بلور : ۱۸۷۷
۲۰ - بلور : ۱۸۷۷
۲۱ - بلور : ۱۸۷۷
۲۲ - بلور : ۱۸۷۷
۲۳ - بلور : ۱۸۷۷
۲۴ - بلور : ۱۸۷۷
۲۵ - بلور : ۱۸۷۷
۲۶ - بلور : ۱۸۷۷
۲۷ - بلور : ۱۸۷۷
۲۸ - بلور : ۱۸۷۷
۲۹ - بلور : ۱۸۷۷
۳۰ - بلور : ۱۸۷۷
۳۱ - بلور : ۱۸۷۷
۳۲ - بلور : ۱۸۷۷
۳۳ - بلور : ۱۸۷۷
۳۴ - بلور : ۱۸۷۷
۳۵ - بلور : ۱۸۷۷
۳۶ - بلور : ۱۸۷۷
۳۷ - بلور : ۱۸۷۷
۳۸ - بلور : ۱۸۷۷
۳۹ - بلور : ۱۸۷۷
۴۰ - بلور : ۱۸۷۷
۴۱ - بلور : ۱۸۷۷
۴۲ - بلور : ۱۸۷۷
۴۳ - بلور : ۱۸۷۷
۴۴ - بلور : ۱۸۷۷
۴۵ - بلور : ۱۸۷۷
۴۶ - بلور : ۱۸۷۷
۴۷ - بلور : ۱۸۷۷
۴۸ - بلور : ۱۸۷۷
۴۹ - بلور : ۱۸۷۷
۵۰ - بلور : ۱۸۷۷
۵۱ - بلور : ۱۸۷۷
۵۲ - بلور : ۱۸۷۷
۵۳ - بلور : ۱۸۷۷
۵۴ - بلور : ۱۸۷۷
۵۵ - بلور : ۱۸۷۷
۵۶ - بلور : ۱۸۷۷
۵۷ - بلور : ۱۸۷۷
۵۸ - بلور : ۱۸۷۷
۵۹ - بلور : ۱۸۷۷
۶۰ - بلور : ۱۸۷۷
۶۱ - بلور : ۱۸۷۷
۶۲ - بلور : ۱۸۷۷
۶۳ - بلور : ۱۸۷۷
۶۴ - بلور : ۱۸۷۷
۶۵ - بلور : ۱۸۷۷
۶۶ - بلور : ۱۸۷۷
۶۷ - بلور : ۱۸۷۷
۶۸ - بلور : ۱۸۷۷
۶۹ - بلور : ۱۸۷۷
۷۰ - بلور : ۱۸۷۷
۷۱ - بلور : ۱۸۷۷
۷۲ - بلور : ۱۸۷۷
۷۳ - بلور : ۱۸۷۷
۷۴ - بلور : ۱۸۷۷
۷۵ - بلور : ۱۸۷۷
۷۶ - بلور : ۱۸۷۷
۷۷ - بلور : ۱۸۷۷
۷۸ - بلور : ۱۸۷۷
۷۹ - بلور : ۱۸۷۷
۸۰ - بلور : ۱۸۷۷
۸۱ - بلور : ۱۸۷۷
۸۲ - بلور : ۱۸۷۷
۸۳ - بلور : ۱۸۷۷
۸۴ - بلور : ۱۸۷۷
۸۵ - بلور : ۱۸۷۷
۸۶ - بلور : ۱۸۷۷
۸۷ - بلور : ۱۸۷۷
۸۸ - بلور : ۱۸۷۷
۸۹ - بلور : ۱۸۷۷
۹۰ - بلور : ۱۸۷۷
۹۱ - بلور : ۱۸۷۷
۹۲ - بلور : ۱۸۷۷
۹۳ - بلور : ۱۸۷۷
۹۴ - بلور : ۱۸۷۷
۹۵ - بلور : ۱۸۷۷
۹۶ - بلور : ۱۸۷۷
۹۷ - بلور : ۱۸۷۷
۹۸ - بلور : ۱۸۷۷
۹۹ - بلور : ۱۸۷۷
۱۰۰ - بلور : ۱۸۷۷

خاتمه :
دره و نهرهای و رودخانه
بر روی نقشه نشان داده شده است

nci Plevne
harebesi
13 Temmuz 1877

rkler :

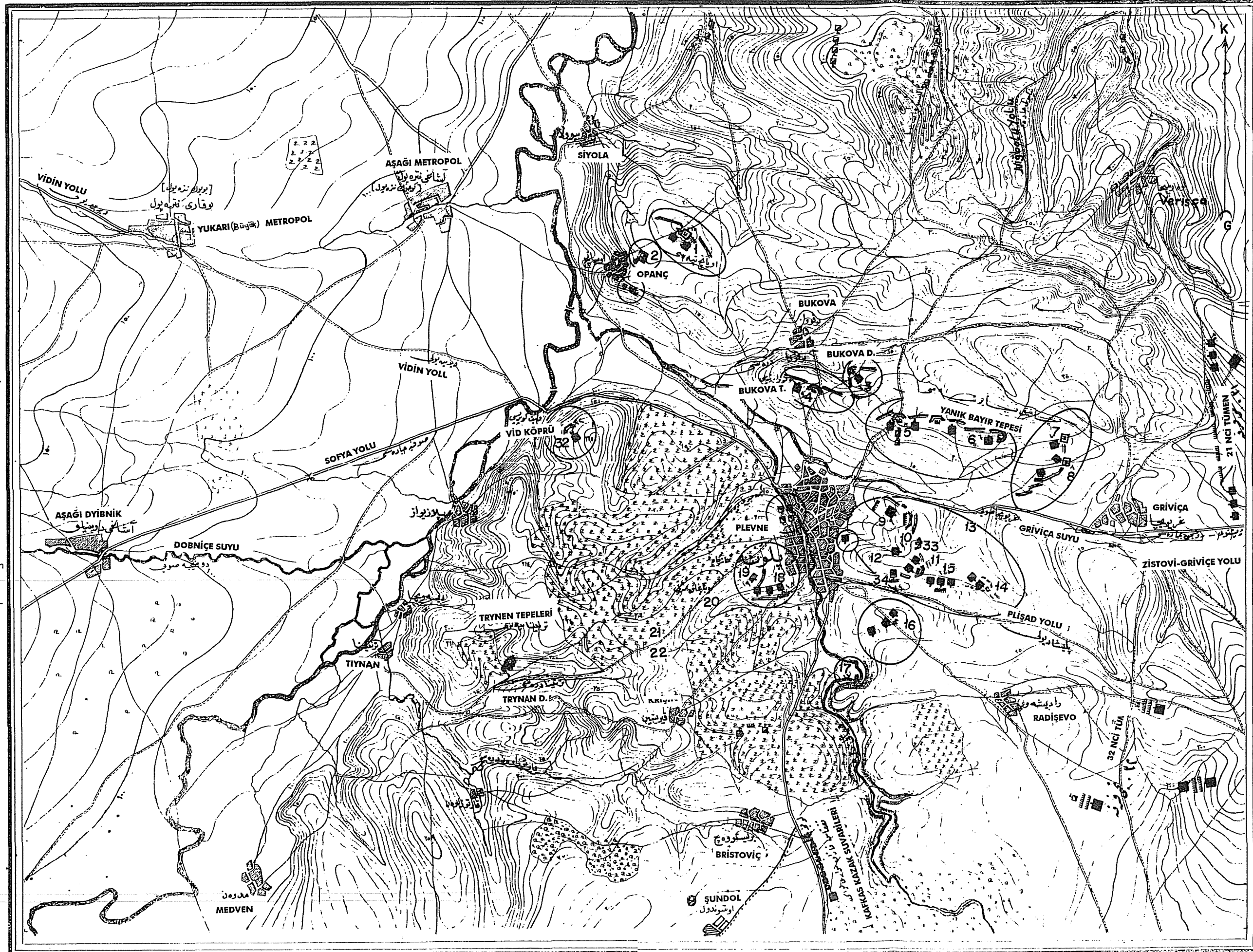
Piyade Taburu
Süvari Bölüğü
5 Batarya

slar :

Piyade Taburu
İhtiyattan
Süvari Bölüğü
Batarya

ıklama :

şman kıtalarının
rumu, 30 Temmuz
Fak vaktindeki
ruma göre göster-
ilmiştir.

Özel işaretler
Aşaretler

Şose
Araba
yolu
Adi yol
Köprü
Değirmen
Bağ
Orman
Çalılık

Tahkimat

Türk
Rus

Kıtalar

Türk
Rus
Romen

قولیاد کاردن

آردی یاره

2 Piyade Alayı

5 Batarya

۲۱. جی فرقه دن

31 nci Tümen

1. Opanj T. Tabyası

2. " Tepesi

3. Mf. Yanık Bayır Tepesi

4. Lv. Yanık Bayır

5. Gd.

6. S-Sadık Paşa Tabyası

7. Sn-Grivica Redveli

8. NAİ-Kanlı Tabya

9. Kararaah K.

10. TF. Atıfpaşa Tabyası

11. H. Arap Tabya

12. HD

13. İbrahim Tabyası

14. LV. Tahir Pasa'nın İlk

15. BV. Ömer Tahkimatı Yeri

16. KA Koyalidere Tabyası

17. G. Gıyashaba Tabyası

18. Puradında İhtiyar

(برادیم) ده امپراط

2 Piyade Alayı

آردی یاره

5 Batarya

30 ncu Tümen

۲۱. جی فرقه دن

20. BA Bağlarbaşı Tabya

21. M-Milas Tabyası

22. T-Talatbay Tabyası

23. Y. Yunusbay Tabyası

24. Kr. kışın Tahkimatı

32. Vidin Köprüsü (Köprü başı Tahkimatı)

(EK-5) Levha-2

نومره - ۲
عسکری مجموعہ - حصہ ۱ : ۶۶ تاریخ قسسی بلوز مرافقی ن. ن. دائرہ
Plişat üzerine yapılan keşif. Taarruz Harp Nizamı
(بیشاد) اوزرینہ بایدو کشف نظام حربی

قومانڈان عمومی مشیر عثمان پاشا
Genel Komutan Müşir Osman Paşa

قومانڈانی : فریوہ حسیدی پاشا Komutanı Ferik Hasan Sabri Paşa		 Tümen	
۳ ایکاب لوانی طہریات Tahir Paşa	۳ Tugay	۱ میرلر اسیدیات Emin Paşa	۱ Tugay
۱Tb. فانمقام عبدالمعین Kaymakam Abdal Bey ۵ Antep Manisa ۱ Talia Kaymakam Rıfı Bey ۲Tb. فانمقام رائف ۴ Gümüşüne 4.A	۱Tb. میرلر ایدری عرب Miralay Ömer Bey ۱ Kaymakam Mehmet Nazif Bey ۲Tb. فانمقام محمد نظیف ۳ M M M ۱ Tb. Gümüşüne Kenferi Silistre Trabzon Talio	قومانڈانی : عرب احمد پاشا Komutanı Arap Ahmet Paşa	
۱۰۰ Çerkes Suvarisi ۳ ۳	۱ ۱	۳ ۳	۳ ۳

(EK-6) LEVHA-6

ن.ت. دائره

عسکری مجموعہ - صالہ ۶۶ تاریخ تحریر یوزمردانہ

اورخانہ میں موجودہ کونڈرہ قوتی امیریلک (۵ - ۱۰ جول - ۱۸۶۶ - ۱۸۶۷) تاریخہ کی نظام حرب
Orhaniye'den Plevne'ye Gönderilen Takviye Kuvvetlerinin 18 Eylül 1877 Tarihindeki Harp Nizami

قومانڈانی : قرین احمد نظامیہ ایکادہ رئیس : قاسم حسن باٹ			Komutan: Ferit Ahmet Hıfzı Paşa Kur.Bşk.: Kaymakam İzzet Bey		
Tugay			Tugay		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
İhtiyat Tugayı Miralay Veli Bey			Komutan Mirliva Edhem Paşa		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ میرالایہ		
ایمیرالایہ میرالایہ			ایمیرالایہ 		

ایمیرالایہ عسکری مطبعہ - ۱۹۶۷

قوتہ عسکری (۶) بین نقر (۵) بیس آنا

عسکری محفوظ

TOPLAM: 9000 Er
5000 Araba

اشادات مخصوصه	Özel işaretler
شوسه	Şose
آدابہ یوللار	Araba yolu
عادی یول	Adi yol
کوبری	Köprü
دکمنلر	Değirmen
باغلر	Bağlar
اورمان	Orman
چالılık	Çalılık

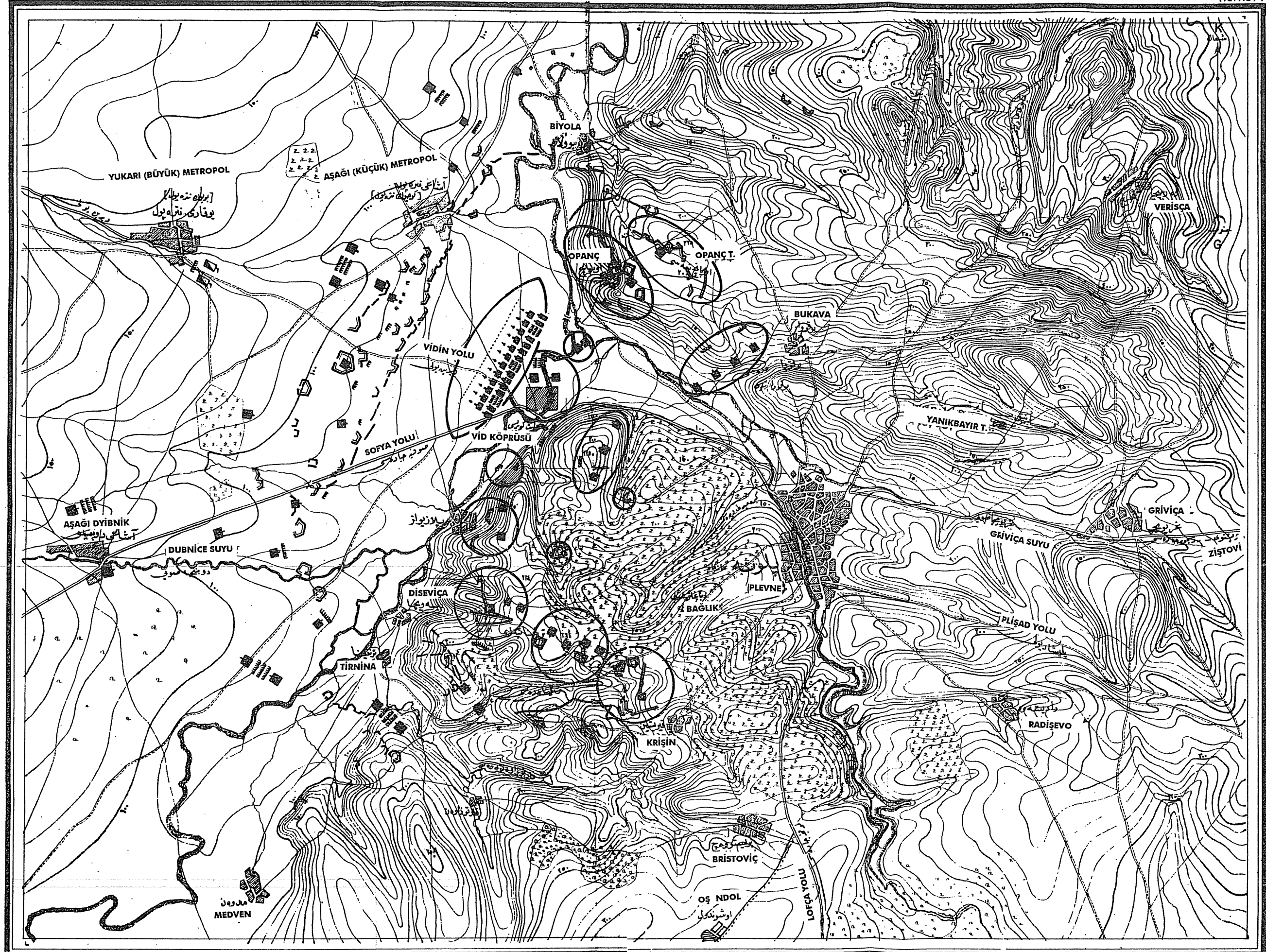
تھکیمات	Tahkimat
تورک	Türkler
روس	Rus
قطعات	Kitolar
تورک	Türk
روس	Rus
رومن	Romen

1. Opanj Tepesi Tabyası
2. Opanj Tepesi
3. KF Yanıkbayır Tepesi
4. LV Yanıkbayır
5. Gd Yanıkbayır
6. S-Sadık Paşa Tabyası
7. Sn Griviçe Redveli
8. HAI Kaplı Tabya
9. Karargah Komutanı
10. -
11. TF. Atif Paşa Tabyası
12. H. Arap Tabyası
13. HD.
14. Ibrahim Tabyası
15. LV. Tahir Paşa'nın 1 nci Yeri
16. BV-Omer Tahkimatı
17. HA-Kayalidere Tabyası
18. G-Giyasbaba Tabyası
19. KO-Kovanlık Tabyası
20. BA-Bağlarbaşı-Nis Salis Tabyası
21. M-Milas Tabyası
22. T-Talatbey Tabyası 5'li
23. Yunusbey Tabyası
24. KR-Krisin Tahkimatı
25. Hb.-Alibey Tabyası
26. GA-Gazi Osman Paşa Tabyası
27. SU-
28. A-Müseddes Tabya
29. H-
30. T-Portevbey Tahkimatı
31. Köprübaşı Tahkimatı
32. Ay Tabya
33. HR-Tahir Paşa'nın Çekildiği Yer
34. -

Proceedings of the 1994 National Conference on the Status of the Judiciary in the South

(10 Aralık 1877)

ن. ت. د. ر. ی.

خط محاصره
و اسارت

- Özel İşaretler
Aşağıdaki gibi
- Sase
 - Araba Yolu
 - Adi Yol
 - Köprü
 - Dağ İrmen
 - Bağlar
 - Orman
 - Çalılık
- Tahkimat
- Türk
 - Rus
- Qatalar
- Türk
 - Rus
 - Romen

ت . ت دائری

تیورکوی خرابہسی
TİMUR KÖY HAREBESİ

پیولڈ
SUSURLUK
صنوبرو

جامورلو
ÇAMUDLUK
امدشد طابیه

EMDESL TABYESİ

METROROL VADİSİ

İSTRAKAN TABYESİ

MUSUL TABYE

İŞARETLER

RUS ORDUGÂHI

ROMAN ORDUGÂHI

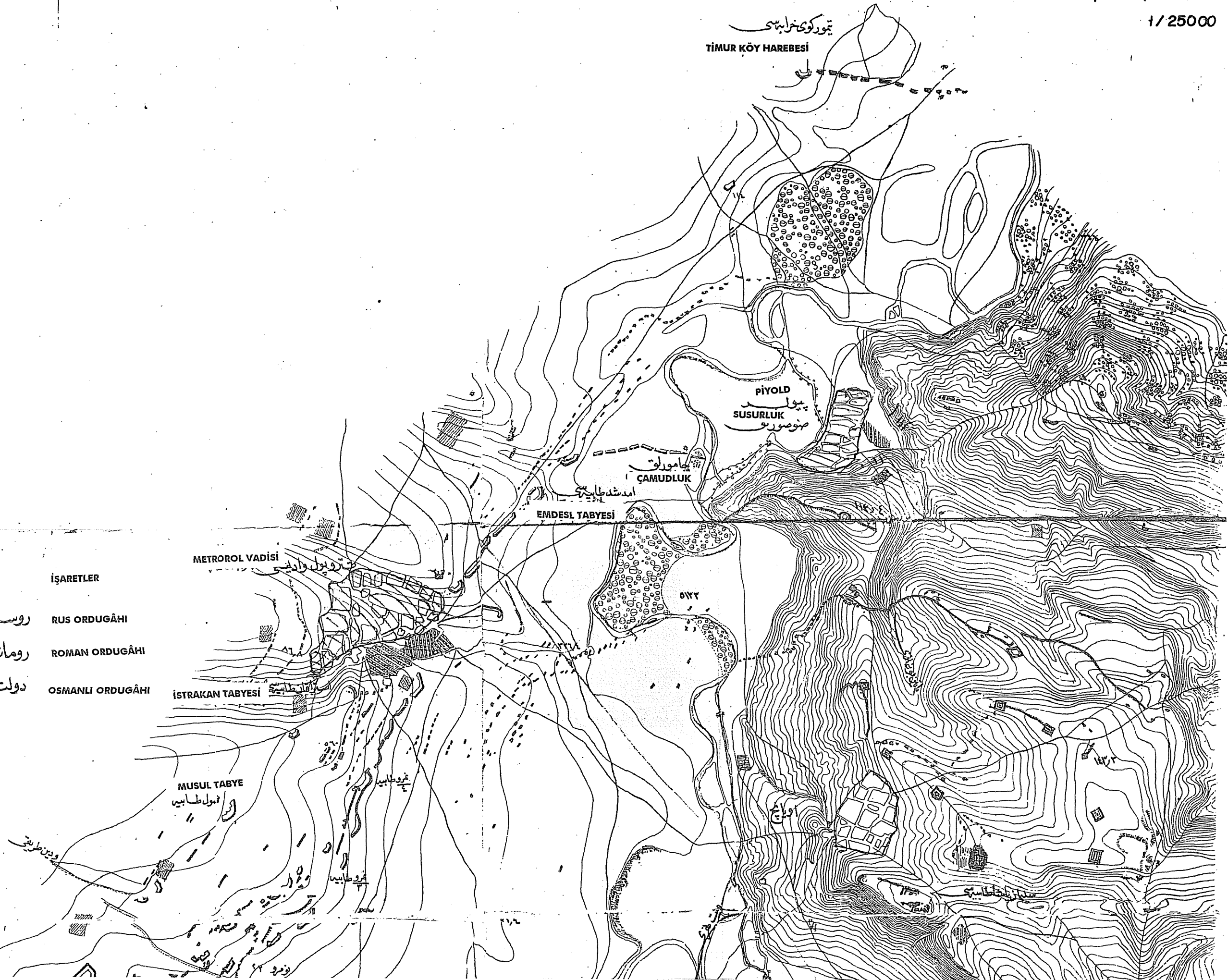
OSMANLI ORDUGÂHI

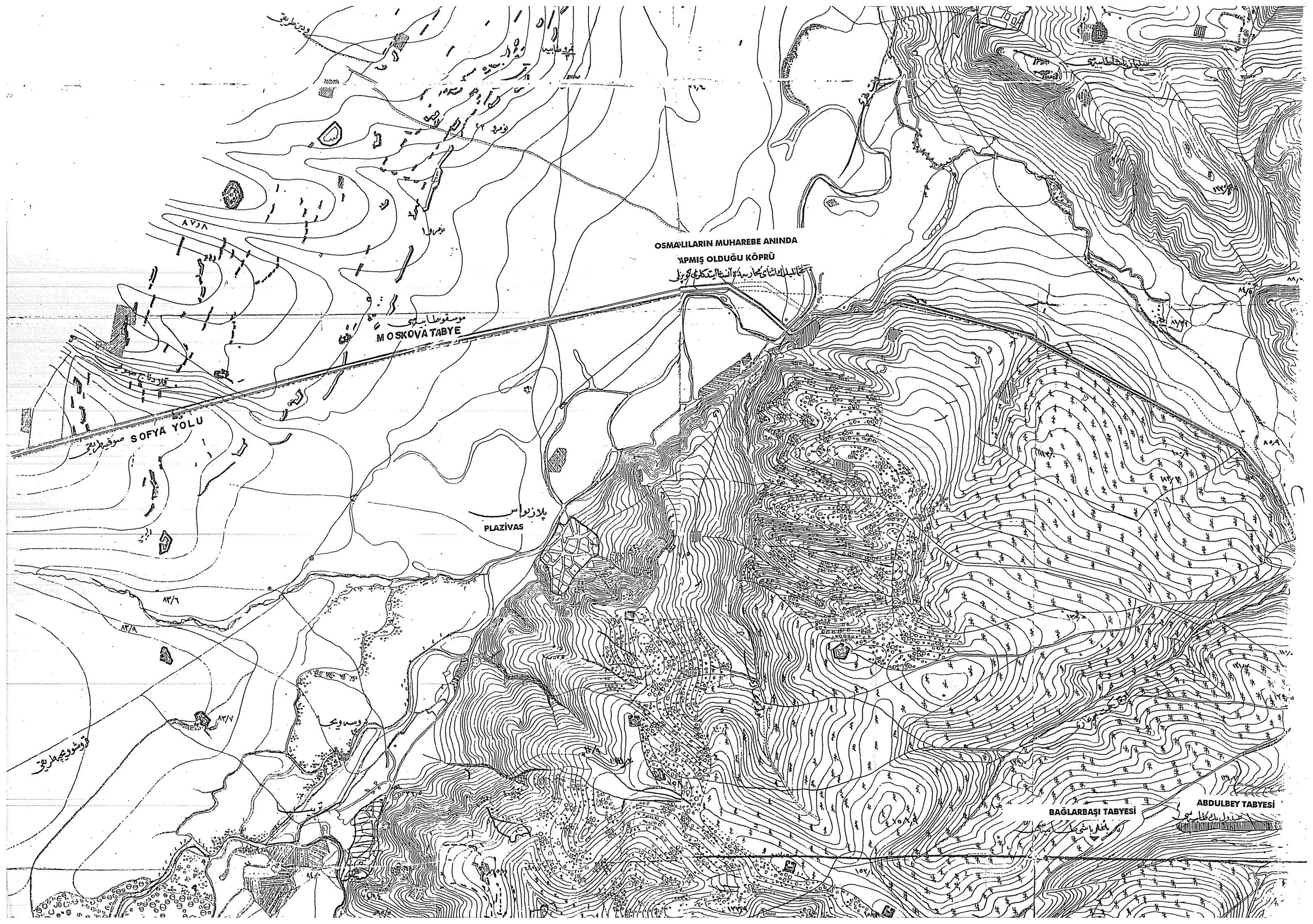
روسید دولتی اردوگاھی

رومانیا دولتی اردوگاھی

دولت علیہ اردوگاھی

نشانها

OSMANILARIN MUHAREBE ANINDA
APMIŞ OLDUĞU KÖPRÜ

عثمانیlerin ایشای محاربه و آنتالیته کبری کوبری

موسکووا تابیة
MOSKOVA TABYE

سوفیا یولی
SOFYA YOLU

پلازواس
PLAZIVAS

BAĞLARBAŞI TABYESİ

ABDULBEY TABYESİ

ن.ت. دالرہ سی

Kıtalar قطعات

Türk تۈرك :

طابو ۱۶ Piyade Tb.

۴۴ بارک

{ طویل

روس :

۲. طالع

۱۷ ملوک

57 طر

Kıtalar

Türk :

6 Piyade Taburu

4 SÜVARI BÖLÜĞÜ

4 Top

Rus :

20 Piyade Taburu

17 SÜVARI BÖLÜĞÜ

56 Top

تہ یجر رو کی قطعات

تلك :

۶ طابور سوارہ

طوب

دوسرے:

4 طالع و سائر

۱۷. بول سواری

Telyic'teki Kıtalar

Türk

6 Piyade Taburu

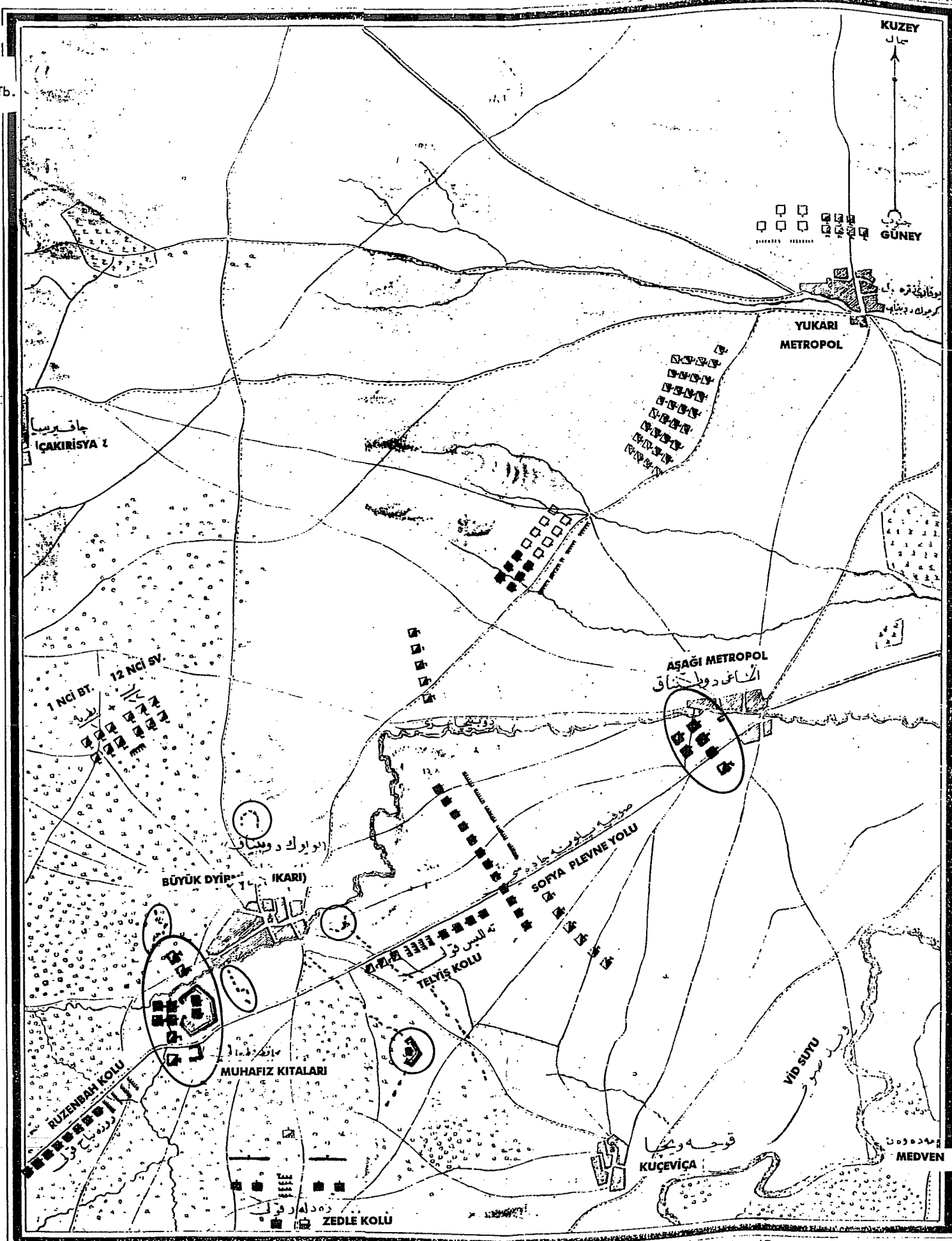
4 To

Rus :

4 Piyade Taburu
17.5 km : Bulvar

17 Süvari Bölüğü
22 Tan

77 Top

اسٹانہول - عسکری مطبعہ - ۱۹۲۷

Mikyas : 1/50.000

لہر حق محض

1917 senesinin 15 ncü cumaa günö vidinden hareket eden Osman paşa Ordusunun
عثمان پاشا اوردوسنک نه هم حرکت
Harp Nizamı

باسه فرمانان: شید قیاده نوری پاشا ارکانه حربیه برقی: میرلوا علی پاشا ارکانه حربیه نسی: میرلوا یوسف، قاضی غیری بک سرلشیه: میرلوا حبیب بک Başkomutan Mâşir Osman Nuri Paşa Kur.Bşk. Miriva Tahir Paşa Kur.Heyeti Miriva Teyfik, Kaymakam Hayri Beyler Baş Hekim Miralay Hasip Bey			
فریک حسن حایری پاشا [x] فریک حیدر حایری پاشا [x]		فریک حاجی عادل پاشا	
میرلوا صادق پاشا [x] Miriva Sadık Paşa میرلوا سعید بک Miriva Sait Bey میرلوا علی پاشا Miriva Ali Paşa میرلوا احمد حایری پاشا Miriva Ahmet Hayri Paşa	میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey	میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey	میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey
میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey	میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey	میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey	میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey میرلوا یوسف بک Miriva Yusuf Bey

[x] آیدن لوی (راغوزا) ایل (یکبیر) آردنده موصفد و کیده دو یلغاق ایدلار ادمه اولغیندن اوز اوزمانانی ایل و عیال عیال

[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی

[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی

[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی

[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی

[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی

[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی

[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی
[x] و تاجین و بوردی کدی بک ایدی

GENEL MEVCUT :

	<u>ER</u>
P.	40251
Sv.	3026
Top.	2184
<u>Totl.</u>	<u>45 458</u>

عموم خود بود

تقسیم

۶۰۰۵۶

۶۰۰۶

۶۱۸۱

۶۰۰۶۶

ÖZEL İSARETLERİ:

M : Mukaddam
T : Tall
S : Salih (Müstahfiz)
Mua. Muavono Gönüllü

اشَارَاتٌ مَخْصُوصَةٌ
 م . مقدم
 ث . قال
 ث . مات (مستغفل)
 معا . مدام (كمرلا)

۱۸۷۷ - ۱۸۷۸ سنه سنه کف تشکیده نظر بر عثمانی اردوستانک نظام حرب
1877-1878 Senesindeki Teşkilata Nazaran Bir Osmanlı Ordusunun Harp Teşkilatı

					
					
					
نظامیه ردیف مستوف طیبه	نظامیه ردیف مستوف طیبه	نظامیه ردیف مستوف طیبه	نظامیه ردیف مستوف طیبه	نظامیه ردیف مستوف طیبه	Nizamiye نظامیه Redif ردیف Müstahfiz مستوف طیبه Talia

